Eduardo Galeano

ATEŞ ANILARI - II

Yüzler ve Maskeler*

Türkçesi: Süleyman Doğru

*SEL

Eduardo Galeano • ATEŞ ANILARI -II • Yüzler ve Maskeler

ATEŞ ANILARI - II*

YÜZLER VE MASKELER

EDUARDO GALEANO, Montevideo, Uruguay'da orta sınıf Katolik bir ailede doğdu. Sosyalist Parti'nin haftalık yayın organı *El Sol*'da ilk politik çizgi romanı yayımlandığında daha on dört yaşındaydı. 1960'larda *Marcha*'da editör olarak gazetecilik kariyerine başladı. 1973'te gerçekleşen askeri darbe sonucunda önce hapse atıldı, sonra sürgüne gönderildi. Arjantin'e yerleşen Galeano orada *Crisis* adlı kültür dergisini çıkarmaya başladı. 1976'da Arjantin'de de darbe yapılması üzerine İspanya'ya kaçmak zorunda kaldı. 1985 yılında Montevideo'ya dönen Galeano 2015 yılında bu şehirde hayatını kaybetti.

Yazarın, *Ve Günler Yürümeye Başladı, Aynalar, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri* ile *Kadınlar* isimli kitapları yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır. *Ateş Anıları Üçlemesi, Yürüyen Kelimeler, Tepetaklak–Tersine Dünya Okulu* ve *Zamanın Ağızları* ise yayın programımızdadır.

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 837
ISBN 978-975-570-849-2

ATEŞ ANILARI - II
YÜZLER VE MASKELER
Eduardo Galeano
Deneme

Türkçesi: Süleyman Doğru

Özgün Adı:
Memoria del fuego II
Las Caras Y Las Máscaras

© Eduardo Galeano, Siglo Veintiuno de España Editores S.A., 1984
© Susan Bergholz Literary Services ve Onk Ajans aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2014

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Bülent Doğan
Kapak tasarımı ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Şubat 2017

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Eduardo Galeano

ATEŞ ANILARI - II

Yüzler ve Maskeler

Türkçesi: Süleyman Doğru

Deneme

Teşekkür

Yaratılış'ta ismi yer alan ve bu ikinci cilt boyunca yardımcı olmayı sürdüren dostların yanı sıra, daha birçok kişi yazarın gerekli kaynakçaya ulaşmasını kolaylaştırdı. Onların arasmda Mariano Baptista Gumucio, Olga Behar, Claudia Canales, Hugo Chumbita, Galeno de Freitas, Horacio de Marsilio, Bud Flakoll, Piruncha y Jorge Galeano, Javier Lentini, Alejandro Losada, Paco Moncloa, Lucho Nieto, Rigoberto Paredes, Rius, Lincoln Silva, Cintio Vitier ve René Zavaleta Mercado'yu sayabiliriz.

Bu kez müsveddeyi okuma zahmetine Jorge Enrique Adoum, Mario Benedetti, Edgardo Carvalho, Antonio Doñate, Juan Gelman, María Elena Martínez, Ramírez Contreras, Lina Rodríguez, Miguel Rojas-Mix, Nicole Rouan, Pilar Royo, César Salsamendi, José María Valverde y Federico Vogelius katlandılar. Birçok değişiklik önererek saçmalıkların ve çılgınlıkların önüne geçtiler.

Helena Villagra, uçuşları ve tökezlemeleri paylaşarak, gizemli bir sabırla, bu çalışmanın da en son satırına kadar her safhasına eşlik etti.

Bu kitap,
Ateş Anıları üçlemesinin ikinci cildi. Antoloji değil, bir edebi yaratı eseri. Yazar Amerika'nın, özellikle de Latin Amerika'nın hikâyesini anlatma, onun çoklu boyutlarını gözler önüne serme ve sırlarının içine dalma niyetinde. Engin mozaik üçüncü ciltte günümüze kadar ulaşacak. *Yüzler ve Maskeler* XVIII. ve XIX. yüzyılları kapsıyor.

Her metnin başında anlatılan bölümün yaşandığı yıl ve yer belirtiliyor. Sonunda, parantez içinde verilen sayılarsa yazarın bilgi ve referans çerçevesi ararken başvurduğu başlıca eserleri gösteriyor. Kaynak eserlerin listesi kitabın sonunda veriliyor.

Bire bir alıntılar italik yazıyla aktarılıyor.

Bu kitap,

Tomás Borge'ye, Nikaragua'ya ithaf edilmiştir.

Bilmiyorum nerede doğduğumu,
Bilmiyorum kim olduğumu.
Bilmiyorum nereden geldiğimi
Ve bilmiyorum nereye gittiğimi.

Nerede devrildiğini bilmediğim
Bir ağacın sürgünüyüm ben.
Acaba nerede benim köklerim?
Ben hangi ağacın filiziyim?

(Boyacá, Kolombiya'dan halk türküsü)

Yüzler ve Maskeler

Amerika'nın vaadi

Mavi kaplan dünyayı paramparça edecek.

Kötülüğün, ölümün olmadığı başka bir dünya bu dünyanın yok oluşundan doğacak. Kendisi böyle istiyor. Bu yaşlı ve hırpalanmış dünya ölüp yeniden doğmak istiyor. O çok yorgun ve onca zaman için için ağlamaktan artık gözleri kör oldu. Zamanın çöplüğü gündüzlerini can çekişerek geçiriyor, geceleriyse yıldızlara merhamet esinliyor. Yakında, İlk Baba başka biri olmak isteyen dünyanın yakarışlarını dinleyecek ve işte o zaman hamağının altında uyuyan mavi kaplanı salıverecek.

Guaranie yerlileri o anı beklerken ölüme mahkûm dünyada dolaşıp duruyorlar.

"*Bize söyleyecek bir şeyin var mı, kolibri?*

Gitgide daha hafif, daha çok uçarak durmadan dans ediyorlar ve öteki dünyanın gelecek doğumunu kutlayan kutsal şarkılarını söylüyorlar.

"*Yıldırım gönder, yıldırım gönder, kolibri!*"

Cenneti ararken denizin kıyısına, Amerika'nın ortalarına kadar geldiler. Yaşlılıktan, hastalıktan ve hiç durmayan hayat şenliğini sekteye uğratacak her şeyden arınmış bir şekilde kurulacak olan yeni dünyanın peşinde dağları, ormanları ve nehirleri aştılar. Şarkılar mısırın kendi başına büyüyeceğini ve okların ağaçların arasında kendi başlarına uçacaklarını müjdeliyor; ne ceza ne de af gerekecek, zira o zaman ne yasak ne de suç olacak.

(72 ve 232)*

---

* Bu sayılar yazarın faydalandığı kaynağın kitabın sonunda yer alan kaynaklar bölümündeki sırasını belirtiyor.

1701: Salinas Vadisi

Tanrı'nın derisi

Guaraní halkından Chiriguano yerlileri Pilcomayo Nehri'ni yıllar ya da asırlar önce aştılar ve İnka İmparatorluğu'nun sınırına kadar geldiler. Burada, And Dağları'nın yükselmeye başladığı noktada kalıp kötülüğün ve ölümün olmadığı dünyayı beklemeye koyuldular. Cennetin peşinde koşanlar burada şarkı söyleyip dans ediyorlar.

Chiriguanolar kâğıdı bilmiyorlardı. Chuquisaca'lı Fransisken keşişlerin heybelerinde kutsal kitaplar taşıyarak çok uzun yol kat ettikten sonra bu köyde ortaya çıkmalarıyla Chiriguanolar kâğıdı, yazılı sözü ve basılı sözü keşfettiler.

Kâğıdı bilmedikleri için ne ona ihtiyaçları olduğunun farkındaydılar ne de ona verdikleri bir isim vardı. Bugün ona *Tanrı'nın derisi* diyorlar, çünkü kâğıt uzaklardaki dostlara mesaj göndermeye yarıyor.

(233 ve 252)

1701: San Salvador de Bahía

Amerika'nın sözü

Peder Antônio Vieira yüzyılın hemen başında öldü ama sesi evsiz barksıza kol kanat germeye devam ediyor. Kara bahtlılar ve ıstırap çekenlere kol kanat germiş misyonerin sözleri Brezilya topraklarında kulağa yepyeni ve capcanlı geliyor.

Bir gece, Peder Vieira en eski kahinler hakkında konuştu. Onlar kurban ettikleri hayvanların yüreğinde yazgıyı okurken hiç yanılmıyorlardı. Yüreğinde, dedi. Yüreğinde, kafasında değil, çünkü en iyi kahin akla yatkın değil sevgiye yatkın olandır.

(351)

1701: Paris

Amerika'nın cazibesi

Coğrafya alanında bilge biri Paris'teki ofisinde kararsızlık yaşıyor. Guillaume Delisle yeryüzünün ve gökyüzünün haritalarını doğru bir şekilde çiziyor. Amerika haritasına El Dorado'yu dâhil edecek mi? Artık bir geleneğe dönüştüğü üzere, Alto Orinoco'nun bir tarafına gizemli gölü çizecek mi? Walter Raleigh'in Hazar Denizi kadar büyük betimlediği altın suların gerçekten var olup olmadığını Delisle kendi kendine soruyor. Meşale ışıklarında suya dalıp yüzen prensler, dalgalı altın balıklar, kanlı canlı bir şekilde yaşıyorlar mı ya da hiç yaşadılar mı?

Göl o güne kadar çizilen bütün haritalarda yer alıyor. Adı bazen El Dorado oluyor, bazen de Parima. Ama Delisle'in dinlediği ya da okuduğu tanıklar kuşku duymasına neden oluyor. Birçok paralı asker yeni dünyada El Dorado'yu ararken dört rüzgârın kesiştiği ve tüm renklerle, tüm acıların birbirine karıştığı uzak diyarların içlerine daldı, ama bir şey bulamadı. İspanyollar, Portekizliler, İngilizler, Fransızlar ve Almanlar, Amerikalı tanrıların tırnakları ve dişleriyle kazdıkları uçurumları aştılar, tanrılar tarafından üflenen tütün dumanıyla ısınan selvalara tecavüz ettiler, tanrıların köklerinden söktükleri devasa ağaçlardan doğan nehirleri kat ettiler ve tanrıların tükürükle, nefesle ya da düşle yarattıkları yerlilere işkence ettiler ya da onları öldürdüler. Ama uçarı altın her seferinde parmaklarının ucundan kayıp gitti, hala da ele geçmiyor ve göl, kimse ona ulaşamadan ortadan kayboluyor. El Dorado insanların tabutsuz ve kefensiz gömüldükleri bir mezarın adına benziyor.

Dünya iki asır önce büyüdü ve yuvarlak oldu; o zamandan beri, hayallerinin peşine düşenler tüm limanlardan Amerika topraklarına doğru yola çıkıyorlar. Gemilere doluşarak, denizci ve konkistador bir tanrının himayesinde engin denizi aşıyorlar. Avrupa'nın savaştan, salgın hastalıktan ya da açlıktan öldürmediği çobanların ve çiftçilerin yanında kaptanlar, tüccarlar, üçkâğıtçılar, mistikler ve maceraperestler yolculuk ediyor. Hepsi mucizeyi arıyor. Denizin, kanları

yıkayan ve kaderleri şekillendiren sihirli denizin diğer tarafında, tüm zamanların en büyük vaadi açıkça sunuluyor. Orada dilenciler intikam alacak. Orada ayaktakımı markilere, reziller azizlere, idam mahkûmları kuruculara ve aşk satıcısı kadınlar da iyi çeyizli gelin adaylarına dönüşecek.

(326)

Amerika'nın nöbetçisi

Çok eski zamanın yerlileri And Dağları'nda gecenin tam ortasında yaşıyordu. Güney Amerika akbabası onlara güneşi getirdi. Havada uçanların en yaşlısı olan Güney Amerika akbabası küçük bir altın topu dağların arasına bıraktı. Yerliler onu yerden alıp var güçleriyle üflediler ve gökyüzüne doğru üfürmek suretiyle altın topu sonsuza dek gökyüzünde asılı bıraktılar. Güneş altın terliyordu ve yerliler onun ışınlarının altınıyla yeryüzünü dolduran hayvanları ve bitkileri yarattılar.

Bir gece, ay üç haleyle çevrilmiş olarak zirvelerin üzerinde parladı: Halelerden biri kandı ve savaşın habercisiydi; diğeri ateşti ve yangının habercisiydi; siyah olansa yıkım halesiydi. Bunun üzerine yerliler kutsal altını yüklenerek dağların yüksek kesimlerine kaçtılar ve altınla birlikte kendilerini oradan aşağıya bırakınca göllerin ve yanardağların dibine kadar düştüler.

Güneşi And Dağları halklarına getirmiş olan Güney Amerika akbabası bu hazinelerin koruyucusudur. Kocaman hareketsiz kanatlarıyla karlı zirvelerin, suların ve dumanı tüten kraterlerin üzerinde süzülür. Açgözlülüğün geldiğini görünce, altın onu uyarır: Altın ciyaklar, ıslık çalar ve çığlık atar. Güney Amerika akbabası dikey dalışa geçer ve gagası hırsızların gözlerini çıkarırken, pençeleri onların etlerini lime lime eder.

Sadece güneş akbabanın sırtını, kel kafasını, buruşuk boynunu görebilir. Sadece güneş onun yalnızlığını bilir. Yeryüzünden bakınca, Güney Amerika akbabasının uçuşu erişilmezdir.

(246)

1701: Ouro Preto

Hokkabazlık sanatları

Ne Potosí'nin gümüş tepesi bir serap, ne de Meksika'nın derin yeraltı galerilerinde sadece hezeyanlar ve karanlıklar var; Orta Brezilya'nın nehirleri de gerçek altından yataklarda uyuyorlar.

Brezilya'nın altını, şansına ya da ölümüne, piyangoyla ya da bıçak darbeleriyle kazanılıyor. Portekiz Kralı her şeyin beşte birini alsa da, hayatta kalmayı başaranlar muazzam servetlerin sahibi oluyor. Netice itibarıyla beşte bir sadece lafın gelişi. Çok ama çok büyük miktarda altın kaçak olarak uçup gidiyor ve bölgenin sık ormanlarındaki ağaçlar kadar muhafız dikseniz de bunu önlemenin imkânı yok.

Brezilya madenlerinin keşişleri ruhları kurtarmaya ayırdıklarından daha fazla zamanı altın kaçakçılığına ayırıyorlar. İçleri oyulmuş tahtadan azizler bu tür ihtiyaçlar için zula vazifesi görüyor. Uzaklarda, denizin kıyısında, Rahip Roberto tespih çeker gibi sahte kalıp hazırlıyor ve bu sayede, haksızca edinilmiş altın külçelerin üzerinde kraliyet damgası parıldıyor. Sorocaba Manastırı'ndan bir Benedikten rahibi olan Roberto ayrıca tüm kilitleri açan, her şeye muktedir bir anahtar üretti.

(11)

1703: Lizbon

Altın, transit yolcu

Brezilya genel valisi birkaç yıl önce isabetli oldukları derecede lüzumsuz kehanetlerde bulundu. Bahia'dan João de Lencastre, maceraperest sürülerinin madenci bölgesini bir suçlu ve serseri mabedine çevirdikleri konusunda Portekiz kralını uyardı; hepsinden önemlisi de, ona çok daha vahim başka bir tehlikeyi haber verdi: Amerika'dan gelen parasına kavuşmasıyla gözyaşları içinde elveda demesi bir olan İspanya'nın başına gelenler, altın

konusunda Portekiz'in de başına gelebilirdi. Brezilya altını ülkeye Lizbon Körfezi'nden girebilir ve yolculuğuna, Portekiz toprakları üzerinde hiç durmadan, Tejo Nehri üzerinden İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya istikametinde devam edebilirdi...

Valinin sözüne yankı yaparcasına Methuen Anlaşması imzalanıyor. İngiliz kumaşlarının parasını Brezilya altınıyla ödeyecek Portekiz. Başkasının sömürgesi olan Brezilya'nın altını İngiltere'nin endüstriyel gelişmesinde çok önemli bir itici güç olacak.

(11, 48 ve 226)

1709: Juan Fernández Adaları

Robinson Crusoe

Gözcü uzaklarda yanan ateşler gördüğünü haber veriyor. *Duke* gemisinin korsanları onları aramak için rota değiştiriyor ve pruvayı Şili kıyılarına çeviriyor.

Gemi Juan Fernández Adaları'na yaklaşıyor. Kıyıdaki ateşlerin oradan yola çıkan bir kano, ardında köpükten bir çizgi bırakarak gemiyle buluşmaya geliyor. Kir içinde, saçı sakalı birbirine karışmış, yüksek ateşten titreyen ve ağzından tuhaf sesler çıkaran biri güverteye çıkıyor.

Günler sonra, Kaptan Rogers yavaş yavaş olayın aslını öğreniyor. Alexander Selkirk adındaki kazazede yelken, rüzgâr ve yağmalama konularında uzman bir İskoç meslektaş. Valparaíso kıyılarına korsan William Dampier'nin seferiyle gelmiş. İncil, bıçak ve tüfek sayesinde, Selkirk bu ıssız adaların birinde dört yıldan uzun bir süre hayatta kalmış. Oğlak bağırsağından balık avlama gereçleri yapmayı becermiş; yemeklerinde kayalardaki kristalize olmuş tuzu kullanıyormuş ve denizaslanlarından elde ettiği yağ ile aydınlanıyormuş. Yüksekçe bir yere, keçi ağılının yanına bir kulübe inşa etmiş. Bir ağaç kütüğüne geçen zamanı işaretliyormuş. Fırtına ona bir geminin kalıntılarının yanı sıra boğulmak üzere olan bir yerliyi getirmiş. Cuma günü kıyıya vurduğu için yerlinin adını

Cuma koymuş. Ondan bitkilerin sırlarını öğrenmiş. Büyük gemi geldiğinde Cuma orada kalmaya karar vermiş. Selkirk geri döneceğine söz vermiş, Cuma da ona inanmış.

On yıl içinde Daniel Defoe bir gemi kazazedesinin maceralarını Londra'da yayınlayacak. Selkirk onun romanında York doğumlu Robinson Crusoe olacak. Peru ve Şili kıyılarını yağmalayan Britanyalı korsan Dampier'nin seferi saygıdeğer bir ticari faaliyete dönüşecek. Issız ve tarihsiz adacık Pasifik Okyanusu'ndan Orinoco Nehri ağzına sıçrayacak ve kazazede onun üzerinde yirmi sekiz yıl yaşayacak. Robinson da yamyam bir vahşinin hayatını kurtaracak: *Master*, "efendi", İngilizce dilinde ona öğrettiği ilk sözcük olacak. Selkirk yakaladığı her keçinin kulağını bıçağının ucuyla işaretliyordu. Robinson adayı yani krallığını parça parça satmak için parsellere ayırmayı tasarlayacak; kazazede gemiden topladığı her nesneyi listeleyecek, adada ürettiği her şeyin muhasebesini tutacak ve her durumun bilançosunu yaparken talihsizlikleri *borç* hanesine, şansının yaver gittiği şeyleri de *alacak* hanesine yazacak. Robinson da, tıpkı Selkirk gibi, yalnızlığın, korkunun ve deliliğin haşin imtihanından geçecek; ama kurtarılma anında Alexander Selkirk konuşmayı bilmeyen ve her şeyden korkan titrek bir ucubeydi. Buna karşılık, doğanın yenilmez terbiyecisi Robinson Crusoe İngiltere'ye sadık kölesi Cuma'yla birlikte hesaplar yaparak ve maceralar tasarlayarak dönecek.

(92, 149 ve 259)

1711: Paramaribo

Onlar sustular

Hollandalılar ilk kez kaçan kölenin aşil tendonunu kesiyorlar ve ısrar edenin sağ bacağı gidiyor; ama Surinam'da özgürlük salgınının önüne geçmenin imkânı yok.

Kaptan Molinay nehir yoluyla Paramaribo'ya iniyor. Seferden iki kesik kafayla dönüyor. Kadın tutsakların kellelerini uçurmak

zorunda kaldı çünkü selvanın içinde artık yürüyecek halleri kalmamıştı. Birinin adı Flora, diğerininki Sery'ydi. Bakışları hâlâ gökyüzüne dikili. Kırbaçlara, ateşe ve kızgın kerpetenlere rağmen tek kelime etmediler ve Paramaribo pazarında iyi paraya gitsinler diye semirtildikleri, yağla ovuldukları ve kazınan kafalarına yıldızlar ve hilaller çizildiği günden beri sanki ağızlarından bir söz dahi çıkmamışçasına, inatçı bir dilsizliğe büründüler. Askerler Flora ve Sery'ye kaçak zencilerin nerede saklandıklarını sordukça onlar dilsiz kaldılar: Gözlerini kırpmadan gökyüzüne bakıp yukarıda başıboş bir şekilde hareket eden dağları andıran kocaman bulutları takip ediyorlardı.

(173)

O kadınlar yaşamı saçlarında taşıyorlar

Ne kadar çok zenciyi çarmıha gerseler ya da kaburgalarına geçirdikleri bir demir çengelden assalar da Surinam kıyısındaki dört yüz tarım çiftliğinden firarların ardı arkası kesilmiyor. Selvanın içlerinde, kaçakların sarı bayrağının üzerinde siyah bir aslan dalgalanıyor. Kurşun olmadığından, silahları taş ya da kemik parçaları fırlatıyor; ama Hollandalı sömürgecilere karşı en iyi müttefikleri geçit vermeyen sık ormanlar.

Köleler, firar etmeden önce pirinç ve mısır tanelerini, buğday ve fasulye tohumlarını, balkabağı çekirdeklerini çalıyorlar. Çok gür saçları bir ambar vazifesi görüyor. Cangılın içinde açılmış sığınma noktalarına ulaşınca, kadınlar kafalarını silkeliyor ve böylece özgür toprağı tohumluyorlar.

(173)

Cimarron

Kütük kisvesi altındaki kayman güneşin keyfini çıkarıyor. Salyangozun boynuzlarının ucundaki gözler dönüyor. Erkek kuş

dişi kuşa sirk akrobasisiyle kur yapıyor. Erkek örümcek tehlikeli örümcek ağına, üzerinde kucaklayacağı dişisi tarafından yenileceği çarşaf ve kefene tırmanıyor. Bir maymun sürüsü dallardaki yabani meyvelere hücum ediyor: Maymunların bağırışları ormanın altını üstüne getiriyor ve ne ağustosböceklerinin toplu duaları ne de kuşların soruları duyulabiliyor. Ancak, yapraklardan oluşan halının üzerinde tuhaf adımların gürültüsü yükseliyor ve selva birden susup paralize oluyor, içine çekiliyor ve bekliyor. İlk kurşun atıldığında tüm selva can havliyle kaçmaya başlıyor.

Silah sesi herhangi bir kaçak köle avını haber veriyor. *Cimarron* Antiller dilinde "özgürlük arayan ok" anlamına geliyor. İspanyollar ormana kaçan boğaya bu ismi verdiler ve sözcük daha sonra başka dillere de geçti: Amerika'nın tüm bölgelerindeki selvalarda, bataklıklarda ve derin vadilerde sığınak arayan; sahibinden uzaklarda özgür bir ev inşa edip onu sahte patikalar açarak, ölümcül tuzaklar kurarak savunan köleye *chimarrão, maroon, marron* deniyor.

Cimarron sömürge toplumunu kangren ediyor.

(264)

1711: Murrí

Asla yalnız değiller

Cimarron yerliler de var. Onları keşişlerin ve komutanların kontrolü altında hapsetmek için Chocó bölgesinde yeni doğan Murrí Köyü gibi hapishaneler kuruluyor.

Uzun zaman önce buraya, sıradağlardan inen altın ırmaklarını arayan beyaz kanatlı devasa kanolar geldiler; işte o zamandan beri yerliler kaçıyorlar. Selvada ve nehirlerde dolaşırken sonsuz sayıda ruh onlara eşlik ediyor.

Büyücü, ruhları çağıran sesleri biliyor. Hastaları tedavi etmek için salyangoz kabuğunu, içinde pekarinin, cennet kuşunun ve şarkı söyleyen balığın yaşadığı ormana doğru üflüyor. Sağlıklı

olanları hasta etmek için bir akciğerin içine ölüm kelebeğini koyuyor. Büyücü, Chocó bölgesinde ruh barındırmayan toprak, su ve hava olmadığını biliyor.

(121)

1711: Palenque de San Basilio

Zenci kral, beyaz aziz ve onun azize karısı

Zenci Domingo Bioho'nun Cartagena de Indias'ta kanyonlardan firar edip bataklık bölgesinde savaşçı kral olmasının üzerinden bir asırdan fazla zaman geçti. Köpekler ve arkebüzlü askerlerden oluşan ordular onu takip ettiler, yakaladılar ve Domingo birçok kez darağacını boyladı. Domingo değişik defalar kalabalığın tezahüratları altında, bir katırın kuyruğuna bağlanıp Cartagena sokaklarında sürüklendi; birçok kez penisini kesip uzun bir mızrağın ucuna taktılar. Avcılarına ödül olarak ardı ardına topraklar ve birçok kez marki unvanları verildi; ama Dique Kanalı ya da Aşağı Cauca'daki cimarron köylerinde Domingo Bioho hüküm sürüyor ve eşi benzeri olmayan boyalı suratıyla insanlara gülüyor.

Özgür zenciler diken üstünde yaşıyor, doğduklarından itibaren kendilerini kavga etmeye hazırlıyor ve uçurumların yanı sıra içlerinde zehirli kazıklar bulunan derin çukurlarla korunuyorlar. Bu bölgenin, bir asırdan beri varlığını sürdüren ve direnen en önemli kaçak köle sığınma köyü bir azizin adını taşıyor. Köyün adı San Basilio, çünkü yakında heykeli Magdalena Nehri'nden gelecek. San Basilio oraya girmesine izin verilen ilk beyaz olacak. Piskoposluk tacı ve asasıyla birlikte gelecek ve içinde bir sürü mucize bulunan küçük bir tahta kiliseyi de yanında getirecek. Ne çıplaklık utancı onu korkutacak ne de efendi ağzıyla konuşacak. Cimarron topluluk ona ev ve kadın verecek. Öbür dünyada Tanrı ona eş olarak bir dişi eşek vermesin ve bu topraklarda bulundukları müddetçe birlikte keyif alsınlar diye, ona Catalina adında bir dişi azize bulacaklar.

(108 ve 120)

Değnek çekirgesi

Domingo Bioho'nun ilelebet hükmettiği sığınma köylerinin bulunduğu bölgede bir sürü hayvan var. Bunların en korkulanları kaplan, kurbanını kucaklayan boa ve insanlara sazlıklarda saldırıp kulübelerin içine süzülen yılandır. En büyüleyicileriyse, kakasını kafasından yapan hayalet balığı ve değnek çekirgesidir.

Dişi örümcek gibi dişi değnek çekirgesi de âşıklarını yiyor. Erkeği onu sırtından kucakladığında, dişi çenesiz yüzünü ona doğru dönüyor, kocaman patlak gözleriyle onu tartıyor, dişlerini geçiriyor ve öğle yemeği olarak mideye indirirken ondan geriye hiçbir şey bırakmıyor.

Dişi değnek çekirgesi çok sofu. Elleri sürekli olarak göğe doğru çevrili ve yemeğini dua ederek yiyor.

(108)

1712: Santa Marta

Korsanlıktan kaçakçılığa

Ayaklarını denizde ıslatan Sierra Nevada'nın yeşil bacakları arasında, etrafı ahşap ve samandan yapılmış evlerle çevrili bir çan kulesi yükseliyor. Bu evlerde Santa Marta Limanı'nın otuz beyaz ailesi yaşıyor. Onların etrafındaki, şekerkamışı ve çamurdan yapılmış, çatıları palmiye yapraklarından kulübelerdeyse kimsenin saymaya kalkışmadığı yerliler, zenciler, melezler yaşıyor.

Korsanlar her zaman bu kıyıların kâbusu oldular. On beş yıl önce, Santa Marta piskoposu cephane üretiminde kullanılabilir mi diye bakmak için kilisenin orgunu parçalamak zorunda kaldı. Bir hafta önce İngiliz gemileri körfeze gözcülük eden hisarların top atışını atlatıp gün doğuşunu sakince plajda karşıladılar.

Herkes tepelere kaçtı.

Korsanlar beklediler. Ne bir mendil çaldılar ne de bir evi ateşe verdiler.

Onlara güvenemeyen sakinler yavaş yavaş yaklaştılar ve şimdi Santa Marta neşeli bir pazara dönüştü. Tepeden tırnağa silahlı korsanlar bir şeyler satmaya ve satın almaya geldiler. Pazarlık yapıyorlar, ama ödeme konusunda çok titizler.

Orada uzaklarda, Britanya atölyeleri giderek büyüyor ve pazara ihtiyaç duyuyorlar. Birçok korsan kaçakçılık yapıyor, ancak içlerinden hiçbiri şu *sermaye birikimi* denen şeyin ne anlama geldiğini bilmiyor.

(36)

1714: Ouro Preto

Madenlerin doktoru

Bu doktor ne ilaçlara inanıyor ne de Portekiz'den gelen çok pahalı tozlara. Ne kan almaya güveniyor ne de pürgatiflere. Piskopos Galeno'yu ve onun yasa gibi görülen talimatlarını pek umursamıyor. Luís Gomes Ferreira hastalarına her gün banyo yapmalarını tavsiye ediyor ki Avrupa'da olsa bu dinsizlik ya da delilik işareti olarak kabul edilirdi. Ayrıca bölgenin otlarını, köklerini içeren reçeteler hazırlıyor. Sağduyu, yerlilerin eski deneyimleri ve can çekişenleri dirilten şekerkamışı aguardientesi, namı diğer *beyaz sevgili* sayesinde Doktor Ferreira birçok hayat kurtardı.

Ama birbirlerini mermi ya da bıçakla öldürmekten hoşlanan madencilerin alışkanlığına karşı neredeyse hiçbir şey yapamıyor. Buradaki tüm servet bir anlık mutluluktan ibaret ve kurnaz olmak cesur olmaktan daha çok işe yarıyor. İçinde güneşler saklayan kara çamuru ele geçirmek için verilen amansız savaşta hiçbir bilim işe yaramıyor. Kralın hazinedarı Yüzbaşı Tomás de Souza altın arıyordu, ama kurşun buldu. Doktor istavroz çıkarmaktan başka bir şey yapamadı. Herkes Yüzbaşı'nın bir ton altını kendine ayırdığına inanıyordu, ama alacaklılar bölüşmek için birkaç köleden başka bir şey bulamadılar.

Doktorun siyah bir hastaya baktığı çok nadir. Brezilya madenlerinde köle kullanılıyor ve atılıyor. Doktor Ferreira efendilere boş yere kölelerine daha iyi davranmalarını tavsiye ediyor ve bu şekilde hem Tanrı'ya karşı günah işlediklerini hem de kendi menfaatlerine zarar verdiklerini söylüyor. Altın yıkama tesislerinde ve yer altı galerilerinde on yıl dayanan zenci yok, ama bir avuç altınla yeni bir köle çocuk satın alınıyor, öte yandan bir avuç tuz ya da bütün bir domuz da onun kadar ediyor.

(48)

1714: Vila Nova do Príncipe

Jacinta

O ayak bastığı toprağı kutsuyor. Afrika kökenli bir Brezilyalı olan Jacinta de Siqueira bu Príncipe şehrinin ve Quatro Vinténs uçurumlarındaki altın madenlerinin kurucusu. Siyah kadın, yeşil kadın Jacinta, henüz harita olmayan bu dünyada erkekleri yutarken ve her renkten çocuklar doğururken, et yiyen bitkiler gibi açılıyor ve kapanıyor. Katır sırtında, yalınayak, eski tüfeklerle silahlanmış olarak gelen ve madene girerken vicdanlarını bir dala asan ya da bir bataklığa gömen suçluların başında, selvayı yerle bir ederek ilerliyor Jacinta: Angola'da doğan, Bahia'da köle olan Jacinta, Minas Gerais altınının anası.

(89)

1716: Potosí

Holguín

Lima Genel Valisi Don Diego Rubio Morcillo de Auñón, Potosí'ye gümüşten yapılmış yüz yirmi zafer kemerinin altından, İkarus, Eros, Merkür, Endymion, Rodos Heykeli ve Truva'dan kaçan Aeneas'ın tasvir edildiği bir tuvaller tünelinden geçerek giriyor.

Potosí artık eski halinden çok farklı. Nüfusu yarıya indi. Şehir Genel Vali'yi gümüşten değil, ahşaptan bir sokakta ağırlıyor. Ama şaşaalı zamanlardaki gibi trompet ve davul sesleri ortalığı inletiyor: Şık üniformalı uşaklar, atlı komutanların, valilerin, yargıçların, belediye başkanlarının ve büyükelçilerin yürüyüş yolunu büyük balmumu meşalelerle aydınlatıyorlar... Karanlığın çökmesiyle birlikte göz kamaştırıcı bir maskeli balo başlıyor: Şehir üstü başı toz içindeki ziyaretçiye İspanya'nın on iki kahramanının, Fransa'nın on iki soylusunun ve on iki kâhin kadının saygısını sunuyor. Yiğit Savaşçı lakaplı Rodrigo Díaz de Vivar, İmparator Carlos ve bu dünyada ya da düşlerde yaşamış orman perileri, Arap prensleri ve Habeş kralları kılığındakiler, ışıltılı kıyafetleri içinde onu selamlıyorlar.

Melchor Pérez Holguín bu harikalar gününü resmediyor. Tek tek bin kişiyi, Potosí'yi, evrenin en cömert tepesini, toprağm, kanın ve dumanın renklerini, gümüşün parıltılarını koyuyor devasa tablosuna ve en alta da kendi resmini çiziyor: Elli yaşlarında, kartal burunlu, uzun siyah saçları şapkanın altından dökülen melez Holguín bir elinde paleti tutuyor. Ayrıca iki tane de bastonlu ihtiyar çiziyor ve ağızlarından çıkan sözleri yazıyor:

"Bu kadar muhteşem şeyi hiç bir arada gördün mü, kız?"

"Yüz küsur yıldır bu büyüklükte bir şey görmedim."

Gördüğünü kopyaladığını sanan Holguín, belki de esas harikuladeliği kendisinin yarattığının herhalde farkında değildi; aynı şekilde, Potosí'nin şaşaası dünya üzerinden silindiğinde ve kimse herhangi bir genel valiyi hatırlamadığında bile eserinin canlı kalmaya devam edeceğini de muhtemelen bilmiyordu.

(16 ve 215)

1716: Cuzco

Kilise ressamları

Holguín'in ustası Diego Quispe Tito gözlerinin ölmesinden kısa bir süre sonra öldü. Körlüğün habercisi ilk bulanık görmeler başla-

yınca, kendisini alnında İnkalar'ın imparatorluk püskülüyle cennet yolunda ilerlerken resmetmeyi başardı. Quispé, Cuzco'daki yerli sanatçıların en yeteneklisi oldu. Yapıtlarında papağanlar meleklerin arasından uçuyor ve oklarla delik deşik olmuş Aziz Sebastián'ın üzerine konuyorlar. Buralı yüzler, kuşlar ve meyveler hiç çaktırmadan Avrupa ya da cennet manzaralarında kendilerini gösteriyorlar.

İspanyollar Büyük Meydan'da yerli flütlerini ve pançoları yakarken, Cuzco'nun kilise ressamları Son Yemek tablosundaki masanın üzerini öbek öbek avokadolar, rocoto biberleri, Hint ayvaları, çilekler ve ayvalarla donatmanın bir yolunu buluyorlar. Bebek İsa'yı Meryem'in karnından çıkarken, Meryem'i de altın bir yatakta Aziz Yusuf'a sarılmış uyurken resmediyorlar.

Halk mısır başağından haçları havaya kaldırıyor ya da onları patates çelenkleriyle süslüyor; sunakların dibindeyse balkabağı ve karpuz gibi armağanlar duruyor.

(138 ve 300)

Meryem, Toprak Ana

Bu bölgelerin kiliselerinde Meryem genellikle bir İnka prensesi gibi başında tüylerden bir taçla ya da güneşliklerin koruması altındayken görülür; Tanrı Baba'ysa meyve, balık ve tropikal kuş suretleriyle süslü sütunları ve tabloları tutan maymunların arasında bir güneş biçimindedir.

İmzasız bir tuval Meryem'i Potosí'nin gümüş tepesinde, güneşle ayın arasında gösteriyor. Bir tarafında Roma'daki Papa, diğer tarafındaysa İspanya Kralı var. Ama Meryem tepenin üzerinde değil, *içinde*, o tepenin *kendisi*, kadın yüzlü ve armağan elli bir tepe, güneşin toprağı döllediği gibi Tanrı tarafından döllenmiş Meryem-tepe, Meryem-taş.

(137)

La Pachamama

And Dağları'nın yüksek platosunda, *ana* Meryem demek, *ana* toprak ve zaman demek.

Eğer birisi onu davet etmeden bir şey içerse toprak, Toprak Ana, La Pachamama öfkeleniyor. Çok susadığında testiyi kırıyor ve içindekini yere döküyor.

Çocuk yaşasın diye, yeni doğanın plasentası çiçeklerin arasına gömülerek ona armağan ediliyor ve aşk yaşasın diye de, sevgililer düğümledikleri saçları toprağa gömüyorlar.

Toprak tanrıçası kendisinden doğmuş olan yorgunları ve kırgınları kollarına alıyor ve yolculuğun sonunda onlara bir sığmak vermek için açılıyor. Toprağın altından ölüler onu çiçeklendiriyorlar.

(247)

Deniz kızları

Puno Katedrali'nin sütunlu ana girişinde, Simón de Asto taştan iki deniz kızı yontacak.

Deniz kızları günahı simgelese de, sanatçı ortaya iki canavar çıkarmayacak, neşeli bir şekilde *charango* çalan ve suçluluk duymadan seven iki güzel yerli kızı yaratacak. Onlar, oradan geçerken arkasında bir dizi yanardağ bırakmış olan –Aymara halkının– ateş ve şimşek tanrısı Tanrı Tunupa'yla sevişmek için çok eski zamanlarda Titicaca Gölü'nün sularından doğan, Andlar'ın deniz kızları Quesintuu ve Umantuu.

(137)

1717: Quebec

Kışa inanmayan adam

Rabelais'nin anlattığına ve Voltaire'in de tekrarladığına göre Kanada'nın soğuğu o kadar soğuktur ki sözcükler ağızdan çıkar-

ken donar ve havada asılı kalırlar. Nisan sonlarında ilk güneş ışınları nehirlerin üzerindeki buzları parçalar ve ilkbahar diriliş çıtırtılarının arasından ortaya fırlar. Kışın söylenmiş olan cümleler işte ancak o zaman işitilir.

Fransız sömürgeciler kıştan, yerlilerden korktuklarından daha çok korkarlar ve onu uyuyarak geçiren hayvanlara gıpta ederler. Ne ayı ne de marmot soğuğun kötülüklerinin farkındadır: Kış bir kurşun yağmuru gürültüsüyle ağaçları parçalarken ve insanları donmuş kanlı, mermer etli heykellere dönüştürürken birkaç aylığına bu dünyadan giderler.

Portekizli Pedro da Silva kışlarını buz tutan San Lorenzo Nehri'nin üzerinde köpeklerin çektiği kızakla mektup taşıyarak geçiriyordu. Yazları aynı yolculuğu kanoyla yapıyordu ve bazen, rüzgâr çok sert estiğinde, Quebec'le Montreal arasında gidip gelmesi tam bir ayı buluyordu. Pedro valinin talimatlarını, keşişlerin ve memurların raporlarını, deri satıcılarının tekliflerini, dostların vaatlerini, sevgililerin sırlarını taşıyordu.

Kanada'nın ilk postacısı bir çeyrek asır boyunca kışları hiç izin istemeden çalıştı. Ve sonra öldü.

(96)

1717: Isle Dupas

Kurucular

Kanada haritası bütün bir duvarı kaplıyor. Doğu yakasıyla büyük göller arasında birkaç şehir, birkaç tane de kale var. Onun ötesi uçsuz bucaksız bir gizemli alan. Öbür duvarda, misket tüfeklerinin çapraz namlularının altında, düşman yerlilerin tütün dumanından kararmış kafa derileri sarkıyor.

Sallanan koltukta oturan Pierre de La Vérendrye piposunu ısırıyor ve yeni doğmuş oğlunun feryatlarını duymuyor. Yarı aralık gözlerle haritaya bakıyor ve henüz hiçbir Avrupalının kat etmediği taşkın nehirlerde yolculuk ettiğini düşlüyor. O, öldü sanıl-

dığı Fransa'daki savaş meydanlarından göğsünde bir kurşun ve birçok kılıç kesiğiyle sağ döndü. Tarlalarından elde ettiği tahıl ve harp malulü asteğmen maaşıyla Kanada'da gayet güzel geçinip gidiyor; ama canı sıkılıyor ve hezeyan geçiriyor.

Yaralı bacakları en çılgın rüyalarındakinden çok daha uzaklara ulaşacak. La Vérendrye'nin keşifleri bu haritayı gülünç bir duruma düşürecek. Çin kıyılarına ulaştıracak denizin arayışında batıya doğru giderken, kuzeyde, misket tüfeğinin namlusunun ateş ederken soğuktan çatlayacağı yerlere, güneydeyse, bilinmeyen Missouri Nehri'ne ulaşacak. Şimdi tahta beşiğinde ağlayan bu çocuk Rocky Dağları'nın geçit vermez duvarının kâşifi olacak.

Misyonerler ve deri tüccarları kâşifin ayak izlerini takip ediyorlar. Hep böyle oldu. Cartier, Champlain ve La Salle'le aynısı oldu.

Avrupa kunduz, su samuru, ağaç sansarı, geyik, tilki ve ayı postlarına iyi para ödüyor. Yerliler postların karşılığında aldıkları silahlarla ya birbirlerini öldürüyor ya da toprakları için didişen İngilizlerle Fransızların arasındaki savaşlarda ölüyorlar. Yerliler postların karşılığında ayrıca en güçlü savaşçıyı bir enkaza dönüştüren aguardiente ve en kötü kar fırtınalarından bile daha öldürücü salgın hastalıkları alıyorlar.

(176 ve 330)

Yerliler hakkında

Kanada yerlileri arasında ne bir şişko ne de bir kambur olduğunu söylüyor keşişler ve Fransız kâşifler. Eğer bir topal, kör ya da tek gözlü varsa bu bir savaş yarasıymış.

Pouchot'nun anlattığına göre ne mülkiyeti biliyorlarmış ne de kıskançlık diye bir şeyi, paraya da *Fransızların yılanı* diyorlarmış.

Kendileri gibi birine boyun eğmeyi gülünç bulduklarını söylüyor Lafitau. Seçtikleri şeflerin hiçbir ayrıcalıkları yokmuş, hükmetmeye kalkanı da hemen azlediyorlarmış. Kadınlar erkeklerle birlikte fikir yürütüyor ve karar veriyormuş. Son söz ihtiyarlar

meclisinde ve kabile toplantılarında söyleniyormuş; ama hiçbir insan sesi rüyaların sesinden daha güçlü değilmiş.

Rüyalara, Hıristiyanların ilahi emre itaat ettikleri gibi itaat ediyorlar, diyor Brébeuf. Onlara her gün itaat ediyorlarmış, çünkü ruh rüyalar vasıtasıyla her gece konuşuyormuş; kışın sonu geldiğinde ve dünyanın buzları kırıldığında rüyaların onuruna uzun bir eğlence düzenliyorlarmış. Bu eğlence esnasında yerliler kılık değiştiriyormuş ve her türlü çılgınlığa izin veriliyormuş.

Cartier, karınları ne zaman acıkırsa o zaman yemek yiyorlar, diyor. Karınlarının acıkmasından başka bir saat bilmiyorlarmış.

Sefihtirler, diye uyarıyor Le Jeune. Hem kadın hem de erkek istediği zaman evliliği sona erdirebiliyormuş. Bekâret onlar için hiçbir anlam ifade etmiyormuş. Champlain yirmi sefer evlenmiş olan yaşlı kadınlarla karşılaştığını söylüyor.

Le Jeune'e göre çalışmaktan hiç hoşlanmıyor, buna karşılık yalan uydurmaya bayılıyorlarmış. Düşmanlarının kafa derisini yüzme sanatını saymazsak, sanatı bilmiyorlarmış. Kindarlarmış: bitleri, kurtçukları ve insan etini seven her türlü hayvanı sırf intikam için yiyorlarmış. Her türlü soyut düşünceyi anlamaktan acizler, diye teyit ediyor Biard.

Brébeuf'e göre, yerliler cehennem fikrini anlayamıyorlarmış. Sonsuz ceza diye bir şeyden bahsedildiğini hiç duymamışlar. Hıristiyanlar onları cehennemle tehdit edince vahşiler soruyormuş: *Cehennemde dostlarımız da olacak mı?*

(97)

Büyük Göller bölgesindeki Chippewa yerlilerinin şarkıları

Dolaşırım bazen
acıyarak kendime
rüzgâr beni sürüklerken
göklerin içinde

Ağaççık,
oturmuş bir ağacın altına
şarkı söylüyor.

(38 ve 340)

1718: São José del Rei

Teşhir direği

Maceraperest güruh selvaları yerle bir ediyor, dağların içini yarıyor, nehirlerin yatağını değiştiriyor; ateş paslı taşlarda ışıltılar ortaya çıkarırken, altın peşindekiler kurbağalarla ve köklerle besleniyor, açlık ve cezayla simgeleşen şehirler kuruyorlar.

Brezilya'nın altın bölgesinde her şehrin doğumunu teşhir direğinin dikilmesi haber veriyor: Teşhir direği her şeyin merkezini teşkil ediyor, evler onun etrafına, kiliseler ise tepelerin zirvelerine inşa ediliyor. Teşhir direğinin tepesinde bir taç, alt tarafındaysa kırbaçlanmayı hak eden köleleri bağlamak için iki tane halka bulunuyor.

Assumar Kontu kılıcını direğin önünde kaldırarak São José del Rei yerleşiminin doğumunu resmileştiriyor. Río de Janeiro'dan buraya dört ay süren bir yolculukla gelirken yolda maymun eti ve ızgara karınca yedi.

Bu toprak onu korkutuyor ve tiksindiriyor. Minas Gerais Valisi olan Assumar Kontu başkaldırı ruhunun bu evsiz barksız, oturup iki kelime konuşmak imkânsız insanların ikinci tabiatı olduğuna inanıyor: Burada yıldızların kargaşayı kışkırttığını, suyun dışarıya ayaklanma soluduğunu ve toprağın etrafa kaos yaydığını söylüyor; ona göre bulutlar utanmaz, havalar asi, altınsa huzur bozucu.

Kont kaçan her kölenin başının vurulmasını emrediyor ve firari zenci kölelerin izini sürmek için milis grupları oluşturuyor. Efendiyle kadın kölenin zavallı evlatları ya da bin farklı kanın karışımı olan ne beyaz ne de siyah *ırksızlar* kaçak kölelerin avcıları oluyorlar. Kanun dışı yaşamak için doğanlar, ölene dek öldürme konusunda iyiler. Bu topraklarda siyah-beyaz ve yerli-beyaz kır-

masından bol bir şey yok: Lizbon'dan, *kusurlu ve kanı bozuk çocuklar* yapmaktan kaçınılmasını buyuran Kral'ın arzusunu yerine getirmek mümkün değil, çünkü burada hiç beyaz kadın yok.

(122 ve 209)

1719: Potosí

Salgın

Üç yıl önce gökten gelen uyarı *felaket habercisi* bir *ürkütücü ateş* oldu: Kuyrukluyıldız, yani başıboş ve çılgın toprak, suçlayıcı kuyruğuyla Potosí Tepesi'ni nişan aldı.

Bu yılın başlarında San Pedro Semti'nde iki kafalı bir bebek doğdu ve papaz bir vaftiz mi yoksa iki vaftiz mi yapacağı konusunda tereddüt yaşadı.

Kuyrukluyıldıza ve hilkat garibesine rağmen Potosí şehri Fransız modasında, *Tanrı'nın onaylamadığı, cinsellikte utanmaz, doğaya aykırı, sivil ve politik sağduyuyu lekeleyici* kıyafet ve alışkanlıklarda ısrarını sürdürdü. Şehir karnavalları her zamanki gibi *ahlaka çok aykırı* bir biçimde çılgınca eğlenerek kutladı ve altı tane güzel genç kız çırılçıplak dans etmeye başlayınca, işte o zaman salgın kırıp geçirdi.

Potosí'de bin tane hastalık ve ölüm vakası yaşanıyor. Tanrı'nın öfke kustuğu yerliler şehrin günahlarını oluk oluk kanlarıyla ödüyorlar.

Bilimsel ve çok saygın hekim Don Matías Ciriaco y Selda'ya göre, Tanrı intikamını almak için Satürn'ün kanı idrar ve safraya dönüştüren kötü etkisini görevlendirdi.

(16)

1721: Zacatecas

Tanrı'yı yemek için

Kutlama şenliğine çağıran çanlar ortalığı inletiyor. Maden merkezi Zacatecas, Huichol yerlileriyle bir barış anlaşması imzaladı.

Nayarit Dağları'na çekilen Huicholler sürekli saldırılar karşısında hiç yılmadan bağımsızlıklarını asırlarca savunmuşlardı, ama şimdi İspanya tahtına bağlanıyorlar. Anlaşma madenlerde çalışmaya mecbur tutulmayacaklarını onlara garanti ediyor.

Kutsal topraklarına doğru hac yolculuklarında Huichollerin, kol gücü için yanıp tutuşan maden bölgesinden geçmekten başka çareleri yok. Ateş Dede onları akrep ve yılandan koruyor, ama yerli avcılarına karşı elinden pek bir şey gelmiyor.

Viricota Platosu'na doğru çıplak tepelerin arasından ve bitmek bilmeyen taşlık arazilerde yapılan uzun yolculuk, tanrıların yolundan kökenlere doğru yapılan bir yolculuktur. Viricota'da, Huicholler ilk geyik avını yeniden yaşıyorlar. Orada, Geyik Tanrısı'nın yeni doğan güneşi boynuzlarıyla kaldırdığı, insan yaşamı mümkün olsun diye kendini feda etmeyi kabul ettiği ve kendi kanıyla mısırı döllediği sonsuz ana geri dönüyorlar.

Tanrılar tanrısı geyik, bulması çok zor olan peyote kaktüsünde yaşıyor. Küçük ve çirkin peyote kayaların arasında gizleniyor. Onu bulunca Huicholler üzerine ok yağdırıyorlar ve yakalanan kaktüs ağlıyor. Sonra onun kanını akıtıyorlar, derisini yüzüyorlar ve etini dilim dilim kesiyorlar. Huicholler odun ateşinin etrafında kutsal kaktüsü yiyorlar ve trans hali işte o zaman başlıyor. Deliliğin kıyısında, canlarının istediği her şeyi yaptıkları esrime anında, diğer tarafla temas sürdüğü müddetçe onlar tanrılara dönüşüyorlar.

(31)

Eğer bir dikkatsizlik anında ruhun kaybolursa

Doğurmak üzere olan şu Huichol yerlisi kadın ne yapıyor? Hatırlıyor. Doğacak olan çocuğun geldiği aşk gecesini çok yoğun bir biçimde hatırlıyor. Belleğinin ve sevincinin tüm gücüyle onu düşünüyor. Böylece, yaşadığı mutluluktan ötürü mutlu vücut açılıyor ve onu dünyaya getiren o zevke layık olacak iyi bir Huichol doğuyor.

İyi bir Huichol ruhuna, ışıltılı yaşam gücüne dikkat ediyor,

ama iyi biliniyor ki ruh bir karıncadan daha küçük ve fısıltıdan daha yumuşak, varla yok arası bir şey, bir esinti ve en küçük bir dikkatsizlikte kaybolabilir.

Bir delikanlı tökezleyip dağdan aşağıya yuvarlanınca, sadece bir örümcek ağının ipiyle ona bağlı olan ruhu da kopup yuvarlanarak düşüyor. Bunun üzerine genç Huichol afallıyor ve hasta oluyor. Kekeleyerek kutsal şarkıların bekçisini, büyücü rahibi çağırıyor.

Şu ihtiyar yerli dağı eşeleyerek ne arıyor? Hastanın ne tarafa gittiğini gösteren izi sürüyor. Keskin kayaların arasmdan çok sessizce çıkarken, dallardaki her yaprağı inceliyor, küçücük taşlarm altına bakıyor. *Yaşam nereye düştü? Korkup nereye sindi?* Yavaş yürüyor ve kulaklarını kocaman açıyor, çünkü yitik ruhlar ağlıyor ve bazen de hafif bir meltem gibi ıslık çalıyorlar.

Büyücü rahip başıboş ruhu bulunca, onu bir tüyün ucunda kaldırıyor, minicik bir tutam pamuğun içine sarıyor ve bir kamışın içine koyup sahibine geri götürüyor. Böylece delikanlıyı ölümden kurtarıyor.

(124)

1726: Montevideo Körfezi

Montevideo

Uruguay Nehri'nin çizdiği yayın doğusunda, rüzgârla dalgalanan çayırlarda ineklerin sayısı yoncalarınkini geçiyor. Brezilyalı sınır haydutları *bandeirantes* bu uçsuz bucaksız et ve deri madenine göz dikiyorlar ve La Plata Nehri'nin kıyısındaki Colonia del Sacramento Kalesi'nin burçları üzerinde Portekiz bayrağı çoktandır dalgalanıyor. Taarruzu durdurmak için, İspanya Kralı Montevideo Körfezi'nde bir yerleşim kurulması emrini veriyor.

Namlunun ve haçın himayesinde yeni şehir kuruluyor. Rüzgârın dövdüğü, yerlilerin tehdit ettiği bir toprak ve kayanın ucunda yükseliyor. On beş genç, on dokuz çocuk ve listede yer

almayan birkaç köleden (balta, çapa ve dirgen için kara eller, süt vermek için memeler, duyurular için bir ses) oluşan ilk yerleşimciler Buenos Aires'ten geliyorlar.

Neredeyse hiçbiri okuma yazma bilmeyen kurucular kraldan soyluluk ayrıcalığı alıyorlar. Hep birlikte mate çayı, cin ve puro içerken *Don* diye çağrılma hakkının da siftahını yapıyorlar:

"*Şerefinize, Don.*"

"*Şerefinize.*"

Bakkal dükkânı ot ve tütün kokuyor. Kalenin gölgesine yayılmış deriden kulübelerin arasında tahta kapılı ve tuğla duvarlı ilk ev bu. Bakkalda içki, sohbet ve gitar müziği servisi yapılıyor, ayrıca düğme, tava, bisküvi ve akla gelen her şey satılıyor.

Bakkal dükkânından kafeler doğacak. Montevideo kafeler şehri olacak. İçinde sigara dumanının tütsü vazifesi gördüğü, gizli sohbetin ya da yüksek sesli bağırış çağırışın suç ortağı, tüm yalnızlıkların sığınma yeri, her buluşmanın kutlama mekânı olan kafenin bulunmadığı köşe başı kalmayacak.

(278 ve 315)

1733: Ouro Preto

Şenlikler

Ouro Preto'nun sokakları çiçek kemerleriyle kaplı ve kutsal sembol onların gölgesinde, ipek ve damasko duvarların arasında arzı endam ediyor. Dört rüzgâr ve Yedi Gezegen mücevherle kaplı atların üzerinde gidip geliyor ve Ay, Nemfler ve Venüs, meleklerden oluşan kortejleriyle birlikte yüksek tahtların üzerinde ışık saçıyor. Bir hafta süren havai fişek gösterileri ve boğa güreşlerinin sonunda tören alayı Altın'a şükran, Elmas'a övgü ve Tanrı'ya da teslimiyet ilahileri söylüyor.

Elmaslar bölge için bir yenilik. Kısa bir süre öncesine kadar kâğıt oyunlarında puanları yazmak için kullanılıyorlardı. Bu kris-

talciklerin elmas olduğu öğrenilince Portekiz Kralı ilk başta onlardan Tanrı'ya ve Papa'ya armağan etti ve sonra da Vatikan'dan çok pahalı En Sadık Kral unvanını satın aldı.

Ouro Preto sokakları bıçak sırtı gibi dimdik inip çıkıyor ve halkı zirvelerle uçurumlar arasında bölünüyor. Yukarıdakilerin eğlenceleri mecburi kutlama gösterileri, ama aşağıdakilerin eğlenceleri şüphe ve suçu kışkırtıyor. Koyu renk deriler altlarında büyücülük tehditleri ve başkaldırı tehlikeleri saklıyorlar. Yoksulun şarkısı ve kemanı günah sayılıyor, çok gülen melez hapse girme ya da sürgüne gitme riski alıyor ve pazar günü şamata yapan zenci köle kellesini kaybedebiliyor.

(209)

1736: Saint John's

Yalazlar

Onun yeminini aynı çanaktan rom, mezar toprağı ve horoz kanı karışımını içerek mühürlediler ve davullar gümbürdeyince yer sarsıldı. Valiyi ve İngiliz adası Antigua'nın tüm önde gelen beylerini havaya uçurmak için barutları hazırdı. Savcı bunu anlattı. Yargıçlar buna inandılar.

Altı zenci köle, idam sehpasına bağlı halde açlıktan ölüyor; beşini paramparça ediyorlar; yetmiş yedi tanesini diri diri yakıyorlar; diğer ikisiyse babalarının yakılarak infaz edilmesine sebep olacak yalanlar anlatarak kurtuluyor.

Kumpasçılar kömüre ve çürümüş ete dönüştüler, ama şafak vakti plajda volta atıyorlar. Çekilen deniz kumun üzerinde harikaları gözler önüne sererken, balıkçılar, en uzak yere doğru yolculuklarına devam etmek için su ve yemek arayan ölülerle karşılaşıyorlar.

(78)

1738: Trelaway Town

Cudjoe

Jamaika'nın batısındaki çıplak dağlarda bitkiler ve insanlar şakır şakır terliyorlar. Boynuzun uzun feryadı düşman şefin geçide vardığını haber verince güneş saklanmaya gidiyor.

Albay Guthrie bu kez savaşmaya gelmiyor. İngiliz köleciler cimarronlara barış teklif ediyorlar. Uzun savaş yılları boyunca kazandıkları özgürlüğe saygı göstereceklerini ve üzerinde yaşadıkları toprakların mülkiyetini tanıyacaklarını vaat ediyorlar. Bunların karşılığında, cimarronlar da mahpus kardeşlerinin jandarmasına dönüşecekler: Gelecekte şeker üretim tesislerindeki köle ayaklanmalarının cezalandırılmasına yardım edecekler ve oralarda belirip onlardan sığınma isteyen kaçakları geri götürecekler.

Şef Cudjoe, Albay Guthrie'yi karşılamaya çıkıyor. Cudjoe'nun kafasında kenarlıksız bir şapka, üzerindeyse bir zamanlar mavi renkte ve uzun kollu olan bir setre var. Jamaika'nın kırmızı tozu derilerin ve kıyafetlerin rengini bir örnek yapıyor, ama albayın yeleğinde tek bir tane bile eksik düğme yok ve kıvırcık perukasının beyazlığı hâlâ tahmin edilebilir. Cudjoe kendini yere bırakıyor ve onun ayakkabılarını öpüyor.

(78, 86 ve 264)

1739: New Nanny Town

Nanny

Sotavento'daki cimarronların şefi Cudjoe'yla anlaşmaya vardıktan sonra, Albay Guthrie adanın doğusuna doğru yürüyor. Bir el romun içine öldürücü bir zehir katıyor ve Guthrie atından çuval gibi düşüyor.

Birkaç ay sonra, Yüzbaşı Adair çok yüksek bir dağın eteğinde doğuda barışı tesis ediyor. Barlovento'daki cimarronların şefi Quao belinde tören kılıcı, kafasında gümüşi şapkayla şartları kabul ediyor.

Ancak doğunun uçurumlarında Quao'dan daha çok Nanny'nin kudreti vardı. Barloventa'nın dağınık çeteleri Nanny'ye sivrisinek ordularının itaat ettikleri gibi itaat ediyorlar. Pişmiş topraktan yapılmış büyük dişi, tanrıların sevgilisi Nanny'nin üzerinde sadece İngiliz askerlerin dişlerinden yapılmış bir kolye var.

Kimse onu görmüyor, hepsi onu görüyor. Öldüğünü söylüyorlar, ama o, kara fırtına, çırılçıplak bir halde kurşun yağmurunun ortasına atılıyor. Düşmana arkasını dönerek eğiliyor. Muhteşem poposu kurşunları kendine çekiyor ve onları yakalıyor. Bazen onları misliyle iade ediyor, bazen de onları pamuk kozalarına dönüştürüyor.

(78 ve 264)

Jamaika'da hac

Ağaçların oyuklarından, toprağın deliklerden, kayaların yarıklarından geliyorlar.

Ne yağmurlar onları durduruyor ne de ırmaklar. Bataklıkları, uçurumları, ormanları aşıyorlar. Ne sis yönlerini şaşırtıyor ne de korkunç güneşler onları korkutuyor. Dağlardan ağır ağır, durmaksızın iniyorlar. Düz bir çizgi halinde, hiç sapmadan, yanlamasına yürüyorlar. Zırhları güneşte parıldıyor. Erkek savaşçı taburları hac yürüyüşünde önden gidiyor. Tehlike karşısında silahlarını, kıskaçlarını havaya kaldırıyorlar. Yolu açarken birçoğu ölüyor ya da bir kolunu kaybediyor. Devasa bir yengeç ordusuyla kaplanan Jamaika toprağı çıtırdıyor.

Denize doğru yolculuk bir hayli uzun. Dayanabilenler, iki ya da üç ayın sonunda bitkin bir halde varıyorlar. İşte o zaman dişiler ileri fırlıyor ve kendilerini dalgalara bırakıyorlar ki deniz içlerindeki yumurtalarını söküp alsın.

Pek azı geri dönüyor. Denize doğru yolculuğa başlayan milyonlarcasından pek azı geri dönüyor. Ama deniz, kumların altında, yeni bir yengeç sürüsünü kuluçkaya yatırıyor. Kısa bir süre sonra yeni topluluk analarının gelmiş oldukları dağlara doğru bir yolculuğa başlıyorlar ki, durdurabilene aşk olsun.

Yengeçlerin kafası yok. Tanrı Kral, Afrika'daki pamuk ve bakırdan yapılmış saraymda canlılara kafa dağıtırken onlar geç kaldılar. Yengeçlerin kafası yok, ama düşlüyorlar ve biliyorlar.

(86)

1742: Juan Fernández Adaları

Anson

Şilililer bu denizin dalgalarının, cadılar tarafından su yosunundan dizginlerle koşturulan ağızları köpüklü atlar olduğuna inanıyorlar. Dalgalar, cadılara inanmayan yalçın kayalıklara saldırıyor ve taştan şatolar darbeleri kayıtsız bir küçümsemeyle kabulleniyor. Orada, yukarıda, mübarek sakallı bir erkek keçi, kral gibi saygıdeğer, köpüğün gidiş gelişini seyrediyor.

Juan Fernández Adaları'nda çok az keçi kaldı. Yıllar önce İspanyollar korsanların bu kolay besinini yok etmek için Şili'den bir vahşi köpek sürüsü getirdiler. Binbaşı Anson'un adamları kayalıklarda ve uçurumlarda boş yere boynuz gölgelerinin izini sürüyor ve yakaladıkları herhangi bir keçinin kulaklarında Alexander Selkirk'in işaretini bulacaklarına inanıyorlar.

İngiliz bayrağı gemilerin direklerinde sapasağlam bir şekilde dalgalanıyor. Lord George Anson'un filosu Londra'ya açlık ve iskorbüt hastalığından telef olmuş halde dönecek, ama yanlarında getirdikleri ganimet o kadar olağanüstü olacak ki, limandan taşımaya kırk öküz arabası yetmeyecek. Kartografi, Coğrafya, Astronomi, Geometri ve Navigasyon Sanatı'nda mükemmelleşme adına, Bilim Adamı Anson top gülleleriyle birçok İspanyol gemisini suyun altına gönderdi ve bazı köyleri yakıp peruklara ve işlemeli külotlara varana dek her şeyi götürdü.

Bu yıllarda, korsanlıktan kaçakçılığa geçişte Britanya İmparatorluğu doğmakta ama Anson eski tarz bir korsan.

(10)

İlahilerimizde Tanrı'ya övgüler düzelim

Tanrı'nın varlığının keşfi şimşek ışıkları altında gerçekleşti. Bir kutsala küfür ve sarhoşluk gecesinde, aniden bastıran bir fırtına gemisini neredeyse okyanusun dibine gönderecek noktaya gelince, Kaptan John Newton Hıristiyanlığa geçti.

O günden beri, Tanrı'nın seçilmiş bir kulu o. Her gün batımında bir vaaz veriyor. Her yemekten önce dua ediyor ve her yeni güne mürettebatın koro halinde kısık sesle eşlik ettiği ilahiler söyleyerek başlıyor. Her yolculuğun sonunda, Liverpool'da parasını ödeyerek özel bir Yüce Tanrı'ya şükran töreni düzenliyor.

Sierra Leona Nehri'nin ağzında bir yükün gelişini bekleyen Kaptan Newton bir yandan korkuları ve sivrisinekleri kovalarken, diğer yandan da tüm mürettebatıyla birlikte *African* gemisini koruması ve yüklemeye hazırlandıkları malların kazasız belasız Jamaika'ya ulaşması için Tanrı'ya ricada bulunuyor.

Kaptan Newton ve çok sayıdaki meslektaşı İngiltere, Afrika ve Antiller arasında bir ticaret üçgeni kurmuş durumdalar. Liverpool'dan kumaş, içki, tüfek ve bıçak yükleyip Afrika kıyısında bunları erkek, kadın ve çocuklarla takas ediyorlar. Gemiler pruvalarını Karayip Adaları'na çeviriyor ve orada köleleri, döngüye yeniden başlamak üzere Liverpool'a götürecekleri şeker, melas, pamuk ve tütünle değiştiriyorlar.

Kaptan boş vakitlerinde ilahiler besteleyerek kutsal litürjiye katkıda bulunuyor. Bu gece kamarasına kapanmış, bazıları yolda gelirken çamur yiyerek kendilerini öldürmek istedikleri için geciken bir köle kervanını beklerken yeni bir ilahi yazmaya başlıyor. Başlığı çoktan hazır. İlahinin ismi *Kulağa ne hoş geliyor İsa'nın adı* olacak. İlk dizeler doğuyor ve Kaptan, sallanan tavan lambası altında olası melodileri mırıldanıyor.

(193)

1758: Cap Français

Macandal

Kalabalık bir cimarron topluluğu önünde, François Macandal bir bardak sudan sarı bir mendil çıkardı:

"*Buraların sahibi ilk önce yerliler oldu.*"

Ardından beyaz bir mendil çıkardı:

"*Şimdi buraların sahibi beyazlar.*"

Sonra da, cimarronların gözleri önünde siyah bir mendil salladı ve Afrika'dan gelenlerin sırasının geldiğini ilan etti. Mendili yegâne eliyle salladı, çünkü diğeri şekerkamışı değirmen demiri çarkının dişleri arasında kalmıştı.

Tek kollu Macandal Haiti'nin kuzeyindeki ovalarda ateşin ve zehrin efendisiydi. Onun işaretiyle şekerkamışı tarlaları cayır cayır yanıyordu ve onun büyüsüyle şeker beyleri yemeğin tam ortasında ağızlarından tükürük ve kan saçarak yere devriliyorlardı.

Pullara, antenlere ya da kanatlara bürünüp iguana, karınca ya da sineğe dönüşmeyi biliyordu ama onu yakaladılar ve mahkûm ettiler. Şimdi de diri diri yakıyorlar.

Kalabalık acıyla kıvranan ve sarsılan bedeni alevlerin arasından izlerken, birden bir feryat, korkunç bir acı ve sevinç çığlığı ortalığı paralıyor. Macandal hem bağlı olduğu direkten hem de ölümden kurtuluyor: Haykırarak, alevler saçarak dumanların arasından geçerek gökyüzünde kayboluyor.

Köleler açısından ortada şaşıracak bir durum yok. Onlar Macandal'ın, yani gece gezgininin Haiti'de, her gölgenin renginde kalacağını biliyorlardı.

(63 ve 115)

1761: Cisteil

Canek

Maya yerlileri Yucatán'ın bağımsızlığını ilan ediyorlar ve Amerika'nın yakın gelecekteki bağımsızlığını müjdeliyorlar.

"İspanya'nın kudreti bize dertten başka bir şey getirmedi. Dertten başka hiçbir şey."

Ağaç yapraklarını okşayarak trompetleri çaldıran adam Jacinto Uc, kral oluyor. Seçilmiş ismi Canek, yani *kara yılan.* Yucatán Kralı boynuna Concepción Meryemi'nin pelerinini bağlıyor ve geri kalan yerlileri cesaretlendiriyor. Yerlere mısır taneleri serptiler ve savaş şarkıları söylediler. Şamanlar, tanrılar tarafından aydınlatılan o sıcak yürekli adamlar, şöyle demişlerdi: Savaşırken ölen kişi uyanacaktır. Canek kral olmasının sebebinin kudret aşkı olmadığını, kudretin hep daha çok kudret istediğini ve kâse dolunca da suyun taştığını söylüyor. Kudretlilerin kudretine karşı kral olduğunu söylüyor ve hizmetkârlığın, kırbaçlama direğinin ve tek sıra halinde efendinin elini öpen yerlilerin artık bittiğini müjdeliyor. *Bizi bağlayamayacaklar: İpleri yetmeyecek.*

Çığlığa dönüşen sözlerin yankıları Cisteil köyünde ve diğer köylerde yayılıyor, keşişler ve komutanlar kan gölünde yuvarlanıyor.

(67 ve 144)

1761: Mérida

Parçalar

Birçok ölümden sonra onu tutsak ettiler. Bu sömürgeci zaferin koruyucu azizi San Jose oldu.

Canek'i İsa'yı kırbaçlamakla ve İsa'nın ağzının içine çimen doldurmakla suçluyorlar.

Mahkûm ediyorlar. Mérida Büyük Meydanı'nda kılıç darbeleriyle diri diri parçalayacaklar.

Canek meydana katır sırtında girerken suratı kâğıttan kocaman tacın altında neredeyse görünmüyor. Tacın üzerinde işlediği suç yazılı: *Tanrı'ya ve Kral'a başkaldırdı.*

Mezbahadaki hayvana bile yapılmayacak bir şekilde, ondan ölümün rahatlatıcılığını esirgeyerek yavaş yavaş parçalarma ayırı-

yorlar ve parçalarını odun ateşine atıyorlar. Törene uzun süren bir alkış tufanı eşlik ediyor. Bu alkışların altında, efendilerin ekmeğine köleler tarafından öğütülmüş cam atılacağı söylentisi dolaşıyor.
(67 ve 144)

1761: Cisteil

Kutsal mısır

Cellâtlar, Mahşer Günü'nde dirilmesin diye Canek'in küllerini gökyüzüne saçıyorlar. Şeflerinden sekizi boyun sıkma mengenesinde ölüyor ve iki yüz yerlinin birer kulağı kesiliyor. Cezayı en uç noktaya taşımak için, askerler en kutsal gördükleri şeye zarar veriyor, başkaldıran kabilelerin mısır tarlalarını yakıyorlar.

Mısır canlı bir varlık. Eğer yakılırsa acı çekiyor, eğer çiğnenirse gururu kırılıyor. Belki de mısır yerlileri düşünde görüyor, tıpkı yerlilerin onu gördüğü gibi. O, mısır etinden yapılmış insanların mekânını, zamanını ve tarihini düzenliyor.

Canek doğduğunda göbek bağını bir mısır koçanının üzerinde kestiler. Yeni doğanın adına, onun kanıyla lekelenmiş mısır tanelerini ektiler. Bu mısır tarlasından beslenerek ve Akşam Yıldızı'nın ışığını içeren durgun sudan içerek büyüdü.
(1, 67, 144 ve 228)

1763: Buraco de Tatú

Çünkü asiler kötü emsal teşkil ediyorlardı

Aysız gecelerde de gündüzmüş gibi yol alan rehberler tuzakları atlattılar. Onların sayesinde, askerler kılıçlar labirentini, üzerine basanın canına okuyan sivri kazıkları aşabildiler ve gün doğarken özgür zencilerin yaşadığı köyün üzerine çullandılar.

Itapoá Plajı'nın kıyısında barut dumanı, yangın dumanı, ağır ve tatsız bir hava var. Öğlen olduğunda, yakınlardaki San Salvador

de Bahia şehrini yirmi yıldan beri varlıklarıyla rahatsız eden cimarronların sığınağı Buraco de Tatú'dan geriye hiçbir şey kalmıyor.

Genel Vali Brezilya'yı zenci cimarronlardan temizleyeceğine ant içti, ama dört bir yandan sürekli yenileri bitiyor. Yüzbaşı Bartolomeu Bueno, Minas Gerais'te boş yere dört bin çift kulağı kopardı.

Buraco de Tatú'nun savunmasında can vermeyenler dipçik darbeleriyle sıraya sokuluyorlar. Her birinin göğsüne *Fugido* (Kaçak) anlamına gelen F harfini kızgın demirle basıp onları sahiplerine geri veriyorlar. Paraya çok sıkışık olan Yüzbaşı Joaquim da Costa Cardoso çocukları kelepir fiyata satıyor.

(264 ve 284)

Komünyon

Kazananlara öpücük veren pembemsi tüllü harumefendi tarih, çok şeyi gizlemek zorunda kalacak. Dalgın numarası yapacak ya da sahte bir hafıza kaybı yaşayacak; Brezilya'daki zenci kölelerin uysal ve kabullenmiş, belki de mutlu oldukları yalanını söyleyecek.

Ama şekerkamışı tarlalarının sahipleri aşçıyı gözlerinin önünde her yemeği tatmaya mecbur ediyor. Acısı uzun süren zehirler masadaki lezzetlerin arasından süzülüveriyor. Köleler öldürüyor; ayrıca kendilerini öldürüyorlar ya da kaçıyorlar ki bunlar efendilerinin başlıca zenginliğini çalma biçimleri. Ya da inanarak, dans ederek, şarkı söyleyerek başkaldırıyorlar ki bu onlara göre günahlardan arınıp yeniden dirilmenin bir biçimi.

Kesilen şekerkamışlarının kokusu tarlaların havasına sarhoşluk yayıyor ve hem toprakta hem de yüreklerde ateşler yakıyor: Ateş mekânları ısıtıyor, davullar ortalığı inletiyor. Davullar, yitik evlatlarının seslerine cevap vererek bu sürgün toprağına kadar uçan, onların içine giren, onlarla sevişen, onlardan müzik ve haykırışlar koparırken kırık hayatlarını sapasağlam olarak onlara geri veren eski tanrıları davet ediyor.

Davullar, Nijerya ya da Dahomey'de kadınlar ve topraklar için doğurganlık isterler. Burada değil. Burada kadınlar köle doğuru-

yor ve topraklar onları yok ediyor. Burada çiftçi tanrılar savaşçı tanrılara yol veriyorlar. Davullar doğurganlık değil intikam istiyor ve demirin tanrısı Ogum çapaları değil hançerleri bileyliyor. (27)

Bahia hakkında

Bahia'yı yönetenler diyorlar ki, *bir zenci sabah akşam dua etse de cennete gidemez, çünkü sert saçı İsa Efendimizin tenine batar.* Diyorlar ki, zenci uyumaz, horlar. Yemek yemez, yutar. Sohbet etmez, söylenir. Ölmez, tükenir. Diyorlar ki, Tanrı beyazı yarattı, meleziyse boyadı. Diyorlar ki, zenciyi Şeytan sıçtı.

Zencilerin tüm eğlenceleri Şeytan'ın –kuyruklu, toynaklı, üç dişli mızraklı korkunç zenci– onuruna yapılıyormuş şüphesi taşıyor ama yönetenler biliyorlar ki eğer köleler arada sırada eğlenirlerse daha çok çalışıyorlar, daha uzun yaşıyorlar ve daha çok çocukları oluyor. Törensel ve ölümcül bir biçimde göğüs göğüse kavga etme biçimi olan *capoeira*'nın eğlenceli bir oyuna benzemesi gibi, *candomblé* de sadece dans ve gürültü olarak görünebiliyor. Ayrıca Meryem Ana ya da azizlerin kılığına girmiş figürler de hiç eksik olmuyor: San Jorge'ye dönüştüğü zaman Ogum'u yasaklayabilene aşk olsun ve kurnaz zenci tanrılar İsa'nın yaralarında bile kendilerine saklanacak bir yer buluyorlar.

Kölelerin Kutsal Hafta'sında, kireçle boyanmış bir kuklayla temsil edilen hain beyaz Yehuda'yı havaya uçuran zenci bir infazcı ve zenciler Meryem Ana'yı tören alayına çıkardıklarında, zenci Aziz Benedicto tüm saygı sunumlarının merkezini teşkil ediyor. Kilise bu azizi tanımıyor. Kölelere göre, Aziz Benedicto da onlar gibi bir köle, bir manastırın aşçısı oldu ve o dua ederken melekler tenceredeki yemekleri karıştırma işini üstleniyorlardı.

Efendilerin en gözdesi olan Aziz Antonio ise askeri rütbelerle meşgul olan, maaş alan ve zencileri gözetleme konusunda uzmanlaşmış bir aziz. Bir köle kaçtığında, efendi onu çöplerin arası-

na atıyor. Köpekler kaçağı yakalayıp getirene kadar Aziz Antonio yüzükoyun bir halde orada tutsak kalıyor.

(27 ve 65)

Diğer kafan, diğer belleğin

San Francisco Manastırı'ndaki güneş saatinde okunan kasvetli bir yazı oradan geçenlere hayatın hızla geçişini hatırlatıyor: *Her geçen dakika seni yaralar ve sonuncusu öldürür*.

Bunlar Latince yazılmış sözcükler. Bahia'nın zenci köleleri ne Latince anlıyor ne de okuma yazma biliyorlar. Afrika'dan neşeli ve kavgacı tanrılar getirdiler: Onlarla birlikteler, onlara doğru gidiyorlar. Ölen, içeri giriyor. Ölü kaybolmasın ve Oxalá bölgesine ulaşsın diye davullar gümbürdüyor. Orada, yaratıcıların yaratıcısının evinde onu diğer kafası bekliyor, ölümsüz kafa. Hepimizin iki kafası ve iki belleği var. Toza dönüşecek olan, çamurdan bir kafa ve zamanın, ihtirasın ısırışlarına karşı sonsuza dek dayanıklı diğer kafa. Ölümün öldürdüğü bir bellek, yolculukla birlikte sona eren bir pusula ve diğer bellek, insanın dünya üzerindeki macerası devam ettiği müddetçe yaşayacak olan ortak bellek.

Evrenin havası kımıldayıp ilk kez nefes aldığında ve tanrıların tanrısı doğduğunda, yeryüzü ile gökyüzü arasında bir ayrılık yoktu. Şimdi boşanmış gibi görünüyorlar; ama ne zaman biri ölse, ne zaman biri doğsa ve ne zaman biri zangırdayan bedeninin içine tanrıları alsa, gökyüzü ile yeryüzü yeniden birleşiyor.

(361)

1763: Rio de Janeiro

Burada

Luís da Cunha çeyrek asır önce Portekiz Kralı'na tüm maiyetiyle birlikte Lizbon'dan Rio de Janeiro'ya taşınmasını ve bu şehirde

kendisini Batının İmparatoru ilan etmesini önerdi. İmparatorluğun başkenti burada, bolluğun ortasında bulunmalıydı, çünkü Portekiz Brezilya'nın zenginlikleri olmadan yaşayamazdı, ama Brezilya Portekiz olmadan kolayca yaşayabilir, diye uyarıda bulunuyordu Luís da Cunha.

Taht, şimdilik, Lizbon'da kalmaya devam ediyor, ama sömürgenin merkezi kuzeyden güneye doğru kayıyor. Şeker limanı Bahia yerini altın ve elmas limanı Rio de Janeiro'ya bırakıyor. Brezilya güneye ve batıya doğru genişleyerek İspanyol sınırlarına dayanıyor.

Yeni başkent dünyanın en güzel yerinde bulunuyor. Burada tepeler âşık çiftlere benziyor, havada insanı güldüren kokular var ve sıcak meltem kuşları heyecanlandırıyor. Nesneler, insanlar, her şey müzikten yapılmış ve karşıdaki deniz öyle bir parlıyor ki onun içinde boğulmak büyük keyif olurdu.

(48)

1763: Tijuco

Bir elmasın içindeki dünya

Daha ziyade ejderhaları andıran yüksek kırmızı kayaların arasında, insan eliyle zedelenmiş kırmızı toprak hareleniyor: Elmaslar bölgesinin üflediği ateş tozu, Tijuco şehrinin duvarlarını kırmızılaştırıyor. Şehrin kenarında bir dere akıyor ve uzaklarda deniz ya da kül rengi dağlar uzanıyor. Derenin yatağından ve kenarlarından çıkan elmaslar dağları aşıyor, Rio de Janeiro'dan Lizbon'a, Lizbon'dan da Londra'ya deniz yoluyla gidiyor ve orada yontulup değerlerini katbekat artırdıktan sonra bütün dünyaya ışık saçıyorlar.

Çok miktarda elmas kaçak gidiyor. Suçlarının boyutu bir pire gözü büyüklüğünde olsa da, yakalanan gizli madenciler hemen oracıkta öldürülüyor ve leşleri bir mezara dahi gömülmeyip kargalara yem oluyor. Yutmaması gerekeni yuttuğundan şüphele-

nilen zenci köleye ise acı biberlerden yapılmış güçlü pürgatifler uygulanıyor.

Bütün elmaslar Portekiz Kralı'na ve onunla yaptığı sözleşme neticesinde burada hüküm süren João Fernandesde Oliveira'ya ait. Birlikte olduğu Chica da Silva'ya, Yöneten Chica da deniyor. O melez bir kadın ama koyu tenlilere yasaklanan Avrupa kıyafetleri giyiyor ve pazar ayinine prensesler gibi giyinmiş zenci kadınlar korteji eşliğinde tahtırevanla giderek caka satıyor; kilisedeyse en başköşede oturuyor. Bu civarda onun altın yüzüklerle dolu elinin önünde omurgasını bükmeyen soylu yok ve dağdaki malikânesinde verdiği davetlerden eksik kalan yok. Chica da Silva orada konuklarına ziyafetler ve *Medea'nın Cilveleri* ya da başka bir moda eserin prömiyeri gibi tiyatro gösterileri düzenliyor ve ardından onları kendi gölünde gezintiye götürüyor. Bu gölü Oliveira onun için kazdırdı çünkü o deniz istiyordu ama orada deniz yoktu. İskeleye altın yaldızlı basamaklarla ulaşılıyor ve gölde on kişilik mürettebatı olan büyük bir gemiyle dolaşılıyor.

Chica da Silva beyaz bukleli peruklar kullanıyor. Bukleler alnının üzerini örtüyor ve köleyken oraya kızgın demirle vurdukları işareti gizliyor.

(307)

1763: Havana

İlerleme

Bir yıl önce, İngilizler Cojímar Plajı'ndan top atışlarıyla girdiler.

Havana uzun bir kuşatmanın ardından teslim anlaşmasını imzalarken, zenci ticareti yapan gemiler limanın dışında bekliyordu. Körfeze demir attıklarında alıcılar köleleri satın almak için birbirlerini ezdiler. Köle tacirleri daima savaşçıları takip ediyorlar. Tek bir kaçakçı, John Kennion, İngiliz işgali sırasında tam bin yedi yüz köle sattı. O ve meslektaşları, hâlâ her türlü besini üreten bir ilkellikle çalışan ve öküzlerin ritminde dönerek şekerkamışla-

rını kıyan bir değirmen taşının yegâne makine olduğu tarım çiftliklerindeki kol gücünü ikiye katladılar.

Britanya'nın Küba üzerindeki hâkimiyeti ancak on ay sürdü, ama İspanyollar geri aldıkları sömürgeyi tanımakta güçlük çekiyorlar. İngilizlerin silkelemesi Küba'yı uzun tarımsal uykusundan uyandırdı. Bu ada sonraki zamanlarda devasa bir şeker fabrikasına, bir köle öğütücüsüne ve şekerkamışı dışındaki her şeyi yok eden bir canavara dönüşecek. Tütün ovaları, mısır tarlaları ve sebze bostanları silinip süpürülecek. Ormanlar yok olacak, dereler kuruyacak. Her zenci köle yedi yıllık hizmetin ardından ıskartaya çıkacak.

(222)

Köleler inanıyorlar ki

Kanı ve özsuyu hareket ettiren tanrılardır. Küba'nın her otunda bir tanrı nefes alır ve işte bu yüzden orman da, tıpkı insanlar gibi canlıdır. Afrikalı tanrıların tapınağı ve Afrikalı dedelerin ikametgâhı olan orman kutsaldır ve kendi sırları vardır. Eğer birisi onu selamlamazsa bozulup surat asar ve o kişiden sıhhat ve şansı esirger. Yaraları iyileştiren ve talihsizliklere geçit vermeyen yaprakları almak için ona armağanlar sunmak, onu selamlamak gerekir. Orman ayinsel sözcüklerle ya da içten gelen sözcüklerle selamlanır. Herkes tanrılarla hissettiği gibi ya da becerebildiği şekilde konuşur.

Hiçbir tanrı tam olarak iyi ya da tam olarak kötü değildir. Aynı tanrı hem öldürür hem de kurtarır. Meltem serinletir, siklon siler süpürür, ama neticede ikisi de havadır.

(56)

Ceiba ağacı

"İyi akşamlar, Ceiba Ana. Tanrı seni kutsasın!"

Görkemli ceiba gizemin ağacı. Atalar ve tanrıların gözdesi. Tufan ona saygı gösterdi. Yıldırım ve kasırga ona zarar vermez.

İzin almadan ne ona sırt yaslanabilir ne de gölgesi çiğnenebilir. Kutsal gövdesine balta sallayan o baltayı kendi bedeninde hisseder. Bazen yanarak ölmeyi kabullendiği söylenir, zira ateş en sevdiği oğludur.

Ona sığınmak istediklerinde içi açılır ve kaçağı korumak için üzeri dikenlerle kaplanır.

(56)

Kral palmiye

Hıristiyan kadın kılığına büründüğünde Azize Barbara adını alan zenci tanrı Shangó kibirli palmiyenin tepesinde yaşıyor. Tepe yaprakları onun kolları: Bu gökyüzü topçusu atışlarını oradan yapıyor. Shangó ateş yiyor, şimşekleri giyiyor, gök gürültüleriyle konuşuyor ve yıldırımlarıyla toprağı yakıyor. Düşmanlarını küle dönüştürüyor.

Savaşçı ve eğlence düşkünü, kavgacı ve baştan çıkarıcı Shangó ne kavga etmekten bıkıyor ne de sevmekten. Diğer tanrılar ondan nefret ediyor, tanrıçalar onun için deli oluyorlar. Kardeşi Ogum'un elinden kadınını kaptı: Candelaria Meryemi olduğunu söyleyen Oyá, Shangó'nun yanında çift kılıçla savaşıyor. Diğer bir kadını olan Oshún'la nehirlerde sevişiyor ve birlikte şekerli, tarçınlı tatlılar yiyorlar.

(28 ve 56)

1766: Areco kırları

Yaban atları

San Javier Cizvitleri Misyonu korosundan yirmi yerli çocuk Buenos Aires'te tamamen dolu kutsal mekânda ilahiler söylediler. Katedralde ve birçok kilisede de ilahi söylemeyi sürdürdüler. Cemaat göklerin tepesinden gelen bu seslere müteşekkir olmayı bil-

di. Aynı şekilde *trompa marina** ve kemanlardan oluşan Guarani orkestrası da harikalar yarattı.

Müzisyenler, başlarında Keşiş Hermann Paucke'yle birlikte dönüş yolculuğuna başlıyorlar. Onları kıyıdaki evlerinden iki haftalık bir yolculuk ayırıyor. Paucke yol boyunca gördüğü her şeyi –bitkiler, kuşlar, âdetler– topluyor ve resmediyor.

Areco kırlarında Paucke ve Guarani müzisyenleri yaban atlarını kurban etme törenine katılıyorlar. Irgatlar, bu yabani atları evcillerin arasına karışmış halde çiftlik avlusuna sokuyorlar ve orada onlara gem vurup birer birer açık araziye çıkarıyorlar. Arazide onları yere devirip karınlarında bir yarık açıyorlar. Yaban atları kendi işkembe ve bağırsaklarını çiğneyerek bir süre daha dörtnala koşuyorlar, ta ki otların üzerine düşene kadar. Ertesi sabah güneş köpekler tarafından bembeyaz yapılmış kemiklerin üzerine doğuyor.

Yaban atları pampada daha ziyade balık sürülerini, havayla çayır arasında dalgalanan uçan balıkları andıran topluluklar halinde dolaşıyorlar ve evcil atlara özgürlük alışkanlıklarını bulaştırıyorlar.

(55)

1767: Misyonlar

Yedi köyün hikâyesi

İspanya Kralı kayınpederi Portekiz Kralı'na yedi tane köy hediye etmişti. Onları boş hediye etti ama içlerinde insanlar yaşıyordu. Bu köyler Yukarı Uruguay Nehri'nin doğusunda Cizvit papazlar tarafından kurulmuş olan yedi misyondu. Bunlar Guarani bölgesindeki diğer birçok misyon gibi sürekli taciz edilen sınırda kale vazifesi görmüşlerdi.

Guaraniler köyleri boşaltmayı reddettiler. Efendileri öyle karar verdi diye koyun sürüleri gibi otlak mı değiştireceklerdi? Ciz-

* İnsan boyunda, yayla çalınan tek telli bir çalgı. (ç.n.)

vitler onlara saat, saban, çan, klarnet yapmayı ve Guarani dilinde kitaplar basmayı öğretmenin yanı sıra köle avcılarından kendilerini koruyabilmeleri için top imal etmeyi de öğretmişlerdi.

Portekizli ve İspanyol askerler köyleri boşalttılar ama yerliler gecenin karanlığından istifade edip köylerine geri döndüler. Sonra köyler bir kez daha boşaltıldı ve onlar yeniden köylerine döndüler, ama gök gürültülü rüzgârlara ve kaleleri ateşe veren yıldırım fırtınalarına dönüşmüş olarak döndüler ve herkes papazların da onların yanında olduğunu anladı. *Kral'ın iradesi Tanrı'nın iradesidir*, diyorlardı Loyola Mezhebi'nin ileri gelenleri, *bu bizi imtihan eden sorgulanamaz bir iradedir: İbrahim ilahi sese boyun eğip kılıcını kendi oğlu İsmail'in boynuna dayamıştı ki, Tanrı tam zamanında bir melek göndererek darbeyi durdurmayı bildi.* Ama Cizvit papazlar yerlileri kurban etmeyi reddediyorlardı ve Buenos Aires Başpiskoposu'nun hem yerlileri hem de papazları aforoz etme tehditleri de işe yaramadı. Kilise ileri gelenleri, zamanında Portekizlilerin İspanyol sınırına yaptıkları sayısız akını durdurmak için misyonlarda tutulan barutun yakılmasını ve toplarla mızrakların parçalanmasını boş yere emrettiler.

Yedi köyün iki krallığa karşı savaşı uzun sürdü. Caybaté Tepesi Muharebesi'nde bin beş yüz yerli öldü.

Yedi misyon yerle bir edildi ama Portekiz Kralı İspanya Kralı'nın kendisine verdiği bu armağandan asla istifade edemedi.

Krallar bu saygısızlığı affetmediler. Caybaté Muharebesi'nden üç yıl sonra Portekiz Kralı hâkimiyeti altındaki tüm topraklardan Cizvitleri kovdu. Şimdi İspanya Kralı onu taklit ediyor.

(76 ve 189)

1767: Misyonlar

Cizvitlerin kovulması

Talimatlar Madrid'den balmumu mühürle geliyor. Genel valiler ve yerel valiler onları tüm Amerika'da hemen uyguluyorlar. Ge-

celeyin, beklemedikleri bir anda, Cizvit papazları yakalıyor ve hiç vakit kaybetmeden uzaklardaki İtalya'ya doğru giden gemilere bindiriyorlar. İki binden fazla papaz sürgüne gönderiliyor.

İspanya Kralı, Loyola'nın çocuklarını –ki onlar artık Amerika'nın çocuklarına dönüştüler– sürekli tekrarlayan itaatsizliğin suçluları ve bağımsız bir yerli krallığı projesinin şüphelileri oldukları gerekçesiyle cezalandırıyor.

Guaraniler herkesten çok gözyaşı döküyorlar. Guarani bölgesindeki birçok Cizvit misyonu kötülük ve ölümün olmadığı vaat edilmiş toprağı müjdeliyordu; yerliler de papazlara *karai* diyorlar ki bu peygamberlerine ayrılmış bir sözcük.

Yerliler, San Luis Gonzaga misyonunun kalıntılarından Buenos Aires Valisi'ne bir mektup ulaştırıyorlar. *Biz köle değiliz,* diyorlar. *Karşılıklı yardımlaşmak yerine sizin her koyunun kendi bacağından asılması geleneğiniz bizim hoşumuza gitmiyor.*

Çok geçmeden saldırı başlıyor. Ortak mülkiyet, ortak üretim sistemi ve ortak yaşam biçimi ortadan kayboluyor. En güzel misyon çiftlikleri en yüksek teklifi yapana satılıyor. Kiliseler, fabrikalar, okullar çürüyüp dökülüyor; mate ekili alanlar ve buğday tarlaları yabani otların istilasına uğruyor. Kitapların sayfaları barut külahı olarak kullanılıyor. Yerliler selvaya kaçıyorlar ya da serseri, fahişe, ayyaş oluyorlar. Yerli doğmak yeniden bir küfür ya da bir suç oluyor.

(189)

1767: Misyonlar

Dillerinin koparılıp alınmasına müsaade etmiyorlar

Paraguay misyonlarındaki matbaalarda Sömürge Dönemi Amerikası'nın en iyi kitaplarından bazıları basıldı. Bunlar Guarani dilinde, yerlilerin tahtaya oydukları harfler ve gravürlerle basılan dini kitaplardı.

Misyonlarda Guarani dilinde konuşuluyor ve Guarani dilinde okunuyordu. Cizvitlerin kovulmasının ardından yerlilere tek ve mecburi dil olarak İspanyolca dayatılıyor.

Kimse dilsiz ve belleksiz kalmaya boyun eğmiyor. Kimse bunu kale almıyor.

(117)

1769: Londra

Amerika'da yazılan ilk roman

On yıl önce, Londra'nın çanları Britanya İmparatorluğu'nun dünyadaki zaferlerini kutlamaktan aşındılar. Quebec şehri yoğun bir bombardımanın ardından düşmüş ve Fransa Kanada'daki topraklarını kaybetmişti. İngiliz ordusunu yöneten genç general James Wolfe, *Kanada musibeti*nin başını ezeceğini ilan etmişti, ama bunu göremeden öldü. Çatal dillerin anlattığına göre, Wolfe her sabah uyanınca boyunu ölçüyor ve kendini daha uzun buluyordu, ta ki bir kurşun bu uzamayı durdurana kadar.

Frances Brooke şimdi Londra'da "Emily Montague'nün Hikâyesi" adlı, top ateşleriyle fethedilmiş topraklarda Wolfe'un subaylarının kalpleri fethedişini anlatan bir roman yayınlıyor. Kitabın yazarı Kanada'da yaşayan tombul ve sempatik bir İngiliz. İki yüz yirmi sekiz mektup vasıtasıyla yeni İngiliz sömürgesindeki izlenimlerini ve deneyimlerini anlatıyor ve üniformalı yakışıklılarla Quebec yüksek sosyetesinin hülyalı genç kızları arasında yaşanan birkaç aşk hikâyesini de araya karıştırıyor. İyi eğitilmiş tutkular, özel dikimevlerinden, dans salonlarmdan ve adalarda piknikten geçtikten sonra evlilikle noktalanıyor. Çok büyük şelaleler ve nefis göller öyküye uygun sahneyi oluşturuyorlar.

(50,52 ve 176)

Frances Brooke'un romanındaki yerliler ve düşler

Yerliler eski batıl inançlarının çoğunu muhafaza ediyorlar. Ben bunların arasından özellikle rüyalara yönelik inançlarına, defalarca düş kırıklığı yaşamalarına rağmen bir türlü iyileşemedikleri deliliğe dikkat çekmek isterim... Bir vahşi bize gelecekten haber veren bir rüyasını anlatıyordu ve ona kalırsa bu rüya bir İngiliz subayın ölümünü haber veriyordu. Bunu duyunca gülümsememi tutamadım. "Siz, Avrupalılar," dedi bana, "dünyanın en mantıksız insanlarısınız. Bizim rüyalara inancımızla alay ediyorsunuz ve buna karşılık sizin bin kat daha inanılmaz şeylerinize inanmamızı bekliyorsunuz."

(50)

1769: Lima

Genel Vali Amat

Ölmüşlerinin ruhuna tespih, kutsal üçleme ve dokuz gün dualarını etmek üzere ailelerin diz çöktükleri sırada, Genel Vali'nin tiyatroya doğru giden arabasının sesi duyuluyor. Yarı aralık jaluzilerin ardında bir ayıplama mırıltısı yankılanıyor. Dualar kesiliyor, dedikodular başlıyor: Lima'nın sert genel valisi, o huysuz, asabi, suratsız adam kenar mahalleden bir tiyatrocu kadına deli gibi âşık oldu.

Don Manuel de Amat y Junyent her gece, Micaela Villegas'ın kalçalarını sallayarak ve topuklarını yere vurarak icra ettiği *zarzuela* operetlerin, tek perdelik skeçlerin, dini piyeslerin ya da kısa komedilerin izleyicisi olarak orada hazır bulunuyor. İzlediklerinin içeriğine dikkat dahi etmiyor. Tarçın, tarçının hası, dalındaki tarçın Micaela, tüm şirinliğiyle şarkı söylemeye başlayınca Genel Vali'nin perukası başından fırlıyor: Çılgın gibi alkışlıyor ve bastonuyla zemini delik deşik ediyor. Micaela bunlara gözlerini döndürerek, varlığı kaçınılmaz beninin altından gülümseyerek ve bol payetli reveranslarla memelerini sunarak cevap veriyor.

Genel Vali'nin hayatı kışlalarda geçti, balolarda değil. Çatık kaşlı bekâr adam, Kuzey Afrika'daki savaşlarda kazanılmış beş yara iziyle Lima'yı sığır hırsızlarından temizlemeye ve ipsiz sapsızları

şehirden kovmaya geldi. Gökten ziyade çatıyı andıran bu kurşuni gökyüzünün altındayken içinden intihar etmek geldiğinde bu duyguyu insanları asarak yendi.

Gelişinden sekiz yıl sonra, Genel Vali çalmayı, rocoto biberi ve acılı Gine domuzu yemeyi ve opera dürbünüyle göğüs dekoltesi incelemeyi öğrendi. Onu Valparaíso'dan getiren geminin pruva başı süsü çıplak bir kadındı.

(26 ve 245)

1769: Lima

La Perricholi

Bütün Limalı kadınlar gibi Micaela Villegas da göğüs dekoltesini açıyor ama beyaz satenden minik ayakkabılar tarafından korunan ayaklarını gizliyor. Tüm kadınlar gibi o da göbeğinde bile ışıldayan yakut ve safirlerin keyfini çıkarıyor, üstelik onun mücevherlerinin hiçbiri sahte değil.

Taşralı ve yoksul bir yerli-beyaz kırmasının kızı olan Micaela eski zamanlarda bu şehrin dükkânlarını sırf seyretme ya da Lyon ipeklerine ve Flandre kumaşlarına dokunma zevkini tatmin için dolaşıyordu ve ne zaman soylu bir sahibenin yanındaki kediciğin boynunda altın ve pırlanta bir kolye görse dudaklarını ısırıyordu.

Micaela kendine eğlence dünyasında bir yol açtı ve her gösteri sürdüğü müddetçe kraliçe, peri, ece ya da tanrıça olmayı başardı. O şimdi ayrıca, bütün gün ve gece boyunca Baş Kurtizan. Bir zenci köle kalabalığı etrafında pervane oluyor, mücevherlerinin gerçekliğinden kimsenin kuşkusu yok ve kontlar elini öpüyorlar.

Limalı hanımefendiler ondan intikamlarını La Perricholi diye lakap takarak alıyorlar. Aslında onu bu şekilde vaftiz eden Genel Vali olmuştu; ona *perra chola** demek isterken dişsiz ağzından "perricholi" çıkmıştı. Valinin onu yüksek yatağına doğru basa-

* Kancık melez. (ç.n.)

maklardan çıkarırken bu tür bir bedduayla lanetlediğini, çünkü Micaela'nın onda uyandırdığı tehlikeli korkular, arzular, ıslaklıklar ve kurulukların, onu titremeler eşliğinde uzak yaşlarına geri götürdüğünü anlatıyorlar.

(93, 245 ve 304)

Lezzet saatleri

Sabahın yedisinde sütçü kadınla birlikte Lima'nın şamatası başlıyor. Onun peşinden şifalı bitki çayları satıcısı kadın, kutsal bir koku yayarak geliyor.

Saat sekizde çökelek satıcısı geçiyor.

Saat dokuzda, başka bir ses tarçınlı şekerlemeler satıyor.

Saat onda, tamal satıcısı tatlandıracak ağızlar arıyor.

Saat on bir ise kavun, hindistancevizi tatlısı ve kızarmış mısır saatidir.

Öğlen sokaklarda platano,* fırıldak çiçeği, ananas, kabuğu yeşil bir kadifeyi andıran sulu Hint ayvası ve yumuşacık bir püre vaat eden avokado satıcıları cirit atıyor.

Saat birde sıcacık ballı pastalar geliyor.

Saat ikide, bir satıcı kadın insanı parmaklarını yemeye davet eden picaronların ve buñueloların geldiğini haber veriyor ve onun ardmdan sıra hiçbir damağın tadını unutamadığı humitalara ve tarçınlı rociadalara geliyor.

Saat üçte, anticucho denen yürek şiş satıcısı beliriyor ve onun peşinden de bal ve şeker diye bağıran çığırtkanlar geçiyor.

Saat dörtte, satıcı kadın baharat ve ateş gezdiriyor.

Limona yatırılmış çiğ balıkla yapılan cebiche saatin beş olduğunu haber veriyor.

Saat altıda, cevizler geçiyor.

---

* Görünüşü aynı muza benzeyen ve özellikle Latin Amerika ülkelerinde bolca tüketilen bir yalancı meyve. (ç.n.)

Saat yedide, çatıların üzerinde açık havada tam kıvamına gelmiş *mazamorra*lara sıra geliyor.

Saat sekizde, değişik tat ve renkte dondurmalar gecenin kapılarını, taze bir serinlikle, ardına kadar açıyor.

(93 ve 245)

1771: Madrid

Krallar zirvesi

Kocaman sandıklar Peru'nun kızgın çöllerinden saraya geliyor. İspanyol hükümdar onları gönderen memurun raporunu okuyor: Bu İnkalardan çok önce hüküm sürmüş bir Mochica kralının komple mezarı; Mochicaların ve Chimusların mirasçıları bugün korkunç bir yokluk içinde yaşıyorlar ve sayıları giderek azalıyor; vadileri *bir avuç kötü İspanyolun* elinde.

Sandıklar açılıyor. Bin yedi yüz yıl öncesinden bir kral, III. Carlos'un ayaklarının dibinde beliriyor. Dişleri, tırnakları ve saçları hâlâ sapasağlam, parşömen görünümlü etler kemiklerin üzerinde duruyor ve görkemli kıyafetindeki altınlarla tüyler göz kamaştırıcı bir biçimde parıldıyor. Bitki çelenkleriyle bezenmiş bir mısır tanrısını simgeleyen asa uzaklardan gelen ziyaretçiye eşlik ediyor; mezarda onunla birlikte gömülü olan kaplar da Madrid'e getiriliyor.

İspanya Kralı ölü meslektaşının etrafını saran seramik kaplara afallamış bir şekilde bakıyor. Mochicaların kralı etrafında zevklerle birlikte yatıyormuş: Seramiklerin üzerindeki resimlerde, ilk günahtan bihaber bir şekilde –ve o itaatsizce davranış yüzünden yeryüzünde yaşamaya mahkûm edildiğimizi bilmeden– sarmaş dolaş olmuş ve bin bir biçimde birbirlerinin içine girerek sevişmenin zevkini çıkaran sevgilileri canlandırılıyor.

(355)

Aydınlanma çağı

Avrupa'da katedrallerin ve sarayların saygıdeğer duvarları çatırdıyor. Buhar makineleriyle, *Encyclopédie*'nin ciltleriyle ve sanayi devriminin diğer durdurulamaz koçbaşlarıyla silahlanmış burjuvazi yüklendikçe yükleniyor.

Paris'ten yükselen meydan okuyucu fikirler, *proletarya*'nın üzerinden uçarak yüzyıla damgasını vuruyor. *Öğrenme hevesi* ve *Akıl ateşi* zamanları: Aydınlanma çağı insan aklını ve düşünen azınlığın aklını Kilise'nin dogmaları ve soyluların ayrıcalıkları karşısında ayağa kaldırıyor. Suçlamalar, baskılar ve sürgünler işe *her şeyden kuşku duymakla başlayan* üretken Descartes'ın ve İngiliz filozofların bilge çocuklarını daha da kışkırtmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Yerçekimi Kanunu'ndan papazların bekârlığına kadar hiçbir konu Aydınlanma filozoflarının ilgi alanının dışında kalmıyor. Kölelik kurumu aralıksız saldırılardan payını alıyor. Kölelik doğayla çelişiyor, diyor *Bilimlerin, Sanatların ve Mesleklerin Akılcı Sözlüğü, Ansiklopedi*'nin yöneticisi Denis Diderot: Nasıl ki bir çocuk babasının, bir kadın kocasının, bir hizmetçi patronunun, bir vatandaş kralının malı olamazsa, aynı sebepten ötürü bir köle de efendisinin malı olamaz ve bunun aksine inanan biri kişileri nesnelerle karıştırıyor demektir. Helvetius şöyle dedi: *Avrupa'ya gelen tek bir çuval şeker yok ki insan kanıyla boyanmış olmasın*; Voltaire'in karakteri Candide ise Surinam'da bir eli şekerkamışı değirmeni tarafından koparılmış, bir bacağıysa firar ettiği için kesilmiş bir köleyle karşılaştı:

"*Siz Avrupa'da işte bu bedelle şeker yiyorsunuz.*"

Eğer zencilerin de insan olduğunu kabul ediyorsak, kendimizin de Hıristiyanlıktan ne kadar uzak olduğumuzu kabul etmiş sayılırız, diyor Montesquieu. Köleliği kutsayan her din yasaklanmaya layıktır, diyor papaz Raynal. Kölelik Jean Jacques Rousseau'yu insanlığından utandırıyor.

(95 ve 98)

1771: Paris

Fizyokratlar

Kölelik suçtan ziyade ekonomik hatadır, diyor fizyokratlar.

Pierre Dupont de Nemours, *Éphémérides du Citoyen* gazetesinin son sayısında köleliğin ilkel tarım yöntemlerini kalıcılaştırdığını ve Antiller ile Amerika kıtasındaki Fransız sömürgelerinde ilerlemeyi frenlediğini anlatıyor. Yıpranan kol gücü hiç durmadan yenilense de, kölelik sistemi yatırım sermayesinin eksilmesini ve bozulmasını daima içinde barındırıyor. Dupont de Nemours, kölelerin erken ölümünün, kaçak kölelerin çıkardıkları yangınların, onlara karşı yürütülen bitmez savaşın masraflarının, kötü yapılan hasatların ve cehalet ya da kötü niyet yüzünden kullanılamaz hale gelen alet edevatın neden olduğu kayıpların da yapılan hesaplara dâhil edilmesini öneriyor. Kötü niyet ve tembellik, diyor, efendisi tarafından çalınan kişiliğinin bir kısmını geri almak için kölenin kullandığı silahlardır; beceriksizlik ise zekâyı geliştirmeye yönelik hiçbir teşvik olmamasının bir sonucudur. Köle doğanın değil kölelik sisteminin bir ürünüdür.

Fizyokratik ekole mensup ekonomist filozoflara göre sadece özgür el emeği etkin bir biçimde üretkendir. Onlar mülkiyetin kutsal olduğuna, ama değer üretiminin tam anlamıyla sadece özgürlük ortamında gerçekleşebileceğine inanıyorlar.

(98)

1771: Paris

Fransız Sömürgeler Bakanı zenci-beyaz melezlerin doğuştan gelen "aşağılanma hali"nden neden kurtarılmamaları gerektiğini açıklıyor

Majesteleri bu tür bir iyiliğin, beyazlarla siyahların arasına doğanın koyduğu ve politik önyargının da, renkli tenli insanlar ve onların so-

yundan gelenlerin asla aşamayacakları bir mesafe olarak korumaya özen gösterdiği ayrımı yok etme eğilimi taşıyacağına kanaat getirmiştir; netice itibarıyla, o türün doğuştan gelen aşağılanma halinin zayıflatılmaması, devam edebildiği ölçüde devam etmesi kamu düzeninin yararınadır; bu önyargı bizzat kölelerin yüreğinde bulunduğunda çok daha faydalıdır ve sömürgelerin huzuruna da doğrudan katkı sağlayacaktır...

(139)

1772: Cap Français

Fransa'nın en zengin sömürgesi

Papazlar, yeri doldurulamaz kaybına altı tiyatroda ve altıdan fazla yatak odasmda ağlanan Cabo Tiyatrosu'nun divası Matmazel Morange'ın cenazesini kaldırmayı reddettiler. Tiyatronun ebediyyen lanetli, rezil bir meşgale olmasından ötürü hiçbir tiyatrocu ölüm duasını hak etmiyor; ama oyunculardan biri, elinde çan, boynunda haç, sırtında siyah cübbe ve kafasının tepesinde parıldayan kellik, Latince mezmurlar söyleyerek virtüöz merhumenin cenaze alayının başında yürüyor.

Cenaze alayı daha mezarlığa varmadan, polis bariton oyuncu ve suç ortaklarını kovalamaya başlamıştı; göz açıp kapayıncaya kadar hepsi ortadan kayboluverdi. Halk onları koruyor ve saklıyor. Haiti'nin dayanılmaz miskinlikleri arasında hayranlık uyandırıcı delilik esintileri üfleyen bu tiyatrocular a kim sempati hissetmez ki?

Fransa'nın bu en zengin sömürgesinin sahnelerinde Paris'te prömiyeri daha yeni yapılmış eserler alkışlanıyor ve buradaki tiyatrolar ya oradakilerin aynısı, ya da oradakilere benzemek istiyorlar. Burada seyirciler ten renklerine göre oturuyorlar: Ortada fildişi renkliler, sağda bakır tenliler, soldaysa abanoz, yani az sayıdaki özgür zenci.

Varlıklı insanlar gösterileri yelpaze dalgalarının arasında izliyorlar, ama sıcak hava pudralı peruklarının altında sellerin akmasına sebep oluyor. Her beyaz hanımefendi bir kuyumcu dükkânına

benziyor: Altınlar, inciler ve elmaslar, ipek kıyafetlerden itaat ve arzu talep ederek fırlayan nemli göğüsleri çerçeve içine alıyor.

Haiti'nin en kudretli sömürgecileri güneşten ve boynuzlardan sakınarak yaşıyorlar. Güneşin daha az cezalandırdığı gün batımmdan evvel evden çıkmıyor ve ancak o zaman tahtırevanlarla ya da birçok atın çektiği arabalarla dışarı adım atma riskini alıyorlar; ayrıca burarun harımefendileri çok sevmeleriyle ve çok dul kalmalarıyla ünlü.

(115 ve 136)

1772: Léogane

Zabeth

Yürümeyi öğrendiğinden beri kaçtı. Ayak bileklerine çok ağır bir zincir bağladılar ve zincire vurulmuş halde büyüdü; ama bin kere çitin üzerinden atlayıp kaçtı ve köpekler onu Haiti'nin dağlarında bin kere yakaladı.

Kızgın demirle yanağına zambak işareti vurdular. Boynuna ve kollarına demir halkalar takıp onu değirmene kapattılar ama o parmaklarını şekerkamışı öğütücüsü merdanelerin arasına soktu ve daha sonra, sargı bezlerini dişleriyle kopardı. Zincire vurulu halde ölmesi için onu yeniden bağladılar ve o şimdi lanetler yağdırarak can çekişiyor.

Zabeth adındaki bu demir kadm, Nantes'da yaşayan Madam Galbaud du Fort'un malı.

(90)

1773: San Mateo Huitzilopochco

Nesnelerin gücü

Bu köyün kilisesi acınacak bir halde. İspanya'dan yeni gelen papaz, Tanrı'nın böylesine kasvetli ve yıkık dökük bir evde yaşa-

maya devam edemeyeceğine karar veriyor ve işe koyuluyor: Ana duvarları çıkmak için yerlilere putperestlik döneminin harabelerinden taşlar getirmelerini emrediyor.

Onlara boyun eğdirecek ne bir tehdit ne de bir ceza var. Yerliler oradaki taşları yerinden oynatmayı reddediyorlar çünkü dedelerinin dedeleri o yerde tanrılara taptılar. Bu taşlar bir şey vaat etmiyor ama unutmaktan kurtarıyorlar.

(135 ve 322)

1774: San Andrés Itzapan

Dominus vobiscum

Yerliler tanrılarından herhangi birinin adını her ağızlarına aldıklarında tükürmek zorundalar.

Fetih Dansı ve Müslümanlarla Hıristiyanlar Dansı gibi Amerika'nın istilasını ve dinsizlerin aşağılanmasını kutlayan yeni dansları yapmak zorundalar.

Bedenlerini örtmek zorundalar çünkü putperestliğe karşı mücadele aynı zamanda çıplaklığa, Guatemala Başpiskoposu'na göre onu seyredenin *beyninde büyük hasara* yol açan tehlikeli çıplaklığa karşı bir mücadele.

Tanrıya Şükran, Meryem Ana'ya Selam ve Babamız dualarını ezberlemeye mecburlar.

Guatemala yerlileri Hıristiyan mı oldular?

San Andrés Itzapan'ın doktrinci keşişi bundan pek emin değil. Kutsal Üçleme'nin gizemini bir kumaşı üçe katlayıp yerlilere göstererek açıkladığını söylüyor: *Bakın: Tek bir kumaş üçe katlı. Tanrı da aynı bunun gibi üç tanede bir tane.* Yerlilerin Tanrı'nın kumaştan olduğuna ikna olduklarını söylüyor.

Yerliler Meryem'i tüylerle süslü tahtırevanda gezdiriyorlar, ona Işığın Ninesi diyor ve her gece sabahleyin güneş getirmesini istiyorlar: Ama onun ayaklarının altında ezdiği yılana daha bü-

yük bir inançla hürmet ediyorlar. İyi mısır ve iyi geyik veren, düşmanları öldürmeye yardım eden eski tanrıları yılana tütsü sunuyorlar. Aziz George'dan ziyade ejderhaya saygı duyuyor ve üzerini çiçeklerle kaplıyorlar; aynı şekilde, süvari Büyük Yakup'un ayaklarının dibine bıraktıkları çiçekler havariye değil atına övgü için. Tıpkı onlar gibi kanıtsız mahkûm edilen İsa'da kendilerini görüyorlar, ama haçı çiçeklerle donatmalarının sebebi İsa'nın infazını simgelemesi değil, yağmurla toprağın bereketli buluşmasının biçimine sahip olması.

(322)

1775: Guatemala Şehri

Dini törenler

Eğer yağmur, hasat ya da ekim günlerine denk gelmezse, yerliler Paskalya ayinlerine katılmıyorlar. Guatemala Başpiskoposu Pedro Cortés Larraz ruhun kurtuluşunu bu şekilde unutanları tehdit eden bir ferman çıkarıyor.

Yerliler kilisedeki ayinlere de gelmiyorlar. Ne tellala kulak veriyorlar ne de çanlara; onları bulmak için at sırtında köylere ve mısır tarlalarına gitmek, sürükleyerek zorla getirmek gerekiyor. Kiliseye devamsızlık sekiz kırbaçla cezalandırılıyor, ama ayin Maya tanrılarını rencide ediyor ki bunun etkisi kırbaç korkusundan çok daha fazla. Ayin tarımsal üretimde, bir başka deyişle toprakla gündelik olarak yapılan komünyon töreninde yılda elli kez kesintiye sebep oluyor. Ölümün döngülerine adım adım eşlik etmek ve mısırın dirilişi, yerliler için, bir ibadet etme biçimi; devasa bir tapmak olan toprak ise günbegün onlara yeniden doğan yaşam mucizesinin tanıklığını sunuyor. Onlara göre bütün toprak bir kilise ve bütün orman bir kutsal mabet.

Bazı yerliler meydandaki direkte infaz edilen cezadan kaçmak için günah çıkarma odasına geliyor ve orada günah işlemeyi öğreniyorlar; ardından sunağın önünde diz çöküp mısır tanrısını ağızlarında çiğneyerek komünyon alıyorlar. Ama vaftiz suyu

kabına sadece, ormanın içlerinde eski tanrılarına sundukları çocuklarını götürüyorlar. Onların önünde yeniden dirilişin sevincini kutluyorlar. Doğan her şey yeniden doğuyor.

(322)

1775: Huehuetenango

Bilen, kanayan, konuşan ağaçlar

Keşiş, Huehuetenango'ya tütsü bulutlarının içinden geçerek giriyor. Dinsizlerin tütsüyü gerçek Tanrı'ya saygı sunmak için yaktığını zannediyor. Oysaki anneler, Keşiş bakışlarıyla onları hasta etmesin diye, yeni doğmuş bebeklerini battaniyeyle örtüyorlar. Tütsü şükran ya da karşılama için değil, şeytan kovmak için yakılıyor. Copal reçinesi yanıyor ve dumanı, Hıristiyanların getirdiği salgın hastalıkları durduran eski Maya tanrılarına yakararak göğe yükseliyor.

Akıttığı kanı tütsü olarak kullanılan copal kutsal bir ağaç. Geceleri kadına dönüşen ceiba, sedir ve insani dertleri dinlemeyi bilen tüm ağaçlar kutsal.

(322)

1775: Gado-Saby

Bonny

Hollanda'dan gelen sekiz yüz asker, bir kurşun yağmurunun koruması altında ilerliyor. Cimarron köyü Gado-Saby çatırdayıp düşüyor. Duman ve ateş perdelerinin ardında kan izleri selvanın kıyısında gözden kayboluyor.

Avrupa savaşlarının kıdemlisi İsviçreli Albay Fourgeaud kalıntıların arasmda kamp kurmaya karar veriyor. Hava kararıktan sonra ormanın içinden gizemli sesler duyulmaya başlıyor ve ıslık çalan mermiler askerleri kendilerini yere atmaya mecbur ediyor.

Birlik geceyi silah sesleriyle, küfürlerle, tehdit ve zafer şarkıla-

rıyla kuşatılmış olarak geçiriyor. Albay Fourgeaud yattığı yerden teslim olmaları karşılığında onlara özgürlük ve yemek vaat edince görünmez cimarronlar kahkahalarla gülüyorlar.

"*Açlıktan öldük!*" diye bağırıyor ağaçların arasından bin tane ses. "*Bostan korkulukları!*"

Sesler Hollandalı askerlere *beyaz köleler* diyor ve Şef Bonny'nin çok yakında bütün Surinam topraklarına hükmedeceğini ilan ediyorlar.

Gün ağarıp da kuşatma dağılınca, Albay Fourgeaud adamlarının mermilerle değil küçük taşlar, düğmeler ve bozuk paralarla yaralanmış olduklarını fark ediyor. Ayrıca, mühimmat ve söz yağmurunun Hollandalıları hareketsizleştirdiği esnada, cimarronların bütün geceyi pirinç, manyok ve yer elması çuvallarını selvanın içlerine doğru taşıyarak geçirdiklerini fark ediyor.

Bonny bu manevranın mimarı oldu. Cimarronların şefi Bonny bedeninde demirin izini taşımıyor. Köle annesi efendisinin yatağından kaçtı ve onu selvada özgür olarak doğurdu.

(264)

1776: Cape Coast Castle

Afrikalı ticaretinde simyacıların yarattığı mucizeler

Kaptan Peleg Clarke uzun zamandan beri Afrika kıyılarında pazarlık yapıyor.

Gemiden leş gibi bir koku yayılıyor. Kaptan denizcilerine o ana kadar satın alınmış köleleri yıkamak için güverteye çıkarmalarını emrediyor; ama daha zincirlerini çözer çözmez zenciler denize atlıyorlar. Topraklarına doğru yüzerken akıntı onları yutuyor.

Kaybedilen mallar bu sürülerin deneyimli çobanı Kaptan Clarke'ın onurunu incitiyor ve Rhode Island'lı zenci tacirlerinin saygınlığını zedeliyor. Kuzey Amerika tersaneleri Gine yolculu-

ğu için en güvenli gemileri yapmakla övünüyor. Yüzer hapishaneler o kadar iyi inşa ediliyor ki, her dört buçuk yılda bir köle ayaklanması kayıtlara geçiyor; bu ortalama Fransızlarınkinden dört kat, İngilizlerin bu konuda uzmanlaşmış şirketlerinkindense iki kat daha düşük.

Yakında Amerika Birleşik Devletleri olacak olan on üç sömürge, zenci tacirlerine çok teşekkür etmeli. Ruh ve beden için iyi bir ilaç olan rom Afrika sahilinde köleye dönüşüyor. Sonra bu zenciler Antiller'deki Jamaica ve Barbados adalarında melasa dönüşüyor. Melas oradan kuzeye doğru yolculuk ediyor ve Massachusetts damıtımevlerinde roma dönüşüyor. Ve rom Afrika'ya doğru yeniden okyanusu geçiyor. Her yolculuk tütün, kereste, hırdavat, un, tuzlanmış et ve adalardaki baharat satın alımıyla tamamlanıyor. Artan zenciler Güney Carolina, Georgia ve Virginia'daki tarım çiftliklerine gidiyorlar.

Böylece köle ticareti denizcilere, tacirlere, tefecilere, tersanelerin, damıtımevlerinin, hızarhanelerin, salamurahanelerin, değirmenlerin, çiftliklerin patronlarına ve sigorta şirketlerine para kazandırıyor.

(77 ve 193)

1776: Pennsylvania

Paine

Adı *Sağduyu.* Kitapçık yılın başlarında yayınlandı ve Kuzey Amerika sömürgelerinde peynir ekmek gibi dolaştı. Bu topraklara birkaç yıl önce gelmiş bir İngiliz olan yazar Tom Paine bir an önce özgürlük ilan etmeye özendiriyor: *Kendi hükümetini kurma hakkı bizim doğal hakkımızdır. Neden tereddüt ediyoruz?*

Monarşi, diyor Paine, *gülünç bir hükümet biçimidir.* Paine hükümeti en iyi haliyle gerekli bir kötülük olarak kabul ediyor; en kötü haliyle ise, tahammül edilemez bir kötülük. Monarşiyse olabileceklerin en kötüsü. Her onurlu insan, diyor, *bugüne dek var*

olmuş tüm zalim krallardan daha değerlidir ve III.George'u *Büyük Britanya'nın Kraliyet Hayvanı* diye adlandırıyor.

Özgürlüğün bütün dünyada acımasız baskıların hedefi olduğunu söylüyor. Avrupa'da ona tuhaf bir şey gibi bakıyorlar, Asya ve Afrika'dan onu kovalı çok oldu ve İngilizler çekip gitmesi gerektiği konusunda onu uyardılar. Paine Amerika'daki sömürgecileri bu toprağı özgür insanların sığınağına dönüştürmeye özendiriyor: *Kaçakları kabul edin ve vakit geçirmeden insani yaşam şartlarına uygun bir barınak hazırlayın!*

(243)

1776: Philadelphia

Birleşik Devletler

İngiltere, Kuzey Amerika'nın Atlantik kıyısındaki on üç sömürgesine hiçbir zaman fazla önem vermedi. Ne altınları var ne gümüşleri ne de şekerleri; onun için hiçbir zaman vazgeçilmez olmadılar, asla onların büyümesini engellemedi. Onlar tek başlarına yürüdüler: Göçmenlerin, Yeni İngiltere adını verdikleri taşlık topraklara –dediklerine göre toprak o kadar sertti ki tohumları mermi atar gibi ekmek gerekmişti– ilk ayak bastıkları eski zamanlardan beri bu böyle oldu. Artık bir hayli serpilen on üç İngiliz sömürgesi koşma ihtiyacı duyuyor.

On üç sömürgenin Batı açlığı var. Birçok kâşif, yanlarına bir tüfek, bir balta ve bir avuç mısır alıp dağların ötesine atılmanın hayalini kuruyor; ama Britanya Krallığı Apalaş Dağları'nın zirvelerini sınır ilan etti ve onun ötesindeki toprakları yerlilere rezerve etti. On üç sömürge dünyaya aç. Gemileri çoktandır bütün denizlerde yüzüyor; ama Britanya Krallığı onları kendisinin istediği şeyleri satın almaya ve kendisinin belirlediği yerlerde satmaya mecbur tutuyor.

Bir çekişte bütün bağlar kopuyor. On üç sömürge o kadar uzak bir adanın kralına bağlılık göstermeyi ve para ödemeyi reddedip kendi bayraklarını göndere çekiyor ve isimlerinin Amerika Birle-

şik Devletleri olmasına karar veriyorlar; aynı şekilde çayı da reddediyor ve ulusal ürünleri olan romu ulusal içki ilan ediyorlar.

Bütün insanlar eşit doğar, diyor bağımsızlık bildirgesi. Kölelerin, yarım milyon zenci kölenin bundan haberi dahi olmuyor.

(130 ve 224)

1776: Monticello

Jefferson

Birleşik Devletler'in doğum sertifikası olma özelliği taşıyan bağımsızlık bildirgesinin yazarı on parmağında bin marifet ve bin merak olan bir adam.

Yorulmak nedir bilmez bir termometre, barometre ve kitap okuru Thomas Jefferson doğanın ortaya koyduğu ipuçlarını takip ederek ve insani düşüncenin tüm boyutlarını kucaklamak isteyerek sorguluyor ve keşfediyor. Muhteşem bir kütüphaneyi ve bir taşlar, fosiller, bitkiler evrenini bir araya getiriyor; Yeni Platoncu felsefe, Latince dilbilgisi, Yunan dilinin yapısı ve Tarih vasıtasıyla toplumun organizasyonu hakkında bilinebilecek ne varsa hepsini biliyor. Kendi toprağı Virginia'ya derinlemesine aşina; her ailenin her oğlunu ve her dedesini, her zerre otu tanıyor ve dünyada kullanılan tekniklerdeki yenilikleri günü gününe takip ediyor. Buhar makinelerini, yeni saban modellerini, tereyağı ve peynir imal etmek için orijinal yöntemleri denemekten büyük keyif alıyor. Monticello'daki malikânesini kendisi hayal etti, planını çizdi ve hatasız inşa etti.

Püritenler nüfusu *ruhlar* diye sayıyorlardı. Jefferson *insan türünün bireyleri* diye sayıyor. Tür içinde zenciler diğerleriyle neredeyse eşit. Zencilerin kabul edilebilir bir hafızaları var, hiç hayal güçleri yok ve kıt zekâları Öklid'i asla anlayamayacak. Virginia'nın aristokratı Jefferson demokrasiyi, bir mülk sahipleri demokrasisini, düşünce ve inanç özgürlüğünü ilan ediyor, ama cinsiyet ve ten renkleri hiyerarşisini savunuyor. Onun eğitim planları ne kadınları, ne yerlileri, ne de zencileri kapsıyor. Jefferson köleliği

lanetliyor ama kendisi de köle sahibi ve öyle kalmayı sürdürecek. Zenci-beyaz kırması kadınlar ona beyaz kadınlardan daha çekici geliyor ama ırksal saflığı kaybetme korkusu yaşıyor ve kanların karışmasının beyaz sömürgecileri bekleyen en tehlikeli baştan çıkma olduğuna inanıyor.

(41 ve 161)

1777: Paris

Franklin

En ünlü Kuzey Amerikalı, Fransa'ya umutsuz bir misyonla gönderiliyor: Benjamin Franklin, Philadelphia ve diğer vatansever kaleleri işgal eden İngiliz sömürge birliklerine karşı yardım istemeye geliyor. Büyükelçi, kişisel saygınlığının tüm ağırlığını kullanarak, Fransızların yüreğinde gurur ve hınç ateşlerini tutuşturmak istiyor.

Bir uçurtma uçurup gökteki şimşek ve gök gürültülerinin Tanrı'nın öfkesinden değil, atmosferdeki elektrikten kaynaklandığını kanıtladığından beri dünyada Franklin'i tanımayan ne bir kral var ne de sıradan insan. Bilimsel buluşlarının kökeninde gündelik hayat var. En karmaşık şeylerin çok basit açıklamaları oluyor: Tanyeri ve asla tekrarlanmayan desenleri, suyun üzerine dökülünce dalgaları yatıştıran yağ, şarapta boğulan ama güneşte yeniden canlanan sinek. Boğucu sıcağın hüküm sürdüğü günlerde terin bedeni serin tuttuğunu gözlemleyen Franklin buhar yoluyla bir soğuk üretme sistemi hayal etti. Ayrıca sobalar, saatler ve bir müzik enstrümanı, Mozart'tan esinlenerek cam armonikayı icat etti ve üretti; okumak ve uzağa bakmak için sürekli gözlük değiştirmekten sıkılınca, camları kesip aynı çerçeve içinde birleştirdi ve böylece çift odaklı gözlük doğdu.

Ama Franklin'i esas popülerliğe kavuşturan elektriğin sivri uçlar aradığını fark etmesi ve bir kulenin tepesine sivri uçlu bir demir çubuk yerleştirerek yıldırımları alt etmesi oldu. Franklin'in

Amerika asilerinin sözcüsü olmasından ötürü, İngiltere Kralı Britanya'daki paratonerlerin yuvarlak uçlu olmasını emretti.

(79)

Eğer kadın doğmuş olsaydı

Benjamin Franklin'in on altı kardeşi arasında yetenek ve irade gücü açısından ona en çok benzeyen Jane.

Ama Benjamin'in kendi yolunu çizmek için evden gittiği yaşta Jane, onu çeyizsiz kabul eden yoksul bir saraçla evlendi ve on ay sonra ilk çocuğunu doğurdu. O günden itibaren, bir çeyrek asır boyunca, Jane her iki yılda bir çocuk doğurdu. Çocuklarının bir kısmı öldü ve her ölüm onun yüreğinde bir yara açtı. Yaşayanlar yemek, giyecek, eğitim ve şefkat talep ettiler. Jane gecelerini ağlayanların beşiklerini sallayarak geçirdi, dağ gibi çamaşırları yıkadı, onca çocuğa banyo yaptırdı, pazardan mutfağa koştu, tepeleme bulaşıkları yıkadı, alfabeyi ve ev işlerini öğretti, atölyede kocasıyla dirsek dirseğe çalıştı ve ödedikleri kira tencereyi doldurmaya yardım eden konuklara oda kiraladı. Jane fedakâr eş ve örnek dul oldu; çocukları büyüdükten sonraysa kendi anne babasının, bekâr kızlarının ve gidecek yeri olmayan torunlarının bakımını üstlendi.

Jane, Benjamin'in yaşına rağmen hep yaptığı gibi, bir uçurtma ipi tarafından rastgele taşmarak bir gölün sularının üzerinde kendini süzülmeye bırakma zevkini asla tadamadı. Jane'in ne herhangi bir zaman düşünmeye vakti oldu, ne de şüphe duymaya kalkıştı. Benjamin ateşli bir âşık olmayı sürdürüyor, ama Jane cinselliğin çocuklardan başka bir şey üretebileceğinden bihaber.

Benjamin bir mucitler ulusunun kurucusu olarak tüm zamanların büyük bir adamı. Jane ise, tüm zamanların neredeyse tüm kadınları gibi kendi döneminin bir kadını; bu dünyadaki görevini yerine getirdi ve İncil'de bahsedilen lanetin kendi payına düşen kefaretini ödedi. Delirmemek için mümkün olan her şeyi yaptı ve boş yere biraz sessizlik aradı.

Onun yaşamı tarihçilerin hiç ilgisini çekmeyecek.

(313)

1778: Philadelphia

Washington

İlk asker aynı zamanda çiftçilerin en saygını, süvarilerin en hızlısı, avcıların en nişancısı. Ne kimsenin elini sıkıyor, ne de kimsenin gözlerine bakmasına müsaade ediyor. Kimse ona George diye seslenemiyor. Ağzından asla bir övgü çıkmıyor, aynı şekilde bir şikâyet de; ülseri, diş ağrıları ve yüksek ateşi istediği kadar ıstırap versin, o daima bir metanet ve cesaret timsali gibi davranıyor.

George Washington'un ordusu, Fransa'nın adamlarının ve silahlarının yardımıyla, Philadelphia şehrini İngilizlerin elinden söküp alıyor. Siyah üniformalarla kırmızı üniformaları karşı karşıya getiren Birleşik Devletler'in bağımsızlık savaşı uzun ve zahmetli oluyor.

(224 ve 305)

1780: Bolonya

Clavijero lanetli toprakları savunuyor

Amerika'dan kovulan Cizvitlerden biri, Francisco Javier Clavijero, İtalya'da "Meksika'nın Eski Tarihi" isimli kitabını kaleme alıyor. Papaz dört ciltte *bir kahramanlar halkının hayatını*, Yeni İspanya'ya Meksika demeye başlayan ve *vatan* sözcüğünü artık gururla telaffuz eden Kreollerin ulusal ve tarihsel bilinç kazanmalarının hikâyesini anlatıyor. Eser, o yıllarda Paris, Berlin ya da Edinbourgh'da yerden yere vurulan Amerika'nın savunmasını üstleniyor: *Eğer o zamanlar Amerika'nın buğdayı yoksa, Avrupa'nın da mısırı yoktu... Eğer Amerika'nın narları ya da limonları yoksa, şimdi var; ama Avrupa'nın chirimoya, avokado, platano ve chicazapoteleri hiç olmadı ve asla olmayacak...*

Yeni Dünya'yı bir rezillikler pazarı olarak betimleyen ansiklopedicilere karşı Clavijero masumiyet ve tutkuyla saldırıyor. Kont De Buffon Amerika'da gökyüzünün cimri olduğunu ve toprağın yağmurlardan çürüdüğünü; aslanların kel, küçük ve ödlek olduğunu, tapirinse bir cep fili olduğunu; atların, domuzların ve köpeklerin orada cüceleştiğini, yılan gibi soğuk yerlilerinse ne ruhları ne de dişilerin karşısmda ateşli arzuları bulunduğunu belirtiyor. Ayrıı şekilde Voltaire de aslanlardan ve köse erkeklerden bahsediyor; Baron De Montesquieu ise en aşağılık halkların sıcak topraklarda doğduğunu açıklıyor. Papaz Guillaume Raynal öfkeye kapılıyor çünkü Amerika'da sıradağlar, olması gerektiği gibi doğudan batıya gitmek yerine kuzeyden güneye doğru ilerliyor ve onun Prusyalı meslektaşı Corneille de Pauw ise Amerikan yerlisini miskin ve dejenere bir hayvan olarak betimliyor. De Pauw'a göre oranın iklimi hayvanları kuyruksuz ve sıska bırakmakta; kadınlarsa o kadar çirkin ki erkeklerle karıştırılıyorlar ve ne şekerin tadı var ne de kahvenin kokusu.

(73 ve 134)

1780: Sangarara

Dağlardan denize Amerika yanıyor

Cellâdın kılıcının, İnkaların sonuncusu Túpac Amaru'nun kellesini Cuzco'nun Büyük Meydan'ında uçurmasının üzerinden iki asır geçti. O zaman onun ölümünden doğan söylence şimdi gerçekleşiyor. Kehanet doğru çıkıyor: Kafa bedenle birleşiyor ve dirilen Túpac Amaru saldırıyor.

José Gabriel Condorcanqui, yani II.Túpac Amaru, dev deniz salyangozlarının müziği eşliğinde, *peteklerimizdeki balı çalan onca serseri hırsızın kötü hükümetini devirmek için,* Sangarara Köyü'ne giriyor. Beyaz atının ardında çaresizlerden oluşan bir ordu giderek büyüyor. Bu çıplak askerler sapan, sopa ve bıçaklarla savaşıyorlar. Çoğunluğu Potosí'nin maden tünellerinde *kan kusaran* ya da fabrikalarda ve çiftliklerde posası çıkan yerlilerden oluşuyor.

Davulların gümbürtüsü ve bayrak bulutları eşliğinde elli bin kişi sıradağları taçlandırıyor: Yerlilerin ve zencilerin kurtarıcısı, *böylesine sefil bir halde ölmeyi bize reva görenlerin* cezalandırıcısı Túpac Amaru ilerliyor ve önüne çıkanı yakıp yıkıyor. Haberciler, Cuzco Vadisi'nden Arica kıyılarına ve Tucumán sınırlarına kadar dörtnala giderek köyleri ayaklandırıyorlar, *çünkü bu savaşta ölen herkesin daha sonra yeniden doğma garantisi var.*

Birçok melezin yanı sıra Avrupalı kanı taşıyan ama Amerika doğumlu bazı Kreoller de ayaklanmaya katılıyorlar.

(183 ve 344)

1780: Tungasuca

II. Túpac Amaru

Belediye Başkanı Arriaga'nın kölesi Antonio Oblitas çok sağlam bir urgan, bir darağacı urganı, bir katır urganı yaptı ve onunla, yerlilerin efendisi, zencilerin sahibi ve kendisinin sahibi Arriaga'nın bedenini bütün bir hafta boyunca bu Tungasuca Köyü'nün meydanında sallandırdı.

Onu asan el işte bu resim yapan el. Antonio Oblitas Peru'daki tüm kölelere özgürlük emrini veren adamın tablosunu yapıyor. Ressam sehpası olmadığı için tahta panosunu mısır çuvallarına dayıyor. Sahibinin cellâdı, bir daha asla köle olmayacak Antonio'nun fırçaları pütürlü tahtanın üzerinde gidip gelerek renkler yaratıyorlar. Túpac Amaru atının üstünde, açık havada poz veriyor. Ne üzerinde alışıldık siyah kadife ceketi, ne de başında üç kenarlı şapkası var. İnkaların varisi güneşin oğlunun kıyafetini giymiş ve hükümdar sembollerini taşıyor: Başında ataları gibi tüylü kask, üçlü taç ve sarkan püskül, göğsünün üzerinde altın güneş var ve yönetirken avucunda dikenli bir asa tutuyor. Hareketsiz süvarinin etrafında sömürgeci güçlere karşı yeni kazanılan zaferi simgeleyen sahneler görülüyor. Antonio'nun elinde askerler ve tüten dumanlar, savaşan yerliler, Sangarara

Kilisesi'ni yutan alevler ve hapishaneden kaçan mahkûmlar şekilleniyor.

Tablo iki savaş arasında, gece silah nöbeti tutulurken doğuyor. Túpac ve atı uzun süreden beri poz veriyor. O kadar hareketsizler ki Antonio acaba nefes alıyorlar mı diye kendine soruyor. Canlı renkler yavaş yavaş tahta panoyu kaplıyor. Bu uzun ateşkes anında ressam kendini yaptığı işe kaptırıyor. Böylece sanatçı ve modeli, tablo var olduğu müddetçe zamandan kaçıyor ve onlara ne bozgun işliyor ne de ölüm onları yok edebiliyor.

(137, 183 ve 344)

1780: Pomacanchi

Dokuma fabrikası devasa bir gemi

Amerika topraklarının üzerinde seyreden ve asla ulaşamayacakları bir limana doğru kürek çeken yerlilerin gayretiyle gece gündüz hiç durmadan giden bir kadırga: Yerliler gittikçe uzaklaşan kıyıya doğru kürek çekiyorlar da çekiyorlar, uykuya yenik düştüklerindeyse kırbaç onları uyandırıyor.

Erkekler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar dokuma atölyelerinde yün ve pamuğu eğiriyor, dokuyor ve işliyorlar. Yasalar çalışma saatleri ve ücretleri vaat ediyor, ama bu kocaman kadırgalara ya da hapishanelere atılmış yerlilerin oradan ancak ölüleri çıkıyor.

Túpac Amaru Cuzco'nun güneyinden dokuma tezgâhlarına bağlanmış yerlileri kurtararak ilerliyor. Büyük başkaldırının rüzgârları Lima, Buenos Aires ve Bogota'daki genel valilerin uykularını kaçırıyor.

(170 ve 320)

Bir sömürge şiiri: Zafere yerliler ulaşsaydı...

... çalıştırırlardı bizi
kendilerinin çalıştığı gibi
ve şimdi azaldıkları gibi
azaltırlardı onlar da bizi.
Kimse bekleyemezdi
ev, çiftlik ya da şaşaa,
ulaşamazdı kimse onurlara
ve herkes olurdu maraba:
Olurduk onların yerlileri biz
ve onlar da bizim efendimiz.

(183)

1781: Bogota

Yöre halkı

Bogota Başpiskoposu öfkeden titriyor ve oturduğu koltuğun derisi inildiyor. Eller, yakut ve zümrütlerle bezeli yumuşacık eller mor cübbenin eteğini sıkıyor. Ekselansları Don Antonio Caballero y Góngora, o anda bir şey yemiyor olsa da, kendisi gibi şişman dili yüzünden ağzı dolu bir halde lanetler yağdırıyor.

Onu öfkelendiren haberler Socorro şehrinden geldi. Yöre halkı, sıradan insanlar, yeni vergilere karşı ayaklandılar ve zengin Kreolleri komutan ilan ettiler. Donyağı mumundan bala kadar her şeyi cezalandıran, hatta rüzgârı bile affetmeyen vergiler hem zenginleri hem de yoksulları rahatsız ediyor: Gelip geçen gezgin tüccarın ödediği vergiye *rüzgâr engelleme vergisi* deniyor.

Kayalar şehri Socorro'da, Bogota'daki genel valinin gelişini gördüğü ayaklanma patladı. Pazarın kurulduğu gün meydanın ortasında oldu bu. Manuela Beltrán adında sıradan bir kadın vatandaş, Kent Meclisinin kapılarında asılı duran tebliği söküp paramparça etti ve yere atıp çiğnedi; bunun ardından halk koşup

mağazaları yağmaladı ve hapishaneyi ateşe verdi. Şimdi sopalar ve kazmalarla silahlanmış binlerce insan davul sesleri eşliğinde Bogota'ya doğru ilerliyor. İlk çarpışmada İspanyol birlikleri bozguna uğradı.

Yönetimde Genel Vali'den daha çok söz sahibi olan Başpiskopos ayaklananların karşısına çıkmaya karar veriyor. Onları vaatlerle kandırmak için saray elçilerinin başında yürüyecek. Katırı ona korkuyla bakıyor.

(13 ve 185)

1781: Támara

Ovalar

Bin beş yüz yerli Túpac Amaru'nun ismini haykırarak And Dağları'nın doğusundaki ovalardan dörtnala geliyor. Sıradağlara ulaşıp Bogota'ya yürüyen isyancı halka katılmak istiyorlar. Ovaların valisi kaçarak kellesini kurtarıyor.

Bu asiler Orinoco Nehri'ni besleyen kolların savanlarından gelen yerliler. Kaplumbağalarm yumurtalarını bıraktıkları Orinoco plajlarında pazar kurma âdetleri vardı. Çok eski zamanlardan beri Guayana ve Amazonya'dan gelen diğer yerlileri orada ağırlıyorlardı. Tuz, altın, toprak tencere, sepet, ağ, kurutulmuş balık, kaplumbağa yağı, okları için zehir ve çıplak bedenlerini sivrisineklerden korumak için kırmızı boyayı burada değiş tokuş ediyorlardı. Köleye aç Avrupalılar gelene ve insana karşılık olarak onlara baltalar, makaslar, aynalar ve ateş suyu teklif edene kadar tedavüldeki para salyangoz kabuklarıydı. O günden sonra yerliler birbirlerini köleleştirmeye, kardeşlerini satmaya başladılar; her avcı ayrı zamanda bir av oldu ve birçoğu kızamık ya da suçiçeğinden öldü.

(121 ve 185)

1781: Zipaquirá

Galán

Başpiskoposun kaleme aldığı, İncil üzerine yemin ettiği ve büyük ayinle kutsadığı barış anlaşması Zipaquirá Köyü'nde imzalanıyor.

Anlaşmayle asilere bazı haklar veriliyor. Bu kâğıdın çok yakında küle döneceğini asilerin komutanları gayet iyi biliyorlar, ama sürekli büyüyerek Bogota semalarını karartan ve İspanya tahtını olduğu kadar varsıl Amerikalıları da tehdit eden bu ürkütücü fırtınanın, *ayak takımının büyük kargaşasının*, bir an önce dağıtılması onların, zengin Kreollerin de menfaatine olacak.

Asi komutanlardan biri tuzağa düşmeyi reddediyor. İlk savaş deneyimini Cartagena'da, melez tugayında yaşamış olan José Antonio Galán savaşmaya devam ediyor. Bir köyden diğer köye, bir çiftlikten diğer çiftliğe geçerek köleleri azat ediyor, vergileri kaldırıyor ve toprakları bölüştürüyor. *Ezilenlerin Baskıcılara Karşı Birliği* diye yazıyor bayrağının üzerinde. Dostları ve düşmanları ona *buraların Túpac Amaru'su* diyor.

(13 ve 185)

Halk arasında popüler bir aşk hikâyesi

Sussun davullar
ve dinlesin herkes beni,
bu halk arasında anlatılan
gerçek bir aşk hikâyesi:
Keçi dağa doğru çeker
ve dağ da gökyüzüne
gökyüzü bilmem artık nereye
zaten bunu bilen yok kimse.
Zengin fakiri çeker.
Fakirden de değersiz yerliyiyse

hem zengin çeker hem de fakir
Ta ki ortadan ikiye ayırana dek...

(13)

1781: Cuzco

Dünyanın merkezi, tanrıların evi

Kutsal şehir Cuzco yeniden eski günlerine dönmek istiyor. Birbirlerini çok sevdikleri için aşırı sıkışık duran, dünyanın ve insanların her türlü öfkesine göğüs germiş, eski zamanların siyah taşları şöyle bir silkinmek ve üzerlerinde ağırlık yapan kiliselerle sarayları fırlatıp atmak istiyor.

Micaela Bastidas, Cuzco'yu seyrediyor ve dudaklarını ısırıyor. Túpac Amaru'nun karısı bir dağın tepesinden dünyanın merkezini, tanrılar tarafından seçilmiş yeri seyrediyor. İnkaların başkenti olacak, çamur ve duman rengi şehir hemen şuracıkta duruyor ve sanki elini uzatsa değecekmiş gibi geliyor. Micaela belki bin kere üsteledi ama boşuna. Yeni İnka İmparatoru saldırı kararını bir türlü veremiyor. Güneşin oğlu Túpac Amaru yerlileri öldürmek istemiyor. Tüm hayatların mimarının enkarnasyonu Túpac Amaru diriliş için verdiği sözü tutuyor, yerlileri öldüremiyor. Ancak, İspanyol karargâhını Reis Pumacahua komutasındaki yerliler savunuyor.

Micaela belki bin kere üsteledi ve üstelemeye devam ediyor ve Túpac susuyor. Micaela Hıçkırıklar Meydanı'nda trajedi yaşanacağını kendisinin her ne olursa olsun sonuna kadar gideceğini de biliyor.

(183 ve 344)

1781: Cuzco

Peru'nun yolları tozdan ve acıdan

Bazıları otururken diğerleri yere uzanmıştı ve mermilerle delik deşik olmuş bir haldeyken bile hâlâ kendilerini savunuyor ve taş fırlatarak bize

saldırıyorlardı... Sıradağların etekleri, ceset tarlaları: Galipler şimdi ölüler, mızraklar ve yırtık bayrakların arasındaki birkaç karabinayı topluyorlar.

Túpac Amaru kutsal kente coşkulu ordusunun başında muzaffer adımlarla girmiyor. Cuzco'ya katır sırtında, bağlı olduğu zincirler taş döşeli yolda sürüklenerek giriyor. İki sıra askerin arasında hapishaneye yürüyor. Deli gibi çalan kilise çanları ortalığı inletiyor.

Túpac Amaru, Combapata Nehri boyunca yüzerek kaçmıştı ve Langui Köyü'ndeki pusuda gafil avlandı. Onu komutanlarından biri, aynı zamanda can dostu olan Francisco Santa Cruz sattı.

Hain kendini asmak için bir urgan aramıyor. İki bin pezonun yanı sıra bir de soyluluk unvanı alıyor.

(183 ve 344)

1781: Cuzco

İşkence odasında kendi kendine ayin

İşkence direğine bağlanan Túpac Amaru, kan revan içinde çıplak yatıyor. Cuzco Hapishanesi'nin işkence odası loş ve alçak tavanlı. Bir ışık huzmesi, şiddetli ve haşin bir ışık asi şefin üzerine düşüyor. José Antonio de Areche'nin başmda kıvırcık perukası ve üzerinde askeri tören üniforması var. İspanya Kralı'nın temsilcisi, ordunun başkumandanı ve yüksek yargıç Areche manivelanın yanında oturuyor. Manivelayı çevirdiğinde bir kez daha dolanan ip Túpac Amaru'nun kollarını ve bacaklarını geriyor ve o zaman boğuk iniltiler yükseliyor.

ARECHE.– Vah, vah, kralların kralı, üç paraya satılan kralcık! İngiliz tahtının maaşlı ajanı Don I. José! Para iktidar hırsıyla evlenir. Düğün kimi şaşırtır ki? Gelenektir... İngiliz silahları, İngiliz parası. Neden inkâr etmiyorsun, ha? Zavallı İblis. (*Ayağa kalkıyor ve Túpac Amaru'nun başını okşuyor.*) Lutherci

sapkınlar senin gözlerini kör etmiş ve anlayışının üzerine siyah bir örtü örtmüşler. Zavallı İblis. José Gabriel Túpac Amaru, bu toprakların mutlak ve doğal sahibi... Don I. José, Yeni Dünya'nın hükümdarı! (*Bir parşömen ruloyu açıp yüksek sesle okuyor.*) "Don I. José, Tanrı'nın lütfuyla, İnka, Peru, Santa Fé, Quito, Şili, Buenos Aires ve güney denizlerindeki kıtaların kralı, Düklerin Dükü, Büyük Paititi'de toprakları olan Césares ve Amazonlar Derebeyi, ilahi merhametin dağıtım Komiseri..." (*Birden Túpac Amaru'ya doğru dönüyor.*) Haydi inkâr et! Bu bildiriyi cebinde bulduk... Özgürlük vaat ediyordun... Sapkınlar sana kaçakçılığın bütün hilelerini öğretmişler. Özgürlük bayrağına sarılı halde tiranlıkların en zalimini getiriyordun! (*İşkence direğine bağlı bedenin etrafında yürüyor.*) "Bize köpek gibi davranıyorlar," diyordun. "Derimizi yüzüyorlar," diyordun. Peki, sen ve yakınların hayatınızda bir kez olsun vergi ödediniz mi? Silah kullanma ve at üstünde gitme ayrıcalığından faydalanıyordun. Daima temiz kan bir soydan gelen bir Hıristiyan gibi muamele gördün! Sana bir beyazın hayatını verdik ama sen ırklar arasında nefreti körükledin. Biz, nefret ettiğin İspanyollar, sana konuşmayı öğrettik. Peki, sen ne dedin? "Devrim!" Sana yazmayı öğrettik, peki sen ne yazdın? "Savaş!" (*Oturuyor. Túpac Amaru'ya sırtını dönüyor ve bacak bacak üstüne atıyor.*) Peru'yu yakıp yıktın. Cinayetler, yangınlar, soygunlar, dine küfürler... Sen ve terörist adamların bu toprakları cehenneme çevirdiniz. İspanyollar yerlileri toprak yemek zorunda mı bırakıyorlar? Zorla satışların sona erdirilmesi, iş imkânları yaratılması ve adil ücret ödenmesi emrini çoktan verdim. Onda bir vergisini ve gümrükleri kaldırdım... İyi şartları elde ettikten sonra savaşı neden sürdürdün? Kaç bin kişinin ölümüne neden oldun, sahte imparator? İşgal altındaki topraklara ne kadar acı getirdin? (*Ayağa kalkıyor ve gözlerini açmayan Túpac Amaru'nun üzerine eğiliyor.*) Zorla çalıştırma bir cinayet mi? Madenlere giden yüz yerliden sadece yirmisi mi geri dönüyor? Zorla çalıştırmanın kaldırılması

emrini çoktan verdim. Peki bu iğrenç zorla çalıştırma senin İnka atalarm tarafından icat edilmedi mi? İnkalar... Yerlilere onlardan daha kötü davranan kimse olmadı. Damarlarında akan Avrupalı kanı inkâr ediyorsun, José Gabriel Condorcanqui Noguera... (*Bir ara veriyor ve mağlubun bedeninin etrafında dönerken tekrar konuşuyor.*) Hakkındaki karar belli oldu. Onu ben hayal ettim, kâğıda döktüm, imzaladım. (*Eliyle Túpac'ın soluduğu havayı kesiyor.*) Seni ölüme sürükleyerek götürecekler ve cellât dilini kesecek. Seni ellerinden ve ayaklarından dört tane ata bağlayacaklar. Parçalanacaksın. (*Elini çıplak göğsün üzerinde gezdiriyor.*) Gövdeni Picchu Tepesi'nde ateşe atacaklar ve küllerin havaya yayılacak. (*Suratına dokunuyor.*) Kellen Tinta Köyü'ndeki bir darağacında üç gün asılı kalacak ve daha sonra köyün girişinde, senin on bir imparator sıfatını simgeleyen demirden on bir uçlu bir taç takılmış halde bir sırığın ucuna geçirilecek. (*Kollarını okşuyor.*) Bir kolunu Tungasuca'ya göndereceğiz, diğeriyse Carabaya'nın başkentinde sergilenecek. (*Ve bacaklarını da.*) Bir bacağın Livitaca Köyü'ne gidecek, diğeriyse Santa Rosa de Lampa'ya. Oturduğun evler yerle bir edilecek. Topraklarının üzerine tuz atacağız. Soyundan gelenler bu utancı asırlar boyunca taşıyacaklar. (*Bir mum yakıyor ve onu Túpac Amaru'nun suratının üzerinde tutuyor.*) Hâlâ şansın var. Söyle bana: Senin başlattığın isyanı kim sürdürüyor? Suç ortakların kimler? (*Tatlı dille.*) Hâlâ şansın var. Sana darağacını öneriyorum. Onca aşağılanma ve acıdan kurtulma şansın hâlâ var. Bana isimler ver. Söyle bana. (*Kulağını yaklaştırıyor.*) Sen kendi kendinin cellâdısın, insan kasabı yerli! (*Sesini yeniden tatlılaştırıyor.*) Oğlun Hipólito'nun dilini keseceğiz. Karın Micaela'nın dilini keseceğiz ve onu boyun sıkma mengenesine sokacağız... Pişmanlık duyma, ama kurtar onu. Onu. Karını utanç verici bir ölümden kurtar. (*Yaklaşıyor. Bekliyor.*) İşlediğin suçları Tanrı biliyor! (*İşkence çemberini sert bir şekilde döndürüyor ve korkunç bir inleme duyuluyor.*) Yüce Tanrı'nın huzurunda böyle sessiz kalarak günahlarından arınamayacaksın, küstah

yerli! (*Merhametle.*) Ah! Ebedi mahkûmiyete bu şekilde gitmek isteyen bir ruhun olması beni hüzünlendiriyor... (*Öfke içinde.*) Son kez soruyorum! Suç ortakların kimler?

TÚPAC AMARU (*Kafasını zorlukla uzatarak gözlerini açıyor ve nihayet konuşuyor.*) –Burada senden ve benden başka suç ortağı yok. Sen zalim, bense kurtarıcı olduğumuz için, ölümü hak ediyoruz.

(183 ve 344)

1781: Cuzco

Areche'nin İnka kıyafetlerini yasaklayan ve yerlilere Kastilya dilini konuşma zorunluluğu getiren emri

Yerlilerin geleneksel kıyafetleriyle dolaşmaları, özellikle de eski İnkaların giydiklerini çağrıştıran geçmiş dönemin soylularının kıyafetlerini giymeleri yasaklanmıştır, zira bunlar egemen ulusa karşı daha da çok nefret duymalarına yol açan eski anıları hatırlatmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bunlar gülünç görünmelerinin ve dinimizin saflığına pek uygun olmamalarının yanı sıra, üzerleri ilk tanrıları güneşi simgeleyen desenlerle doludur; Güney Amerika'nın tüm vilayetlerini kapsayan bu karar söz konusu kıyafetlerin yanı sıra tün İnka resimlerini ve portrelerini de yasaklamaktadır.

Bu yerlilerin İspanyollara karşı besledikleri nefretten kurtulmaları, yasaların işaret ettiği kıyafetleri giymeleri, biz İspanyolların geleneklerini benimsemeleri ve Kastilya dilini konuşmaları için okullarda çok daha sıkı önlemler alınacak ve belli bir süre geçmesine rağmen bunları öğrenmemekte direnenler çok sert bir biçimde cezalandırılacaktır...

(345)

1781: Cuzco

Micaela

Toprağı doğum sancılarıyla titreten bu savaşta Micaela Bastidas'ın ne dinlencesi oldu ne de tesellisi. Kuş boyunlu bu kadın bölgeleri dolaşarak *daha çok adam* topluyor, cepheye yeni kuvvetleri ve az miktarda tüfeği, birinin istediği dürbünü, koka yapraklarını ve süt mısırlarını gönderiyordu. Dağların arasından hiç durmadan dörtnala koşturan atlar, onun emirlerini, geçiş belgelerini, raporlarını ve mektuplarını getirip götürüyorlardı. Birliklerini hiç vakit kaybetmeden, İspanyollar savunmalarını güçlendirmeden ve başkaldıranlar cesaretlerini yitirip dağılmadan önce Cuzco'ya saldırtması için Túpac Amaru'ya sayısız mesaj gönderdi. *Chepe*, diyordu mektubunda, *Chepe, biricik sevgilim: Bu kadar tedbirlilik yeter...*

Micaela, yerlilerin Hıçkırık Meydanı diye adlandırdıkları Büyük Meydan'a bir atın kuyruğundan çekilerek giriyor. Paraguay'dan mate getirdikleri şu deri torbalardan birinin içinde taşıyorlar onu. Atlar, Túpac Amaru'yu ve oğulları Hipólito'yu da idam sehpasma doğru sürüklüyor. Diğer oğulları Fernando kenardan seyrediyor.

(159 ve 183)

1781: Cuzco

Kutsal yağmur

Çocuk kafasını çevirmek istiyor ama askerler bakmaya zorluyorlar. Fernando, cellâdm kardeşi Hipólito'nun dilini nasıl kopardığını ve onu darağacının basamağından nasıl ittiğini görüyor. Cellât ayrıca Fernando'nun amcalarından ikisini ve Túpac Amaru'nun portresinin ressamı köle Antonio Oblitas'ı da asıp balta darbeleriyle parçalıyor ve Fernando bütün bunları görüyor. Ellerinde zincirler ve ayaklarında prangalarla, onu seyretmeye zorlayan iki askerin arasında duran Fernando, kadınlar taburuyla İspanyol

askerlerine esaslı bir şamar patlatan Acos yerlilerinin kadın reisi Tomasa Condemaita'yı cellâdın nasıl boyun sıkma mengenesine soktuğunu görüyor. İşte o sırada idam sehpasına Micaela Bastidas çıkıyor ve Fernando daha az şey görüyor. Cellât Micaela'nın dilini ararken gözleri buğulanıyor ve işkenceyi sonuçlandırmak için annesini mengenenin önüne oturttuklarında bir gözyaşı perdesi çocuğun gözlerini örtüyor. Mengenenin vidası incecik boynu boğmayı başaramıyor ve onu ancak *boynuna ip dolayarak, oradan oraya fırlatarak, midesine ve göğsüne tekmeler indirerek öldürmeyi başarıyorlar.*

Micaela'nın dokuz yıl önce doğurduğu Fernando artık hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey işitmiyor. Şimdi babası Túpac Amaru'yu getirdiklerini, yüzü yere bakar halde, ellerinden ve ayaklarından dört atın koşumlarına bağlandığını görmüyor. Süvariler mahmuzlarını hayvanların en hassas yerlerine bastırıyorlar ama Túpac Amaru parçalanmıyor. *Onu havada geriyorlar, bir örümceğe benziyor;* mahmuzlar atların karnını yırtıyor, hayvanlar şaha kalkıyor ve tüm güçleriyle ileri atılıyorlar ama Túpac Amaru parçalanmıyor.

Cuzco Vadisi'nde uzun zamandan beri bir kuraklık hüküm sürmekte. Tam öğle vaktinde, atların zorladığı ama Túpac Amaru'nun parçalanmadığı sırada, çok şiddetli bir sağanak gökyüzünden dökülüyor: Sanki Tanrı ya da Güneş ya da herhangi birisi tam o anda dünyanın gözlerini kör edecek bir yağmurun iyi olacağına karar vermişçesine bardaktan boşalırcasma bir yağmur başlıyor.

(183 ve 344)

Yerliler inanıyor

İsa, Cuzco'ya gelmek için beyazlara büründü. Bir çoban çocuk onu görüyor, onunla oynuyor, onun peşinden gidiyor. İsa da bir çocuk ve yerle gök arasında koşuyor: Islanmadan nehri geçiyor ve İnkaların kutsal vadisine süzülürken, yeni yaralanan bu toprakları daha fazla incitmemeye özen gösteriyor. Buz gibi esintisi yaşam enerjisi aşılayan Ausangate Tepesi'nin eteklerinden Coylloriti Dağı'na

doğru yürüyor. Eski tanrıların mekânı olan bu dağın eteğinde, İsa beyaz tuniğini yere bırakıyor. Kayadan yukarı doğru yürüyor ve duruyor. Sonra kayanın içine giriyor.

İsa buralarm eski tanrıları gibi kendini yenilenlere sunmak istedi ve onlar için taşa dönüştü. Dönüştüğü taş şöyle diyor: *Ben Tanrı'yım, ben sizim, ben hayatını kaybedenlerim.*

Cuzco Vadisi'nin yerlileri sonsuza dek ayin alaylarıyla dağın tepesine çıkıp onu selamlayacaklar. Dağm sularında yıkanıp arınacaklar ve onu neşelendirmek için ellerinde meşalelerle dans edecekler: İsa orada, içeride öylesine üzgün, öylesine incinmiş ki. (301)

Yerliler cennetin şerefine dans ediyorlar

İsa'nın üzüntüsü, Cuzco'dan çok uzaklarda, Tepehua yerlilerini de endişelendiriyor. Yeni tanrı Meksika'ya geldiğinden beri Tepehualar müzik gruplarıyla birlikte kiliseye gidiyor ve ona danslar, kılık değiştirme oyunları, lezzetli tamaller ve iyi içki sunuyorlardı, ama onu neşelendirmenin imkânı yoktu. Göğsüne yapışmış sakalıyla İsa acı çekmeye devam ediyordu ve Tepehualar İhtiyarlar Dansı'nı icat edene kadar bu böyle devam etti.

Bu dansı iki maskeli adam yapıyor. Biri İhtiyar Kadın, diğeriyse İhtiyar Erkek oluyor. İhtiyarlar denizden geliyor ve yanlarında armağan olarak karides getiriyorlar. Hastalıklardan ötürü iki büklüm vücutlarını sopalardan ve tüylerden yapılmış bastonlara dayayarak San Pedro Köyü'nü geçiyorlar. Sokaklardaki derme çatma sunakların önünde duruyorlar ve müzisyen bir kaplumbağa kabuğuna vurup şarkıcı şarkı söylerken onlar dans ediyorlar. İhtiyar Kadın kıvırtıyor, kendini sunuyor ve sonra kaçar gibi yapıyor; İhtiyar Erkek onun peşinden gidiyor, arkadan yakalıyor ve kucaklayıp havaya kaldırıyor. İhtiyar Kadın havayı tekmelerken kahkahalarla gülüyor, baston darbeleriyle kendini korumak istermiş gibi yapıyor ama keyfi gayet yerinde bir şekilde kendini

İhtiyar Erkeğin vücuduna daha çok bastırıyor; Yalpalayan erkek gülerek kadına sürtünürken etraftaki herkes alkışlıyor.

İsa ihtiyarları sevişirken görünce kafasını kaldırdı ve ilk kez güldü. O günden beri Tepehuaları ne zaman kendisi için bu edepsiz dansı yaparken görse gülüyor.

İsa'yı üzüntüden kurtaran Tepehualar çok eski zamanda, Veracruz Dağları'nın eteklerinde pamuk kozalarından doğmuşlardı. "Gün ağarıyor" demek için onlar "Tanrı oluyor" diyorlar.

(359)

1781: Chincheros

Pumacahua

Tam ortada Montserrat Meryemi ışıldıyor. Mateo García Pumacahua diz çökmüş şükran duası ediyor. Karısı ve bir grup akrabasının yanı sıra komutanlar onun arkasmda tören alayı şeklinde dizilmişler. Pumacahua'nın üzerinde İspanyol kıyafetleri, yelek, ceket ve tokalı ayakkabılar var. Daha ötede oyuncağı andıran askercikler ve toplarla temsili savaş sergileniyor: Puma kılığındaki Pumacahua ejderha kılığındaki Túpac Amaru'yu yeniyor. Üstte, *Veni, vidi, vinci* yazısı okunuyor.

Birkaç ayın sonunda isimsiz bir sanatçı çalışmasını tamamladı. Chincheros Köyü kilisesinin revakının üzerinde Reis Pumacahua'nın Tüpac Amaru'ya karşı verdiği savaşta gösterdiği şeref ve inancı ölümsüzleştiren resimler bulunuyor.

Túpac Amaru gibi Pumacahua da İnkaların mirasçısı ve İspanya Kralı'ndan bir madalya, Cuzco piskoposundan da bir "tam endüljans" alıyor.

(137 ve 183)

1781: La Paz

Túpac Catari

Atalarının dili Aymara konuştuğu yegâne dildi. Kendini o sırada henüz Bolivya diye adlandırılmayan bu toprakların genel valisi ilan etti; karısını da genel vali karısı. Sarayını bir oyuğun içine saklanmış olan La Paz'a hâkim tepelere inşa etti ve şehri kuşattı. Eğri büğrü yürüyordu ve tuhaf bir ışıltı, genç ama şimdiden yara izleriyle dolu yüzüne fazla gömülü gözlerini tutuşturuyordu. Siyah kadife giyiyor, asasıyla buyruklar yağdırıyor ve mızrakla savaşıyordu. Lanetleme ayinleri düzenlediğinden kuşkulandığı papazın kellesini uçuruyor, casus ve hainlerin kollarını kesiyordu.

Túpac Catari'ye dönüşmeden önce adı Julián Apaza'ydı, papaz yardımcılığı ve fırıncılık yapmıştı. Karısı Bartolina Sisa'yla birlikte kırk bin yerliden oluşan ve Buenos Aires Genel Valisi'nin gönderdiği kuvvetlere şah çeken bir ordu kurdu.

Maruz kaldığı bozgunlar ve katliamlara rağmen onu yakalamanın imkânı yoktu. Geceleri hareket ediyor ve her türlü kuşatmayla dalga geçiyordu, ta ki İspanyollar en yakın arkadaşı, *İyi* lakaplı Tomás Inca Lipe'ye Titicaca Gölü kıyılarındaki Achacachi bölgesinin valiliğini önerene kadar.

(183)

1782: La Paz

Kurtarıcı kadınlar

Tanrı'ya ve Kral'a armağan olarak doğan, Yeni Dünya'daki İspanyol şehirlerinin çiğnenmiş topraktan geniş bir merkezleri vardır. Büyük Meydan'da idam sehpası, hükümet binası, katedral, hapishane, mahkeme binası ve pazar yeri bulunur. Darağacının ve havuzun etrafında sürekli bir kalabalık vardır; garnizon meydanı, silah meydanı gibi isimlerle de anılan Büyük Meydan'da beyefendiyle dilencinin, gümüş mahmuzlu süvariyle yalınayak

kölenin, ruhlarını ayine götüren sofu kadınlarla tombul toprak testilerde çiça taşıyan yerlilerin yolu kesişir.

Bugün La Paz'daki Büyük Meydan'da bir gösteri var. Yerli ayaklanmasının önderi iki kadın kurban edilecek. Túpac Catari'nin karısı Bartolina Sisa garnizondan oraya kadar bir atın kuyruğuna boynundan bir urganla bağlı olarak getiriliyor. Túpac Catari'nin kız kardeşi Gregoria Apaza'yıysa bir eşeğin üzerinde getiriyorlar. Her ikisi de sağ ellerinde, birer asa niyetine, derme çatma birer haç taşıyor, kafalarmdaysa dikenli taçlar var. Önlerinden giden mahkûmlar geçecekleri yolu dallarla süpürüyorlar. Bartolina ve Gregoria idam sehpasına çıkma zamanı gelene kadar, meydanda birçok tur atıyor ve atılan taşlara, "yerli kraliçeler" diyerek dalga geçenlerin kahkahalarına sessizce katlanıyorlar. İdam hükmü kararma göre, başları ve elleri bölgedeki köylerde gezdirilecek.

Güneş, ihtiyar Güneş de törene iştirak ediyor.

(183 ve 288)

1782: Guaduas

Camdan gözlerle

José Antonio Galán'm başı tahta bir kafesin içinden camdan gözlerle Charalá Köyü'ne doğru bakıyor. Doğum yeri olan Charalá'da sağ ayağını sergiliyorlar. Bir eliyse Socorro Meydanı'nda çivilenmiş halde duruyor.

Sömürge toplumunun kaymak tabakası yaptığı küstahlıktan ötürü pişmanlık duydu. Zengin Kreoller, Galán'ın –tıpkı Túpac Amaru ya da Túpac Catari gibi– diriltiği ve öfke günlerinde yayılan *bulaşıcı salgından* kurtulmak amacıyla vergilerini ve bağlılıklarını İspanya Kralı'na sunmayı sürdürmeyi tercih ediyorlar. Halk ordusunun başkomutanı başkaldırının ön saflarındaki yoldaşlarının ihanetine uğradı, izi sürüldü ve yakalandı. Uzun bir takibin ardından son on iki adamıyla birlikte bir kulübede can verdi.

Gösterişli Başpiskopos Don Antonio Caballero y Góngora, Galán'ın kellesini uçuran kılıcı bizzat biledi. Ekselansları, bir sürü vaatle dolu ve son derece aldatıcı barış anlaşmasını ateşe atarken, *öfkeli halka* karşı iftiralarını da ekliyordu: Galán'ın kellesi sadece asiliğinden ötürü değil, aynı zamanda da *doğumu çok karanlık bir adam ve öz kızının sevgilisi* olduğu için uçurulmuştu.

Başpiskopos'un artık iki koltuğu var. Başpiskoposluk makamının yanı sıra Bogota Genel Valiliği'ni de kaptı.

(13 ve 185)

1782: Sicuani

Bu lanet olası isim

Túpac Amaru'nun birinci dereceden kuzeni ve onun Peru'daki savaşının sürdürücüsü olan Diego Cristóbal barış anlaşmasını imzaladı. Sömürge otoriteleri genel af ve zorla çalıştırma muafiyeti vaat ettiler.

Yüzükoyun yere kapanan Diego Cristóbal Kral'a sadakat yemini ediyor. Yerliler kalabalık gruplar halinde dağlardan inip silahlarını teslim ediyorlar. Garnizon Komutanı'nın verdiği ziyafette kadehler neşe içinde kalkıyor ve piskopos bir şükran ayini düzenliyor. Genel Vali, Lima'dan, bütün evlerin üç gün boyunca aydınlatılmasını buyuruyor.

Bir buçuk yıl içinde Cuzco'daki Mutluluk Meydanı'nda, cellât Túpac Amaru'nun bu kuzenini darağacına asmadan önce bedeninden et parçalarını kızgın maşalarla koparacak. Aynı şekilde annesi de asılacak ve paramparça edilecek. Yargıç Francisco Díez de Medina, *bu lanet olası ismin yerliler üzerinde uyandırdığı etki ve neden olduğu yaygara düşünüldüğünde, Túpac Amaru'nun tohumundan ya da soyundan geriye bir iz kalmasının ne Kral ne de Devlet içim uygun olacağı* hükmünde bulunmuştu.

(183)

1783: Panama Şehri

Ölüm sevgisi uğruna

Gün ağardığından beri su dilenen toprağın dumanı tütüyor, canlılarsa gölge arıyor ve yelpazeyi ellerinden bırakmıyorlar. Eğer sıcak yakaladığı canlıları kurutuyorsa, yelpazeleyecek kimsesi olmayan ölülere ne yapmaz?

İleri gelen ölüler kiliselerde yatıyorlar. Kurak Kastilya platosunda gelenek böyle işliyor, o yüzden bu Panama denen kaynayan kazanda da böyle olmalı. İnananlar mezar taşlarını çiğniyor ya da üstlerinde diz çöküyorlar ve ölüm aşağıdan fısıldıyor: *Yakında senin için geleceğim*; ama ölüm korkusundan ya da telafisiz kaybın hatırasından ziyade çürümüş leş kokusu ağlatıyor.

Bilge doğa araştırmacısı Sebastián López Ruiz buradaki bu geleneğin orada hijyen düşmanı ve halk sağlığı açısından çok tehlikeli olduğunu, Panama'nın soylularını uzaktaki herhangi bir mezarlığa gömmenin çok daha sağlıklı olacağını ortaya koyan bir rapor yazıyor. Ona verilen cevapta ölülerin kiliselerde bulunmaktan memnun oldukları ve bugüne kadar nasıl geldiyse aynı şekilde devam edeceği söyleniyor.

(323)

1783: Madrid

Ellerin talebi

Trompetler İspanya Kralı'nın insan elini özgürlüğüne kavuşturmaya karar verdiğini dört bir yana duyuruyor. Şu andan itibaren el işi yapan soylu soyluluğundan hiçbir şey yitirmeyecek. Kral, sanayiyle uğraşan kişinin ve ailesinin onurlarından bir şey kaybetmediğini ve hiçbir zanaatın İspanyolları alçaltmadığını söylüyor.

III. Carlos krallığını güncellemek istiyor. Bakan Campomanes sanayi teşviki, halk eğitimi ve tarım reformu hayalleri kuruyor. Amerika'daki büyük imparatorluk destanının onurunu İspanya

alıyor ama maddi kârı diğer Avrupa krallıklarına gidiyor. Sömürgelerden gelen para daha ne zamana kadar İspanya'nın üretmediği malları ödemeye devam edecek? Cádiz Limanı'ndan çıkan mallar İngiliz, Fransız, Hollandalı ya da Almansa, İspanyol tekeli ne anlam ifade eder ki?

İspanya'da sayıları keşişler kadar çok olan soyluların elleri sadece İspanya için ölmeye ya da öldürmeye yarıyor. Açlıktan ölecek kadar fakirleşseler de elleriyle şan ve şereften başka bir şey üretecek kadar alçalmıyorlar. Tavuk kanatlarının uçmayı unutmuş olmaları gibi bu eller de çok uzun zaman önce çalışmayı unuttular.

(175)

1785: Meksika Şehri

Avukat Villarroel meyhanelere karşı

Her meyhane, içinde zinanın, evlilik dışı ilişkilerin, tecavüzlerin, gaspların, soygunların, cinayetlerin, kumarın, yaralamaların ve diğer suçların organize edildiği bir merkezdir... Oralar erkeklerin ve kadınların en aşağılık ifritlere dönüştükleri ve ağızlarından en incelikli müstehcenliklerin, en kaba küfürlerin ve en sefih, en çarpık, en iğneleyici, en tahrik edici eserlerin döküldüğü tiyatrolardır ve bunun sebebi oraya takılan herkesin en ahlaksız insanlar olmaları değil, içerdeki leş kokulu duman ve o iğrenç içkinin onları tamamen değiştirmesidir... Bu yargıçların ihmalkârlığının, boşlamasının ve müsamahasının bir sonucudur, zira bu erkeklerin ve kadınların köpekler gibi sokaklarda yatıp kalkmaları ve sıklıkla görüldüğü üzere kendileri gibi sarhoş bir arabacının arabasıyla üstlerinden geçerek onları içinde bulundukları böylesine talihsiz bir ortamda sonsuzluğa uğurlaması yargıçları hiç korkutmamaktadır.

(352)

La Pulquería*

Genel Vali pulque'yi Meksika Şehri'nden kovunca, sürgün içki kendine gecekondu mahallelerinde sığınak buldu.

Yeşil bitkilerin likörü... Şehrin dış kesimlerindeki tavernalarda, meyhaneci devasa küpler ile doymak bilmez maşrapalar arasında hiç durmadan gidip geliyor, *beni deviriyorsun, beni öldürüyorsun, beni sürüngürüyorsun,* bu arada yeni doğmuş bir bebek bir köşede katıla katıla ağlıyor ve sızıp kalmış bir ihtiyar diğer köşede uyuyor.

Demir halkalara bağlanmış atlar, eşekler ve dövüş horozları dışarıda beklerken yaşlanıyorlar. İçeride, renkli küplerin üzerinde meydan okuyucu isimler yazıyor: "Beni uzatma, çabuk iç", "Güçlülerin içkisi", "Yürekli"... İçeride dışarının ne yasaları mevcut ne de zaman mefhumu. Toprak zeminde zarlar yuvarlanıyor ve bir varilin üzerinde çiçek desenli oyun kartlarıyla kumar oynanıyor. Neşeli arp müziğinde sıska bir adam şarkı söylüyor ve dans eden çiftler yerden toz kaldırıyor, bir keşiş bir askerle sohbet ediyor ve asker, bir katırcıya meydan okuyor, *ben delikanlı adamımdır, çok delikanlıyımdır ha!* ve koca göbekli meyhaneci soruyor: *Bir tane daha alır mısınız?*

(153 ve 266)

Pulque

Belki de pulque eski tanrılarını yerlilere geri veriyordur. Yere ya da ateşe dökerek veya maşrapayı yıldızlara kaldırarak tanrılarına armağan ediyorlar. Belki de tanrıların Mayahuel Ana'nın dört yüz memesinden emdikleri pulque'ye susuzlukları hâlâ devam ediyor.

Belki de yerliler de güç kazanmak ve intikam almak için içiyorlar; ayrıca hiç kuşku yok ki unutmak ve unutulmak için içiyorlar.

Piskoposlara göre tembelliğin ve yoksulluğun sorumlusu *pulque*; ayrıı şekilde putperestlik ve başkaldırı da onun eseri. *Barbar*

---

* İsmini *pulque* adında, agave bitkisinin fermentasyonuyla üretilen hafif alkollü ve Azteklerin kutsal saydığı içkiden alan meyhane. (ç.n.)

bir halkın barbarca kötü alışkanlığı, diyor kralın bir subayı: Yoğun agave şarabının etkisi altında, *oğlan babasını reddeder, vasal da efendisini*, diyor.

(153 ve 331)

Agave

Yeşil kılıçları kuşanmış agave bitkisi Meksika çöllerinin kuraklığına, dolu yağmuruna, dondurucu gecelerine ve kavurucu sıcaklarına bana mısın demiyor.

Pulque *emziren ağaç* denilen agave bitkisiyle yapılıyor ve hayvanların yemi, çatıların kirişleri ve kiremitleri, çitlerin kazıkları ve ateşlerin odunu da bu bitkiden geliyor. Etli yapraklarından kementler, çantalar, hasırlar, sabunlar ve kâğıtlar, eski elyazmalarının kâğıtları yapılıyor ve dikenleri de iğne ve raptiye vazifesi görüyor.

Agave sadece öleceği zaman çiçek açıyor. Sanki elveda dercesine çiçek açıyor. Upuzun bir sap, belki bir direk, belki de bir penis, bu agave bitkisinin yüreğinin içinden bulutlara doğru bir sapsarı çiçekler patlaması biçiminde geçit arıyor. Sonra kocaman sap devriliyor ve onunla birlikte, kökünden kurtulan agave de.

Mezquital'in çorak vadisinde çok nadiren çiçek açmış bir agave bulunuyor. Daha sapı uzamaya başlar başlamaz bir yerli eli onu hadım ediyor ve yarayı çiziyor; böylece agave'den susuzluğu gideren, besleyen ve yatıştıran pulque akıyor.

(32 ve 153)

Maşrapa

Meksikalı çömlekçinin çok uzun bir tarihi var. Hernán Cortés'ten üç bin yıl önce elleri, ateşin zamana karşı sertleştireceği kili çanağa ya da insan figürüne dönüştürüyorlardı. Çok sonraları Aztekler iyi bir çömlekçinin *çamura can verdiğini ve nesneleri yaşattığını* söylüyorlardı.

Çok uzak geçmişteki gelenek her gün damacanalarda, küplerde, çömleklerde ve özellikle de maşrapalarda katlanarak çoğalıyor: Tonalá'nın fildişimsi maşrapaları, Metepec'in kavgacı maşrapacıkları, Oaxaca'nın göbekli ve parlak maşrapaları, Chililico'nun mütevazı maşrapacıkları; Toluca'nın siyah kilden yapılan kızılımsı maşrapaları... Pişmiş topraktan yapılan maşrapalar şenliklerin, mutfakların en önemli eşyasıdır ve ne mahpus onu yanından ayırabilir ne de dilenci. Cam kadehin hor gördüğü pulque'ye kap olur ve sevenlerin yadigârıdır:

Ben ölünce, toprağımdan
bir maşrapa yapın, anacığım
eğer bana susarsa, içsin ondan:
Ağzını kenarına yapıştırdığında,
öpücük olacaktır ondan akan.

(18, 153 ve 294)

1785: Meksika Şehri

Sömürge döneminde kurgu edebiyatı üzerine

Meksika Genel Valisi Matías de Gálvez yerli işçilerin lehine yeni bir duyuru imzalıyor. Yerliler adil ücret, iyi gıda ve sağlık hizmeti alacaklar; ayrıca öğlen vaktinde iki saat dinlenme hakları olacak ve istedikleri zaman patron değiştirebilecekler.

(146)

1785: Guanajuato

Rüzgâr nereden isterse ve nereden becerirse oradan eser

Berrak havanın içinde bir ışık uçurumu açılıyor ve sıradağların kara surları arasında çöl ışıldıyor. Meksika'nın madenci şehirle-

ri, kubbe ve kulelerinin ışıltısıyla çölde yükseliyor. Genel valiliğin başkenti kadar kalabalık olan Guanajuaro içlerinde en seçkin olanı. Maden sahipleri kilisedeki ayinlere tahtırevanla ve peşlerinde bir dilenci ordusuyla birlikte, El Beso, El Resbalón ve Los Cuatro Vientos adındaki daracık sokaklar labirentinden geçerek gidiyorlar ve zamanın ayakları tarafından cilalanmış taşların arasından otlar ve hayaletler başlarını uzatıyor.

Guanajuato'da kilise çanları hayatı organize ediyor; tesadüfse onu yönetiyor. Geveze ve gizemli bir kumarbaz kâğıtları dağıtıyor. Burada insan ne tarafa giderse gitsin altın ve gümüşün üzerinde yürüdüğü söyleniyor ama her şey toprağın altında kıvrılarak giden ve canı isterse kendini gösteren istemezse göstermeyen damarlara bağlı. Dün kısmetli bir beyefendi şansın yüzüne gülüşünü kutladı ve herkese en iyi şaraptan ısmarladı, flüt ve gitar eşliğinde serenat veren bir grubu kiraladı, zarif Cambray danteli, kadife pantolon, kumaş ceket ve Hollanda mintanı satın aldı; bugünse, onu bir günlüğüne prens yapmış olan saf gümüş damarı arkasında hiç iz bırakmadan kaçıp gidiyor.

Buna karşılık yerlilerin hayatı tesadüflere bağlı değil. Amalgam atölyelerinde cıva soludukları için sonsuza dek titrek ve dişsiz kalıyorlar; maden dehlizlerinde katil tozu ve salgın hastalık mikroplarını soludukları için göğüsleri çatlıyor. Bazen barut patlayınca paramparça bir halde havaya uçuyorlar; bazense taşları yüklenip madene inerken ya da sırtlarında ustabaşıları taşıyarak (işte bu yüzden onlara *küçük atlar* diyorlar) yukarı çıkarken birden boşluğa kayıyorlar.

(6, 261 ve 349)

1785: Guanajuato

Gümüş şehrinden kesitler

Hanımefendiler yeşillikler içindeki bahçelerde yelpazelerin diliyle konuşuyorlar. Birisi kilisenin duvarına işiyor ve bir meydanın

kıyısında iki dilenci güneşin altına oturmuş birbirlerinin bitlerini temizliyorlar. Bir taş kemerin altında uzun cübbeli meşhur bir doktor insan haklarından bahsediyor ve bir keşiş dar bir sokakta yoluna çıkan sarhoşlara, fahişelere ve haydutlara sonsuz lanetler fısıldıyor. Şehre çok uzak olmayan bir noktada *toplayıcılar* kementlerle yerli avlıyorlar.

Guanajuato Potosí'yi tahtından edeli bayağı bir zaman oldu. Gümüşün dünyadaki kraliçesinin kol gücü ihtiyacı hiç dinmiyor.

İşçiler, yani *maaşlı özgür insanlar* bu dünyada tek bir kuruş alamıyorlar çünkü borçlarına karşılık tutsak tutuluyorlar. Borçları evlatlarına miras kalacak, ayrıı şekilde acıdan, hapishaneden, açlıktan, eski tanrılardan ve yeni tanrıdan korkuları da.

(261 ve 349)

1785: Lizbon

Sömürgenin işlevi

Portekiz tahtı bundan böyle köleler için kaba elbiseden başka bir şey üretemeyecek olan Brezilya'daki tekstil atölyelerinin kapatılmasını emrediyor. Bakan Melo e Castro, Kraliçe adına, bununla ilgili talimatları gönderiyor. Bakan, *Brezilya'daki yönetim bölgelerinin birçoğunda, altın ve gümüş kemerlere varasıya değişik kalitelerde kumaşlar üreten fabrika ve atölyeler kuruldu ve giderek daha yoğun bir şekilde kurulmaya devam ediyor,* diye saptamada bulunuyor. Bunlar, diyor, *zararlı ihlallerdir:* Eğer böyle devam ederse, *bu çok önemli sömürgelerin tüm fayda ve zenginlikleri bir süre sonra oradaki sakinlerin servetinin bir parçasını teşkil edecektir.* Brezilya'nın her türlü meyvenin bolca üretildiği çok bereketli topraklara sahip olması sebebiyle, *söz konusu sakinler egemen başkentlerine karşı hiçbir bağımlılık hissetmeyeceklerdir: Sonuç olarak, söz konusu fabrika ve atölyelerin kapatılması kaçınılmaz bir zaruriyettir.*

(205)

Patates kraliçeliğe terfi ediyor

Konkistadorlar, onu iki buçuk asır önce Peru'dan getirdiler. Yerlilerin büyük tavsiyesiyle geldiği için onu Avrupa'da domuzlara, mahpuslara ve can çekişenlere yedirdiler. Patates, domuz çiftliklerinden, hapishanelerden ve hastanelerden her kaçmak istediğinde alay ve cezaya maruz kaldı. Birçok bölgede onu yasakladılar ve Besançon'da onu cüzama yol açmakla suçladılar.

Antoine Parmentier patatesi hapishanede tanıdı. Parmentier bir Prusya hapishanesinde yatıyordu ve ona yemesi için başka bir şey vermiyorlardı. İlk başta ona tatsız tuzsuz bir şey gibi göründü, ama daha sonra onu sevmeyi öğrendi, onda erdemler ve lezzetler keşfetti.

Parmentier özgür kalınca Paris'te bir ziyafet düzenledi. D'Alembert, Lavoisier, Kuzey Amerikalı büyükelçi Benjamin Franklin ve başka ünlü şahsiyetler katıldı. Parmentier onlara sadece patatesten oluşan bir menü sundu: patates ekmeği, patates çorbası, püre, zevke göre soslarla tatlandırılan patates salatası, kızarmış patates, patatesli puf böreği. Tatlı olarak patates pastası, içki olarak da patatesten yapılmış aguardiente. Parmentier onun sunumunu yaptı. Besleyici erdemlerini övdü, onun hem damak hem de kan için gerekli olduğunu savundu ve doluya dayanıklı olmasının yanı sıra yetiştirmesinin kolaylığından ötürü patatesin Avrupa'da açlığı yeneceğini ilan etti. Patatese doymuş davetliler heyecan ve inanmışlıkla alkışlıyorlar.

Parmentier daha sonra Kral'ı ikna etti. XVI. Louis Paris yakınlarında, Sablons Ovası'ndaki topraklarında patates yetiştirilmesini buyurdu ve tarlaların başına yirmi dört saat nöbetçi askerler koydurdu. Böylece yasak meyveye yönelik merak ve arzuyu kışkırtmayı başardı.

Nihai kutsama Versailles'da gerçekleşiyor. Patates çiçeklerinden bir bahçe yapan Kraliçe Marie Antoinette, Antoine Parmentier'nin yanağına bir hükümdar öpücüğü kondurmuş

oldu. Henüz kellesini kaybetmemiş olan Kral Louis onu kucaklıyor. Fransa'nın tüm soyluları, iyi yemek yeme sanatının, ateisti olmayan yegâne din olduğu bu krallıkta patatesin yüceltiliş merasimine iştirak ediyorlar.

(156 ve 250)

And Dağları'nda anlattıklarına göre patates aşk ve cezadan doğmuştur

Dediklerine göre İnkaların İmparatoru kutsal yasayı ihlal eden âşıkları mahkûm etti. Onların birlikte ve diri diri gömülmelerine karar verdi.

Kadın, Güneş Tanrı'ya adanmış bir bakireydi. Tapmaktan kaçıp kendini bir tarım işçisine vermişti.

Birlikte ve diri diri diye hükmetti İnka. Birbirlerine bağlı halde, sırtüstü olarak, derin bir çukura gömüldüler; toprak üstlerini örterken tek bir sızlanışları dahi duyulmadı.

Gece oldu ve yıldızlar tuhaf yollardan gittiler. Kısa bir süre sonra nehir yataklarındaki altın ortadan kayboldu ve krallığın tarlaları toz ve taş içinde verimsiz arazilere dönüştü. Sadece âşıkların üzerini örten toprak kuraklıktan kurtulmuştu.

İleri gelen rahipler İnka'ya âşıkları topraktan çıkarmasını, onları yakmasını ve küllerini rüzgârda savurmasını tavsiye ettiler. Tamam, öyle yapılsın, diye emir verdi İnka.

Ama onları orada bulamadılar. Çok derin kazdılar ama bir kökten başka bir şey bulamadılar. Bu kök çoğaldı ve o zamandan beri patates And Dağları insanlarının başlıca yemeği oldu.

(248)

1790: Paris

Humboldt

Alexander von Humboldt yirmi yaşındayken denizi ve devrimi keşfediyor.

Dunkerque'de denizi görünce dili tutuldu, Calais'deyse dalgaların arasından çıkan dolunay ona çığlık attırdı. Önce denizin uyandırdığı şaşkınlık, ardından devrimle tanışma: Humboldt, On Dört Temmuz'dan bir yıl sonra Paris'te, bayram yerine dönmüş sokaklarda dans eden ve yeni doğmuş özgürlüğe şarkılar söyleyen halkın arasına karışarak kendini tatlı girdabm akışına bıraktı.

O cevaplar arayarak yaşadı ama bulduğu sorular oldu. Durup dinlenmeden kitapları, gökyüzünü, yeryüzünü sorguladı, ruhun bilinmezlerinin, kozmosun gizemlerinin, bokböceklerinin ve taşların barındırdığı sırların izini sürdü, hep başım döndüren ve onu korkutan dünyaya, erkeklere ve kadınlara karşı aşkı hiç azalmadı. *Alexander asla mutlu olmayacak*¸diyor annelerinin gözdesi olan erkek kardeşi Wilhelm.

Yirmi yaşında, yaşama coşkusu ve gitme arzusuyla yanıp tutuşan Humboldt, Fransız Devrimi'nin bayraklarına ebedi bağlılık yemini ediyor ve her zaman öğlen olan topraklara doğru Balboa ve Robinson Crusoe gibi denizi aşacağına ant içiyor.

(30 ve 46)

1790: Petit Goâve

Toprakları ve köleleri olsa da

Cebin şişkinliği, bazen, tenin renginden daha önemlidir. Haiti'de yoksul melezler zencidir ve yeterince parayı toplamış özgür zencilerse melezdir. Zengin melezler beyazlara dönüşmek için çok büyük servetler ödüyorlar, ama pek azı efendiyle köle kadının oğlunun doktor olmasını, beyefendi diye çağrılmasını, kılıç kul-

lanmasını ve kolunu kaybetmeden beyaz kadına dokunmasını sağlayan sihirli belgeyi elde ediyor.

Kısa bir süre önce Paris'te ilan edilen vatandaşlık haklarını talep eden melez, bir darağacında sallanıyor, milletvekili olmak isteyen bir diğer melezin başıysa uzun bir mızrağın tepesinde Petit Goâve şehrinde dolaştırılıyor.

(115)

1791: Bois Caiman

Haiti'nin komitacıları

Tanrılarla samimiyeti olan ihtiyar köle kadın palayı siyah bir yaban domuzunun gırtlağına saplıyor. Haiti toprağı kanı içiyor. Savaş ve ateş tanrılarının himayesinde iki yüz zenci şarkı söyleyip dans ederek özgürlük yeminini ediyorlar. Şimşeklerin ışığıyla aydınlanan yasak vudu töreninde, iki yüz köle bu ceza çekme toprağını bir vatana dönüştürmeye karar veriyor.

Haiti *Kreol* dilinde kuruluyor. Davul gibi, *Kreol* de Afrika'dan koparılıp oraya getirilenlerin Antiller'deki birçok adada konuştukları ortak dil. Mahkûmlar birbirlerini tanıma ve direnme ihtiyacı duyunca, tarım çiftliklerinin içinde doğdu. Afrika dillerinden, Afrikalı melodisiyle geldi ve Normanca, Bretonca sözcüklerle beslendi. Karayip yerlilerinin, İngiliz korsanlarının ve aynı zamanda da Haiti'nin doğusundaki sömürgecilerin sözcüklerini derledi. *Kreol* sayesinde Haitililer konuşurken birbirlerine dokunduklarını hissediyorlar.

Kreol sözcükleri, vudu ise tanrıları bir araya topluyor. Bu tanrılar onların efendileri değil dans etmeye bayılan ve içine girdikleri her bedeni müzik ve ışığa, hareket halindeki dalgalı ve kutsal saf ışığa dönüştüren sevgilileri.

(115 ve 265)

Haiti aşk şarkısı

Odun gibi yanıyorum.
Kırılıyor şekerkamışı gibi bacaklarım.
Hiçbir yemekten sulanmıyor ağzım.
En sert içki bana su gibi geliyor.
Seni düşündüğümde,
sulanıyor gözlerim
ve yaşadığım kederden
bozguna uğruyor zihnim.

Geri dönmene az kaldığı,
çok kesin değil mi, güzelim?
Ah! Dön bana sadık yarim!
Hissetmek kadar tatlı değil inanmak!
Sakın çok geç kalma.
Böylesi çok acı.
Hadi hemen gelip salıver
şu aç kuşu kafesinden.

(265)

1792: Rio de Janeiro

Brezilya'nın komitacıları

Daha yarım asır önce Brezilya'nın madenlerinin dünya var olduğu müddetçe tükenmeyeceği zannediliyordu, ama her geçen gün daha az altın, daha az elmas çıkıyor ve Portekiz Kraliçesi'yle onun sarayındaki parazitlere ödenmesi gereken haraçlar giderek daha çok zorluyor.

Oradan bir sürü açgözlü bürokrat gönderiyorlar ama tek bir maden teknisyeni bile gelmiyor. Oradan, pamuk tezgâhlarının köle giysilerinden başka bir şey dokumasını yasaklıyorlar; ora-

dan, toprağın altında yatan demiri çıkarmalarını yasaklıyorlar ve oradan, barut üretmelerini yasaklıyorlar.

Bizi sünger gibi emen Avrupa'yla köprüleri atmak için bir avuç beyefendi bir araya geliyor. Maden ve çiftlik sahipleri, keşişler, şairler, doktorlar, çok deneyimli kaçakçılar üç yıl önce, bu sömürgeyi, üzerinde doğan siyahların ve melezlerin özgür olduğu ve ulusal kıyafeti herkesin giydiği bağımsız bir cumhuriyete dönüştürmeyi amaçlayan bir ayaklanma organize etmişlerdi.

İlk misket tüfeği patlamadan önce muhbirler konuştular. Vali komitacıları Ouro Preto'ya hapsetti. İşkence altında her şeyi itiraf ettiler ve birbirlerini suçladılar. Basílio de Britto Malheiro, Brezilya'da doğma talihsizliğine uğrayan herkesin zenci, melez, yerli ve diğer değersiz insanların kötü alışkanlıklarını edindiğini savunarak af diledi. Mahpusların en meşhuru Cláudio Manuel da Costa itiraf etmediği ya da çok fazla şey itiraf ettiği için hücresinde kendini astı ya da onu astılar.

Hiç konuşmayan sadece bir kişi oldu. Asteğmen Joaquim José da Silva Xavier, namı-diğer Tiradentes, yani *Diş sökücü*, ağzını sadece şunu söylemek için açtı.

"*Hepsinin yegâne sorumlusu benim.*"

(205 ve 209)

1792: Rio de Janeiro

Tiradentes

Kandillerin ışığında cesetlere benziyorlar. Kalın zincirlerle pencerelerin demirlerine bağlı sanıklar on sekiz saatten beri tek kelimesini kaçırmadan yargıcı dinliyorlar.

Yargıcın kararı kaleme alması altı ay sürdü. Gecenin çok ilerleyen saatlerinde karar öğreniliyor: İdama mahkûm edilenlerin sayısı altı. Bu altı kişi asılacak, kelleleri uçurulacak ve paramparça edilecekler.

Sonra yargıç susuyor ve Brezilya'nın bağımsızlığını isteyen adamlar birbirlerine sitemler ve özürler, küfürler ve gözyaşları, pişmanlık ya da protesto amaçlı boğuk haykırışlar yöneltiyorlar.

Ve sabah erken saatlerde Kraliçe'nin affı geliyor. Altı idam mahkûmunun beşi için ölüm değil sürgün cezası olacak. Ama biri, kimsenin ismini vermeyen ama diğer hepsi tarafından ismi verilen yegâne sarık gün ağarırken darağacına gidecek. Davullar onun için çalacak ve tellalın kasvetli sesi sokakları dolaşarak infazı haber verecek.

Tiradentes bembeyaz değil. Orduya asteğmen olarak girdi ve hep asteğmen kaldı, ek gelir için diş çekti. O, Brezilyalıların Brezilyalı olmasını istedi. Güneş çıkarken dağların ardında kaybolan kuşlar bunu iyi biliyorlar.

(205)

1794: Paris

"İnsanın ilacı insandır"

diyorlar zenci bilgeler ve tanrılar bunu iyi biliyorlar. Haiti'nin köleleri artık köle değiller.

Beş yıl boyunca Fransız Devrimi kulaklarını tıkamıştı. Marat ve Robespierre boş yere protesto ediyorlardı. Sömürgelerde kölelik devam ediyordu: İnsan Hakları Beyannamesi'ne rağmen, Antiller'deki uzak tarım çiftliklerinde başka insanların malı olan insanlar ne özgür ne de eşit doğuyorlardı. Netice itibarıyla Gineli zencilerin ticareti Nantes, Bordeaux ve Marsilyalı devrimci tüccarların öncelikli işiydi. Ayrıca Fransız rafinerileri Antillerin şekeriyle yaşıyordu.

Başını Toussain Louverture'ün çektiği zenci ayaklanmasıyla başı ağrıyan Paris Hükümeti en sonunda köleliğin kaldırılmasını karara bağlıyor.

(71)

1794: Haiti dağları

Toussaint

Birkaç yıl önce sahneye çıktı. Paris'te ona Zenci Spartacus diyorlar.

Toussaint Louverture'ün bir kurbağa yavrusu vücudu var ve dudakları neredeyse bütün yüzünü kaplıyor. Bir tarım çiftliğinde arabacıydı. Yaşlı bir zenci ona okuma yazmayı, atları iyileştirmeyi ve insanlara konuşmayı öğretti; ama sadece gözlerle bakmamayı kendi başına öğrendi ve uyuyan her kuşta uçuşu görmeyi biliyor.

(71)

1795: Santo Domingo

Yanık ada

Haiti'deki kölelerin özgürlüklerini elde etmelerinden ötürü korkuya kapılan İspanya Kralı, Santo Domingo toprağıu Fransa'ya bırakıyor. İspanyol sömürgelerinin en yoksuluyla Fransız sömürgelerinin en zengini arasında bölünen adayı ikiye ayıran sınır bir kalem oynatmayla siliniyor. Madrid'de, sarayın kodamanı Don Manuel Godoy, Haiti'de yaşanan ayaklanmanın bütün adayı *beyazlar için lanetli toprağa* dönüştürdüğünü söylüyor.

Orası İspanya'nın Amerika'daki ilk sömürgesi olmuştu. İmparatorluğun ilk mahkemesi, ilk katedrali, ilk üniversitesi buradaydı; Küba ve Porto Riko'yu fethedecek birlikler buradan yola çıkmışlardı. Böyle bir doğum görkemli bir geleceği müjdeliyordu, ama Santo Domingo iki asır önce perişan oldu. Vali Antonio de Osorio bu sömürgeyi duman etti.

Gece gündüz çalışarak bu günahkâr toprağı küle çevirdive evleri, kaleleri, gemileri, değirmenleri, domuz çiftliklerini, ağılları ve tarım çiftliklerini birer birer yaktı, her yeri tuzla kapladı ve direnmeye cüret edenleri kendi elleriyle astı. Yalazların çıtırdayışında Mahşer Günü'nün trompetleri yankılanıyordu. Bir buçuk yıl aralıksız devam eden bu yakma işinin sonunda, adayı kül eden kişi, yakıp yık-

tığı adaya veda etti ve ateşle arındırma çabalarının karşılığında İspanya Kralı'ndan ömür boyu iki bin duka yıllık maaş aldı.

Flandre savaşları gazisi Vali Osorio bu toprakları arındırmıştı. İşe kuzeydeki şehirleri yakarak başlamıştı, çünkü o kıyıdan yanlarında *Luther tarikatının* İncillerini getiren ve Kutsal Cuma günü et yeme sapkın alışkanlığını yayan İngiliz ve Hollandalı korsanlar giriyordu. Kuzeyden başlamıştı ve ondan sonra bir daha duramadı.

(216)

1795: Quito

Espejo

Tarihin içinden keserek ve yaratarak geçti.

Sömürge rejimine ve onun *–bir köleler eğitimi,* diye adlandırdığı– eğitim yöntemlerine karşı en keskin sözcükleri yazdı ve Quito'nun retorikçilerinin gösterişli biçemini ezip geçti. Ağızdan ağza yayılsınlar diye sert eleştirilerini kilise kapılarına ve işlek köşe başlarına çiviliyordu, çünkü *anonim metinler yazarak sahte bilgelerin maskelerini pekâlâ düşürebilir ve onların gerçek, doğal cahillikleriyle görünmelerini sağlayabilirdi.*

Orada doğmuş olanlar tarafından kurulacak bir Amerika cumhuriyetinden bahsetti. Bağımsızlık çığlığının aynı anda tüm genel valiliklerde ve mahkemelerde yankılanmasını ve demokratik, cumhuriyetçi hükümetler altında vatanlar kurmak için sömürgelerin birleşmesini önerdi.

Yerli çocuğuydu. Doğduğunda ona *baykuş* anlamına gelen Chusig ismini koydular. Doktorluk diploması alabilmek için ismini Javier Eugenio de Santa Cruz y Espejo olarak değiştirdi; çok eski bir sülale mensubu izlenimi yaratan bu isim sayesinde doktorluk yapabildi, ayrıca çiçek hastalığı ve diğer salgın hastalıklara karşı buluşlarını yayabildi.

Quito'nun ilk gazetesi *Primicias de la Cultura*'yı kurdu, yönetti ve başından sonuna kadar kaleme aldı. Halk kütüphanesinin müdürlüğünü yaptı. Maaşını hiçbir zaman ödemediler.

Kral'a ve Tanrı'ya karşı suç işlemekle itham edilen Espejo pis bir hücreye kapatıldı. Orada mahpus olarak öldü ve son nefesinde alacaklılarından af diledi.

Quito şehrinin önemli kişiler kitabında Hispanoamerikan bağımsızlığının öncüsünün, şehirde doğmuş olan en parlak evladın sonunun nasıl olduğu yazmıyor.

(17 ve 249)

Espejo o dönemin nutuklarıyla işte böyle dalga geçiyordu

Bu retorikçi kavramların göz kamaştırıcı anlaşılmazlığını işitince, soluğun değişken esintileriyle vedalaşıyor ve yaşamdaki nabızsal iniş çıkışları yitiriyorum. Sözü şarkıya dönüştüren, onu gırtlaksal akustikle titreten, tatlı hecelerinde ağıtlar şakıyan hatibin melodik kuğularını işitmemek ne muhteşem bir zevk! Öyle hoş duraksamalar ki bunlar, yaşadığı mutluluktan ötürü insanın ruhu meşum betimlemelerin ahenkli yankılarını algılayamıyor!

(17)

1795: Montego Bay

Savaş araçları

Kübalı köpeklerin kesinlikle hak ettikleri bir saygınlığı var. Fransızlar onlarla birlikte birçok zenci kaçağı Haiti dağlarında yakaladılar ve Nikaragua kıyılarında üç İspanyol alayını yok etmiş olan Misquito yerlilerini bozguna uğratmaya birkaç tane Küba köpeği yetti.

Jamaika'daki İngiliz büyük toprak sahipleri Albay William Dawers Quarrell'i köpek getirmesi için Küba'ya yolluyorlar. Meclis, adanın güvenliğinin ve sakinlerinin hayatının buna bağlı olduğu-

nu söylüyor. Köpekler savaş aracı. Asyalılar da savaşlarında filleri kullanmıyorlar mı? Avrupa'nın en medeni ve en parlak ulusları da, diye akıl yürütüyor İngiliz toprak sahipleri, düşman piyadelerini at üstünde takip etmiyorlar mı? Zenciler köpeklerden daha vahşiyken, kaçak kölelerin inlerinin izini neden köpeklerle sürmeyelim?

San Felipe y Santiago Markizi, Castillo Kontesi, Bejucal'in sahibesi ve hanımefendisi Doña María Ignacio de Contreras y Jústiz'in değerli hizmetleri sayesinde Albay Quarrell Küba'da aradığını buluyor. İnsanlar ve köpekler *Mercury* isimli uskunanın güvertesine biniyorlar.

Montego Körfezi'nde şafak vaktinin sisi. Yırtıcı hayvanlar Jamaika'ya ayak basıyorlar. Sokaklar kaşla göz arasında bomboş kalıyor, kapılar sıkı sıkıya kapanıyor. Kırk Kübalı kaçak köle avcısı meşalelerin ışığında sıraya giriyor. Her birinin beline bağlı gergin zincirlerin ucunda üç devasa köpek var.

(86 ve 240)

1795: Havana

Kölelerin kâhyası olacağı Galilea isyancısının hiç aklına gelir miydi?

Küba'daki şekerkamışı çiftliklerinde köleler evsiz barksız kalma mağduriyeti yaşamıyorlar. Sahipleri onları çalışmayla günahlarından arındırıyor ve hayat denen bu gözyaşı vadisinde geçirdikleri süreyi kısaltıyorlar; keşişler de onları cehennemden kurtarıyorlar. Kilise, Tanrı'nın onları köle olarak yarattığını, köle olanın beden olduğunu ama ruhlarının özgür olduğunu, Araf'ta günahlarından arınan saf ruhun tıpkı beyaz şekere benzediğini ve İsa'nın gözleyen, yapılanları not eden, cezalandıran ve ödüllendiren Baş Kâhya olduğunu kölelere öğretmek için şeker üretiminin yüzde beşini alıyor.

İsa bazen sadece kâhya olmakla kalmıyor, aynı zamanda köle sahibinin bizzat kendisi de oluyor. Casa Bayona Kontu bir Kutsal Perşembe akşamı on iki zencinin ayaklarını yıkadı, onları kendi masasına oturttu ve onlarla akşam yemeğini paylaştı. Köleler ona karşı minnetlerini şeker fabrikasını yakarak gösterdiler ve şekerkamışı tarlalarının önüne yan yana dizilen mızrakların tepesine on iki kelle geçirildi.

(222)

1796: Ouro Preto

El Aleijadinho

Şaheserler yaratıcısı El Aleijadinho, nam-ı diğer *Küçük Sakat* bir budağı andıran elsiz koluyla yontuyor. Brezilya'nın maden bölgesindeki en muhteşem güzelliklerin yontucusu suratına bakılamayacak kadar çirkin birisi. Böylesine ürkünç bir efendiye hizmet etmek için satın aldığı kölelerden biri intihara yeltendi. Hastalık, cüzam, frengi ya da gizemli bir lanet onu yavaş yavaş kemirmekte. Hastalığın ondan kopardığı her et parçasına karşılık olarak o tahtadan ya da taştan yeni harikaları dünyaya getiriyor.

Congonhas do Campo'da onu bekliyorlar. Bakalım oraya kadar varabilecek mi? On iki peygamberi yontmaya ve masmavi gökyüzüne doğru kaldırmaya gücü yetecek mi? Tanrı'nın sevgisinin ve öfkesinin habercisi peygamberler o yürek burkucu yaralı hayvanlar dansını yapacaklar mı?

Bütün bunları yapmaya ömrünün yeteceğine kimse inanmıyor. Köleler onu Ouro Preto sokaklarında, daima kapüşonun altına gizlenmiş halde taşıyorlar ve yontacağı zaman keskiyi elinden geriye kalan kısma bağlıyorlar. Yüzünden ve vücudundan kopan parçaları bir tek onlar görüyor, bu hilkat garibesine bir tek onlar yaklaşıyorlar. Antônio Francisco Lisboa, EL Aleijadinho, kırılıp gidiyor, ama hiçbir çocuk rüyasında onu tükürükle yapıştırdığını görmüyor.

(29 ve 118)

1796: Mariana

Ataíde

Manuel da Costa Ataíde, El Aleijadinho'nun ahşaptan yonttuğu figürlerin üzerine altın ve boya sürüyor. Aslında kendisi de ünlü bir ressam. Kiliselerde, Ataíde bu toprağın göklerini yaratıyor: Çiçekler ve bitkilerden elde edilmiş boyalarla Meryem'i güneşin ve yıldızların bedeninden doğduğu buralı bir kadın olan esmer bakire Mario do Carmo'nun suratıyla resmediyor; ayrıca gözkapakları ve dudakları oldukça etli, kıvırcık saçlı, gözleri şaşkın ya da hınzır bakışlı müzisyen ve şarkıcı melekçikler yapıyor: Melez melekler onun evlatları ve Meryem de evlatlarının anası.

Mariana'daki San Francisco Kilisesi'nde, kurtları kuzuya dönüştüren Assisi köyü azizinin Afrikalı görünümü var. Onunla bir arada, gerçek saçlı ve deli suratlı beyaz azizeler yaşıyor.

(123)

1796: San Salvador de Bahía

Gece ve kar

Melez sevgili cinsel şenlik, beyaz eş ise toplumsal saygınlık demek. Beyaz eşe ulaşabilmesi için melez erkeğin beyazlaşması gerekiyor. Eğer çok parası varsa köle dedenin izini silen ve kılıç, şapka, deri çizmeler ve ipek güneş şemsiyesiyle dolaşmasını sağlayan herhangi bir belge satın alıyor. Ayrıca torunlarının utanmadan salonlarına asacakları bir portresini yaptırıyor. Tropiklerden her modele Avrupalı yüzü vermeye muktedir sanatçılar Brezilya'ya geldi. Oval şekilli, altın yaldızlı çerçeveler ailenin atasının, pembe tenli, düz saçlı, ciddi ve basiretli adamın yüzünü çevreliyor.

(65 ve 119)

1796: Caracas

Beyaz ten satın alınıyor

İspanyol tahtı yerli soyundan gelmeyi artık aşağılık bir şey olarak görmüyor; buna karşılık zenci kanı, kuşaklar boyunca *doğumları karartıyor*. Zengin melezler beş yüz gümüş para ödeyerek beyazlatıcı sertifikaları satın alabiliyorlar.

Kral, *üzücü ve aşağı niteliği diğer bireylerle ilişkilerinde, işinde gücünde, giyim kuşamında bir engel teşkil etmesin diye, ona sonsuz acı veren lekeyi silmek suretiyle* Caracaslı melez Diego Mejías Bejarano'yu *beyaz* ilan ediyor.

Caracas'ta sadece beyazlar katedralde ayin dinleyebiliyor ve herhangi bir kilisede halıların üzerinde diz çökebiliyorlar. Hükmedenlere *Mantuano* deniyor, çünkü *mantilla* denen ipek başörtüsünü sadece beyaz hanımlar kullanabiliyor. Hiçbir melez papaz ya da doktor olamıyor.

Mejias Bejarano beş yüz gümüşü ödedi, ama yerel makamlar boyun eğmeyi reddediyorlar. Simón Bolívar'ın bir amcası ve kent meclisinin diğer *mantuano*ları kraliyet hüviyetinin *Amerika doğumlular ve oranın sakinleri için dehşet verici bir şey* olduğunu ilan ediyorlar. Kent meclisi Kral'a soruyor: *Bu yörenin beyaz sakinleri ve burada doğan beyazlar sizin kölelerinizin ya da babanızın kölelerinin soyundan gelen bir melezin yanı başlarında olmasını nasıl kabul edebilirler?*

(174 ve 225)

1796: San Mateo

Simón Rodríguez

Fare kulaklar, Burbon burun, kocaman bir ağız. Kırmızı bir püskül erken kelliğini örten bir başlıktan sarkıyor. Kaşların üzerinde duran gözlükler, hırslı, fıldır fıldır dönen gözlere nadiren yardımcı oluyorlar. Simón Carreño, seçili ismiyle Rodríguez, sürekli dolaşarak insanlara tuhaf şeyler anlatıyor.

Bu Rousseau okuru okulların halka, karışık kanlı insanlara açılması gerektiğini, kızların ve oğlanların aynı sınıfları paylaşmaları gerektiğini ve ülkeye en faydalı olacak şeyin şövalye ve keşişten ziyade duvarcı ustaları, demirciler ve marangozlar yetiştirmek olacağını savunuyor.

Usta Simón ve öğrenci Simón. Simón Rodríguez yirmi beş yaşında, Venezuella'nın en zengin yetimi, malikânelerin, tarın arazilerinin ve bin tane zenci kölenin sahibi Simón Bolívar ise on üç yaşında.

Caracas'tan uzaklarda, öğretmen delikanlıya evrenin sırlarından, özgürlükten, eşitlikten, kardeşlikten bahsediyor; onun için çalışan kölelerin zorlu hayatını gözlerinin önüne seriyor ve unutmabeni çiçeğinin diğer bir isminin *Myosotis palustris* olduğunu anlatıyor. Kısrağın karnından tayın nasıl doğduğunu, kakao ve kahvenin evrelerini nasıl tamamladıklarını gösteriyor. Bolívar yüzücü, yürüyüşçü ve süvari oluyor; tohum ekmeyi, bir sandalye yapmayı ve Aragua göklerindeki yıldızların isimlerini saymayı biliyor. Usta ve öğrenci, nerede olsa kamp yaparak tüm Venezuella'yı kat ediyorlar ve kendilerini meydana getiren toprağı birlikte tanıyorlar. Bir sokak lambasının ışığında *Robinson Crusoe*'yu ve Plutarkhos'un *Yaşamlar*'ını okuyup tartışıyorlar.

(64, 116 ve 298)

1797: La Guaira

Pergel ve gönye

Öğretmen kaçınca Bolívar'ın eğitimi yarım kalıyor. Kral'a karşı entrika düzenleme şüphelisi Simón Rodríguez ismini Simón Robinsón olarak değiştiriyor. La Guaira limanından Jamaika'ya, sürgününe doğru yelken açıyor.

Komitacılar, ne yerli haraçlarının ne de zenci köleliğinin olduğu, Kral'dan ve Papa'dan bağımsız, her ırktan insanların akıl ve İsa'da buluşup kardeş olacakları bağımsız ve cumhuriyetçi bir Amerika istiyorlardı.

Francisco de Miranda'nın Londra'da kurduğu locaya mensup mason kreoller başı çekiyorlardı. Ayrıca Caracas'a sürgün olarak gelen üç İspanyol mason da suçlanıyor ve komitacıların arasında devrimler ve giyotinler konusunda uzman Fransızların olduğu söyleniyor. Yapılan baskınlarda tehlikeli silahlardan ziyade yasak kitaplar bulundu.

Caracas'ın Büyük Meydan'ında España'yı, ayaklanmanın önderi José María España'yı paramparça ediyorlar.

(191 ve 298)

1799: Londra

Miranda

Francisco de Miranda neredeyse otuz yıl önce Venezuella'dan çıktı. İspanya'da muzaffer savaşçı oldu. Cadiz'de mason oldu ve Amerika'nın bağımsızlığı için silah ve para bulmak amacıyla bütün Avrupa'yı dolaşmaya koyuldu. Sihirli halının üzerinde bir saraydan diğerine giderken yanında eşya olarak sadece bir flüt, sahte bir kont unvanı ve bir sürü takdim mektubu vardı. Krallarla yemek yedi ve kraliçelerle yattı. Fransa'da devrim onu general yaptı. Paris halkı onu kahraman ilan etti, ama Robespierre ihanetten mahkûm etti ve Miranda kellesini kurtarmak için Londra'ya döndü. Manş Kanalı'nı sahte pasaport, peruk ve güneş gözlükleriyle geçti.

İngiliz Hükümeti'nin başı William Pitt onu bürosunda kabul ediyor. General Abercromby'yi çağırtıyor ve üçü, yere serilen devasa haritaların üzerinde emekleyerek sohbet ediyorlar:

MIRANDA *(İngilizce konuşarak).* – Şunu açıkça ortaya koyalım ki bütün bunlar o toprakların bağımsızlığı ve özgürlüğü için yapılıyor, aksi takdirde...

(tavana bakarak, cümleyi İspanyolca tamamlıyor)... yapılan alçaklık olacaktır.

ABERCROMBY *(başıyla onaylayarak).* – Bağımsızlık ve özgürlük.

MIRANDA. – Dört bin adama ve altı savaş gemisine ihtiyacım var. *(parmağıyla haritayı işaret ediyor.)* Caracas'a saldırarak başlayacağız ve...

PITT. – Yanlış anlamayın, ama size karşı samimi olacağım. İspanya'nın baskıcı hükümetini Fransa'nın iğrenç sistemine yeğlerim.

MIRANDA *(gözlerini kapatıyor ve İspanyolca mırıldanıyor).* –Düşmanımın düşmanı benim dostumdur. Düşmanımın düşmanı benim dostumdur. Düşmanımın...

PITT. – Amerikalıları benzer bir devrimin felaketlerine itmek istemem.

MIRANDA. – Endişenizi anlıyor ve paylaşıyorum, Ekselansları. Ben de aynı amaçla sizden ittifak talebinde bulunuyorum, birlikte Fransız özgürlüğünün korkunç ilkelerine karşı mücadele etmek için. *(Haritaya dönüyor.)* Caracas kolayca düşecektir...

ABERCROMBY. – Peki ya renkli insanlar silaha sarılırlarsa? Ya Haiti'de olduğu gibi yönetime karşı ayaklanırlarsa?

MIRANDA. – Benim toprağımda, özgürlük bayrağı saygın vatandaşların elindedir ve o kadar medeni geleneklerimiz vardır ki, Eflatun onları kendi Cumhuriyeti için arzulardı. *(Elini Santa Fe bölgesine doğru kaydırıyor. Üçü de bakışlarını Cartagena Limanı'na sabitliyorlar.)*

ABERCROMBY. – Zor görünüyor.

MIRANDA. – Ele geçirilemez görünüyor. Ama bu sağlam kaleyi çok zayıf kılan bir nokta biliyorum. Surların sol kanadında...

(150 ve 191)

Rusya'nın Katerina'sı Miranda'nın rüyalarına giriyor

Bazen, gecenin ilerleyen saatlerinde San Petersburg'a geri dönüyor ve Büyük Katerina'yı Kış Sarayı'ndaki mahrem yatak odalarında hayal ediyor. İmparatoriçenin kürkünün binlerce uşak tarafından

havada taşınan sonsuz uzunluktaki kuyruğu, Miranda'nın bir danteller denizine gömülmeden önce içinde koştuğu nakışlı ipekten bir tünel. Ateş gibi yanan ve bekleyen vücudu bulmak için, Miranda altın broşları, inci dizilerini çözüyor ve hışırdayan kumaşların arasında kendine yol açıyor, ama kenarları büzgülü geniş eteğin ötesinde kasnağın telleri onu tırmalıyor. Bu zırhı geçmeyi başarıyor ve ilk iç etekliğe ulaşıyor. Onu bir çekişte söküp atıyor. Altından bir tane daha çıkıyor ve onun ardından da başka bir tane, sedef rengi satenden bir sürü iç eteklik, ellerinin giderek daha az enerjiyle koparıp attığı soğan katmanları ve büyük bir zahmetle son iç etekliği çıkardığında karşısına korse çıkıyor, bir kemerler, kopçalar, bağcıklar ve düğmecikler ordusu tarafından savunulan yıkılmaz kalenin içindeki soylu hanımefendi, yorgunluktan eser olmayan beden, inliyor ve yalvarıyor.

1799: Cumaná

Katır sırtında iki bilge

Yeni Dünya, Cumaná'ya yeni ayak basan Avrupalıların gözüne sığmıyor. Liman, güneşle alev almış nehrin üzerinde ışıldıyor, taştan kalenin hemen yanında beyaz ahşap ya da bambu evler ve daha ötede, yeşil deniz, yeşil toprak ve körfez göz kamaştırıyor. Her şey gerçekten yepyeni, hiç kullanılmamış, hiç görülmemiş: Flamingoların tüyleri ve pelikanların gagaları, yirmi metre yüksekliğinde Hindistancevizi ağaçları ve kadifemsi devasa çiçekler, sarmaşıklar ve yapraklarla kaplı ağaç gövdeleri, timsahların ebedi öğle uykusu, mavi, sarı, kırmızı yengeçler... Sıcak kumun üzerinde çıplak uyuyan yerliler ve çıplak ayaklarıyla bastıkları yeri okşayan işlemeli muslin elbiseler giymiş melez kadınlar var. Burada yitik bahçenin ortasından yasak meyveyi sunmayan ağaç yok.

Alexander von Humboldt ve Aimé Bonpland ana meydana bakan ve teleskopu yerleştirmek güzel bir düz çatısı olan bir ev kiralıyorlar. Bu çatıdan yukarıya doğru bakarak bir güneş tutulması ve öfkeli gökyüzünün bütün bir gece boyunca ateş tükürdüğü bir

meteor yağmuru, aşağı doğru baktıklarındaysa, köle satın alanların Cumaná pazarına yeni gelmiş olan zencilerin ağızlarını nasıl incelediklerini görüyorlar. Bu evde hayatlarındaki ilk depremi yaşıyorlar ve buradan bölgeyi keşfetmeye çıkıyorlar: Eğreltiotlarını, nadir kuşları sınıflandırıyorlar ve karısının hastalığı boyunca memelerindeki tatlı sütle beş ay boyunca oğlunu emziren Francisco Loyano'yu arıyorlar.

Daha sonra, Humboldt ve Bonpland güneyin yüksek topraklarına doğru yolculuğa çıkıyorlar. Aletlerini yükleniyorlar: sekstant, pusula, termometre, nemölçer, manyetometre. Yanlarında ayrıca çiçekleri kurutmak için kâğıt, kuşlara, balıklara, yengeçlere otopsi yapmak için bisturi ve şaşkınlıklarını resmetmek için tüy kalem ile mürekkep götürüyorlar. Onca yükle birlikte, mavi gözlü ve siyah silindir şapkalı Alman ve gözü doymaz büyüteçli Fransız katır sırtında gidiyorlar.

Amerika'nın dağları ve ormanları bu iki çılgına yol veriyor.

(30 ve 46)

1799: Montevideo

Yoksulların babası

Francisco Antonio Maciel, Plata Nehri'nin bu yakasındaki ilk tuzlama tesisini kurdu. Hayvan yağından sabun ve mum üretilen fabrika da onun. Gecenin çökmesiyle birlikte elde meşale ve omuzda merdiven, Montevideo'nun sokaklarını dolaşan sokak lambacısı Maciel'in mumlarını yakıyor.

Maciel tarlalarını gezmediği zaman, tuzlama tesisinde Küba'ya ya da Brezilya'ya satacağı kurutulmuş et dilimlerini gözden geçiriyor ya da iskelede gemiye yüklenen derilere göz atıyor. Azizlerin isimlerini taşıyan guletlerine genellikle körfezin dışına kadar eşlik ediyor. Montevideolular ona Yoksulların babası diyorlar, çünkü bunca işinin gücünün arasında, mucize kabilinden, Tanrı'nın unuttuğu hastalarm imdadına koşuyor ve merhametli

Maciel herhangi bir saatte, herhangi bir yerde kendisinin kurduğu Hayırseverlik Hastanesi için gelen geçene el uzatıp sadaka dileniyor. Miguelete Deresi'nin ağzındaki barakalarda karantina dönemini geçiren zencileri ziyaret etmeyi de unutmuyor. Gemilerinin Rio de Janeiro ya da Havana'dan getirdiği kölelerin her birinin fiyatını o şahsen belirliyor. Dişleri eksiksiz olanlar iki yüz real ediyor; duvarcılık ya da marangozluk bilenlerse dört yüz.

Maciel, inek etini insan etiyle değiş tokuş etme konusunda uzmanlaşmış Montevideolu tüccarların en önemlisi.

(195 ve 251)

1799: Guanajuato

Egemen sınıfın hayatı, tutkusu ve işi

Sona ermekte olan yüzyıl boyunca Guanajuato ve Zacatecas madenlerinin sahipleri on altı tane yüksek soyluluk unvanı satın aldılar. On madenci konta, altı tanesiyse markiye dönüştü. Onlar yeni sülalelerini oluşturup kafalarına peruklar denerken, yeni bir çalışma yasası onların işçilerini borçlu kölelere dönüştürüyor. XVIII. yüzyıl boyunca Guanajuato gümüş ve altın üretimini sekiz kat artırdı.

Bu arada paranın sihirli değneği Meksika Şehri'nin yedi tüccarına da dokundu: Kuzey İspanya'nın dağlarından gelmiş çiftçi kökenli bu adamları marki ve kont yaptı.

Aristokrat saygınlık heveslisi kimi madenciler ve tüccarlar, unvanların yanı sıra toprak da satın alıyorlar. Tüm Meksika'da sonsuz büyüklükte çiftlikler yerli toplulukların geleneksel yaşam alanlarını yutarak ilerliyor.

Buna karşılık başkaları tefeciliğe yatırım yapıyor. Örneğin, faizle borç veren José Antonio del Mazo az riske girip çok kazanıyor. *Dostumuz Mazo,* diye yazıyor Francisco Alonso Terán, *Guanajuato'da en çok iş yapanlardan biri. Eğer Tanrı uzun ömür verirse bütün şehri göbeğinin içine alacak.*

(49 ve 223)

1799: Chiapas Kraliyet Şehri

Tamemeler

Chiapas Valisi Don Agustín de las Quentas Zayas, Tulijá Nehri'nden Comitán'a kadar Guatemala istikametinde yeni bir yol tasarlıyor. Gerekli malzemeyi bin iki yüz *tameme* taşıyacak.

Tameme, seksen beş kiloya varan yükü taşıyabilen yerli hamallara verilen isim ve bunlar iki ayaklı katırlar olarak kullanılıyorlar. Alınlarına bağladıkları iplerle sırtlarında inanılmaz yükleri ya da koltuklarda oturan insanları taşıyorlar ve bu şekilde yüksek dağları aşarken, bir ayakları yaşamın içinde diğeri dışında, uçurumların kıyısında yürüyorlar.

(146 ve 321)

1799: Madrid

Fernando Túpac Amaru

Sokakta, birisi bir gitardan iniltili ezgiler çıkarıyor.

İçeride, Fernando Túpac Amaru ateşten titriyor ve ağzından kar çıkardığını hayal ederek ölüyor.

Peru'nun büyük şefinin oğlu otuz yaşını doldurmayı başaramıyor. Sürgünde ve hapishanede geçen kısa yaşamı bir fare kadar yoksul bir halde Madrid'de sona eriyor.

Yirmi yıl önce, şiddetli yağmur Cuzco'nun Büyük Meydan'ını süpürdü ve o zamandan beri dünyada yağmur durmadı.

Doktor, Fernando'nun melankoliden öldüğünü söylüyor.

(344)

Orinoco'ya doğru

Güneşleriyle kavrulmuş ve başı dönmüş Amerika yanıyor ve dönüyor, ama devasa ağaçlar nehirlerin üzerinde kucaklaşıyor ve gölgeleri bilgelerin kanosunu parlatıyor.

Kano ilerlerken aç tatarcık ve sivrisinek sürülerinin yanı sıra kuşlar peşinden takip ediyor. Humboldt ve Bonpland giysiyi ve deriyi aşarak kemiğe ulaşan mızrak saldırılarını şaplaklarla savuşturuyorlar. Alman, elleri olan şişko balık manatinin anatomisini, yılanbalığının elektriğini ya da pirananın dişlerini incelerken, Fransız bitkileri toplayıp sınıflandırıyor ya da bir timsahı ölçüp yaşını hesaplıyor. Birlikte haritalar çiziyor, suyun sıcaklığını ve havanın basıncını not ediyor, kumun mika tabakalarıyla salyangoz kabuklarını ve Üç Meryem'in gökyüzündeki yolculuklarını analiz ediyorlar. Onlar Amerika'nın bildiği her şeyi kendilerine anlatmasını istiyorlar ve bu diyarlarda dilsiz ne bir yaprak ne de bir çakıl taşı var.

Küçük bir koyda kamp yaptılar ve bin bir meşakkatle tüm aletleri kanodan indirdiler. Sivrisinekleri kaçırmak ve yemek pişirmek için kamp ateşini yaktılar. O sırada köpek sanki jaguarın gelişini haber vermek istercesine havlıyor ve koşup Bonpland'ın bacaklarının arasına saklanıyor. Humboldt'un omzunda taşıdığı tukan sinirli bir şekilde silindir şapkayı gagalıyor. Otlar hışırdıyor ve ağaçların arasından bakır tenli, yerli suratlı ve Afrikalı saçlı çıplak bir adam çıkıyor.

"Topraklarıma hoş geldiniz, beyler."

Ve onlara bir reverans yapıyor.

"Don Ignacio, emrinize amadedir."

Derme çatma ateşin karşısında Don Ignacio burun kıvırıyor. Bilgeler bir kapibara pişirmekteler.

"Bu bir yerli yemeği," diyor küçümseyerek ve onları akşam yemeğine evine, daha yeni okla avlanmış bir geyiği yemeye davet ediyor."

Don Ignacio'nun evi nehirden çok uzak olmayan bir noktada, ağaçların arasına gerilmiş üç ağdan oluşuyor. Orada onlara, kendisi kadar çıplak olmayan karısı Doña Isabela'yı ve kızı Doña Manuela'yı takdim ediyor. Gezginlere puro ikram ediyor. Geyik ateşte kızarırken onları soru yağmuruna tutuyor. Don Ignacio, Madrid Sarayı'ndan en son gelişmeleri ve Avrupa'ya onca zarar veren şu bitmek bilmez savaşlardan son haberleri öğrenmeye çok hevesli. (338)

1800: Esmeralda del Oricono

Zehrin efendisi

Nehir aşağı ilerliyorlar.

Kayalık bir dağın ayağında, çok uzak Hıristiyan misyonu Esmeralda'da zehrin efendisini buluyorlar. Laboratuarı köyün en temiz ve en düzenli kulübesi. Etrafı dumanı tüten kazanlar ve toprak tencerelerle çevrili ihtiyar yerli, sarımtırak bir sıvıyı muz yaprağından külahlara ve palmiyeden hunilere dolduruyor: Ürkütücü kürar damla damla aşağıya düşüyor ve köpürüyor. Bu kürara bulanan ok bedene girdiğinde yılan dişinden daha öldürücü olacak.

"Her şeyden daha üstün," diyor sarmaşık ve ağaç kabuğundan bir macun hazırlamakta olan ihtiyar. "Sizin yaptığınız her şeyden daha üstün."

Ve Humboldt şöyle düşünüyor: "*Bizim eczacıların kendini beğenmiş tarzı ve kasıntı havası onda da var.*"

"Siz siyah barutu icat ettiniz," diye devam ediyor ihtiyar ve küçücük eliyle macunun üzerine çok yavaşça su ekliyor.

"Onu biliyorum," diyor biraz sonra. "O tür bir barut hiçbir işe yaramaz. Çok gürültülü. Güvenilmez. Barut sessizce öldürmekten aciz ve hedefi ıskalasa da öldürüyor."

Tencerelerin ve kazanların altındaki ateşi canlandırıyor. Dumanın ardından soruyor:

"Sabun yapmayı biliyor musunuz?"
"O biliyor," diyor Bonpland.
İhtiyar Humboldt'a saygıyla bakıyor:
"Kürardan sonra," diyor, "en önemlisi sabun."

(338)

Kürar

Tukano yerlilerinin çocuk tanrısı Guam zehir krallığına ulaşmayı başardı. Orada Kürar'ın kızını yakaladı ve onunla birlikte oldu. Kız bacaklarının arasında örümcekler, akrepler ve yılanlar saklıyordu. O bedenin içine girdiği her seferinde Guam ölüyordu ve dirilirken bu dünyaya ait olmayan renkler görüyordu.

Kız onu babasının evine götürdü. İnsan yiyen ihtiyar Kürar'ın ağzının suyu aktı. Ama Guam pireye dönüştü, pire olarak ihtiyarın ağzından içeriye dalıp karaciğerini aradı ve onu bulup ısırdı. Pire kaçacak bir yer bulamasm diye, Kürar ağzını, burnunu, kulaklarını, gözlerini, göbek deliğini, anüsünü ve penisini kapattı. Guam onu içeriden gıdıkladı ve hapşırınca kaçtı.

Uçarak kendi ülkesine döndü ve kendi kuş gagasmda Kürar'ın karaciğerinden bir parçayı getirdi.

Çok eski zamanları bilen insanların, hafıza saklayıcıların anlattığına göre, Tukano yerlileri zehri bu şekilde elde ettiler.

(164)

1800: Uruana

Topraktan gelip toprağa...

Uruana Adası'nın karşısında, Humboldt toprak yiyen yerlileri tanıyor.

Nehirlerin Babası Orinoco her yıl yükseliyor ve iki ya da üç ay boyunca kıyılarını sular altında bırakıyor. Suların yüksek olduğu

dönemde Otomaco yerlileri yumuşak kili ateşte hafifçe sertleştirerek yiyorlar ve bununla yaşıyorlar. Bu yedikleri, diye teyit ediyor Humboldt, mısır unu, yağ, kaplumbağa ya da timsah yağıyla falan karıştırılmış değil, saf toprak.

Bu *gezgin yerliler*, yani çamura doğru giden çamur, ayağa dikilmiş çamur, kendilerini yiyecek olan toprağı yiyerek, bu hayatta ölüme seyahat ediyorlar.

(338)

1801: Guatavita Lagünü

Suların dibindeki tanrıça

El Dorado, Amerika haritalarında Guayana'nın önemli bir kısmını işgal etmeyi sürdürüyor. Peşindekiler yaklaştıkça altın lagün kaçıyor ve onları lanetleyip öldürüyor; ama haritalarda Yukarı Orinoco'yla birleşen sakin bir mavi leke olarak görünüyor.

Humboldt ve Bonpland aldatıcı lagünün sırrını çözüyorlar. Yerlilerin Altınlı Dağ diye adlandırdıkları bir dağın mika parıltılarında halüsinasyonun bir kısmını ortaya çıkarıyorlar; geri kalan kısmınıysa, yağmur mevsiminde Orinoco'nun kaynaklarına komşu olan geniş ovayı istila eden ve sonra, yağmurlar dinince, kuruyan küçük bir gölün sularmda keşfediyorlar.

Amerika hezeyanlarının en baştan çıkarıcısı olan hayalet göl Guayana'da bulunuyor. Gerçek El Dorado'ysa oradan uzaklarda, Bogota platosunda. Humboldt ve Bonpland kano üzerinde ve katır sırtında uzun mesafeler kat ettikten sonra onu kutsal Guatavita Lagünü'nde buluyorlar. Suların aynası etrafını çevreleyen ormanın en minik yaprağını bile birebir yansıtıyor: Lagünün dibinde Muisca yerlilerinin hazineleri yatıyor.

Çıplak bedenleri altın tozuyla kaplı prensler bu tapınağa kadar geliyor ve en güzel kuyumculuk eserlerini lagünün tam ortasında suların içine bırakıyorlarmış. Onların ardmdan kendileri de suya dalıp yüzüyorlarmış. Eğer yukarıya tertemiz bir halde, tenlerinde

tek bir altın tozu dahi olmadan çıkarlarsa, Tanrıça Furatena armağanları kabul etmiş sayılıyormuş. O zamanlar, Tanrıça Furatena, namı diğer Yılan Tanrıça, dünyayı derinlerden yönetiyormuş.

(326 ve 338)

1801: Bogota

Mutis

Yaşlı keşiş portakal soyup sohbet ederken ayaklarının arasındaki büyük bir kovaya kesintisiz bir altın spirali süzülüyor.

Onu görmek ve dinlemek için, Humboldt ve Bonpland yollarından güneye doğru sapıp kırk gün boyunca nehri yukarı doğru çıktılar. Amerikalı botanikçilerin atası José Celestino Mutis söylev dinlerken uyukluyor ama bilgece sohbetlerden herkesten çok keyif alıyor.

Evrenin güzelliği ve sırrı karşısında daima şaşkına dönen üç bilge adam, bitkileri, fikirleri, şüpheleri, keşifleri aralarında değiş tokuş ediyorlar. Guatavita Lagünü, Zipaquirá Tuzlaları ve Tequendama Şelalesi hakkında anlatılanları dinlerken heyecanlanıyor. Humboldt'un çizimini tamamladığı Magdalena Nehri haritasına övgüler düzüyor ve çok alçakgönüllü bir biçimde, çok gezmiş, çok görmüş ve dünyaya kendinden bir şeyler bırakacağından kimsenin kuşkusunun olmadığı birinin yumuşaklığıyla bazı değişiklikler öneriyor.

Her şeyi gösteriyor ve her şeyi anlatıyor. Mutis portakalları yerken ve ikram ederken, Linneo'nun kendisine yazdığı mektuplardan, onlardan ne çok şey öğrendiğinden ve Engizisyon'la yaşadığı sorunlardan bahsediyor. Kınakına kabuğunun tedavi edici güçleri, ayın barometre üzerindeki etkisi ya da tıpkı bizim gibi uyuyan, tembellik eden ve taç yapraklarını yayarak yavaş yavaş uyanan çiçeklerin uyku ve uyanıklık evreleriyle ilgili buluşlarını hatırlıyor ve bunları paylaşıyor.

(148)

1802: Antiller Denizi

Napolyon köleliği yeniden tesis ediyor

Yaban ördeği taburları Fransız Ordusu'na eşlik ediyor. Balıklar kaçışıyor. İçinde mercanların yükseldiği türkuaz denizde gemiler Haiti'nin mavi dağlarını takip ediyorlar. Muzaffer kölelerin toprakları yakında ufukta belirecek. Donanmaya General Leclerc komuta ediyor. Dalgaları ilk yaran onun pruva süsü gibi duran karanlık gölgesi oluyor. Arkalarında, başka adalar, kayadan kaleler ve yemyeşil ışıltılar, üç asır önce onu aramayanlar tarafından bulunan yeni dünyanın nöbetçileri gözden kayboluyor.

"Sömürgeler için en bereketli rejim hangisi oldu?"

"Bir önceki."

"O halde yeniden kurulsun," diye karar veriyor Napolyon.

Kızıl, siyah ya da beyaz doğmuş hiçbir insan komşusunun malı olamaz, demişti Toussaint Louverture. Şimdi Fransız Donanması Antiller'e kölelik getiriyor. Elliden fazla gemi, yirmi binden fazla asker Fransa'dan buraya geçmişi top atışlarıyla geri getirmeye geliyorlar.

Amiral gemisinin kamarasında bir kadın köle Pauline Bonaparte'yi yelpazeyle serinletirken bir diğeri de çok yumuşak bir biçimde başını okşuyor.

(71)

1802: Pointe-à-Pitre

Öfkeliler

Tüm Fransız sömürgelerinde olduğu gibi Guadeloupe Adası'nda da özgür yerliler yeniden köle oluyorlar. Zenci vatandaşlar efendilerinin envanterlerine ve vasiyetnamelerine haczedilebilir mal niteliğiyle yeniden dâhil oluyorlar ve yeniden tarım çiftliklerinin alet edevatının, gemilerin donanımının ve ordunun cephanesinin bir parçasını teşkil ediyorlar. Sömürge hükümeti adayı terk etmiş olan beyazları geri çağırıyor ve onlara mülklerinin iadesini garanti

ediyor. Sahiplerince talep edilmeyen zenciler kamu hazinesi yararına satılıyorlar.

Sürek avı can pazarına dönüşüyor. Guadeloupe yetkili makamları her asi kellesi için kırk dört frank ödüyor. Asılanlar, Constantin Tepesi'nin zirvesinde sonsuza dek çürüyorlar. Pointe-à-Pitre'in Zafer Meydanı'nda zencilerin yakıldığı odun ateşleri asla sönmüyor ve alevler evlerden daha yükseğe çıkıyor.

Üç beyaz bu yapılanları protesto ediyor. Sağduyulu olmaktan, öfkeli olmaktan onları mahkûm ediyorlar. Fransız Ordusunun birçok madalya kazanmış yaşlı subayı Millet de La Girardière halkın gözü önünde demir kafesin içine dik yerleştirilmiş keskin bir levhanın üzerine çırılçıplak oturtularak ölüme mahkûm ediliyor. Diğer ikisini, Barse ve Barbet'i diri diri yakmadan önce kemiklerini tuz buz edecekler.

(180)

1802: Chimborazo Yanardağı

Dünyanın zirvelerinde

Chimborazo'nun pütürlü bedenini kucaklayarak, ellerini çıplak kayaya geçirerek, kardan uçurumların arasından, bulutların üzerine tırmanıyorlar.

Katırları yarı yolda bıraktılar. Humboldt sırtında, yerin kızgın karnından sıradışı bir kusmukla doğmuş olan And Sıradağları'nın kökeni hakkında konuşan taşlarla dolu bir çanta taşıyor. Bonpland beş bin metrede bir kelebek ve daha yüksekte inanılmaz bir sinek yakaladı ve dondurucu soğuğa, baş dönmesine, kaygan zemine, gözlerinden fışkıran kana, parçalanan damaklarına ve dudaklarına rağmen tırmanmayı sürdürdüler. Sis etraflarını sarıyor ve yanardağın zirvesine doğru körlemesine devam ediyorlar, ta ki bir ışık sisi bıçak gibi kesene ve zirveyi, beyaz kuleyi, şaşkın gezginlerin karşısmda çırılçıplak bırakana dek. Bu gerçek mi, değil mi? Hiçbir insan gökyüzünün bu kadar yakınına kadar çıkmadı ve

dünyanın çatısında, tam gün ortasmda bulutlara ve renkli yıldızlara doğru uçan atların ortaya çıktığı söyleniyor. Kuzeyin gökyüzüyle güneyin gökyüzü arasmda yükselen bu kar katedrali yoksa bir halüsinasyon mu? Yıpranan gözleri onları aldatıyor olmasın sakın?

Humboldt her türlü hezeyandan daha yoğun bir ışık bolluğu hissediyor: Biz ışıktan yapıldık, diye hissediyor Humboldt, biz ışıktan, yeryüzü ve zaman da ışıktan ve bunu hemen şimdi orada, Weimar'daki evinde Goethe kardeşe anlatmak için müthiş bir istek duyuyor.

(338)

1803: Fort Dauphin

Kavrulan ada

Özgür zencilerin şefi Toussaint Louverture Fransa'nın bir şatosundaki tutsaklığı sırasında öldü. Zindancı şafakta kilidi açmca ve sürgüyü çekince Toussaint'i iskemlesinde donmuş halde buldu.

Ama Haiti'deki hayat vücut değiştirdi ve Toussaint'siz zenci ordusu Napolyon Bonaparte'ı yendi. Yirmi bin Fransız askeri kafaları kesilerek ya da yüksek ateşten öldüler. General Leclerc siyah kan, ölü kan kusarak öldü ve hükmetmek istediği toprak kefeni oldu.

Haiti, nüfusunun yarısını kaybetti. Akbabaların dönüp bakmadığı cesetlerle dolu bu geniş küllükte patlayan silahların, tabutların çivilerini çakan çekiçlerin ve ölüm davullarının sesleri hâlâ duyuluyor. İki asır önce bir kıyamet meleği tarafından ateşe verilen bu ada, bir kez daha savaşan insanların yaktığı ateş tarafından yutuluyor.

Dumanı tüten toprağın üzerinde, eskiden köle olanlar şimdi bağımsızlıklarını ilan ediyorlar. Fransa bu aşağılanmayı asla unutmayacak.

Rüzgâra karşı eğilmiş haldeki palmiyeler sahilde mızrak sıraları oluşturuyor.

(71)

İspanya'nın en zengin sömürgesi

Teoloji profesörleri hâlâ cerrahi ya da astronomi bölümlerindeki meslektaşlarından beş misli fazla kazanıyor, ama Humboldt Meksika Şehri'nde şaşırtıcı bir genç bilim adamları cevheri buluyor. Burada ders veren ve Engizisyon'a rağmen fikirlerini yayan; deneysel fizik, yeni kimya ve kimi Descartes teorilerine dost olan bazı Cizvit papazlarının mirası bu. Aynı zamanda da, dönemin rüzgârlarına açık, dogmalara meydan okuyan bir adam olan ve birkaç yıl öncesine kadar bu toprakları makineler, laboratuarlar ve okuyacak modern eserlerin eksikliğinden ötürü ıstırap verici bir endişe duyarak yöneten Genel Vali Revillagigedo'nun eseri.

Meksika dünyanın geri kalanından daha fazla gümüş üretirken, Veracruz Limanı'ndan Avrupa'ya doğru giderek büyüyen bir gümüş ırmağı akarken, Humboldt, Madencilik Okulu'nu ve onun bilge hocalarını keşfediyor ve onlara övgüler düzüyor. Ama Humboldt aynı zamanda da toprağın az ve kötü işlendiği ve sömürge ticaret tekeliyle halkın sefaletinin sanayi üretiminin gelişmesini engellediği konusunda uyarıyor. *Meksika bir eşitsizlikler ülkesi*, diye yazıyor: Hemen göze çarpan şey *haklar ve servetlerin korkunç eşitsizliği.* Kontlar ve markiler yeni satın aldıkları silah armalarını arabalarının üzerine boyatırken, halk her türlü sanayinin düşmanı bir sefalet içerisinde yaşıyor. Yerliler ürkütücü bir yokluk çekiyorlar. Tüm Amerika'da olduğu gibi, burada da *tenin az ya da çok beyaz olması insanın toplumda işgal ettiği yeri belirliyor.*

(163 ve 217)

1804: Madrid

Hint Adaları Konseyi savcısı beyazlatma kimliklerinin satışında aşırıya kaçılmamasını tavsiye ediyor

Koyu tenlilerin kendilerine yapılan bu iyilikleri genelleştirmeye kalkışmamaları, elde ettikleri bu lütuflar sayesinde, renklerinin rastlantısal farklılığı dışında beyazlarla tamamen eşit oldukları kanısına kapılmamaları ve her istediklerini elde edebileceklerini, istedikleri işi yapabileceklerini, istedikleri meşru ve safkan aileyle evlilik bağı kurabileceklerini zannetmemeleri amacıyla... sınıfların sınıflandırılmasının toplumsal düzene, güvenliğe ve iyi yönetime katkıda bulunduğu bir monarşide kaçınılması gereken sonuçlar...

Hastalıklı karışımlar neticesinde ortaya çıkan koyu tenliler ya da esmerler çok aşağı bir türü teşkil ediyorlar ve bozuk doğalarından kaynaklanan gururları ve özgürlük eğilimleri yüzünden hükümetimize ve ulusumuza karşı çok az bağlılık göstermişlerdir ve göstermeye devam etmektedirler...

(174)

1804: Catamarca

Ambrosio'nun günahı

Catamarca'nın Büyük Meydan'ında işkence direğine bağlanan Ambrosio Millicay yirmi kırbaç yiyor.

Komutan Nieva y Castillo'nun malı olan melez Ambrosio'nun yetkili makamlara ihbar edilme sebebi okumayı ve yazmayı öğrenme suçunu işlemiş olmasıydı. *İspanyollara benzemeye çalışan şarlatan yerlilere ve melezlere ders olsun diye,* sırtını kırbaç darbeleriyle paramparça ettiler.

Avludaki taşların üzerinde yüzükoyun yatan Ambrosio inliyor, sayıklıyor ve intikam düşlüyor:

"*Müsaadenizle,*" diye izin istiyor rüyalarında ve bıçağı saplıyor.

(272)

1804: Paris

Napolyon

Orgun ağır melodisi o güne dek Fransa tahtına oturmuş altmış kralın ruhunu ve belki de melekleri davet ederken, Roma'dan gelen Papa tacı Napolyon Bonapart'a uzatıyor.

Napolyon Sezarların defne yaprağını alnına takıyor. Sonra şatafatlı mor ermin kürkün içinde yavaş adımlarla basamakları iniyor ve onu Fransa tarihinin ilk imparatoriçesi yapan tacı Josephine'in başına takıyor. Korsika'nın sarp dağlarından çıkıp gelmiş küçük yabancı, büyük savaşçıyla, Martinik Adası doğumlu, sarılam yakıp kömüre çevirdiği söylenen Antilli karısı Josephine bu ulusun tahtına oturmaya altın ve camdan bir arabayla geliyorlar. Fransızlardan nefret eden topçu teğmeni Napolyon, I. Napolyon'a dönüşüyor.

Bugün başlayan hanedanın kurucusu bu taç takma töreninin provasını bin kere yaptı. Kortejin içindeki her kişi, her aktör, onun karar verdiği şekilde giyindi, onun istediği yerde durdu ve onun emrettiği şekilde hareket etti.

"Ah, Joseph! Keşke babamız bizi böyle görseydi..."

Aç gözlü akrabalar, Fransa'nın yeni soylularını teşkil eden prensler ve prensesler görevlerini yerine getirdiler. Şu bir gerçek ki anne Letizia törene katılmayı reddetti ve sarayda kalıp kırgınlığını mırıldandı, ama Napolyon sarayın resmi sanatçısı David'e bu tarihi olayı gelecek kuşaklara anlatacak olan tabloda Letizia'ya başköşeyi vermesini emrediyor.

Davetliler Notre-Dame Katedrali'ne sığmıyorlar. Onların arasında Venezuellalı bir genç hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak için boynunu yukarıya uzatıp duruyor. Yirmi yaşındaki Simón Bolívar, Napolyon monarşisinin doğumuna tanıklık ediyor: *Ben Bonapart'ın kılıcının sapındaki bir pırlantadan başka bir şey değilim...*

Bolívar o günlerde, Paris'in altın yaldızlı bir salonunda, Alexander von Humboldt'u tamdı. Amerika'dan daha yeni dönen bilge maceraperest ona şöyle dedi:

"Ülkenizin bağımsızlık için gereken olgunlukta olduğuna inanıyorum, ama bunu yapabilecek adamı göremiyorum..."

(20 ve 116)

1804: Sevilla

Keşiş Servando

Meksika'nın bağımsızlığını istemekten ve pagan tanrı Quetzalcóatl'ın Havari Aziz Thomas'tan başkası olmadığına inanmaktan ötürü Keşiş Servando İspanya'da sürgüne mahkûm edildi.

Hapishaneler ve firarlar arasında gidip gelen Meksikalı dinsiz İspanya'nın birçok hapishanesinde misafir edildi. Ama bu törpü, tünel ve yüksek atlama sanatçısı eski kıtada çok fazla yol kat etmeyi başardı.

Dünya gezgini, dünya parçalayanı: Çevik kanatlı ve çelik gagalı küçük kuş Keşiş Servanda, Avrupa'nın büyüsüne kapılmaktan gördüğü her şeye lanetler yağdırarak korunuyor. *Ben Meksikalıyım,* diyor ve her adımda kendi kendine tekrarlıyor ve Fransız kadınlarının basık kurbağa suratlı ve koca ağızlı olduklarını, Fransa'da erkeklerin kadın, kadınların da çocuk gibi olduklarını, İtalyancanın yalan söylemek için icat edildiğini ve orada Floransa gibi Meksika şehirlerine oldukça benzediği için gidip görmeye değecek bir şehir bulunmasına rağmen, İtalya'nın aşırılığın ve düzenbazlığın vatanı olduğunu düşünüyor. Bu münasebetsiz keşiş İspanya'ya karşı tespih çekerken küfürler sıralıyor: İspanyolların maymunlar gibi Fransızları taklit ettiğini, Saray'ın bir genelev olduğunu, El Escorial'inse bir taş yığınından başka bir şey olmadığını, Baskların alınla çivi çaktığını, aynı şeyi Aragonların da yaptığını, ama onlarınkinde çivinin sivri tarafının dışarıda kaldığını, Katalanların fenersiz tek adım atmadıklarını ve yanında yemek getirmeyen akrabanın ziyaretini kabul etmediklerini, sekiz ay kış dört ay cehennem iklimine mahkûm Madridlilerin tespihleri icat eden cüceler ve hapishanelerin mirasçıları olduğunu söylüyor.

Keşiş Servando şimdi Sevilla'daki bir zindanda göğsünden avuçla bit toplarken bir tahtakurusu ordusu battaniyenin üzerinde dalgalar oluşturuyor, pireler şaplaklarla, farelerse sopa darbeleriyle alay ediyorlar. Hepsi öğle yemeğinde Keşiş Servando'yu yemek istiyor, o ise lütfen bir ateşkes istiyor. Eli kulağındaki yeni firarının ayrıntılarını son kez gözden geçirmek için birazcık huzura ihtiyacı var.

(318 ve 346)

1806: Trinidad Adası

Maceralar, talihsizlikler

Yıllarca süren lüzumsuz bir bekleyişin ardından Francisco de Miranda Londra'dan gidiyor. İngilizlerden alabildiği iyi bir maaş, bir sürü vaat ve cömert gülücükler oldu, ama özgürlük seferi için ona tek bir kurşun bile vermediler. Miranda, Britanyalıların diplomasi tahtasından kaçıyor ve şansını Birleşik Devletler'de deniyor.

New York'ta bir gemi buluyor. İki yüz gönüllü ona eşlik ediyor. Otuz altı yıllık sürgünün ardından Coro Körfezi'nde Venezüella kıyılarına ayak basıyor.

Gönüllü askerlerine görkemli bir hoş geldin, çiçekler ve müzik, onurlar ve hazineler vaat etmişti, ama sessizlik buluyor. Özgürlük ilan eden açıklamaları karşılık bulmuyor. Miranda birkaç köyü işgal ediyor, onları bayraklar ve sözlerle donatıyor ve Caracas'tan gelen beş bin asker tarafından yok edilmeden önce Venezüella'yı terk ediyor.

Trinidad Adası'nda sinir bozucu haberler alıyor. İngilizler Buenos Aires Limanı'nı ele geçirmişler ve şimdi Montevideo, Valparaíso ve Veracruz'u fethetmeyi planlıyorlarmış. Savaş Bakanı Londra'dan çok net talimatlar vermiş: *Yeni rejim sadece İspanyol kralın hâkimiyetinin yerini Britanya majestelerinin hâkimiyetinin almasına dayanacak.*

Miranda Londra'ya, Grafton Sokağı'ndaki evine dönecek ve itirazını avazı çıktığı kadar haykıracak. Orada onun yıllık maaşını üç yüz sterlinden yedi yüz sterline çıkaracaklar.

(150)

1808: Rio de Janeiro

Yehuda'yı yakmak yasaklanıyor

Brezilya'ya yeni gelen Portekiz prensinin isteğiyle bu sömürgede Kutsal Hafta boyunca Yehuda'ları yakma geleneği yasaklanıyor. İsa'nın ve kendilerinin intikamını almak için, halk senede bir gece ordu komutanını, başpiskoposu, zengin tüccarı, büyük toprak sahibini ve polis şefini ateşe atıyordu; baldırı çıplaklar lüks kıyafetler giydirilmiş ve içleri havai fişek doldurulmuş kuklaların alevler arasında nasıl acıdan kıvrandıklarını ve patladıklarını seyrederek zevk alıyorlardı.

Bundan böyle kodamanlar Kutsal Hafta'da dahi acı çekmeyecekler. Lizbon'dan yeni gelen kraliyet ailesi sessizlik ve hürmet talep ediyor. Bir İngiliz gemisi Portekiz prensini tüm eşrafı ve mücevherleriyle birlikte kurtardı ve bu uzak topraklara getirdi.

Bu başarılı manevra Portekiz Hanedanı'nı, İspanya ve Portekiz'i işgal etmiş olan Napolyon Bonapart'ın saldırısından kurtarıyor ve İngiltere'ye Amerika'da çok önemli bir operasyon merkezi kazandırıyor. İngilizler La Plata Nehri'nde esaslı bir şamar yediler. Buenos Aires ve Montevideo'dan kovulduktan sonra şimdi müttefiklerinin en az şart ileri süreni vasıtasıyla Rio de Janeiro'ya giriyorlar.

(65 ve 171)

1809: Chuquisaca

Çığlık

Amerika'nın çığlığı Chuquisaca'dan yükseliyor. Fransız istilacılara karşı ayaklanan İspanya kaynarken Amerika başkaldırıyor. Kreoller Madrid'de tahtı işgal eden Napolyon'un kardeşi Joseph Bonaparte'ı tanımıyorlar.

İlk başkaldırı Chuquisaca'da yaşanıyor. Amerika'nın Salamanca'sında patlayan isyansa İspanya'nın Hint Adaları üzerindeki egemenliğini kaybedeceğinin habercisi oluyor.

Daha önceleri La Plata ve Charcas diye bilinen, daha sonraysa Sucre adını alacak olan Chuquisaca birbirine âşık iki dağın eteğinde uzanıyor. Avlularından ve bahçelerinden portakal çiçeği kokusu yükseliyor; sokaklarındaysa caniden çok soylu dolaşıyor. En çok cüppeye ve tepesi kazınmış saçlara rastlanıyor: Altın kaplama saplı bastonları kadar kaskatı doktorlar ve evlere zufa otu serperek dolaşan keşişler Chuquisaca'nın tipik manzarasını oluşturuyor.

Dünya burada değişmez ve güvende görünüyor. Özgürlük çığlığı çok şaşırtıcı bir biçimde, tiz ses tonuyla Latince konuşmaya alışmış bu ağızdan çıkıyor. Bu çığlık hemen anında La Paz'da, Quito'da ve Buenos Aires'te yankılanıyor. Kuzeyde, Meksika'daysa...

(5)

1810: Atotonilco

Guadalupe Meryemi Los Remedios Meryemi'ne karşı

Kalabalık, toz bulutları arasından kendine yol açarak Atotonilco Köyü'nden geçiyor.

"Çok yaşa Amerika ve kötü hükümete ölüm!

Peder Miguel Hidalgo, Guadalupe Meryemi'nin resmini kilisedeki tuvalinden söküp bir mızrağın ucuna bağlıyor. Flama kalabalığın üzerinde gözkamaştırıyor.

"Çok yaşa Guadalupe Anamız! İspanyollara ölüm!"

Devrimin coşkusu, dinin tutkusu; Dolores Kilisesi'nin çanı çaldı ve Papaz Hidalgo savaşmaya çağırıyor. Meksikalı Guadalupe Meryemi İspanyol Los Remedios Meryemi'ne savaş ilan ediyor. Yerli Meryem, Beyaz Meryem'e meydan okuyor; Tepeyac Tepesi'ndeki yoksul bir yerliyi seçmiş olan, Tenochtitlán'dan kaçışta Hernán Cortés'i kurtarmış olanın üzerine yürüyor. Los Remedios Anamız general üniforması giyecek ve idam mangası Guadalupe'nin flamasını Genel Valinin emriyle kurşuna dizecek.

Başmelek Cebrail onun resmini Tepeyac'taki mabede yapmadan önce Meksikalıların anası, kraliçesi ve tanrıçası olan Guadalupe Meryemi'nin adı Aztekler arasında Tonantzin'di. Halk, tören alayı şeklinde her yıl Tepeyac'a akın ediyor, *Selam sana, Bakire ve hamile, Selam sana, doğum yapan bakire kız,* onun göründüğü kayaya ve güllerin bittiği yarığa kadar dizlerinin üzerinde çıkıyor, *Selam sana, Tanrı'nın ele geçirdiği, Selam sana, Tanrı'nın en sevdiği,* onun pınarlarından su içiyor, *Selam sana, Tanrı'ya yuva yapan* ve aşk, mucize, esirgeme, teselli yakarıyor, *Selam sana, Meryem, Selam sana, Selam.*

Guadalupe Meryemi şimdi Meksika'nın bağımsızlığı için öldürerek ilerliyor.

(178)

1810: Guanajuato

El Pípila

Hidalgo'nun birlikleri tepeleri kaplayan çalılıkların arasından kendilerine kasırga gibi yol açıyor ve taş yağdırarak Guanajuato'nun üzerine çöküyor. Madenci halk isyancı güruha katılıyor. Kralın tüfekli nişancılarının başarılı savunmasına rağmen kalabalık sokakları işgal ediyor, askerleri bozguna uğratıyor ve İspanyol iktidarın kalesine saldırıyor: Alhóndiga de Granaditas'ta, otuz odanın altındaki mahzenlerde beş bin çuvaldan fazla mısırın yanı sıra gümüş ve altın külçeleriyle mücevherden oluşan muazzam

bir servet var. Korku içindeki sömürge beyleri tüm varlıklarıyla birlikte oraya sığındılar.

Züppeler boş yere merhamet dileniyorlar. Boğazlama, yağmalama, zil zurna sarhoşluk gırla gidiyor ve yerliler ölüleri soyup kuyrukları olup olmadığına bakıyor.

Maden işçisi El Pípila günün kahramanı. Devasa bir kayayı sırtına aldığı, kurşun yağmurunun arasından bir kaplumbağa gibi geçtiği, yanan bir meşale ve bol miktarda reçineyle birlikte Alhóndiga'nın kapısını ateşe verdiği söyleniyor. El Pípila'nın gerçek adının Juan José Martínez olduğu ve başka isimlerinin de olduğu, Guanajuato'nun dehlizlerinde bulunan ve bulunmuş olan tüm yerlilerin isimlerini taşıdığını söylüyorlar.

(197)

1810: Guadalajara

Hidalgo

Dolores Köyü'ndeki herkes biliyordu ki, Papaz Hidalgo'nun sokaklarda yürürken okumak gibi kötü bir huyu vardı; şapkanın geniş kanatları güneşle sayfaların arasında, yolda okuyarak ilerlerken ona atların ya da Engizisyon'un çarpmamış olması bir mucize, çünkü okumaktan daha da tehlikeli olan şey onun okuduklarını okumaktı. Papaz, Dolores sokaklarının toz bulutunun arasmdan ağır adımlarla ve yüzünü daima bir Fransızca kitapla, toplumsal sözleşmeden, insan haklarından ve vatandaşın özgürlüğünden bahseden şu kitaplarından biriyle örterek geçiyordu ve eğer selam vermiyorsa kabalığından değil, kitabın resimlerinden birine gösterdiği ilgidendi.

Papaz Hidalgo, birlikte çanak çömlek yaptığı yirmi yerliyle birlikte ayaklandı ve bir haftanın sonunda sayıları elli bine ulaştı. Bunun üzerine Engizisyon'un şimşeklerini üzerine çekti. Meksika Kutsal Engizisyon Mahkemesi onu *dinsiz, dinini inkâr eden, Meryem'in bekâretini inkâr eden, materyalist, sefih, fuhuşun avukatı, kışkırtıcı, bölücü, Fransız serbestliği taraftarı* kişi olarak ilan etti.

Guadalupe Meryemi asiler ordusunun başında Guadalajara'yı işgal ediyor. Miguel Hidalgo duvarlardan Kral Fernando'nun resimlerinin kaldırılmasını emrediyor. Engizisyon'a cevabı köleliği kaldırarak, Avrupalıların mallarına el koyarak, yerlilerin ödedikleri vergilere son vererek ve zamanında onlardan gasp edilmiş toprakları sahiplerine iade ederek veriyor.

(127, 203 ve 321)

1810: Pie de la Cuesta

Morelos

Hidalgo gibi o da köy kilisesi papazı. Hidalgo gibi o da Tarasco halkının Michoacán Sıradağları'ndaki yurdunda, Piskopos Vasco de Quiroga'nın iki buçuk asır önce komünist ütopyasını hayata geçirdiği, ama daha sonra salgın hastalıklar ve Guanajuato madenlerine sokulan binlerce yerlinin zorla çalıştırılması yüzünden yok olan kefaret bölgesinde doğdu.

"*Güneyin sıcak topraklarına kat etmeye şiddetle girişiyorum.*"

Çoban ve katırcı, Carácuaro papazı José María Morelos devrime katılıyor. Yirmi beş mızrak ve birkaç tane çifteyle yollara düşüyor. Başına bağladığı beyaz ipek mendilin ardındaki ordu giderek büyüyor.

Palmiyeliklerde gizlenmiş Atoyac yerlilerinin peşine düşen Morelos, Pie de la Cuesta Köyü'nün içinden geçiyor.

"*Kim yaşıyor?*"

"*Yüce Tanrı!*" diye cevap veriyor yerliler.

Morelos onlara konuşuyor. O andan itibaren, *kim yaşıyor* çığlığına *Amerika* diye cevap verecekler.

(332 ve 348)

1811: Buenos Aires

Moreno

Az kişinin elinde toplanan büyük servetlerin toprağı ıslatmayan durgun sular gibi olduğuna inanıyordu Mariano Moreno. *Tiranlığa hiç dokunmadan sadece tiran değiştirmekle yetinmemek için,* sömürgecilik işinde sömürgecilik ticaretinde edinilmiş asalak servetlerin kamulaştırılması gerekir. İçeride bunca para varken Avrupa'da öldürücü faizlerle borç aramak niye? Yurtdışından Stoddard piyanolar ve Çin vazoları yerine makineler ve tohumlar getirmek gerekiyordu. Moreno, devletin, yeni özgür ulusun büyük işadamma dönüşmesi gerektiğine inanıyordu. Devrimin düşmanlarına karşı acımasız, kurnaz ve tavizsiz, dışarıdan seyredenlerine karşıysa uyanık olması gerektiğine inanıyordu.

İktidarı kısa bir süreliğine ele geçirdi ya da ele geçirdiğini zannetti.

"Tanrı'ya şükürler olsun," diyerek derin bir nefes alıyor Buenos Airesli tüccarlar. *Cehennemin şeytanı,* Mariano Moreno açık denizde öldü. Arkadaşları French ve Beruti sürgüne gidiyorlar. Castelli hapis cezasma çarptırılıyor.

Cornelio Saavedra, Moreno'nun basıp dağıttığı, Rousseau'nun "Toplumsal Sözleşme"'sinin nüshalarının toplatılmasını emrediyor ve La Plata Nehri'nde hiçbir Robespierre'e yer olmadığı konusunda uyarıyor.

(2 ve 267)

1811: Buenos Aires

Castelli

İki kişiydiler: Bir kalem ve bir ses. Bir Robespierre, yani Mariano Moreno, yazıyordu, diğeri konuşuyordu. *Hepsi aşağılık,* diyordu bir İspanyol komutan, *ama Castelli ve Moreno aşağılık ötesi.* Büyük hatip Juan José Castelli, Buenos Aires'te tutuklu.

Muhafazakârlarca gasp edilen devrim devrimcilerini kurban veriyor. Suçlama yağıyor: Castelli kadın düşkünüdür, ayyaştır, kumarbazdır ve Kilise'ye küfreder. Yerlilerin kışkırtıcısı, yoksulların adalet dağıtıcısı, Amerikan davasının sözcüsü mahkûm kendini savunamıyor. Ağzında bir tümör çıktı. Dilini kesmek gerekiyor.

Devrim Buenos Aires'te dilsiz kalıyor.

(84)

1811: Bogota

Nariño

Efendilerimizi değiştirdik, diye yazıyor Antonio Nariño Kolombiya'da.

Kendisinin kurduğu, yönettiği ve baştan sona kaleme aldığı gazete "La Bagatela" tüm kuklaları başsız, ileri gelenleri de dayanaksız bırakıyor. Nariño, Kolombiyalıların vatansever başkaldırısının maskeli baloya dönüşmekte olduğunu belirtiyor ve bağımsızlığın hemen şimdi ilan edilmesini talep ediyor. Ayrıca, çölde bir ses misali, toplumun alt kesimlerine de oy hakkı verilmesini ve çıplak gezen ayak takımının iradesinin kadifelere bürünmüş beyefendininkiyle aynı değerde olmasını istiyor.

Efendilerimizi değiştirdik, diye yazıyor. Birkaç ay önce halk Bogota'nın Ana Meydan'ını işgal etti ve erkekler Genel Vali'yi hapse tıkarken, kadınlar da karısını fahişeler hapishanesine attılar. Komünlerin komutanı José Antonio Galán'm hayaleti öfkeli kalabalığın en önünde saldırıyordu. İşte o zaman, doktorlar, piskoposlar, tüccarlar, toprak ve köle sahiplerinin yürekleri ağzına geldi: *Fransa'nın sefihlerinin hatalarını* her ne pahasına olursa olsun tekrarlamayacaklarına ant içerek, Genel Vali ve karısının gizlice kaçışını kolaylaştırdılar.

Efendilerimizi değiştirdik. Kolombiya'yı bol kolalı gömlekli ve çok düğmeli ceketli beyefendiler yönetiyor. *Cennette bile hiyerarşi var*, diye vaaz veriyor katedralin papazı, *ayrıca elimizdeki hiçbir*

parmak eşit değil. Hanımefendiler, siyah bir başörtüsünün altındaki bir bukleler, çiçekler ve kurdeleler yumağını öne eğerek istavroz çıkarıyorlar. İleri Gelenler Komitesi ilk emirlerini yayınlıyor. Diğer vatansever önlemlerin yanı sıra, ellerindeki her şey alınmış yerlilerin ellerinde kalan yegâne şeye el koymaya karar veriyor. Komite, onları vergiden kurtarma bahanesiyle, ortaklaşa işledikleri toprakları gasp ediyor ve böylece yerlileri avlusunun ortasında bir işkence sehpası bulunan büyük çiftliklerde çalışmaya mecbur bırakıyor.

(185 ve 235)

Gitarla çalınan ve şarkıcının eşlik ettiği, tepetaklak dünya beyitleri

Tepetaklak çizmek dünyayı,
ortaya çıkardı onca hatayı:
Tilki tazının peşinden koştu
ve hırsız kovaladı yargıcı.
Ayaklar yukarıda yürüdü,
ağız ise yere bastı,
ateş suyu söndürmekte,
kör öğretiyor okuma yazma,
öküzler oturmuş arabaya
ve arabacı çekiyor onları.

Bir adamın kıyılarında
oturmuştu bir ırmak,
ve bileylerken atını
suluyordu bıçağını.

(179)

1811: Chilapa

Koca göbek

Meksika'da askeri düzen halk ayaklanmasını bastırıyor. Hidalgo, Chihuahua'da kurşuna dizildi. Dört aylık zincire vurulma ve işkencenin sonunda fikirlerinden vazgeçtiği söyleniyor. Şimdi bağımsızlık Morelos'un peşinden giden güçlere bağlı.

Ignacio López Rayón, Morelos'a çok acil bi uyarı mesajı gönderiyor: *Güvenilir bir kaynaktan öğrendiğime göre Genel Vali sizi öldürmesi için bir katile para vermiş. Bu adam hakkında şimdilik size söyleyebileceğim tek şey kocaman bir göbeği olduğu...*

Haberci atları çatlatarak Chilapa kampına şafak vaktinde varıyor.

Öğlende, katil ulusal davaya hizmetlerini sunmaya geliyor. Morelos kollarını kavuşturmuş halde, onun vatanseverlik nutuklarını dinliyor. Hiçbir şey söylemeden, katili sağma oturtuyor ve onu öğle yemeğini paylaşmaya davet ediyor. Morelos her lokmayı sonsuza dek çiğniyor. Katilin yemek yiyişini seyrediyor, bu arada katil tabağına bakıyor.

Akşam yemeğini de birlikte yiyorlar. Katil yemeğini yiyip konuşurken, birden lokma boğazma kaçıyor. Morelos, kibar bir heykel gibi onunla göz göze gelmeye çalışıyor.

"İçimde kötü bir his var," diyor birden ve karşısındaki bedenin kasılmasını, sandalyenin gıcırdamasını bekliyor, sonra ortamı yumuşatıyor: "Yine romatizmalarım azdı. Yağmur yağacak." Gülen yüzüne birden mahzun bir bakış yerleşiyor. Bir puro yakıyor. Dumanları inceliyor.

Katil ayağa kalkmaya cüret edemiyor. Minnetlerini kekeliyor. Morelos yüzünü ona yaklaştırıyor.

"Merak ediyorum," diyor.

Katilin irkilişini teyit ediyor ve alnını yıkayan ter damlalarını sayıyor. Soru gecikiyor:

"Uykunuz var mı?"

Ve hemen akabinde:

"Yanımda uyuma onurunu bana verir misiniz?"

Ölme konusunda kararsız, can çekişen bir mumla ayrılmış bir biçimde yatağa uzanıyorlar. Morelos ona sırtını dönüyor. Derin nefes alıyor, belki de horluyor. Gün ağarmadan önce, uzaklaşan atın nal seslerini dinliyor.

Öğlene doğru yardımcısından yazı takımını istiyor.

Ignacio López Rayón'a mektup: *Uyarı için teşekkürler. Bu kampta benden başka koca göbekli yok.*

(348)

1811: Banda Oriental'in otlakları*

"Kimse kimseden daha üstün değildir,"

diyor atlı çobanlar. Toprağın sahibi olamaz, çünkü havanın da yoktur. Ne yıldızlardan daha iyi çatı biliniyor ne de dost atın üzerinde, deniz gibi dalgalanan çayırlarda amaçsızca dolaşma özürlüğüyle kıyaslanacak ihtişam.

Açık arazide otlatacak sığırların varsa her şeyin var demektir. Gaucholar etten başka bir şey yemiyorlar, çünkü yeşillik onlar için çimen demek ve çimen de inekler için. Izgara et ziyafeti tütün ve romun yanı sıra dünyevi olaylar ve mucizeler hakkındaki şarkılara eşlik eden gitarlarla tamamlanıyor.

Latifundiyaların kullanıp attığı *özgür adamlar* olan gaucholar José Artigas'ın etrafında ayaklanıyorlar. Uruguay Nehri'nin doğusundaki ovaları ateşe veriyorlar.

(277 ve 278)

* Uruguay Nehri'nin doğusuyla La Plata Nehri'nin kuzeyi arasında kalan Güney Amerika topraklarına verilen ad. (ç.n.)

1811: Uruguay Nehri'nin kıyıları

Göç

Buenos Aires Hükümeti, Genel Vali'yle anlaşmaya varıyor ve Montevideo'yu kuşatan birliklerini geri çekiyor. José Artigas, topraklarını İspanyollara geri veren ateşkes anlaşmasına uymayı reddediyor ve *dişleri ve tırnaklarıyla da olsa* savaşı sürdüreceğine yemin ediyor.

Gauchoların reisi bağımsızlık ordusu oluşturmak için kuzeye doğru göç ediyor ve dağınık bir topluluk onun ayak izlerinde birleşip bir halka dönüşüyor. Gezgin ordu vatansever dağlı gauchoları, tarım işçilerini ve çiftçileri saflarına katıyor. Kuzeyde, yaraları iyileştiren ya da mızrağı kavrayan kadınlar yürüyor ve yürüyüş boyunca keşişler yeni doğan askerleri vaftiz ediyorlar. Gayet korunaklı yaşamış olanlar açık havayı ve sakin bir hayat sürmüş olanlar tehlikeyi seçiyor. Yazı adamları ve bıçak ustaları, ağzı laf yapan doktorlar ve öldürmeye yeminli azılı katiller kuzeye yürüyorlar. Dişçiler ve inançla iyileştirenler, gemilerden ve kalelerden firar edenler, kaçak köleler yürüyorlar. Yerliler çadırlarını yakıp okları ve sapanlarıyla onlara katılıyorlar.

Arabalardan, atlardan ve yayalardan oluşan uzun kervan kuzeye gidiyor. Onun geçtiği yerlerdeki insanlar bir vatan arzusuyla bu kervana katıldıkça, ileride Uruguay adını alacak topraklar giderek boşalıyor. Bizzat o da onlarla, evlatlarıyla birlikte gidiyor ve geride hiçbir şey kalmıyor. Kül ve sessizlik bile yok oluyor.

(277)

1812: Cochabamba

Kadınlar

Cochabamba'da birçok erkek kaçıp gitti. Kadınların tamamı orada kaldı. Tepede çığlıklar yankılanıyor. Etrafları sarılmış Cochabambalı sıradan kadınlar bir ateş çemberinin ortasında savaşıyor-

lar. Beş bin İspanyol tarafından kuşatılmış kadınlar kırık dökük teneke toplar ve birkaç tane arkebüzle direniyor ve son haykırışa kadar çarpışıyorlar.

Uzun bağımsızlık savaşının yankıları olacak. Askerleri biraz gevşediğinde General Manuel Belgrano onlara moral aşılama ve cesaret verme konusunda her zaman işe yarayan o sözcükleri haykıracak. General bocalayan askerlerine soracak: *Cochabamba'nın kadınları burada mı?*

(5)

1812: Caracas

Bolívar

Bir deprem Caracas, La Guaira, San Felipe, Barquisimeto ve Mérida'yı yerle bir ediyor. Bunlar bağımsızlık ilan etmiş Venezüella şehirleri. Kreol başkaldırının merkezi konumundaki Caracas'ta enkaz altında on bin ölü yatıyor. Kalabalık taşların arasında bedenleri ararken ayinlerden ve lanetlemelerden başka bir şey duyulmuyor.

Tanrı yoksa İspanyol mu? Deprem vatanseverler tarafından kurulan darağacını yuttu ve yeni doğan cumhuriyetin onuruna Tanrı'ya övgü ilahisi söylenmiş olan kiliselerin hiçbiri ayakta kalmıyor. Yerle bir olmuş Las Mercedes Kilisesi'nde sapasağlam ayakta kalan yegâne sütunun üzerinde İspanya Kraliyet arması var. Krala sadık kalan şehirler Coro, Maracaibo, Valencia ve Angostura'da bir çatlak dahi oluşmadı.

Caracas'ta kavurucu bir hava var. Enkazdan görüşü engelleyen yoğun bir toz yükseliyor. Bir papaz kalabalığı kışkırtıyor. Papaz, Tanrı'nın kendisiyle alay edilmesine artık tahammül etmediğini haykırıyor.

"*İntikam!*" diye bağırıyor.

Kalabalık onun etrafında, eskiden San Jacinto Manastırı olan yerde toplanıyor. Sunağın kalıntılarının üzerine çıkan Papaz, Tanrı'nın öfkesine sebep olanların cezalandırılmalarını talep ediyor.

"*İntikam!*" diye haykırıyor İsa'nın kırbacı ve suçlayıcı parmağı, kollarını kavuşturmuş halde sahneyi incelemekte olan bir vatansever subayı işaret ediyor. Kalabalık kısa boylu, iri kemikli, parlak üniformalı subaya doğru dönüyor ve onu ayaklarının altında ezmek üzere ilerlemeye başlıyor.

Simón Bolívar ne yalvarıyor ne de geriliyor: Saldırıya geçiyor. Kılıç elde öfkenin içinden geçip sunağa tırmanıyor ve kıyamet habercisi papazı tek bir kılıç darbesiyle yere deviriyor.

Kalabalık sessizce dağılıyor.

(116)

1813: Chilpancingo

Bağımsızlık devrim mi yoksa yalan mı?

Morelos üç askeri seferde Meksika topraklarının büyük bir bölümünü ele geçirdi. Müstakbel cumhuriyetin kongresi, gezgin kongre önderin peşi sıra dolaşıyor. Milletvekilleri yerde uyuyor ve karınlarını askerlerin kumanyasıyla doyuruyorlar.

Donyağından bir mumun ışığında Morelos ulusal anayasanın temellerini kaleme alıyor. Özgür, bağımsız ve Katolik bir Amerika öneriyor; yerlilerin ödedikleri haraçların yerini gelir vergisi alıyor ve yoksulun gündeliğini yükseltiyor; düşmanın mallarına el koyuyor; ticaret serbestliğini getiriyor ama gümrük duvarlarıyla birlikte; köleliğe, işkenceye ve toplumsal ayrımları ten rengine bağlayan kast rejimine son veriyor, öyle ki *bir Amerikalıyı diğerinden farklı kılan sadece kusurları ve erdemleri olacak.*

Zengin Kreollerin gözü korkuyor. Morelos'un birlikleri servetlere el koyarak ve büyük çiftlikleri bölerek ilerliyor. İspanya'ya karşı savaş mı yoksa hizmetkârların başkaldırısı mı? Bu bağımsızlık onlara uymuyor. Onlar başkasını yapacaklar.

(348)

1814: San Mateo

Boves

Venezüella'da *bağımsızlık* sözcüğü zengin Kreoller için henüz *ticaret serbestliği*'nden daha fazla bir anlam ifade etmiyor.

Kızıl sakallı ve yeşil gözlü bir Herkül olan İspanyolların şefi, siyahların ve melezlerin de önderi. Köleler José Tomás Rodríguez Boves'in yani "Baba" Boves'in peşinden gitmek için firar ediyorlar. Düzlüklerden on bin atlı Tanrı ve Kral adına tarlaları yakıp efendilerin kellelerini uçuruyor. Siyah fon üzerindeki bir kurukafadan oluşan Boves'in bayrağı yağma, rövanş ve İspanya'dan bağımsızlığını kazanmaya niyetlenen kakao oligarşisine karşı ölümüne savaş vaat ediyor. Boves, San Mateo'nun kırlarında Bolívar ailesinin malikânesine atıyla giriyor ve ana giriş kapısına bir bıçakla ismini kazıyor.

Mızrak ve kurşun pişmanlık duymuyor. Boves, kurşunla öldürmeden önce, kurbanın surat ifadesini görme zevkini tatmak için kurusıkı fişekle kurşuna diziyor. En iyi ailelerin kızlarını en cesur askerler arasında paylaştırıyor. İyi ailelerden gelen vatanseverlerle onlarla boğa güreşi oynamaktan büyük keyif alıyor, sonra da enselerine matador şişlerini saplıyor. Kelleleri sanki şaka yapar gibi uçuruyor.

Kısa bir süre sonra bir mızrak onu delip geçecek. Onu ayakları bağlı olarak gömecekler.

(160)

1815: San Cristóbal Ecatepec

Göl onu bulmaya geliyor

İspanyollar José María Morelos'ı Tezmalaca'nın dikenli sırtında ele geçiriyorlar. Birçok hata ve bozgundan sonra onu böğürtlenlerin arasında, silahsız ve mahmuzsuz bir halde ve üzerinde yırtık pırtık elbiselerle yakalıyorlar.

Onu zincire vuruyorlar. Küfürler yağdırıyorlar. Yarbay Eugenio Villasana soruyor:

"Eğer siz kazanan ben kaybeden olsaydık ne yapardınız?

"*Size günah çıkarmanız için iki saat verirdim*," diyor Papaz Morelos, "*sonra da kurşuna dizerdim.*"

Onu Engizisyon'un gizli hücrelerine götürüyorlar.

Diz çöktürüp aşağılıyorlar. Arkasından infaz ediyorlar.

Genel Vali asinin yaptıklarından pişmanlık duyarak öldüğünü söylüyor. Meksika halkı idam mangasının ateş edişini gölün duyduğunu, bunun üzerine sularının kabardığını, dışarıya taştığını ve ölüyü alıp getirdiğini söylüyor.

(178 ve 332)

1815: Paris

Denizlerde ya da kütüphanelerde sefere çıkanlar

Gezgin yazar Julien Mellet Avrupalı topluluğa Güney Amerika'daki maceralarını anlatıyor. Diğer şeylerin yanı sıra Şili, Quillota'da çok yapılan ve *Gineli siyahlar tarafından* oraya getirilmiş *çok canlı ve şehvetli bir dansı* betimliyor. Mellet, dalgınlığına gelmiş gibi yaparak, Montevideo zencilerinin bir dansının betimlemesini, gezgin Anthony Helms'in sekiz yıl önce Londra'da yayınladığı metinden birebir kopya çekiyor. Zaten Helms de o metni kelimesi kelimesine Dom Pernetty'nin 1770'te Paris'te yayınladığı bir kitaptan çalmıştı. Pernetty'nin Montevideolu kölelerin dansını birinci elden anlatırken kullandığı sözcükler de, Peder Jean-Baptiste Labat'nın Haiti zencilerine adadığı ve yarım asır önce Lahey'de yayınlanmış bir kitaptakilere şaşırtıcı derecede benziyordu.

Labat'nın o cümleleri Montevideo'dan geçerek Karayip'ten Şili şehri Quillota'ya kadar, ayrıca Londra'dan geçerek Lahey'den Paris'e kadar yazarlarından çok daha fazla –pasaportsuz ve kılık değiştirmeden– seyahat ettiler.

(19)

1815: Mérida, Yucatán

VII. Fernando

Yucatán'ın kolalı gömlekli beyleri Mérida'nın tozdan ve güneşten bembeyaz olmuş Silah Meydanı'nı geçiyor ve görkemli bir tören alayı şeklinde katedrale giriyorlar. Kemerlerin gölgesinde tamal ve kolye satan yerliler ne çanların neden bu kadar coşkulu çaldığını, ne de beylerin taşıdığı bayrağın üzerindeki taçlı başın kime ait olduğunu biliyorlar.

Sömürge aristokrasisi Madrid'den gelen haberleri kutluyor. Fransızların ülkeden kovulduğunu ve İspanya'yı şimdi VII. Fernando'nun yöneteceğini gecikmeli olarak öğrendiler. Haberciler, Kral'ın etrafında şöyle bağırıldığını anlatıyorlar: *Yaşasın zincirler!* Saray soytarıları çıngıraklarını tıngırdatırken, Kral Ferdinand kendisini tahta çıkaran savaşçıları ya hapse attırıyor ya da kurşuna dizdiriyor, Engizisyon'u diriltiyor ve ruhban sınıfıyla soylulara ayrıcalıklarını geri veriyor.

(339)

1815: Curuzú-Cuatiá

La Plata Nehri'nde derinin döngüsü

Bir mızrağın ucundaki sivri uçlu yarım ay kaçan hayvanın bacaklarını arıyor. Tek bir kesik: Atlının isabetli bir vuruşuyla dana tökezliyor, inliyor ve yere devriliyor. Atlı yere iniyor ve hayvanın kafasını kesip derisini yüzüyor.

Her zaman böyle öldürmüyor. Kaçak hayvanları bağırışlarla gütmek ve ağıllarda bıçaktan geçirmek çok daha kolay geliyor, ölüme doğru çılgınca koşan binlerce sığır ya da yabani at; hayvanları gece dağda uyurken gafil avlamaksa bundan da kolay.

Gaucho deriyi yüzüyor ve güneşin altında geriyor. Gerisi, yani ağzın istemedikleri de kargalara kalıyor.

İki İskoçyalı tüccar olan Robertson Kardeşler, John ve William, bu topraklarda içi altın para dolu sosisleri andıran çantalarla dolaşıyorlar. Curuzú-Cuatiá'daki bir çiftlikten Goya Köyü'ne altmış arabada on bin tane deri gönderiyorlar.

Kocaman tahta tekerler gacırdayarak dönüyor ve üvendireler öküzleri dürtüyor. Arabalar kırları geçiyor, bayırları tırmanıyor, haliçleri ve yükselmiş nehirleri aşıyorlar. Karanlık çökünce, arabalar ateşlerin etrafında çember oluyor. Gaucholar sigara tüttürüp mate çayı içerken korların üzerinde nar gibi kızaran etlerin kokusu havayı dolduruyor. Yemekten sonra genellikle öyküler anlatılıp gitar çalınıyor.

Goya Köyü'nden sonra derilerin yolculuğu Buenos Aires limanına doğru devam edecek ve sonra da denizi aşıp Liverpool'un tabakhanelerine ulaşacaklar. Bir süre sonra, Britanya yapımı çizmelere, ayakkabılara ve kırbaçlara dönüşmüş ve değerleri defalarca katlanmış olarak Plata Nehri'ne geri dönecekler.

(283)

1815: Buenos Aires

İleri gelenler Avrupa'da bir kral arıyorlar

Kaz tüyü kalem şöyle yazıyor: *José Artigas, vatan haini.*

Ona altın ve rütbe teklif ettiler ama nafile. Ölçme çubukları ve hassas tartı aletleri konusunda her biri uzman bir tüccar olan Buenos Aires'in ileri gelenleri Artigas'ın ölü ya da diri fiyatını hesaplıyorlar. İsyancıların liderinin kellesi için altı bin duro ödemeye razılar.

O topraklardan gaucho şeytanını kovmak için Carlos de Alvear onları İngilizlere hediye ediyor: *Bu bölgeler,* diye yazıyor Alvear, Lord Castlereagh'a, *herhangi bir şart ileri sürmeden Büyük Britanya'ya katılmak istiyorlar.* Ayrıca Lord Strangford'a yalvarıyor: *Britanya Ulusu, sizin cömert kollarınıza atıldıkları şu anda La Plata Nehri sakinlerini kendi kaderine terk edemez...*

Manuel de Sarratea, Buenos Aires'te taç giydirilecek bir kral bulmak için Londra'ya gidiyor. Cumhuriyetçi ve federal iç bölgeler limanın ayrıcalıklarını tehdit ediyorlar ve korku her türlü yemini önüne katıp götürüyor. Madrid'de, zamanın ateşli cumhuriyetçileri Manuel Belgrano ve Bernardino Rivadavia tahtı VII. Fernando'nun kardeşi veliaht prens Francisco de Paula'ya öneriyorlar. Buenos Airesli elçiler babadan oğula geçen ve tüm La Plata, Şili ve Peru'yu kapsayan bir iktidar vaat ediyorlar. Yeni bağımsız krallığın bayrağı mavi-beyaz olacak; özgürlük ve mülkiyet kutsal sayılacak, saray çevresini de düklük, kontluk ve markiliğe yükseltilen seçkin Kreoller oluşturacak.

Kimse kabul etmiyor.

(2 ve 278)

1815: Arınma Kampı

Artigas

General Artigas işte burada, nehrin öfkelenip fokurtular ve girdaplar oluşturduğu, etrafı çukurlar ve kanyonlarla çevrili bu mor platonun üzerinde hüküm sürüyor. Bu bin yoksul Kreol ocağı, bu çamur ve samandan inşa edilmiş, pencereleri deriden çiftlik evleri La Plata Nehri İç Kısım Halkları Konfederasyonunun başkenti. Hükümet kulübesinin önünde atlar, tavsiye getirip emir götürürken dörtnala koşturan mesajcıları bekliyor. Güneyin önderinin üniformasında ne püsküller ne de madalyalar var.

Çayırın çocuğu Artigas zamanında kaçakçılık ve kaçakçı takipçiliği yapmıştı. Her ırmağın geçitlerini, her dağın sırlarını ve her bölgenin otlarının tadını biliyor. Ve daha önemlisi, verecek sadece bir canları olan ve onu da büyüleyici bir girdabın içinde mızrakla savaşırken veren yalnız süvarilerin ruhlarının derinliklerini biliyor.

Artigas'ın bayrakları Uruguay ve Paraná nehirlerinin suladığı ve Córdoba Sıradağları'na kadar uzanan bölgenin üzerinde dalga-

lanıyor. Bu uçsuz bucaksız araziyi İspanya'dan kurtulduktan sonra Buenos Aires'in sömürgesi olmayı reddeden eyaletler paylaşıyor.

Buenos Aires Limanı, hor gördüğü ve korktuğu toprağa sırtını dönerek yaşıyor. Tüccarlar seyir noktalarına çıkıp herhangi bir kral değil ama giyim, konuşma ve düşünme konularında yenilikler getiren gemileri bekliyorlar.

Çığ gibi yağan Avrupa menşeli mallar karşısında Artigas *bizim sanatlarımızı ve fabrikalarımızı* koruyan ve sadece makinelerin, kitapların ve ilaçların serbest geçiş hakkı olduğu duvarlar yükseltmek istiyor ve Buenos Aires'in tekel konumuyla gasp ettiği taşra ticareti Montevideo Limanı'na doğru kayıyor. Artigasçı Federal Birlik kral değil vatandaşların oluşturduğu meclis ve kongreler istiyor ve bütün bunlar yetmezmiş gibi Önder Artigas bir de tarım reformu emri veriyor.

(277 ve 278)

1816: Banda Oriental'in otlakları

Tarım reformu

Buenos Aires'te çığlıkgöğe yükseliyor. Artigas, Uruguay Nehri'nin doğusunda, Belgrano ve Mitre ailelerinin, San Martín'in kayınpederinin, Bernardino Rivadavia'nın, Azcuénaga'nın, Almagro'nun ve Díaz Vélez'in topraklarını kamulaştırıyor. Montevideo'da tarım reformuna *cinayet projesi* diyorlar. Lucas Obes ve Juan María Pérez'in yanı sıra diğer minuet ve üçkâğıtçılık sanatçıları, ayaklarına prangalar takılıp Artigas tarafından hapse atılıyor.

Toprak sahipleri, kralın bağışı, yolsuzluk ya da yağmayla fersahlarca toprağı yutan toprak yiyiciler için gaucho savaşta ilk feda edilendir ya da çiftlik hizmetçisidir ve buna karşı çıkanı işkence tezgâhına bağlamak ya da kurşuna dizmek gerekir. Artigas her gauchonun bir parça toprak sahibi olmasını istiyor.

Yoksul halk çiftlikleri istila ediyor. Savaşın yerle bir ettiği doğudaki topraklarda çiftlikler, ekili araziler ve hayvan ağılları ku-

rulmaya başlıyor. Hep zulme uğramış köylüler zulmedene dönüşüyor. Bağımsızlık savaşında canını ortaya koymuş adamlar yeniden kaderlerine terk edilmeyi reddediyorlar. Montevideo Kilise Meclisi, *bir uğursuzlar sürüsünün* başında dörtnala giderek toprak ve sığır paylaştıran, Artigas'ın askeri Encarnación Benítez'i *kanun kaçkını, ahlaksız, serseri ve vahşi* diye niteliyor. Yoksullar onun mızrağı altında kendilerine bir sığınak buluyorlar, ama bu okuma yazma bilmez, aniden parlayan, belki de acımasız esmer adamın ne bir heykeli dikilecek ne de ismi bir caddeye, bir sokağa, hatta bir patikaya verilecek.

(335)

1816: Chicote Tepesi

Savaş sanatı

Kralın piyadeleri Chicote Tepesi'nde Yukarı Perulu bir avuç vatanseveri çembere aldılar.

"*Ben düşmana esir düşmem!*" diye haykırıyor asker Pedro Loayza ve uçurumdan atlıyor.

"*Vatan için öleceğiz!*" diye bağırıyor Komutan Eusebio Lira ve kendini uçurumdan atmak üzere koşmaya başlıyor.

"*Eğer salaksak öleceğiz,*" diyerek onun önüne geçiyor orkestranın büyük davulcusu José Santos Vargas.

"*Haydi çalılıkları yakalım,*" diye öneride bulunuyor Çavuş Julián Reinaga.

Uzun kuru otları ateşe veriyorlar ve rüzgâr alevleri düşman birliklerine doğru itiyor. Ateş dalga dalga saldırıyor. Kuşatmacılar tüfeklerini ve mermilerini havaya fırlatarak ve Her Şeye Kâdir Tanrı'dan merhamet dileyerek panik halde kaçıyorlar.

(347)

1816: Tarabuco

Juana Azurduy

Chuquisaca Manastırı'nda rahibe olmak için doğdu, kateşizmlerle yetiştirildi ve şimdi bağımsızlık savaşçıları ordusunda yarbay. Dört çocuğundan sadece savaşın tam ortasında, at kişnemeleri ve top gümbürtüleri arasında doğurduğu yaşıyor; kocasının kafasıysa bir İspanyol mızrağının ucuna geçirildi.

Juana dağlarda erkeklerin başında at koşturuyor. Gök mavisi şalı rüzgârda dalgalanıyor. Bir eli atının dizginlerini tutarken diğeri kılıcıyla kelleler uçuruyor.

Bedenine giren her besin cesarete dönüşüyor. Yerliler ona Juana demiyorlar, Pachamama diyorlar, yani Toprak.

(126)

1816: Port-au-Prince

Pétion

Fransızlar tarafından ablukaya alınan ve geri kalanların tümü tarafından tecrit edilen Haiti enkaz halinde yatıyor. Napolyon'u bozguna uğratan kölelerin bağımsızlığını hiçbir ülke tanımadı.

Ada ikiye bölünmüş durumda.

Kuzeyde, Henri Christophe kendini imparator ilan etti. Yeni zenci soylular, Marmelat Dükü, Limonata Kontu kendilerini Sans-Souci Kalesi'nde minuet dansına kaptırmışken beyaz perukalı zenci uşaklar reverans yapıyor ve zenci süvari erleri tüylü bonelerini Versailles kopyası bahçelerde gezdiriyorlar.

Güneyde, Alexandre Pétion cumhuriyeti yönetiyor. Pétion, eski köleler arasında toprak dağıtarak, savaş tarafından yakılıp yıkılmış tarlaların külleri üzerinde bir köylü ulusu kurmaya çalışıyor, çok yoksul ama özgür ve silahlı bir ulus.

Simón Bolívar sığınacak bir yer ve yardım ararken Haiti'nin güney kıyısına çıkıyor. Saatine varasıya her şeyini sattığı

Jamaika'dan geliyor. Davasına kimse inanmıyor. Parlak askeri operasyonlar bir seraptan başka bir şey olmadılar. Francisco de Miranda, Cádiz Cephaneliği'nin bir duvarına zincirlenmiş halde can çekişiyor; İspanyollar, geçmişi yeğleyen ya da vatanseverlerin vaat ettiği geleceğe henüz inanmayan Venezüella ve Kolombiya'yı yeniden işgal ettiler.

Pétion, Bolívar'ı gelir gelmez, yeni yılın ilk gününde kabul ediyor. Ona yedi gemi, iki yüz elli adam, misket tüfekleri, barut, erzak ve para veriyor. Sadece bir şartı var. Bir zenci kadınla bir Fransızın oğlu olarak köle doğan Pétion, Bolívar'dan, kurtaracağı topraklardaki kölelerin özgürlüğünü talep ediyor.

Bolívar onunla el sıkışıyor. Şimdi savaşın yönü değişecek. Belki Amerika'nın da.

(115, 116 ve 202)

1816: Meksika Şehri

"El Periquillo Sarniento"*

İlk Latin Amerikalı roman Zuleta Sokağı'ndaki bir matbaada doğuyor. José Joaquín Fernández de Lizardi üç ciltte *Uyuz Papağan*'ın talihsizliklerini anlatıyor; okurlar eseri yalayıp yutuyor ve gülmekten kırılıyorlar. Genel Vali, çıkmak üzere olan dördüncü cildi yasaklıyor, ama karakteri yakalamanın artık mümkünatı yok.

İspanyol pikaresk romanlarının Amerikalı oğlu El Periquillo Meksika sokaklarına ulaştı. Her tarafta dolaşarak gelenekleri çırılçıplak soyuyor; kumarbazın masasmdan noterin bürosuna atlıyor ve berber koltuğundan da hapishane zeminine. Onun maceralarından hoşlanmayan bir sürü insan var. Papaz yüceltici vaazlarıyla onu hedef alıyor. Aydınlanma taraftarı bir ahlakçı olan Lizardi her oyunu bir yaşam dersine dönüştürüyor.

(9, 111 ve 303)

* Uyuz Papağan. (ç.n.)

1817: Santiago (Şili)

Şeytan iş başında

Zarif gençler parmakları kirlenmesin diye sigarayı altın bir maşacıkla tutarak içiyorlar ama Santiago'nun dört bir yanı çöplerle çevrili. Kuzeyde, evler Mapocho Nehri çöplüğüne bakıyor. Güneyde Cañada pislikleri uzanıyor. Güneş, Santa Lucía Tepesi'ndeki atık dağlarının üzerinden yükseliyor ve son ışınları San Miguel ve San Pablo kenar mahallelerinin çöplüklerini aydınlatıyor.

Bu çöplüklerin birinde beliren bir ziyaretçi dün gece bütün şehri bir uçtan diğer uca geçerken, yaydığı kükürt rüzgârı sokak fenerlerindeki donyağı mumları titretti. Ziyaretçi Compañía Tapınağı civarında kalıp etrafa göz attıktan ve çevredekilere gözdağı verdikten sonra bekçinin sesi saat on biri haber verdi:

"Selam sana tertemiz Meeeryeeeem!"

Bunun üzerine Şeytan telaş içinde oradan kaçtı.

Kaybettiği ayakkabı Santiago'yu ev ev dolaşıyor. Bir keşiş onu gümüş bir tepsinin içinde, bir peçeteye sarılı halde taşıyor. Dindar hanımlar onu görünce ıstavroz çıkarıyor.

(256)

1817: Santiago (Şili)

Manuel Rodríguez

Her kim ki Amerikan bağımsızlığından bahseder, kendi ölüm fermanını imzalamış olur. Her kim ki Mendoza'dan mektup alır, darağacına ya da kurşuna dizilme duvarının önüne gider. Gözetim Mahkemesi, Santiago'da ihbarcılığı teşvik ediyor.

Vatanseverler İspanya tarafından darmadağın edilmiş orduyu Mendoza'dan başlayarak ve Mendoza'ya yönelerek yeniden topluyorlar. Direniş rüzgârı sıradağlar boyunca, hiç iz bırakmadan gidip geliyor karların ışıltısında.

Haberci bir emri Santiago'da horoz döğüşlerinde, diğeriniyse şık bir partide yerine ulaştırdıktan sonra, kenar mahalledeki iki at yarışı arasında bir rapor teslim alıyor. Haberci önde gelen evlerden birine girerken kendini tanıtmak için kapıyı üç kez çalıyor ve aynı zamanda da katır sırtında dağların tepesine çıkıyor ya da çayırlarda dörtnala at koşturuyor. Savaşçı, San Fernando Köyü'nden geçerken Melipilla'ya doğru ani bir saldırıya geçiyor; Rancagua'yı vururken Pomaire'de attan iniyor ve bir bardak şarap içiyor.

haberci ve savaşçı Manuel Rodríguez'in başına İspanyol vali ödül koydu ama onun başı bir keşiş kapüşonunun, geniş bir arabacı şapkasının, bir seyyar satıcı sepetinin ya da şık bir beyefendinin fötr şapkasının altına gizlenmiş olarak dolaşıyor. Kimse onu yakalayamıyor, çünkü hiç hareket etmeden uçuyor ve içeriye doğru çıkarken dışarıya doğru giriyor.

(106)

1817: Montevideo

Bir destan için imgeler

Rio de Janeiro'dan yola çıkan çok büyük bir ordu, José Artigas'ı yok etmek ve anılarda bulaşıcı emsalinin gölgesini dahi bırakmamak için karadan ve denizden geliyor. Brezilya birlikleri kimseye merhamet göstermeden istila ediyor ve bu toprakları haydutlardan temizleyeceklerini ilan ediyorlar: General Lecor zarar görmüş olan mülkiyet ve miras haklarını geri getireceklerini vaat ediyor.

Lecor, Montevideo'ya sayvan altında giriyor. Peder Larrañaga ve Francisco Javier de Viana latifundiya kurtarıcılarına şehrin anahtarlarını veriyorlar. Hanımefendiler o güne dek hiç görülmemiş nişanlar, madalyalar ve sorguçlu miğferler defilesinin geçişi esnasında çiçekler ve mavi konfetiler atıyorlar. Ölümleri haber vermekten bıkmış olan katedralin çanları coşkuyla çalıyor. Buhurdanlıklar sallanıyor, reverans yapan tüccarlar sallanıyor ve el öpmeler bitmek bilmiyor.

(195, 278 ve 335)

1817: Quito

Manuela Sáenz

Quito denizden uzakta, yükseklerde, yanardağların arasında, Manuela ise Ana Meydan'da, katedralle sarayın arasında doğdu. Manuela, Quito'ya saten döşeklerde, Brüksel çarşaflarının üzerinde, burada ayaklanan Kreollerin cezalandırıcısı Don Simón Sáenz'in gizli aşklarının kızı olarak geldi.

On beş yaşına geldiğinde Manuela erkek kıyafetleri giyiyor, tütün içiyor ve at terbiye ediyordu. Ata hanımlar gibi yanlamasına değil bacaklarını açarak biniyor ve koşum takımı kullanmıyordu. En iyi arkadaşı, kedi gibi miyavlayan, kuş gibi şakıyan ve yılan gibi dalgalanarak yürüyen zenci kadın kölesi Jonatás'tı. On altı yaşındayken Manuela'yı bu dindar ve günahkâr şehirde çok sayıda bulunan ve yaşlı rahibelerin iyi ölmelerine, genç rahibelerinse iyi yaşamalarına yardımcı olan keşişlerin idare ettiği manastırlardan birine kapattılar. Manuela, Santa Catalina Manastırı'nda nakış yapmayı, klavsen çalmayı, iffetli numarası yapmayı ve gözlerini kaydırarak bayılmayı öğrendi. On yedisine geldiğinde, üniformalara deli oluyordu ve kraliyet subayı Fausto D'Elhuyar'la birlikte kaçtı.

Şimdi yirmisinde göz kamaştırıyor. Tüm erkekler bu incinin istridyesi olmak istiyor. Onu saygıdeğer İngiliz hekim James Thorne'la evlendiriyorlar.

Şenlik tam bir hafta sürüyor.

(295)

1818: Colonia Kampı

Alttakilerin savaşı

Artigas'ın kuvvetleri artık tamamen çulsuz halktan oluşuyor. Tüm mal varlığı bir attan ibaret olanlar, zenciler ve yerliler bu savaşta kaderlerinin belirleneceğini biliyorlar. Arazilerden ve nehirlerden mızraklar ve bıçaklarla çapulcu düzeninde hücuma geçerek iyi do-

nanımlı ve kalabalık Brezilya Ordusu'na saldırıyorlar ve hemen akabinde kuşlar gibi devriliyorlar.

İşgal altındaki topraklarda borazanlar tüm kellelerin uçurulması buyruğuyla çalarken, Buenos Aires Hükümeti *kaybedecek malı olanlara* yönelik bir propaganda yayıyor. "Düzenin dostu" imzalı bir el ilanı Artigas için *kötücül dâhi, yalan havarisi, doymak bilmez kurt, vatanının kırbacı, yeni Atila, asrın utancı ve insan türünün ayıbı* diyor.

Birisi bu kâğıtları kampa getiriyor. Artigas gözlerini ateşten ayırmadan konuşuyor:

"*Benim insanlarım okuma bilmez.*"

(277)

1818: Corrientes

Andresito*

"*Onların öncelikli hakkı var,*" dedi Artigas yerliler için ve onlar da buna layık olmak için onca ölü verdiler.

Andrés Guacurarí, nam-ı diğer Andresito, bir Guaraní yerlisi ve Önder Artigas'ın evlat edindiği oğlu. Birkaç ay önce bir insan selinin başında, tüfeklere karşı oklarla Corrientes'i istila etti ve Buenos Aires'in müttefiklerini darmadağın etti.

Andresito'nun yerlileri, yolda üstlerine bulaşan çamur ve birkaç parça paçavra dışında çırılçıplak bir vaziyette şehre girdiler. Yanlarında Corrienteslilerin köle olarak kullanmış oldukları birkaç yerli çocuğu da getiriyorlardı. Onları sessizlik ve kapalı kepenkler karşıladı. Garnizon komutanı servetini bahçeye gömdü ve noter korkudan öldü.

Yerliler uzun zamandır yemek yemiyorlardı ama ne bir şey yağmaladılar ne de bir şey istediler. Gelir gelmez önde gelen aile-

* -ito ya da –ita küçültme takıları sonuna eklendikleri sözcüğe –cık, -cik anlamı katarlar. Burada Andres-cik oluyor. (ç.n.)

lerin onuruna bir tiyatro gösterisi düzenlediler. Kamıştan kasnakların üzerini kaplayan gümüş kâğıtlarla yapılmış devasa kanatlar yerlileri koruyucu meleklere dönüştürdü. Ama bunu gören olmadı, çünkü sahneledikleri "Aziz Ignacio'nun baştan çıkması" adlı Cizvitler zamanından eski pandomimi izlemeye kimse gelmedi.

"Yoksa yerlilerin eğlencelerine gelmek istemiyorlar mı?"

Andresito'nun yaktığı kocaman puronun dumanı kulaklarından ve gözlerinden çıkıyordu.

Gün ağarırken, davullar silah başına çağırdı. Corrientes'in en saygıdeğer beyefendileri mızrakların önünde meydandaki otları kesmek ve pırıl pırıl yapana dek sokakları süpürmek zorunda kaldılar. Beyefendiler bütün gün bu en soylu görevle uğraştıktan sonra gece tiyatroda o kadar alkışladılar ki yerlilerin kulakları sağır oldu.

Andresito, Artigas tarafından çağrılana kadar Corrientes'i yönetti.

Yerliler yolda uzaklaşıyorlar. O devasa gümüş kanatlar da sırtlarında takılı. Melekler ufka doğru at sürerken güneş onlara parlaklık ve uçan kartallarınkini andıran gölgeler veriyor.

(283)

1818: Paraná Nehri

Vatansever korsanlar

Andresito'nun ordusu Santa Fe'ye doğru nehrin kıyısından ilerliyor. Vatansever korsanların küçük filosu Paraná'nın sularından yerlilere eşlik ediyor.

Kanolar, kayıklar ve iyi toplarla donanmış birkaç gulet Brezilya ticaret gemilerine hayatı zehir ediyor. Artigas'ın üç renkli bayrağı nehirlerde ve denizde dolaşarak savaşıyor. Korsanlar düşman gemilerini ani bordalamalarla soyuyor ve elde ettikleri ganimetleri uzaklardaki Antillere kadar götürüyorlar.

Pedro Campbell bu gemiler ve gemicikler filosunun amirali.

Campbell buraya birkaç yıl önce İngiliz istilacılarla birlikte gelmişti. Firar etti ve ovada at binmeye koyuldu. Bu kulakları küpeli

ve kızıl renkli dağınık saçlarının arasından meşum bakışlarla etrafı kesen İrlandalı gaucho çok geçmeden meşhur biri oldu. Artigas onu korsanların şefi yaptığında, Campbell'in vücudunda Kreollarla düellolardan kalma kılıç yaraları vardı ve arkasında birkaç tane ölü bıraktığı biliniyordu, ama ihanet ettiği hiç duyulmamıştı. Gümüş bıçağının asla arkadan sokmayan bir yılan olduğunu herkes biliyor.

(277 ve 283)

1818: San Fernando de Apure

Ölümüne savaş

Bolívar atının sırtında, yenilgilerle durmadan küçülmüş bir ordunun başında gidiyor. Bir hacı harmanisinin kapüşonu yüzünü karanlıkta bırakıyor; insanı yutacakmış gibi bakan gözleri ve melankolik tebessümü karanlıkta yarıp sönüyor.

Bolívar, merhum Rafael López'in atına biniyor. Vatansever önder Bolívar bir hamakta uyuduğu sırada ona ateş açan bir İspanyol subayı olan ölünün isminin gümüşten baş harfleri eyerde duruyor.

Kuzeye saldırı fiyaskoyla sonuçlandı.

San Fernando de Apure'de Bolívar, ordusundan geriye kalanları gözden geçiriyor. Onlara bu savaşı, bu kutsal savaşı, bu ölümüne savaşı yakında Kolombiya'ya, Peru'ya ve Potosí'nin zirvesine kadar taşıyacaklarını müjdeleyince, "*Kafayı yemiş bu*," diye düşünüyor ya da mırıldanıyor yalınayak, bitkin ve yaralı askerler.

(53 ve 116)

1819: Angostura

Okul tabelaları: Kurucu Asamble

Orinoco Nehri'nde ilerleyen bir teknenin gölgeliğinin altında, Bolívar sekreterlerine anayasa projesini dikte ettiriyor. Dinliyor, düzeltiyor ve kamp yerinde odun ateşinin dumanı onu sivrisinek-

lerden korurken yeniden dikte ettiriyor. Başka tekneler Caracas, Barcelona, Cumaná, Barinas, Guayana ve Margarita Adası'ndan temsilcileri getiriyor. Belki de Bolívar'ın inatçılığına bir saygı gösterisi olarak savaş rüzgârlarının yönü değişti ve ani bir esintiyle Venezüella'nın yarısı yeniden vatanseverlerin eline geçti.

Kongre delegeleri, küçük evleri bir çocuğun elinden çıkmış gibi duran Angostuta Köyü'nün limanına iniyor. Buranın oyuncak matbaasında her hafta *El Correo de Orinoco* basılıyor. Cumhuriyetçi düşüncenin sözcüsü Kreol doktorların makalelerini ve Londra'dan bira, çakı, koşum takımları ve gönüllü askerler geldiğine dair ilanları selvadan yayıyor.

Üç top atışı Bolívar ve kurmay heyetini selamlıyor. Kuşlar uçuşuyor, ama bir papağan kayıtsız bir şekilde kabadayı adımlarıyla yürümeyi sürdürüyor.

Delegeler taş basamakları çıkıyorlar.

Angostura Belediye Başkanı Francisco Antonio Zea oturumu açıyor. Konuşmasmda bu vatansever köyü Memfis, Teb, İskenderiye ve Roma'yla kıyaslıyor. Kongre Bolívar'ı ordunun başkomutanı ve her türlü yetkiyle donatılmış başkan olarak onaylıyor. Kabine belirleniyor.

Sonra kürsüye Bolívar çıkıyor. *Cahiller*, diye uyarıyor, *gerçekliği hayalle ve adaleti de intikamla karıştırıyorlar*... Büyük Kolombiya'nın kurulması gerektiğine dair fikirlerini ve İngilizlerin Magna Carta'sını temel alarak, onun üzerinde yükselen anayasa projesini ortaya koyuyor.

(202)

1820: Boquerón Geçidi

Final

Güneyin üç büyük limanı, Rio de Janeiro, Buenos Aires ve Montevideo, iç bölgelerin önderi José Artigas'ın savaşçı ordusuyla başa çıkamamışlardı.

Ama ölüm Artigas'ın adamlarının çoğunu götürdü. Doğu seferine katılan askerlerin yarısı akbabaların midesinde yatıyor. Andresito hapishanede can çekişiyor. Lavalleja, Campbell ve başka sadık adamlar tutsak, davaya ihanet edenler de oluyor. Fructuoso Rivera, Artigas'a *katil* diyor, onu *mülkiyeti despotluğun ve anarşinin insafına* bırakmakla itham ediyor. Entre Ríos'lu Francisco Ramírez, *Artigas'ın Güney Amerika'daki tüm kötülüklerin nedeni ve kökeni olduğunu* ilan ediyor ve Estanislao López de Santa Fe'de bir dönüş sergiliyor.

Toprak sahibi liderler limanlardaki tüccarlarla kader birliği yaparken devrim lideri felaketten felakete sürükleniyor. Ordudan geriye kalan yerliler, zenciler, bir de subaylarının sonuncusu olan Andrés Latorre'in komutası altındaki bir avuç yaşlı gaucho onun peşinden gidiyor.

Paraná Nehri'nin kıyısında Artigas en iyi at bineni seçiyor ve Brezilya'daki tutsaklara götürmesi için ona dört bin patacon veriyor ki bu elinde kalan son para.

Ardmdan mızrağı kıyıya saplıyor ve nehrin diğer tarafına geçiyor. Amerika'nın bağımsızlığının, en yoksul evlatlarına karşı bir pusuya dönüşmesini istemeyen adam gönülsüzce Paraguay'a sürgüne gidiyor.

(277)

Siz

Siz arkanıza bakmadan sürgüne gömülüyorsunuz. Sizi görüyorum, sizi görmekteyim: Paraná bir kertenkelenin tembelliğiyle akıyor. Siz karşıda uzaklaşırken yırtık pançonuz atın tırısıyla dalgalanıyor ve ağaçların arasında kayboluyorsunuz.

Toprağınıza elveda demiyorsunuz. Deseniz de o buna inanmazdı zaten. Ya da belki de henüz buradan ebediyen gittiğinizi bilmiyorsunuz.

Manzara grileşiyor. Siz mağlup bir şekilde gidiyorsunuz ve toprağınız nefessiz kalıyor. Doğacak evlatları, gelecek âşıkları ona solu-

ğunu geri verecekler mi? O topraktan çıkanlar, o toprağa girenler, böylesine derin bir üzüntüye layık olacaklar mı?

Sizin toprağınız. Bizim güney toprağımız. Siz ona çok lazım olacaksınız, Don José. Açgözlüler onu incitip aşağıladığında, sersemler onu dilsiz ya da kısır zannettiğinde size ihtiyaç duyacak. Çünkü siz, sıradan insanların generali Don José Artigas, onun söylediği en güzel sözcüksünüz.

1821: Laurelty Kampı

Aziz Baltazar, Kara Kral, Baş Müneccim

Paraguaylılar komşu köylerden ve uzak bölgelerden bu gece tenli tuhaf renkli varlıkları görmeye geliyorlar. Paraguaylılar daha önce hiç siyah insan görmemişlerdi. Artigas'ın serbest bıraktığı ve sürgündeki izinden önderi takip eden köleler Laurelty köyünü kurdular.

Tanrı'ya yeryüzünde hoş geldin demesi için seçilen Kara Kral Baltazar onlara eşlik ediyor. Bostanlarda çalışırken Baltazar'a dualar ediyorlar, davullar Baltazar için çalıyor ve Afrika'dan La Plata Nehri'nin ovalarına taşınmış savaş şarkıları onun için söyleniyor. Artigas'ın yoldaşları, *Artigas-cué* denen kişiler 6 Ocak günü kırmızı ipekten bir pelerin giyip başlarına çiçek taçlar takıyorlar ve dans ederek müneccim kraldan köleliği bir daha geri getirmemesini, kafayı yumuşacık bırakan kötü ruhlardan ve horoz gibi öten tavuklardan onları korumasını istiyorlar.

(66)

1821: Carabobo

Páez

On beş yaşında öldürerek doğdu. Kendini korumak için öldürdü, dağlardan kaçmak zorunda kaldı ve Venezüella'nın uçsuz bucaksız çayırlarında atlı göçebe oldu. Atlıların önder atlısı: José Antonio

Páez, ata eyersiz binen ovalı Páez, her türlü korkunun üzerine bir çığ gibi çöken mızrak ve kement sanatçısı çobanların önünde uçuyor. O beyaz atın sırtında gidiyor çünkü beyaz at daha iyi koşuyor. Seferde olmadığı zaman okumayı ve viyolonsel çalmayı öğreniyor.

Boves döneminde İspanya'ya hizmet etmiş olan çıplak ovalılar, Carabobo Muharebesi'nde İspanya'yı bozguna uğratıyorlar. Zorlu batı selvasmda, bataklıklarda ve fundalıklarda pala darbeleriyle kendilerine yol açıyor ve düşmanı gafil avlayıp darmadağın ediyorlar.

Bolívar, Páez'i Venezüella Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı olarak atıyor. Ovalı, Caracas'a onun yanında ve onun gibi boynunda çelenklerle giriyor.

Venezüella'da ok yaydan çıktı.

(202)

1822: Guayaquil

San Martín

Guayaquil'de buluşma. Karayip Denizi'yle Pasifik Okyanusu arasında bir zafer takları yolu açılıyor: General Bolívar kuzeyden geliyor. Güneyden, Şili ve Peru'nun bağımsızlığı peşinde And Sıradağları'nı aşan General José de San Martín geliyor.

Bolívar konuşuyor, önerilerde bulunuyor.

"*Yorgunum*," diye kestirip atıyor San Martín. Bolívar ona inanmıyor; belki de güvenmiyor, zira ihtişamın da bıkkınlık verdiğini henüz bilmiyor.

San Martín'in otuz yıl önce Oran'da başlayan savaşçılığı şimdi Maipú'da sürüyor. İspanya için asker olarak savaştı, Amerika içinse deneyimli general olarak. Hep Amerika için savaştı, asla ona karşı değil: Buenos Aires Hükümeti onu Artigas'ın federal güçlerini ezmesi için gönderdiğinde San Martín emirlere itaat etmedi ve Şili'nin bağımsızlığı için savaşmayı sürdürmek üzere ordusunu dağlara sürdü. Asla affetmeyen Buenos Aires şimdi ondan ekmek ve tuzu esirgiyor. Onu Lima'da da sevmiyorlar. Orada ona *Kral José* diyorlar.

Guayaquil'de hayal kırıklığı. Büyük satranç oyuncusu San Martín oyundan kaçıyor.

"Emir vermekten bıktım," diyor, ama Bolívar başka şey duyuyor: *"Ya siz ya ben. İkimiz birden fazla geliyoruz."*

Sonra ziyafet ve dans var. Bolívar salonun ortasında dans ediyor, hanımlar ona eşlik etmek için kavga ediyorlar. San Martín gürültüden rahatsız oluyor. Saat gece yarısını geçerken hoşça kalın demeden çıkıp iskeleye doğru gidiyor. Eşyası çoktan gulete yüklenmiş.

Demir alma emri veriyor. Köpeğinin eşliğinde ve sivrisinekler tarafından takip edilerek ağır adımlarla güvertede geziniyor. Tekne kıyıdan ayrılıyor ve San Martín dönüp, giderek uzaklaşan Amerika topraklarını seyrediyor.

(53 ve 54)

1822: Buenos Aires

Şarkıcı kuş

Morón Köyü'nün hemen dışındaki toplu mezar düne kadar gitarı ve ismi olan bir şairin kemiklerini yutuyor.

En iyisi mülksüz yaşamak,
Kartal gibi dertsiz, tasasız...

Artigas'ın kamplarının trubaduru Bartolomé Hidalgo'nun çok kısa bir ömrü oldu ve daima şarkıların, kavgaların kasırgasında yaşayıp sürgünde öldü. Aç köpekler ciğerlerini parçaladılar. Buenos Aires'in sokaklarında, meydanlarında dolaşarak özgürlere hitap eden ve düşmanları çırılçıplak soyan dörtlüklerini satıyordu. Bunlar çok az ekmek, ama çok fazla yaşam getiriyordu, çünkü kefensiz bedeninin son durağı toprak olurken, onun gibi çıplak, onun gibi halka ait dörtlükleri göğe yükseliyor.

(125)

1822: Rio de Janeiro

Çılgın trafik

"Diário do Río de Janeiro" gazetesi Londra'dan yeni gelen haberleri duyuruyor: Sokakları onarmak, akciğerleri iyileştirmek ya da manyokların suyunu sıkmak için makineler; tornalar, imbikler ve buharlı tencereler; gözlükler, dürbünler, usturalar, taraklar. Ayrıca şilteli eyerler, gümüş üzengiler, ışıltılı koşum takımları ve araba fenerleri.

Sokaklarda hâlâ tek tük atlılara ve modası geçmiş, eski altın yaldızlı tahtırevanlara rastlanıyor, ama şimdi moda, son model bir İngiliz arabasının üzerinde giderken taş döşeli yolda kıvılcımlar çıkartmayı gerektiriyor. Rio de Janeiro sokakları başlı başına bir tehlike. Aşırı hız yüzünden yaşanan kazalar çoğalıyor ve arabacıların kudreti artıyor.

Beyaz eldivenler, silindir şapka: Arabacılar sürücü koltuğunun üzerinden aşağıdaki zenci kölelere kasıntılı bakışlar atıyor ve yayalara korku saçmaktan keyif alıyorlar. Ayyaşlıkları, pezevenklikleri ve iyi gitaristlikleriyle meşhurlar ve onlar modern hayatın vazgeçilmezleri. Hızlı bir at ve becerikli bir zenciyle birlikte satılan bir araba servet değerinde.

(119)

1822: Quito

On iki peri onu Ana Meydan'da bekliyor

ve her birinin elinde bir taç var. Bando çalıyor, havai fişekler patlıyor ve atların taş döşeli sokaktaki toynak sesleri yağmurun fısıltısını andırıyor. Bolívar ordusunun başında Quito'ya giriyor: Çelimsiz bir gladyatör gibi, sinirleri aşırı gergin ve altın kılıcı boyundan daha büyük. Balkonlardan çiçekler ve nakışlı mendiller yağıyor. Balkonlar, Quitolu kadınların danteller ve şallar arasında nerdeyse çıplak göğüslerinin diriliğinin hayranlıkla seyredilmesine izin verdikleri sunaklar oluyor. Göz kamaştırıcı pruva süsü Manuela Sáenz ayağa

kalkıyor: Bir elini balkondan sarkıtıyor, elinden bir defne yaprağı taç düşüyor. Bolívar başını kaldırıyor ve yavaş giden bir mızrağı andıran bakışını ona sabitliyor.

O akşam dans ediyorlar. Baş döndürücü bir şekilde vals yapıyorlar ve eşsiz kadının bin tane iç eteği luşırdarken ve uzun siyah saçı havada uçuşurken, dünya etraflarında dönüyor da dönüyor.

(202, 249 ve 295)

1823: Lima

Alkışlamaktan elleri şişiyor

El Callao'dan oraya iki sıra askerin arasında, çiçeklerden bir yoldan at sırtında geliyor. Lima, General Bolívar'ı yüz pare top atışı, yüz bayrak, yüz nutuk ve yüz kişilik ziyafetle karşılıyor.

Kongre, Peru'nun yarısını geri almış olan İspanyolları kovmak için ona tüm yetkiyi veriyor. Torre Tagle Markisi ona bir Napolyon biyografisi, bir takım Toledo bıçağı ve bir demet süslü cümle armağan ediyor: *Defne yapraklarından tacı başına koymak için zafer seni And Dağları'nın buzlu zirvesinde bekliyor ve Rímac Nehri'nin nemfleri senin zaferlerini kutlamak için marşlar söylemeye başladılar bile!* Savaş Bakanı, Kısmet Tanrıçası'na emirler veriyor: *Chimborazo'nun eteklerinden And Dağları'mızın zirvelerine kadar görkemli uçuşunu yap ve orada alnını Peru defneleriyle süslemek için ölümsüz Bolívar'ı bekle!*

Bir tek Rímac, *konuşan nehir*, susuyor.

(53 ve 202)

1824: Lima

Her şeye rağmen

El Callao'dan oraya iki sıra askerin arasında, çiçeklerden bir yoldan at sırtında geliyor. Lima İspanyolların komutanı General Monet'i Kral'ın bayrağını göndere çekerek ve lehine tezahürat

yaparak karşılıyor. Bayrak dalgalanıyor, nutuklar dalgalanıyor. Torre Tagle Markisi minnetini nasıl ifade edeceğini bilemiyor ve Peru'yu *Kolombiyalı canavar*, lanet olası Bolívar'ın tehdidinden kurtarması için İspanya'ya yalvarıyor.

Lima, karmaşık silah armaları arasında, dingin sömürge uykusunu sürdürmeyi tercih ediyor. Genel valiler, azizler ve beyefendiler, üçkâğıtçılar ve koketler, Amerika'nın çorak kumluklarının ortasında, yağmuru ve güneşi reddeden ama şehrin surlarını savunmaları için melekleri gönderen bir göğün altında karşılıklı olarak iç çekiyor ve reverans yapıyorlar. İçeride yasemin kokuları solunuyor; dışarıdaysa yalnızlık ve tehlike pusuda bekliyor. İçeride el öpmeler, tören alayları, kur yapmalar; her memur Kral'ı, her keşiş de Papa'yı taklit ediyor. Saraylarda, stuko mermeri taklit ediyor; altın ve gümüşten yapılmış yetmiş kilisede dini törenler imanı taklit ediyor.

Bolívar, Lima'dan uzaktaki sahil köyü Pativilca'da hasta yatıyor. *Dört bir yanda*, diye yazıyor ateşler içinde, *yıkımın gürültüsünü duyuyorum... Her şey hayata doğuyor ve bir yıldırımla çarpmışçasına gözlerimin önünde ölüyor... Toz, küller, hiçlik.* Birkaç vadi hariç tüm Peru yeniden İspanyolların eline geçti. Buenos Aires ve Şili'nin bağımsız hükümetleri bu toprakların özgürlük davasını terk ettiler; Perululların kendileri bile bununla çok ilgili görünmüyorlar.

"Peki ya şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye soruyor oradan biri bu yaralı ve yalnız adama.

"*Zaferi kazanmayı*," diyor Bolívar.

(53, 202 ve 302)

1824: Montevideo

Berber koltuğundan şehrin kronikleri

Hiçbir esinti, kapının deliğinin üzerindeki bir telin ucunda sarkan ve burada sakal kazındığını, diş çekildiğini ve sülükle kan alındığını haber veren pirinç leğeni tıngırdatmıyor.

Endülüslü berber sırf alışkanlıktan ötürü ya da yazın uyuşukluğundan silkinmek için bir müşterinin suratını sabunla kaplamayı bitirirken nutuk çekiyor ve şarkı söylüyor. Cümlelerin ve fandangoların arasmda ustura fısıldıyor. Berberin bir gözü merengue ile kendine yol açan usturayı takip ederken, diğer gözü tozlu sokakta kendilerine yol açan Montevideoluları gözlüyor. Dili usturadan daha çok kesiyor ve onun eleştirilerinden kurtulabilen kimse yok. Tıraş sürdüğü müddetçe sessiz ve hareketsiz bir şekilde berberin tutsağı olan müşteri geleneklerin ve gündelik olayların kroniğini dinliyor ve arada sırada göz ucuyla yoldan hızla geçen kurbanları izlemeye çalışıyor.

Bir ölüyü mezarlığa götüren bir çift öküz geçiyor. Arabanın arkasında bir rahip tespih çekiyor. Üçüncü sınıf mevtaya rutin bir şekilde veda eden çanın sesi berber dükkânına kadar geliyor. Ustura havada asılı kalıyor. Berber ıstavroz çıkarıyor ve ağzından eleştirel bir tarafı olmayan sözcükler dökülüyor:

"Zavallıcık. Hiç gün yüzü görmedi."

Rosalía Villagrán'm cesedi Artigas'ın düşmanları tarafından işgal edilmiş şehrin içinden geçiyor. Rosalía uzun zamandan beri başka birisi olduğuna, başka bir zamanda ve başka bir dünyada yaşadığına inanıyor, Caridad Hastanesi'nin duvarlarını öpüp güvercinlerle sohbet ediyordu. Artigas'ın karısı Rosalía Villagrán öldüğünde tabutu ödeyecek parası yoktu.

(315)

1824: Junín Ovası

Sessiz savaş

Bolívar o inatçı cesaretinin sihriyle ordusunu yeniden kuruyor ve Peru'nun Junín Ovası'nda zafer kazamyor. Dünyanın en iyi atlıları kılıç ve mızrakla saldırıyor. Bütün savaş boyunca tek bir mermi sesi duyulmuyor.

Amerikalı ordusunda La Plata Nehri kıyılarından gaucholar, Şilili köylüler ve dizginleri dizlerine bağlayarak savaşan Büyük

Kolombiyalı ovalılar; Perulu ve Ekvatorlu vatanseverler, San Lorenzo'lu ve Maipú'lu, Carabobo'lu ve Pichinbha'lı kahramanlar birbirine karışıyor. Adamların mızrakları Guayaquil'den, pançolarıysa Cajamarca'dan, atların eyerleri Lambayeque'den, nallarıysa Trujillo'dan geliyor. Bolívar'ı ayrıca İngilizler, Almanlar, Fransızlar, hatta Yeni Dünya tarafından kazanılmış İspanyollar, Guadiana, Ren ya da Sen nehirlerindeki uzak savaşların Avrupalı gazileri de takip ediyor.

Güneş ölürken, yaralıların hayatı sönüyor. Borodino'da Napolyon'un yanında savaşmış olan bir İngiliz, Yarbay Sowersby, Bolívar'ın çadırmda can çekişiyor ve oradan çok uzak olmayan bir yerde bir köpekçik bir İspanyol subayımn bedeninin yanında uluyor. Köpekçik bütün Junín Savaşı boyunca daima dostunun atının peşi sıra koştu. Şimdi General Miller onu yakalamak ya da kovalamak istiyor ama bu mümkün değil.

(202)

1825: La Paz

Bolivya

İmparatorluk bayrağı, yirmi üçünde general, otuzunda büyük mareşal olan, Bolívar'ın gözde subayı Antonio José de Sucre'nin ayaklarının dibine, teslim olmuşçasma düşüyor. Ayacucho Pampası'ndaki kanlı savaş Peru'daki ve tüm kıtadaki İspanyol iktidarına nihai bir biçimde son veriyor.

Haber Lima'ya ulaştığında Bolívar yemek masasının üzerine çıkıyor ve tabakları çiğneyerek, kadehleri ve şişeleri kırarak dans ediyor.

Ardmdan Bolívar ve Sucre, La Paz şehrinin zafer taklarının altından at sırtında geçiyorlar. Orada bir ülke doğuyor. Lima ve Buenos genel valiliklerini içine katan Yukarı Peru'ya şimdi Bolívar Cumhuriyeti deniliyor ve daha sonra, çocukları kurtarıcılarının ismini daima hatırlasınlar diye, Bolivya denilecek.

Yüksek hitabet yeteneğine sahip, ağzı çok iyi laf yapan keşiş José Mariano Ruyloba büyük bir hoş geldin konuşması hazırlamıştı. Kader, Bolívar onu dinleyemeden Ruyloba'nın ölmesini istedi. Konuşma Yunanca kaleme alınmıştı.

(202)

1825: Potosí

Okul tabelaları: Kahraman zirvede

Bolívar Potosí'de güneş tepesinin zirvesine çıkıyor. Bolívar konuşuyor, tarih konuşacak: *Yüreği evrenin şaşkınlığı ve kıskançlığı olan bu dağ...* Yeni vatanların bayrakları ve tüm kiliselerin çanları rüzgârda sallanıyor. *Özgürlük bayrağını kızgın ve uzak sahillerden buraya kadar muzaffer bir biçimde taşımış olmanın ihtişamıyla kıyasladığımda...* Bolívar'ın kolları bin fersahı kucaklıyor. Vadiler topların sesini ve sözcüklerin yankısını katlıyor: *...bu zenginlik bana hiçbir şey ifade etmiyor...* Tarih bu adamın büyüklüğünden bahsedecek. Gelgelelim, henüz yıllar tarafından aşındırılmamış, ama aşklar ve acılar tarafından paramparça edilmiş bu adamın yüzündeki bin kırışıklıktan hiç söz etmeyecek. Tarih, Potosí'nin göklerinden toprağı sanki bir kadınmışçasına kucaklarken göğsünde dörtnala giden taylarla ilgilenmeyecek. Toprağı sanki *o* kadınınışçasına kucaklarken: Kılıçlarını bileyen, bir bakışıyla ruhunu okuyan ve onu affeden kadın. Topların gümbürtüsü, nutuklar ve tezahüratların gürültüsü altında, şöyle konuşurken onu dinlemeyi bilen kadın: *Sen yalnız olacaksın, Manuela. Ve ben yalnız olacağım, insanların ortasında. Nefsimize hâkim olmanın ihtişamından daha üstün bir teselli olmayacak.*

(53, 202 ve 238)

İngiliz borcu bir Potosí'ye eşdeğer

Bağımsız yaşama gözlerini açan İspanyol sömürgeleri iki büklüm yürüyorlar. İlk günden itibaren boyunlarına asılı ağır bir kayayı, büyüyen ve bunaltan kayayı sürüklüyorlar: Bu kaya Britanya'nın silah ve asker desteğinden doğduktan sonra, tefeciler ve tüccarların marifetiyle katlanan *İngiliz borcu*. Borç verenler ve aracılar, simya biliminin bilgeleri, herhangi bir çakıl taşını mücevhere dönüştürüyorlar; Britanyalı tüccarlar bu topraklarda en kârlı pazarlarını buluyorlar. İspanyollar tarafından yeniden fethedilmekten korkan yeni ülkeler İngiltere'nin resmi olarak tanımasına ihtiyaç duyuyorlar, ama İngiltere, kendi sanayi mallarının istila özgürlüğünü garanti altına alan Dostluk ve Ticaret Anlaşması'nı imzalamayan kimseyi tanımıyor.

Bolívar, *borçlara duyduğum nefret İspanyollara duyduğumdan daha büyük*, diye yazıyor Kolombiyalı General Santander'e ve onları ödemek için Potosí madenlerini iki buçuk milyon pezo karşılığında İngilizlere sattığını anlatıyor. Ayrıca, *Peru Hükümeti'ne tüm madenlerini, tüm topraklarını ve mülklerini ve geri kalan tüm hükümet varlıklarını yirmi milyonu aşan ulusal borca karşılık olarak İngiltere'ye satmasını söylediğini*, yazıyor.

Kötü günler geçiren Potosí'nin Zengin Tepesi şimdi bir İngiliz şirketine, hayaletimsi *Potosí, La Paz and Peruvian Mining*'e ait. Spekülasyon ateşinin tam ortasındaki diğer hezeyanlarda olduğu gibi şirketin ismi sermayesinden daha uzun: Şirket bir milyon sterlin sermayesi olduğunu söylüyor ama bir araya getirebildiği elli bin.

(40, 172 ve 234)

Gümüş tepesinin laneti

Onca gümüş vermiş olan Potosí şimdi az gümüş veriyor. Tepe istemiyor.

Tepe, iki asırdan daha uzun zaman boyunca, içindeki yerlilerin inleyişlerini dinledi. Tünellere mahkûm edilen yerliler, cevherlerini tüketmesi için ona yalvarıyorlardı. En sonunda tepe açgözlülüğü lanetledi.

O zamandan beri gizemli katır kervanları geceleri geliyor, tepenin içine dalıyor ve gümüş yükleri gizlice götürüyorlardı. Kimse onları göremiyor, kimse yakalayamıyordu ve tepenin içi geceden geceye boşaldı.

Bir katır aşırı maden yükünden ötürü bacağını kırdığında, bir bokböceği yolda zahmetle topallayarak güne başlıyordu.

(247)

1826: Chuquisaca

Bolívar ve yerliler

Amerika'daki İspanyol sömürgelerinde yasaların gereği hiçbir zaman yerine getirilmedi. İyi ya da kötü, yasalar gerçekte asla var olmadılar (ayrıı şekilde yerlileri koruyan ve yinelendikçe acizliklerini itiraf eden birçok kraliyet belgesi ve Yahudilerin ya da roman türü kitapların dolaşımım yasaklayan buyruklar da). Bu gelenek, generallerden doktorlara, tüm ileri gelen Kreollerin, anayasayı kamusal mutluluğun şaşmaz iksiri olarak görmelerini engellemiyor.

Simón Bolívar ateşli bir şekilde anayasalar yapıyor. Adını taşıyan yeni cumhuriyet için bir anayasa projesini şimdi kongrenin önüne getiriyor. Metne göre, Bolivya'da ömür boyu başkan ve üç tane yasama kamarası olacak: tribünlerinki, senatörlerinki ve denetçilerinki, *bunun Atina'daki Areopagus ya da Roma'daki censor sistemiyle bazı benzerlikler taşıdığı bir gerçek*, diyor Bolívar.

Okuma bilmeyenlerin oy hakkı yok. Bir başka deyişle: Sadece bir avuç seçkin erkeğin oy hakkı olacak. Neredeyse Bolivyalıların tamamı Keçua ya da Aymara dili konuşuyor, ne İspanyolca ne de okuma yazma biliyorlar.

Bolívar, Kolombiya ve Peru'da yaptığı gibi, yeni ülkede de yerlilerden alınan harcın ve yerlilere yönelik zorla çalıştırmanın kaldırılmasını emretti; ayrıca yerli topluluklara ait toprakların özel arsalara bölünmesine karar verdi. Ülke nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan yerliler medeniyetin Avrupalı ışıklarından mahrum kalmasınlar diye, Bolívar eski öğretmeni Simón Rodríguez'i okullar kurmakla görevlendirerek Chuquisaca'ya getirdi.

(42 ve 172)

1826: Chuquisaca

Yaratıcı hayal gücüne lanet olsun

Bolívar'ın öğretmeni Simón Rodríguez Amerika'ya geri döndü. Don Simón bir çeyrek asır boyunca denizin diğer yakasında dolaştı: Orada Paris, Londra ve Cenevre'deki sosyalistlerin dostu oldu; Romalı tipografларla, Viyanalı kimyacılarla birlikte çalıştı, hatta Rus steplerindeki küçük bir köye ilk harflerini öğretti.

Uzun bir hoş geldin kucaklaşmasının ardından Bolívar onu yeni kurulmuş ülkenin eğitim sorumlusu olarak atadı.

Chuquisaca'daki bir pilot okulla, Simón Rodríguez gelenek tarafından kutsanmış yalanlara ve korkulara karşı görevine başlıyor. Sofu kadınlar ciyaklıyor, doktorlar homurdanıyor, skandal köpekleri uluyor: Felaket; Rodríguez delisi iyi aile çocuklarıyla daha dün geceye kadar sokakta uyuyan melezleri karıştırmaya karar veriyor. Ne umuyor? Yetimlerin onu cennete götürmesini mi istiyor? Yoksa kendisine cehennemde eşlik etmeleri için onları yoldan çıkarmaya mı niyetleniyor? Sınıflarda ne kateşizm, ne kilise Latincesi, ne de dilbilgisi kuralları duyuluyor, sadece el işçiliğine yönelik tiksintiyle yetiştirilmiş keşişlerin ve sahte avukatların kulaklarını tırmalayan testere ve çekiç sesleri yükseliyor. *Bir fahişeler ve hırsızlar okulu!* Bedenin bir suç ve kadının bir süs olduğuna inananların çığlığı göğe yükseliyor: Don Simón'un okulunda

kızlarla oğlanlar yan yana oturuyor, birbirlerine değip duruyorlar ve bu yetmezmiş gibi oynayarak öğreniyorlar.

Chuquisaca Valisi *gençliğin ahlakını bozmaya gelmiş şehvet düşkününe karşı* kampanyanın öncülüğünü üstleniyor. Kısa bir süre sonra, Bolivya Devlet Başkanı Mareşal Sucre, hesaplarını gereken titizlikle sunmadığı için Simón Rodríguez'in istifasını istiyor.

(296 ve 298)

Simón Rodríguez'in fikirleri: "Düşünmeyi öğretmek için"

Yazarı deli yerine koyuyorlar. Bırakınız deliliklerini doğmak üzere olan babalara aktarsın.

Irk ya da renk ayrımı yapmadan herkes eğitilmelidir. Kendimizi kandırmayalım: Halkı eğitmeden ortada gerçek toplum olmaz.

Öğretmek eğitmek değildir. Öğretirseniz bilen insanlarınız olur, ama eğitirseniz yapan insanlarınız olur.

Anlamadıklarını ezbere tekrarlatmak papağanlar yaratmaktır. Hiçbir durumda bir çocuğa "çünkü"sü yere sağlam basmayan bir şey yaptırtmayın. Aldığı komutların daima akılla desteklendiğini görmeye alışmış çocuk, onu görmediğinde arar ve sorar: "Neden". Çocuklara sorgulayan kişiler olmayı öğretin ki, kendilerine emredilen şeyin nedenini sorarken akla itaat etmeyi alışkanlık haline getirsinler; sınırlı zekâlılar gibi otoriteye ya da sersemler gibi geleneğe değil.

Okullarda kızlar ve oğlanlar birlikte eğitim görmeliler. Birincisi, çünkü bu şekilde erkekler daha çocukluktan kadınlara saygı göstermeyi öğrenirler; ikincisi de, çünkü böylece kadınlar erkeklerden korkmamayı öğrenirler.

Erkekler üç temel işi öğrenmeliler: İnşaatçılık, marangozluk ve demircilik, çünkü toprakla, tahtayla ve metalle en gerekli şeyler yapılıyor. Kadınlara da eğitim ve iş verilmeli ki dara düşünce fahişelik yapmak zorunda kalmasınlar ve evliliği geçimlerini garanti altına alan bir kurum olarak görmesinler.

Bilmeyen birini her önüne gelen kandırır. Elinde avucunda bir şey olmayanı her önüne gelen satın alır.

(297)

1826: Buenos Aires

Rivadavia

Plata uçurumlarının tepesinde, nehrin çamurlu kıyısının üzerinde, tüm ülkenin zenginliğini gasp eden liman yükseliyor.

Buenos Aires Kolezyumu'nda Britanya Konsolosu, İspanya Genel Valisi'nin locasında oturuyor. Kreollerin ileri gelenleri Fransa'dan sözcükler ve İngiltere'den eldivenler kullanıyorlar; bağımsız yaşama bu şekilde süzülüyorlar.

Arjantin kalıplarına göre Yorkshire ya da Lancashire'daki fabrikalarda üretilen mallar Thames Nehri'nden oraya doğru durmadan akıyor. Mate suyu ısıtmak için kullanılan geleneksel bakır ısıtıcılar Birmingham'da en ince ayrıntısına kadar taklit ediliyor ve ahşap üzengiler, toplu sapanlar, kementler ülkenin kullanımı için üretiliyor. Taşradaki atölyeler ve tezgâhlar bu saldırıya direnmekte çok zorlanıyorlar. Tek bir gemi, tanesi üç paraya satılan yirmi bin çift çizme getiriyor ve bir Liverpool pançosu Catamarca'da üretilen bir pançodan beş kat daha ucuza satılıyor.

Arjantin banknotları Londra'da basılıyor ve çoğunluk hissedarlarını Britanyalıların oluşturduğu National Bank emisyonu tek başına kontrol ediyor. Bernardino Rivadavia'ya yıllık bin iki yüz sterlin maaş ödeyen River Plate Mining Association bu banka vasıtasıyla faaliyetlerini yürütüyor.

Kutsallaşacak bir koltukta oturan Rivadavia kamu borcunu ve halk kütüphanelerini katlıyor. Dört atın çektiği bir arabayla dolaşan Buenos Aires'in ünlü hukukçusu, tanımadığı ve hor gördüğü bir ülkenin devlet başkanı olduğunu söylüyor. Buenos Aires surlarının ötesinde ülke ondan nefret ediyor.

(55, 271 ve 342)

1826: Panama

Yalnızlıktan ibaret vatanlar

Yavrucak ilk sözlerini söyledi. Bunlar son sözleri oldu. Vaftiz törenine davet edilenlerden sadece dördü Panama'ya geldi ve vaftiz töreni yerine cenaze töreni yapıldı. Acı, evlat acısı Bolívar'ın suratını büzüyor. Acıma ve baş sağlığı sözleri kulağına inandırıcı gelmiyor.

Çanlar Hispanoamerika'nın birliği için çalıyor.

Bolívar dokuz yeni vatanı İngiliz koruması altında tek vatan olarak birleşmeye davet etmişti. Birleşik Devletler'i ve Haiti'yi, *bizim Amerikan geleneklerimize yabancı oldukları gerekçesiyle*, davet etmedi; ama Büyük Britanya'nın, İspanyolların yeniden fethi tehlikesinden onları koruması için Hispanoamerikan birliğe katılmasını istedi.

Yeni nüfuz alanlarının birleşmesi Londra'nın hiç işine gelmiyor. Panama Kongresi ders verici nitelikteki açıklamalar dışında bir şey doğurmadı, çünkü eski genel valilikler yeni deniz ötesi imparatorluğa bağlı ve kendi aralarında boşanmış ülkeler doğurdular. Sömürge ekonomisinin, dışarısı için üretim yapan madenler ve tarım arazilerinin, pazar yerini fabrikaya tercih eden şehirlerin açtıkları yol büyük bir ulusa değil, büyük bir takımadaya çıkıyor. Bolívar büyük vatanı düşleye dursun, bağımsız ülkeler giderek bölünüyorlar. Kendi aralarında tek bir ticaret anlaşması bile imzalamadılar, ama Avrupalı malların istilası altındalar ve neredeyse hepsi Britanya'nın başlıca ihraç ürünü olan serbest ticareti satın almış durumdalar.

Londra'da, Başbakan George Canning ganimetini Avam Kamarası'nın önünde sergiliyor.

(202 ve 207)

1826: Londra

Canning

Tacın incisi konuşuyor. Halkın içinden gelen, Britanya diplomasisinin şefi George Canning, eserini Avam Kamarası'nın önünde kutsuyor. Canning kollarını, o şahin kanatlarını açıyor:

"Ben Yeni Dünya'ya," diyor imparatorluğun mimarı, *"Eski'nin dengesini düzeltsin diye hayat verdim."*

Bir köşeden alaycı bir gülüş duyuluyor. Onu uzun bir sessizlik takip ediyor. Canning, keskin kenar çizgili hortlak profiliyle karanlığın içinde ayağa kalkınca, o salonda daha önce hiç görülmemiş bir alkış tufanı kopuyor.

İngiltere gezegenin ekseni. Lord Castlereagh içinin çok sıkıldığı bir gece kendi gırtlağını bir bıçakla kesene kadar imparatorluk projesi için çok şey yapmıştı. Castlereagh'm ardından iktidarı devralan Canning göreve gelir gelmez, şövalyeler döneminin geçmişte kaldığını ilan etti. Askeri zaferler artık diplomatik kurnazlıklara yol vermeliydiler. Kaçakçılar İngiltere için generallerden daha çok şey yapmışlardı ve şimdi tüccarların ve bankacıların dünyanın tamamında gerçek savaşları kazanmaları gerekiyordu.

Kedinin sabrı kaplanın öfkesinden daha etkilidir.

(171 ve 280)

1828: Bogota

Burada ondan nefret ediyorlar

Seslerini hiç alçaltmadan ondan *Yabancı kadın* ya da *Messalina* diye bahsediyorlar ve kısık sesle bunlardan çok daha kötü isimler veriyorlar. Bolívar'ın onun yüzünden ruh gibi dolaştığını, suratının kırışıklıklarla dolduğunu ve tüm yeteneklerini yatakta harcadığını söylüyorlar.

Manuela Sáenz, Ayacucho'da elinde mızrakla savaştı. Bir düşmandan kopardığı bıyıklar vatansever ordunun uğuru oldu. Lima, Bolívar'a karşı ayaklanınca, erkek kılığına girip ordugâhları elinde bir tabanca ve bir çanta parayla dolaştı. Burada Bogota'da, üzerinde yüzbaşı üniforması, yanında muhafiz kıyafetli iki zenci kadınla kiraz ağaçlarının gölgesinde dolaşıyor. Birkaç gece önce, bir eğlencede, üstündeki kartonda *Francisco de Paula Santander hain olduğu için ölüyor*, yazan bezden bir kuklayı duvara dayayıp kurşunladı.

Santander savaş yıllarında Bolívar'ın gölgesinde büyüdü: Onu Başkan Yardımcısı atayan Bolívar oldu. Şimdi Santander *taçsız kralı* bir maskeli baloda ya da hain bir suikastle öldürmek istiyor.

Bogota'nın gece bekçisi elinde feneriyle son sesi veriyor. Şeytan'ı korkutan ve insanları evlerine çekilmeye çağıran kilise çanları onu yanıtlıyor.

Silah sesleri duyuluyor, nöbetçiler devriliyor. Katiller merdivenden yukarı koşuyor. Yalan söyleyerek onları oyalayan Manuela sayesinde, Bolívar pencereden kaçmayı başarıyor.

(53, 202 ve 295)

1828: Bogota

Manuela Sáenz'in, kocası James Thorne'a yazdığı mektuptan

Hayır, hayır, Tanrı aşkına, bu son olsun be adam! Cesaretim olmadığını bile bile neden bana yazdırırsınız? Haydi, siz önden buyurun, size bin kere hayır *deme acısını bana yaşatmayın! Bayım: Siz olağanüstü, eşsiz bir insansınız; sizin hakkınızda asla bundan farklı bir şey düşünmeyeceğim. Ama, dostum, sizi General Bolívar için bırakmak önemli bir şeydir; yoksa terk ettiğim sizin niteliklerinizi taşımayan başka bir koca olsaydı, yaptığımın hiçbir önemi olmazdı.*

... Sizin onur olarak adlandırdığınız şeyin himayesi altında beni ona hiçbir şeyin bağlayamayacağını biliyorum. O benim kocam değil de sevgilim olduğu için siz beni daha az mı namuslu zannediyorsunuz? Ah! Karşılıklı olarak birbirine işkence etmek için uydurulmuş toplumsal endişelere göre yaşamıyorum ben.

Bırakın beni, benim sevgili İngilizim. Başka bir şey yapalım: Cennette yeniden evleneceğiz, ama bu dünyada değil.... Orada her şey İngiliz usülünde olacak, çünkü monoton yaşam sizin ulusunuza rezerve edilmiş bir şey (demek istediğim aşk, meşk işlerinde, yoksa geri kalan konularda, mesela ticaret ve denizcilikte kim sizin elinize su dökebilir?) Siz aşkı zevksiz, sohbeti esprisiz ve yürüyüşü de yavaş yapıyorsunuz; reve-

ransla selamlıyorsunuz, oturup kalkarken dikkat ediyorsunuz; kahkahasız şakalaşıyorsunuz. Bunların hepsi ilahi özellikler, ama kendi kendime, size, İngilizlerin bu ciddiyetlerine gülen zavallı ölümlü bendeniz cennette ne yapacağımı kara kara düşünüyorum!...

(238)

1829: Corrientes

Bonpland

Amerika'yı dokuz bin fersah kat ederek ve altmış bin bitkiciği kaydederek keşfetti. Paris'e dönünce Amerika'yı özledi. Aimé Bonpland, özleminin uyandırdığı duyguyla, yanında getirdiği kökler ve çiçeklerle aynı toprağa ait olduğunu anladı. O toprak onu Avrupa'nın hiçbir zaman çağırmadığı gibi çağırıyordu ve onun için okyanusu bir kez daha aştı.

Buenos Aires'te öğretmenlik, Yukarı Paraná'daki mate tarlalarında işçilik yaptı. Orada, Paraguay'ın Yüce ve Ömür Boyu Diktatörü Gaspar Rodríguez de Francia'nın askerleri tarafından yakalandı. Onu öldüresiye dövdüler ve kanoyla nehir yukarı götürdüler.

Paraguay'da dokuz sene tutuklu kaldı. Dediklerine göre, "Casusluktan ötürü," demiş korku ve gizem vasıtasıyla hüküm süren Diktatör Francia. Krallar, imparatorlar ve devlet başkanları dünyaca ünlü bilge kişinin serbest bırakılması için devreye girdiler; ama ne jestiyonlar, ne misyonlar, ne yakarışlar, ne de tehditler bir işe yaradı.

Diktatör onu bir kuzey rüzgârı günü mahkûm etmişti ki bu rüzgâr ruhu kekre yapar. Bir güney rüzgârı günü onu serbest bırakmaya karar verdi. Bonpland oradan gitmek istemeyince onu sınır dışı etti.

Bonpland bir hücrede kapalı kalmamış, pamuk, şekerkamışı ve portakal veren topraklarda çalışmıştı ve bir ateş suyu damıtma tesisi, bir marangoz atölyesi ve bir hastane kurmuştu; bütün bölgedeki kadınların ve ineklerin doğumlarına giriyor, romatizma ve ateşe çok iyi gelen şuruplar veriyordu. Paraguay gömleği uçuşan,

nadir bitkiler bitkiler peşinde koşan ve herkese iyi şans getiren kötü şanslı bir adam olan yalmayak mahpusunu çok sevdi. Ve o şimdi gidiyor, çünkü askerler zorla götürüyor.

Sınırın diğer tarafına, Arjantin topraklarına, geçer geçmez atlarını çalıyorlar.

(255)

1829: Asunción

Francia, En Yüce İnsan

Paraguay'da tahtalı köyü boylamamış hırsız yok; ayrıca ülkede ne zengin var ne de dilenci. Çocuklar okula zil değil davul sesiyle gidiyor. Herkes okuma bilse de, ülkede ne tek bir matbaa, ne de tek bir kütüphane var; yurt dışından ne herhangi bir kitap, ne bir gazete, ne de bir bülten geliyor; posta hizmetleri de kimse kullanmadığı için kapandı.

Nehrin yukarısında doğa ve güvenilmez komşularla çevrili ülke tetikte yaşıyor ve Arjantin ya da Brezilya'nın saldırısını bekliyor. Paraguaylılar bağımsızlıklarından pişmanlık duysunlar diye, Buenos Aires onların denize çıkışını kesti ve gemileri iskelelerde çürüyor; ama onlar giderek yoksullaşmaya haysiyetli bir şekilde direniyorlar. Haysiyet, ulusal yalnızlık: Uçsuz bucaksız nehir ağızlarında ayaklanan Gaspar Rodríguez de Francia yönetiyor ve gözetiyor. Diktatör yalnız yaşıyor ve ilk önce köpeklerin tadına baktığı yemeklerdeki yurdunun tuzunu ve ekmeğini tek başına yiyor.

Paraguaylıların tümü ya casus ya da casusluk mağduru. Berber Alejandro sabahın köründe usturasını bilerken, En Yüce İnsan'a söylentiler ve entrikalarla ilgili günün ilk raporunu veriyor. Hava kardıktan sonraysa, Diktatör teleskobuyla yıldızları avlıyor; düşmanların çevirdikleri dolaplar hakkında onlardan da bilgi alıyor.

(82 ve 281)

1829: Rio de Janeiro

Kartopu gibi büyüyen dış borç

Yedi yıl önce Prens Pedro kendini Brezilya imparatoru ilan etti. Ülke bağımsız hayata Britanyalı bankerlerin kapısını çalarak doğdu: Pedro'nun babası Kral Juan bankayı soymuş ve altınla gümüşü son gramına kadar Portekiz'e götürmüştü. Kısa bir süre sonra Londra'dan ilk milyon sterlinler geldi. Teminat olarak gümrük gelirleri ipotek edildi ve yerli aracılar tüm borçların yüzde ikisini komisyon olarak aldılar.

Şimdi Brezilya aldığı paranın iki katı kadar borçlu ve borç yuvarlanarak kartopu gibi büyüyor. Ülkeyi alacaklılar yönetiyor ve her Brezilyalı borçlu olarak doğuyor.

İmparator Pedro görkemli bir söylevde kamu hazinesinin tamtakır, *sefil bir halde,* olduğunu ve topyekûn bir iflasın ülkeyi tehdit ettiğini açıklıyor. Öte yandan, kurtuluşu da açıklıyor: İmparator, *mevcut felaketin nedenini tek bir darbeyle yıkacak önlemi* almaya karar verdi. Ve bu radikal önlemin ne olduğunu söylüyor: Brezilya, Londra'daki Rothschild ve Wilson bankalarından yüksek ama saygıdeğer faizle yeni borçlar almayı ummaktadır.

Bu arada gazeteler İmparator'un prenses Amelia'yla evlenmesini kutlamak için bin tane şenlik hazırlandığını haber veriyor. Gazetelerdeki ilanlar satın almak ya da kiralamak için zenci köleler, Avrupa'dan yeni gelmiş peynirler ve piyanolar, iyi kumaştan İngiliz ceketleri ve Bordeaux şarapları sunuyor. Quitanda Sokağı'ndaki Globo Oteli, *ayyaş ya da puro tiryakisi olmayan beyaz ve yabancı aşçı* arıyor ve Ouvidor 76 Sokağı'nda *kör birine bakacak Fransızca bilen bir bayana* ihtiyaç var.

(186 ve 275)

Tekne denize doğru iniyor

Yeşil toprak, kara toprak. Orada uzaklarda sis dağları yutuyor.

Magdalena, Simón Bolívar'ı nehir yukarı taşıyor.

"Hayır."

Zamanında ona elmaslarla süslü bir kılıç hediye etmiş olan kişiler şimdi Lima sokaklarında onun anayasasını yakıyorlar. Zamanında ona "Vatanın Babası" diyenler şimdi onun resmini Bogota sokaklarında ateşe veriyorlar. Caracas'ta onu resmi olarak "Venezüella'nın düşmanı" ilan ediyorlar. Orada Paris'te, onu karalayan makaleler çoğalıyor; onu övmeyi bilen dostları onu savunmayı bilmiyorlar.

"Yapamam."

İnsanların tarihi bu muydu? Bu labirent, bu nafile gölgeler oyunu mu? Venezüella halkı uzak bölgelerde evlatlarının yarısını telef eden ve onlara hiçbir şey kazandırmayan savaşları lanetliyor. Bolívar teknedeki kirli bir gölgeliğin altında Magdalena Nehri üzerinden denize inerken, Venezüella ve Ekvator, Büyük Kolombiya'dan ayrılıyorlar.

"Daha fazla yapamam."

Yasalara rağmen zenciler Venezüella'da köle olmaya devam ediyorlar. Kolombiya ve Peru'da yerlileri *medenileştirmek* için çıkarılan yasalar onları soymak için uygulanıyor. Yerlilerin yerli oldukları için ödedikleri sömürge vergisi, yani haraç, Bolivya'da yeniden uygulamaya kondu.

Bu muydu, tarih bu muydu yani? Her büyüklük cüceleşiyor. Her vaadin arkasından ihanet kafasını uzatıyor. Savaş kahramanları açgözlü büyük toprak sahiplerine dönüşüyorlar. Amerika'nın çocukları birbirini yiyor. Onun gözdesi, varisi olan, zehirden ve hançerden kurtulan Sucre, Quito yolundaki ormanlarda yediği bir kurşunla devriliyor.

"Daha fazla yapamam. Hadi gidelim."

Nehirde kaymanlar ve kütükler süzülüyor. Sarı derili, ışıltısız gözlü Bolívar, titreyerek, sayıklayarak Magdalena üzerinde denize doğru, ölüme doğru iniyor.

(53 ve 202)

1830: Maracaibo

Vali ilan ediyor ki

...Bolívar, bu kötülük dâhisi, anarşi meşalesi, vatanına zulmeden adam, yaşama veda etti.

(202)

1830: La Guaira

Böl ve yönet

Kuzey Amerika'nın La Guaira konsolosu, Büyük Kolombiya'nın bölünmesinin kâhini ve başaktörü J.G.Williamson, Dışişleri Bakanlığına çok isabetli bir rapor gönderdi. Bir ay öncesinden Venezüella'nın ayrılacağını ve Birleşik Devletler'in işine gelmeyen gümrük tarifelerinin son bulacağının haber verdi.

Simón Bolívar 17 Aralıkta öldü. On bir yıl önce başka bir 17 Aralıkta, Kolombiya ve Venezüella'nın füzyonundan doğan Büyük Kolombiya'yı kurmuştu. Daha sonra Ekvator ve Panama da onlara katılmıştı. Büyük Kolombiya onunla birlikte öldü.

Diğer bir Kuzey Amerikalı konsolos, William Tudor, Bolívar'ın Amerika projesine *–tehlikeli Kolombiya delisi–* karşı entrikalar ağının örülmesine Lima'dan katkıda bulundu. Tudor'u sadece, Birleşik Devletler'in güneyi için kötü bir örnek teşkil eden Bolívar'ın köleliğe karşı verdiği savaş değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi, İspanya'dan özgürleşen Amerika'nın *aşırı büyümesi* kaygılandırıyordu. Konsolos çok haklı olarak yeni bir gücün oluşmasına karşı *İngiltere ve Birleşik Devletler'in ortak ve güçlü devlet gerekçeleri*

olduğunu söyledi. Bu arada İngiliz amiral Fleming, Valencia'yla Cartagena arasında gidip gelerek bölünmeyi kışkırtıyordu.

(207 ve 280)

1830: Montevideo

Okul tabelaları: Anayasa yemini

İngiliz Hükümeti, demişti Lord John Ponsonby, *Güney Amerika'nın doğu kıyılarının mutlak sahibinin sadece iki ülke, Brezilya ve Arjantin olmasına asla izin vermeyecektir.*

Londra'nın etkisi ve korumasıyla, Uruguay bağımsız bir devlet oluyor. Brezilyalıları kendi toprağından kovan La Plata Nehri'nin en asi bölgesi yaşlı gövdeden kopuyor ve kendi hayatına başlıyor. Buenos Aires Limanı Artigas'ın başkaldırdığı bu çorak çayırın kâbusundan nihayet kurtuluyor.

Montevideo'nun Matriz Kilisesi'nde Peder Larrañaga Tanrı'ya bir şükran ilahisi armağan ediyor. Coşku papazın yüzünü aydınlatıyor, tıpkı birkaç yıl önce, aynı kürsüden Brezilya'dan gelen istilacılara saygı sunmak için yönettiği Tedeum ayininde olduğu gibi. Cabildo'nun balkonlarının önünde anayasa yemini ediliyor. Yasalarda var olmayan hanımlar, yeni ülkenin adli kutsamasına, sanki onları çok ilgilendiriyormuş gibi eşlik ediyorlar. Bir elleriyle, rüzgârlı günlerde iyice tehlikeye giren devasa saç modellerini, diğeriyleyse göğüslerinin üzerinde açık duran vatansever temalarla süslü yelpazeleri tutuyorlar. Kolalı yüksek yakalar beyefendilerin dikkatinin dağılmasını engelliyor. Büyük Ferman kent meydanında, bir silindir şapkalar denizinin üzerinde madde madde yankılanıyor. Yeni cumhuriyetin anayasasına göre, İspanyol, Arjantinli ve Brezilyalı kurşunlarına göğüslerini siper eden adamlar vatandaş olmayacaklar. Uruguay ne yoksul gaucholar, ne yok edilmekte olan yerliler, ne de bir yasanın kendilerini özgürleştirdiğinden haberleri olmadan yaşamaya devam eden zenciler için kuruldu. Anayasaya göre, hizmetçi, tarım işçisi, piyade

asker, serseri, ayyaş olan ve okuma yazma bilmeyen ne oy kullanabilecek ne de kamu işlerinde çalışabilecek.

Hava kararırken Montevideo Kolezyumu doluyor. Orada prömiyeri yapılan Rossini'nin *Mutlu Aldanış ya da Masumiyetin Zaferi* adlı eseri bu şehirde baştan sona seslendirilen ilk opera oluyor.

(278)

1830: Montevideo

Vatan ya da mezar

Uruguay şiirinin ilk ozanı Francisco Acuña de Figeuroa işe ilk önce İspanya'nın askeri ihtişamına atfen yazdığı sekizlik dizeli bir koşukla başladı. Artigas'm gauchoları Montevideo'yu ele geçirince Rio de Janeiro'ya kaçtı. Orada övgü kafiyelerini Portekizli prense ve onun tüm sarayına sundu. Brezilyalı istilacıların peşinden yeniden Montevideo'ya dönerken Francisco'nun liri yine sırtındaydı ve işgal kuvvetlerinin şairi oldu. Yıllar sonra, şehrin Brezilyalı kuvvetlerden temizlenmesinin ertesi günü ilham perileri Don Francisco'nun kulağma vatansever on heceli şiirler, bağımsızlık kahramanlarının başına takmak için sözden defne yaprağı taçlar fısıldadılar; sürüngen şair şimdi de yeni doğan ülkenin milli marşını yazıyor. Biz Uruguaylılar sonsuza dek onun ayaklı dizelerini dinlemek zorunda kalacağız.

(3)

1832: Santiago (Şili)

Milli sanayi

Şili'de de beyefendiler Fransız modasına göre giyiniyor ve dans ediyorlar, kravatlarını bağlarken Byron'ı taklit ediyorlar ve masada Fransız aşçıya boyun eğiyorlar; çayı İngiliz tarzında, içkiyiyse Fransız tarzında içiyorlar.

Vicente Pérez Rosales ateş suyu fabrikasını kurunca, Paris'ten en iyi imbikleri getirtti ve oldukça yüksek miktarda şişe etiketi satın aldı; bunların üzerinde yaldızlı arabesk ve zarif harflerle şöyle yazıyordu: *Old Champagne Cognac*. Bürosunun kapısma büyük bir tabela yaptırdı:

ARACISIZ
İTHALAT

İçkinin tadı aman aman değil, ama hemen hemen idi; ve kimsenin midesinde yaralar çıkmadı. İş muhteşem gidiyordu ve fabrika siparişleri yetiştiremiyordu, ama Don Vicente bir vatanseverlik krizine tutuldu ve bu ihanet halinde yaşamaya devam edemeyeceğine karar verdi:

"*Bu meşhur kalite sadece Şili'ye aittir.*"

Avrupa etiketlerini ateşe attı ve bürosunun girişine öncekinden de büyük bir tabela astırdı:

ULUSAL
FABRİKA

Şişelerin üzerinde şimdi yeni bir kıyafet var: Burada basılmış etiketlerde şöyle diyor: *Şili Konyağı*.

Tek bir tane dahi satılmıyor.

(256)

Santiago'da (Şili) pazarın tellalları

"Balık eti kızlara karanfiller ve fesleğenler!"

"KAĞIT HELVAAAA!"

"Güzel düğmeler, dizisi bir kuruş!"

"KİBRİTLEEEEEER!"

"Kemerler, eldiven kadar yumuşak koşum kayışları!"

"Tanrı aşkına bir sadaka?"

"Etin en nefisi!"

"Zavallı bir kör için sadaka?"

"SÜPÜÜÜÜRGE! BİTİYOR!"

"Çiğnemelik tütün! Çiğnemelik tütün!"

"Mucizevi madalyonlar, tek tek ya da paketle!

"Her derde deva bunlar!"

"Kendinizi korumak için bıçaklar!"

"PARLAK KILIÇ!"

"Var mı urgan isteyen?"

"Nefis ekmeğe gel!"

"Sadece bir tane çıngırak kaldı!"

"KARPUZ VAR, GÜZELİM!"

"Kadın eliyle yoğrulmuş nefis ekmeğe gel!"

"KARPUZ!"

"Nefis ekmeğe gel! Sıcacıııııık!"

(288)

1833: Arequipa

Alevler

"*Mutlu yaratıklar*," diyor Flora Tristán.

Flora babasının vatanı Peru'da geziyor ve dağlarda *insanın aşağılayamadığı yegâne hayvanı* keşfediyor.

Sevimli lamalar katırlardan daha çevik ve daha yükseğe çıkıyorlar. Soğuğa, yorgunluğa ve ağır yüklere dayanıyorlar. Karşılığında hiçbir şey almadan dağlı yerlilere taşımacılık, süt, et ve bedenlerini kaplayan temiz, parlak ipekleri veriyorlar. Ama asla kendilerini bağlatmıyor, kendilerine kötü muamele yaptırtmıyor ve emir almıyorlar. Kraliçe gibi yürümeye ara verdiklerinde yürümeye yeniden başlasınlar diye yerli onlara yalvarıyor. Eğer biri onlara vurursa, küfrederse ya da tehdit ederse lamalar kendilerini yere atıyorlar: Uzun boyunlarını uzatarak, gözlerini, yaradılışın en güzel gözlerini gökyüzüne çeviriyorlar ve sessizce ölüyorlar.

"*Mutlu yaratıklar*," diyor Flora Tristán.

(337)

1833: San Vicente

Aquino

Anastasio Aquino'nun kellesi cellâdın sepetine düşüyor.

Savaş içinde uyusun. El Salvador yerlilerinin reisi toprak hırsızlarına karşı üç bin mızrağı ayaklandırmıştı. Yanan tütün yaprağıyla ateşlenen misket tüfeklerini alt etti ve bir kilisenin ana sunağında Aziz Yusuf'u çırılçıplak soydu. İsa'nın babasının paltosunu sırtına geçirip yerlilerin bir daha asla köle, asker, ayyaş olmamaları ve açlıktan ölmemeleri için yasalar dikte ettirdi. Ama düşmanın takviye kuvvetleri gelince dağlara sığınmak zorunda kaldı.

Cascabel adındaki yardımcısı onu düşmana teslim etti.

"Ben dişsiz ve pençesiz bir kaplanım," dedi Aquino kendini onca pranganın, zincirin ortasında görünce ve Keşiş Navarro'ya günah çıkarırken, hayatı boyunca korku hissettiği yegâne şeyin karısının öfkesi ya da gözyaşları olduğunu itiraf etti.

"Tamam, körebe oynamaya hazırım," dedi gözlerini bağladıklarında.

(87)

1834: Paris

Tacuabé

General Rivera'nın süvarileri, medenileştirme görevlerini Queguay'ın en ücra kesimlerinde çok isabetli atışlarla sonuca ulaştırdılar. Artık Uruguay'da tek bir canlı yerli dahi yok.

Hükümet son dört Charrua yerlisini Paris Doğa Bilimleri Akademisi'ne bağışlıyor. Onları bir geminin ambarında, diğer paketlerin ve valizlerin arasında, yük niteliğiyle gönderiyor.

Fransız halkı vahşileri, yani kaybolan bir türün nadir örneklerini görmek için giriş parası ödüyor. Bilim insanları hareketleri, alışkanlıkları ve antropometrik ölçümleri not ediyorlar; kafataslarının biçiminden onların kıt zekâda ve şiddete eğilimli karaktere sahip oldukları sonucunu çıkarıyorlar.

Daha iki ay dolmadan yerliler kendilerini ölüme teslim ediyorlar. Akademisyenler cesetleri kapışıyor.

Sadece yeni doğmuş kızıyla birlikte kaçan savaşçı Tacuabé hayatta kalıyor ve kim bilir nasıl, Lyon şehrine kadar gelip orada son nefesini veriyor.

Tacuabé, müzikleri yapan kişiydi. Müziği müzede ziyaretçiler gittikten sonra yapıyordu. Tükürükle ıslatılmış bir çubuğu yaya sürtmek suretiyle at kuyruğu tellerden tatlı titeşimleri elde ediyordu. Onu perdelerin ardından gizlice dinlemiş olan Fransızlar, onun sanki gizlice sohbet ediyormuşçasına, çok yumuşak, boğuk, neredeyse işitilmez sesler çıkardığını anlatıyorlar.

(19)

1834: Meksika Şehri

Sevmek vermektir

İçi sirke dolu bir balkabağı her kapının ardından gözetliyor. Her sunakta binlerce mum yakarıyor. Doktorlar kan almalar ve klorürlü tütsüler tavsiye ediyorlar. Renkli bayraklar salgın hastalık tarafından kuşatılmış evleri gösteriyor. Kasvetli ilahiler ve feryatlar ceset yüklü arabaların ıssız sokaklardan geçişini haber veriyor.

Vali bir bildiri yaymlayarak birçok yemeği yasaklıyor. Ona göre, Meksika'ya kolerayı biber dolmaları ve meyveler getirdi.

Espíritu Santo Sokağı'nda bir arabacı kocaman bir Hint ayvası kesiyor. Meyvenin tadına iyice varmak için sürücü koltuğunda şöyle yana kaykılarak yemeye başlıyor. Oradan geçen biri verdiği tepkiyle onun ağzını açık bırakıyor:

"Cahil adam! İntihar ettiğini görmüyor musun? Bu meyvenin insanı mezara götürdüğünü bilmiyor musun?"

Arabacı tereddüt ediyor. Suları damlayan meyve dilimine bakıyor, ama bir türlü ısıramıyor. En sonunda ayağa kalkıyor, birkç adım yürüyor ve Hint ayvasını köşede oturmakta olan karısına uzatıyor:

"Al sen ye, canımın içi.

(266)

1835: Galapagos Adaları

Darwin

Siyah tepeler denizin ve sisin içinde yükseliyor. Kayaların üzerinde, inek kadar büyük kaplumbağalar siesta ritmiyle hareket ediyor, kanatsız ejderha denen iguanalar ise kıyıdan köşeden süzülerek geçiyorlar:

"*Cehennemin başkenti*," diye yorumda bulunuyor *Beagle* gemisinin kaptanı."

"*Ağaçlar bile kendilerini kötü hissediyorlar*," diye onu onaylıyor Charles Darwin, gemi demir atarken.

Bu adalarda, yani Galapagos Adaları'nda, Darwin *gizemlerin gizemi*'ni çözmeye soyunuyor; dünyadaki yaşamın hiç durmayan dönüşüm sürecinin ipuçlarını burada seziyor. İspinoz kuşlarının gagalarının yaptıkları işe göre uzmanlaştığını, büyük ve sert tohumları kıran gagalar fındıkkıran şeklini alırken, kaktüslerin nektarını arayanların pense biçimine büründüklerini burada keşfediyor. Darwin, kaplumbağaların kabukları ve boyunlarıyla da aynı şeyin yaşandığını ve bunların, yiyecekleri yer seviyesinde bulmaya ya da daha yüksekteki meyveleri tercih etmeye bağlı olarak biçimlendiğini keşfediyor.

Tüm fikirlerimin kökeni Galapagos Adaları'nda bulunuyor, diyecek Darwin. *Sürekli olarak beni şaşkına çeviren şeylerle karşılaşıyorum*, diye yazıyor yolculuk günlüğüne.

Beagle dört yıl önce İngiltere'den yola çıktığında, Darwin Kutsal Kitap'ın her satırına inanmaktaydı. Tanrı'nın dünyayı bugün olduğu şekliyle altı günde yarattığına ve işini, Başpiskopos Usher'in de temin ettiği gibi, İsa'dan önce 4004 yılı Ekim ayının 12'sinde bir cumartesi günü sabahı saat dokuzda bitirdiğine inanıyordu.

(4 ve 88)

1835: Columbia

Teksas

On beş yıl önce, bir araba kervanı tekerleklerini gıcırdatarak Teksas'ın çorak otlağını bir uçtan diğer uca geçti ve baykuşlarla çakalların kasvetli sesleri onlara hoş gelmediniz dedi. Meksika, köleleri ve sabanlarıyla birlikte Louisiana'dan gelen üç yüz aileye bu toprakları bıraktı. Beş yıl önce, Teksas'taki Kuzey Amerikalı sömürgecilerin nüfusu yirmi bine ulaşmıştı ve Küba'dan ya da Virginia'lı ve Kentucky'li beyefendilerin zencicikler yetiştirdikleri ağıllardan satın alınmış bir sürü köleleri vardı. Sömürgeciler şimdi üzerinde bir ayı resmi bulunan kendi bayraklarını göndere

çekiyor, Meksika Hükümeti'ne vergi ödemeyi ve ulusal topraklarının tamamında köleliği kaldıran Meksika yasasına uymayı reddediyorlar.

Birleşik Devletler Başkan Yardımcısı John Calhoun, Tanrı'nın zencileri odun kesmeleri, pamuk yetiştirmeleri ve seçilmiş halka su taşımaları için yarattığına inanıyor. Tekstil fabrikaları daha çok pamuk talep ediyor, pamuk da daha çok toprak ve daha çok zenci. *Teksas'ın Birleşik Devletler'in bir parçası olması için*, dedi Calhoun geçen yıl, *çok güçlü gerekçeler var*. O günlerde, bir atletinki kadar güçlü ciğerleriyle üfleyerek sınırları genişleten Başkan Jackson, arkadaşı Sam Houston'ı Teksas'a çoktan yollamıştı.

Agresif bir adam olan Houston yumruk darbeleriyle kendine yol açıyor, orduda general oluyor ve Teksas'ın bağımsızlığını ilan ediyor. Yakında Birleşik Devletler bayrağında yeni bir yıldıza dönüşecek olan yeni devletin Fransa'dan daha çok toprağı var.

Ve Meksika'ya karşı savaş patlıyor.

(128 ve 207)

1836: San Jacinto

Özgür dünya büyüyor

Sam Houston hektarı iki kuruşa toprak dağıtıyor. Kuzey Amerikalı gönüllü taburları dört bir yandan oraya akıyor ve New York ya da New Orleans'tan gemiler dolusu silah geliyor.

Kuyrukluyıldız Meksika gökleri üzerindeki felaketi önceden haber vermişti. O zaman bu kimse için yeni bir haber değildi, çünkü Hidalgo ve Morales'in katilleri onu ele geçirmek için bağımsızlık ilan ettiklerinden beri Meksika zaten daimi bir felaket hali yaşıyor.

Savaş kısa sürüyor. Meksikalı General Santa Anna kelle uçurmaya geliyor ve El Álamo'da kelle uçurup kurşuna da diziyor, ama San Jacinto'da bir çeyrek saat içinde dört yüz adamını kaybediyor. Santa Anna canına karşılık Teksas'ı veriyor ve mağlup

ordusu, özel aşçısı, yedi bin dolarlık kılıcı, sayısız madalyaları ve bir vagon dolusu dövüş horozuyla birlikte Meksika'ya dönüyor.

General Houston kendini Teksas Başkanı ilan ederek zaferini kutluyor.

Teksas Anayasası, meşru bir biçimde edinilmiş mallar olarak gördüğü köleler üzerinde efendiye kalıcı haklar tanıyor. *Özgürlük alanını genişletmek*; muzaffer orduların sloganı buydu.

(128)

1836: El Álamo

Sınır kahramanının portreleri

Teksas Savaşı'nın hemen arifesinde, şansın Meksika birliklerine hâlâ güldüğü bir dönemde, Albay Davy Crockett süngü darbeleriyle öldü. El Álamo Kalesi'nde kahraman kanun kaçakları çetesiyle birlikte can verdi ve öyküye son noktayı akbabalar koydu.

Yerlilerin ve Meksikalıların topraklarını yiyerek semiren Birleşik Devletler batıdaki kahramanlarından birini kaybetti. David Crockett'ın Betsy adını verdiği ve tek kurşunla beş ayı öldüren bir tüfeği vardı.

Crockett pekâlâ, bir önceki asrın efsanevi kâşifi, medeniyetten nefret eden ama yerli dostlarından çalınmış topraklara sömürgeciler yerleştirerek hayatını kazanan çok maço ve yalnız katil Daniel Boone'un oğlu olabilirdi. Ve pekâlâ, çoktan ete kemiğe bürünmüş meşhur roman kahramanı Natty Bumppo'nun babası olabilirdi.

Fenimore Cooper *Mohikanların Sonuncusu*'nu yayınladığından beri, soylu ve kaba saba avcı Natty Bumppo, Birleşik Devletler'in gündelik hayatının bir parçası oldu. Ahlak adına bildiği her şeyi ona doğa öğretti, enerjisiyse dağlardan ve ormanlardan geliyor. Çirkin bir adam, kocaman bir ağızda tek bir diş var, ama karşılığında hiçbir şey beklemeden güzel beyaz bakireleri koruyor ve bu bakireler onun sayesinde ormanları ve arzuyu sağ salim aşıyorlar. Natty Bumppo uzun uzun konuşarak sessizliği yüceltiyor

ve ölümden korkmadığı ya da kahrolarak öldürdüğü yerlilere hayranlık duyduğu kesinlikle yalan değil.

(149 ve 218)

1836: Hartford

Colt

Mühendis Samuel Colt, kendisinin icat ettiği *revolving pistol* için Connecticut'ın Hartford şehrinde patent başvurusunu yapıyor. Söz konusu olan döner tamburlu bu tabanca beş kurşun alıyor ve yirmi saniye içinde beş kez öldürüyor.

İlk sipariş Teksas'tan geliyor.

(305)

1837: Guatemala Şehri

Morazán

Bir cübbeler fırtınası patlıyor. Rafael Carrera korku salan şimşek gibi çakıyor ve Guatemala'nın tamamı gök gürültüleriyle çınlıyor:

"Yaşasın din! Yabancılara ölüm! Morazán'a ölüm!"

Yakılmamış tek bir mum kalmıyor. Rahibeler öylesine hızlı dua ediyorlar ki, dokuz saniyede dokuz tane dokuz gün duası okuyorlar. Korolar Meryem'e övgü ilahileri söylüyor ve aynı coşkuyla Morazán'a lanet yağdırıyorlar.

Orta Amerika'nın başkanı Francisco Morazán mistik öfkelerin zincirlerinden boşanmasına sebep olan *din düşmanı yabancı.* Honduras'ta doğan Morazán sadece Orta Amerika'nın değişik bölgelerini tek bir ulus olarak birleştirmekle kalmadı; ayrıca kontları ve markileri sıradan vatandaş düzeyine indirdi ve dünyevi şeyler öğretip öbür dünyayla ilgili tek laf etmeyen devlet okulları kurdu. Onun yasalarına göre artık ne mezarda haça ne de nikâhta papaza gerek var ve evlilik yatağında yapılan çocuğun alnında sa-

manların üzerinde, rikâhsız yapılan çocuktan hiçbir farkı olmuyor, her ikisi de mirastan aynı payı alıyor. En kötüsü de şu: Morazán kiliseyi devletten ayırdı, inanma ya da inanmama özgürlüğüne hükmetti, Kilise'nin aldığı onda birlik vergiyi ve Tanrı'nın memurlarının ayrıcalıklarını kaldırdı, arazilerini satışa çıkardı.

Keşişler, Guatemala'yı kırıp geçiren salgın hastalığın suçlusu olarak Morazán'ı ilan ediyorlar. Kolera öldürmeye devam ediyor ve kürsülerden alev saçan ithamlar yağıyor: Morazán suları zehirledi, Deccal ölülerin ruhlarını ona satmak için İblis'le anlaşma yaptı.

Dağlı halklar zehirleyiciye karşı ayaklanıyor. İsyanın başını çeken domuz yetiştiricisi Rafael Carrera yirmisi henüz aşmış bir genç ve şimdiden vücudunda üç kurşun taşıyor. Üzeri dinsel semboller ve madalyonlarla kaplı olarak dolaşıyor ve şapkasında yeşil bir dal taşıyor.

(220 ve 253)

1838: Buenos Aires

Rosas

Tayların ve insanların büyük terbiyecisi Juan Manuel de Rosas, La Plata Nehri etrafındaki arazilerin efendisi. Gitarist ve dansçı Rosas ateş başı sohbetlerinin en korkutan ya da en güldüren öykülerini anlatmayı biliyor; ama sanki mermerden yapılmış bir adam ve çocukları bile ona *patron* diyor. Tavuğu berbat eden aşçıyı hapse gönderiyor ve kendisi tarafından konulan kurallardan herhangi birini dikkatsizlik sonucunda ihlal ettiğinde kendini bile kırbaçlatıyor.

En verimli çiftlikler onunkiler, en iyi çalışan tuzlama tesisleri de yine ona ait. Rosas, Buenos Aires Limanı'yla yerlilerin çadırları arasında uzanan otlak denizinin en güzel kısımlarına sahip.

Rosas hükmediyor. Arjantin'de üretilen pançoları, yatakları, ayakkabıları, at arabalarını, gemileri, şarapları ve mobilyaları korumak için bir gümrük yasası çıkardı ve nehrin iç kısımlarını yabancı satıcılara yasakladı.

"Revue de Deux Mondes" *İspanyol fethinin dejenere evlatlarına* Fransa'nın bir medeniyet ve disiplin dersi vermesini talep ediyor. Amiral Leblanc emrindeki Fransız bölüğü, deniz ötesi ticarete müsait yegâne Arjantin limanı Buenos Aires'in ablukasını başlatıyor.
(166, 271 ve 336)

1838: Buenos Aires

"Mezbaha"

Esteban Echeverría, La Plata Nehri civarındaki toprakların ilk edebi öyküsünü kaleme alıyor. "Mezbaha" adlı eserinde Rosas Diktatörlüğü, Buenos Airesli savunmasız bir doktora musallat olup onu taciz eden çeteci bir güruhla sembolize ediliyor.

Kenar mahallede doğmuş, kavga dövüş ortamında büyümüş, ama Paris'te cilalanmış olan Echeverría *ayak takımından* nefret ediyor. Şehrin güneyindeki bir mezbaha, yazarın köpeklerle zenci sakatatçı kadınlar arasında yaşanan bağırsak kapma kavgalarını betimlemek ve küfürlerin aşağı tabaka insanların ağzından fokurtu halinde, tıpkı boğazı kesilen hayvanların kanı gibi nasıl döküldüğünü anlatmak için en güzel sahneyi sunuyor. Öyküdeki boğaz kesici, gaucho kıyafeti giyiyor, kana bulanmış bir suratı var ve bıçağı sapına kadar sığırın boğazına daldırıyor; sonra da kendisine saygı göstermeyi reddeden fraklı okumuş beyefendiyi köşeye kıstırıyor.
(104)

Amerika'daki yamyamlık üzerine birkaç şey daha

Albay Juan Ramón Estomba son süvari hücumunda atlılarını olmayan ordunun üzerine sürüyor. İspanya'ya karşı savaş bitti, ama Arjantinlilerin Arjantinlilere karşı savaşı çok daha acımasız bir

şekilde devam ediyor ve Albay Estomba kılıcını kaldırıp haykırıyor: *Hücum!* Ve atlar naraların ve kılıç şakırtılarının arasında boş ufuk çizgisine doğru saldırıya geçiyor.

Bu parçalanmış vatan öfkeden deliye dönmüş durumda. Bağımsızlık kahramanları birbirini yiyor. Estanislao López, Pancho Ramírez'in koyun postuna sarılı kellesini teslim alıp bir demir kafesin içine koydu ve bütün gece onu seyrederek keyif yaptı. Facundo Quiroga'nın pusuya düşürülüp gözüne bir kurşun yemesinden önce, Gregorio Lamadrid onun annesini zincire vurup sokaklarda sürükledi. Juan Lavalle, Manuel Dorrego'yu bir ahırda inek boklarının üzerinde tüfekle öldürdü ve o zamandan beri Dorrego'nun hayaleti Lavalle'nin peşini bırakmıyor ve onu yakından takip ediyor; ta ki bir gün onu yakalayıp –Lavalle bir kadının içinde ölme zevkini tatsın diye– sevgilisinin çıplak bedenine mıhlayana kadar.

(55, 103 ve 110)

1838: Tegucigalpa

Orta Amerika paramparça oluyor

Morazán Guatemala'da keşişlerin kışkırttığı kalabalıklara karşı savaşırken Orta Amerika paramparça oluyor.

Bu vatanın bölgelerini birbirine dikmiş olan incecik iplikler art arda patlıyor. Kosta Rika ve Nikaragua federal paktı bozuyorlar, Honduras da bağımsızlığını ilan ediyor. Tegucipalga şehri, büyük birleştirme kampanyasını on yıl önce tam buradan başlatan evladının çuvallamasını davullar, trompetler ve nutuklarla kutluyor. Taşralı garezleri, kıskançlıklar ve hırslar, yani eski zehirler Morazán'ın tutkusundan çok daha güçlü. Orta Amerika Federal Cumhuriyeti dört parçaya bölünmüş halde yerde yatıyor. Parçaların sayısı yakında beş, sonra da altı olacak. Zavallı parçacıklar. Birbirlerine karşı acımadan ziyade nefret besliyorlar.

(220)

1839: Copán

Kutsal bir şehir elli dolara satılıyor

ve onu Birleşik Devletler'in Orta Amerika büyükelçisi John Lloyd Stephens satın alıyor. Satılan yer Honduras'ta bir nehrin kıyısında, selva tarafından istila edilmiş haldeki Maya şehri Copán.

Copán'da tanrılar taş oldular, tıpkı tanrıların seçtiği ya da cezalandırdığı insanlar gibi. Bin yıldan daha uzun bir süre önce Copán'da seher yıldızının gizemlerini çözen ve güneş yılını o güne dek görülmedik bir kesinlikle ölçen bilge astronomlar yaşamıştı.

Zaman, çok güzel frizli ve basamakları oymalı tapınakları yıprattı ama yıkamadı. İlahi varlıklar maskelerin tüyleri arasında saklambaç oynarken sunaklardan hâlâ kafalarını uzatıyorlar. Yabani otların arasında yükselen dikilitaşlarda jaguar ve yılan ağzını hâlâ kocaman açıyor; insanlar ve tanrılar bu suskun ama asla dilsiz olmayan taşlardan nefes alıyorlar.

(133)

1839: Havana

Davul konuşuyor, bedenler söylüyor

Küba Genel Komutanı, bayram günlerinde ve ustabaşıların gözetimi altında olması koşuluyla şekerkamışı tarlalarında davul dansları yapılmasına izin veriyor.

Ustabaşılar davullarm isyancı sesler yaymasını engellemekle görevliler. Kara davul, canlı davul tek başına çalmıyor. Davul diğer davullarla iletişim kuruyor, erkek davulu çağırıyor, dişi davulu seviyor, insanlar ve tanrılarla tehlikeli bir biçimde sohbet ediyor. Davul onları çağırınca, tanrılar buna uyup bedenlere giriyor ve onların içinden uçuyorlar.

Çok eski zamanlarda, Akrep Akeké iğnesini bir insan çiftine batırarak can sıkıntısını öldürdü. O zamandan beri zenciler annelerinin karnından dans ederek çıkıyor, aşkı, acıyı ya da öfkeyi

dans ederek anlatıyor ve acımasız hayatın içinden dans ederek geçiyorlar.

(22, 222 ve 241)

1839: Havana

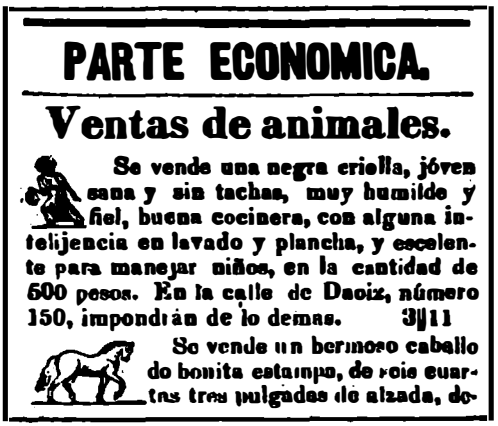
Basın ilanları

EKONOMİ SAYFASI

Hayvan Satışları

Genç, sağlıklı ve lekesiz, çok uysal ve sadık, iyi aşçı, yıkama ve ütülemede başarılı, çocuk bakmada olağanüstü bir zenci Kreol kadın 500 pesoya satılıktır. Daoiz Sokağı 150 numaradan daha fazla bilgiye ulaşılabilir. 3/11

Altı karış ve üç parmak yüksekliğinde çok güzel görünümlü bir at satılıktır...

PARTE ECONOMICA.

Ventas de animales.

Se vende una negra criolla, jóven sana y sin tachas, muy humilde y fiel, buena cocinera, con alguna intelijencia en lavado y plancha, y escelente para manejar niños, en la cantidad de 500 pesos. En la calle de Daoiz, número 150, impondrán de lo demas. 3|11

Se vende un hermoso caballo de bonita estampa, de cuatro cuartas tres pulgadas de alzada, de-

• SE ALQUILAN POSESIONES para viviendas. Negras para el servicio de casa. Negros para peones y para todo trabajo, y se dan negritos para jugar con niños. De todo darán razon en la calle de Daoiz número 11. mzo. 21

SANGUIJUELAS superiores acabadas de llegar de la peninsula, se hallan de venta en la

EVLERE EŞYA KİRALANIR. Ev hizmetleri için zenci kadınlar. Tarlada ya da başka her türlü işte çalıştırmak için zenci erkekler, ayrıca çocuklarla oynamaları için zenci çocuklar verilmektedir. Daoiz Sokağı 11 numarada her konudaki ihtiyacınız karşılanacaktır. 21 Mart.

Yüksek kalite SÜLÜKLER yarımadadan yeni geldi, satışa çıkarılıyorlar...

(276)

1839: Valparaíso

Aydınlatıcı

Şili'nin Valparaíso Limanı'ndaki La Rinconada semtinde, tepenin üzerindeki herhangi bir evin önünde şöyle bir tabela var:

> **AMERİKA'NIN IŞIĞI VE ERDEMLERİ**
> **don yağı mumu, sabır, sabun, teslimiyet, güçlü yapıştırıcı ve çalışma aşkıdır.**

İçerideyse, mutfak dumanı ve çocukların şamatası var. Burada Simón Rodríguez yaşıyor. Bolívar'ın hocasının evinde bir okul ve bir atölye var. Çocuklara yaratmanın zevkini öğretiyor. Mum ve sabun yaparak okulun masraflarını çıkarıyor.

(298)

1839: Veracruz

"Tanrı aşkına bana bir koca ver, yaşlı, sakat ya da kötürüm olsa da fark etmez"

İspanya Büyükelçisi Meksika topraklarına ilk kez ayak basıyor. Veracruz'da ölülerin peşinde koşan akbabalardan başka kuş görmüyor. Ülkenin âdetlerini araştırmak için karısının kolunda hüzünlü sokakları dolaşmaya çıkıyor.

Büyükelçi bir kilisede kırık dökük bir azizle karşılaşıyor. Bekâr kadınlar taş atarak ondan mucize istiyorlar. En iyi nişan almanın kendilerine en iyi kocayı getireceğine inanan genç kadınlar ellerindeki taşları umutla fırlatıyorlar; Padovalı Aziz Antonio'dan artık ne koca ne de teselli bekleyen kız kurularıysa intikam için taşları küfrederek sallıyorlar. Zavallı Aziz Antonio'yu iyice benzetmişler: Ağzı burnu dağılmış, kolları kırılmış ve göğsünde kocaman bir delik var. Ayağının dibine çiçek bırakıyorlar.

(57)

1840: Meksika Şehri

Maskeli balo

Meksika Şehri'nin Fransız terzi ve kuaförleri evden eve, hanımefendiden hanımefendiye durmadan koşturuyor. Yoksulların yararına düzenlenen büyük baloda en şık kim olacak? Hangi güzellik öne çıkacak?

İspanya Büyükelçisi'nin karısı Madam Calderõn de la Barca, Meksika'nın ulusal giysisi olan, Puebla Vadisi'nin tipik kıyafetini prova ediyor. İmgeyi yansıtan aynanın sevinci anlatılamaz: Dantelli ve işlemeli beyaz bluz, kırmızı etek, nakışlı jüponların üzerindeki pullarm ışıltısı. Madam Calderón rengârenk kuşağı beline defalarca doluyor, saçını ortadan ayırarak tarıyor ve beliklerini bir halkayla birleştiriyor.

Tüm şehir bundan haberdar oluyor. Tehlikeyi savuşturmak için Bakanlar Kurulu toplanıyor. Üç bakan –Dışişleri, İçişleri ve Savaş– Büyükelçi'nin evine gidip ona resmi uyarıyı yapıyorlar. İleri gelen hanımefendiler gözlerine inanamıyorlar: Bayılmalar, nişadır, yelpaze yelleri: Böylesine saygın bir hanımefendi, böylesine rezil bir kıyafet! Üstelik herkesin içinde! Dostlar tavsiyede bulunuyor, diplomatik unsurlar bastırıyor: Dikkat edin, skandal yaratmayın, bu tür kıyafetleri saygınlığı şüpheli kadınlar giyer.

Madam Calderón de la Barca ulusal kıyafeti giymekten vazgeçiyor. Dansa Meksikalı kadın gibi giyinerek gitmeyecek. Üzerinde Laziolu İtalyan köylü kadım kıyafeti olacak. Eğlenceyi düzenleyen kadınlardan biri İskoçya Kraliçesi gibi giyinecek. Diğer hanımefendiler Fransız kurtizanların ya da İsviçreli, İngiliz ya da Aragonlu köylülerin görünümüne bürünecek ya da Türkiye'den abartılı tüllerle arzı endam edecekler.

Müzik bir inci ve pırlanta denizinde geziniyor. Pek keyifli bir dans olmayacak: Bunun suçlusu ayaklar değil, o minicik ve ıstırap verici ayakkabılar.

(57)

Meksika yüksek sosyetesi: Bir ziyaret böyle başlıyor

"Nasılsınız? İyi misiniz?"
"Çok teşekkür ederim. Ya siz?"
"Bildiğiniz gibi, hizmetinizdeyim."
"Geceniz nasıl geçti?"
"Her şey çok güzeldi."
"Ne kadar sevindim! Peki, siz nasılsınız, senyora?"
"Hizmetinizdeyim. Ya siz?"
"Çok teşekkürler. Ya siz senyor?"
"Bildiğiniz gibi, hizmetinizdeyim."
"Buyurun, lütfen oturun."
"Önce siz, senyorita."
"Lütfen, senyora, önce siz."
"Pekâlâ, madem öyle diyorsunuz, resmiyeti abartmaya gerek yok; ben zaten komplimanlardan ve etiketlerden nefret ederim."

(57)

Meksika Şehri'nde gün boyu duyulan satıcı sesleri

"Kömür, senyor!"

"Tereyağ, tereyağ bir buçuk real!"

"Tütsülenmiş etin iyisi burada!"

"DÜĞMECİİİİİİİ!"

"Biber yemekleri için alıç!"

"Yabani muz, portakal, nar isteyen?"

"EL AYNALARIIIIIIIII!"

"Fırından yeni çıkmış ekmekler!"

"Beş yarda boyunda hasırlar, Puebla hasırı isteyen var mı?"

"Ballı pastalar! Peynir ve bal, kaliteli süzme peynir ve pekmez!"

"Şekerlemeler! Hindistancevizi tatlısı! Bezeeeeleeeeeeerrrrrrr!"

"En son piyango bileti, son bilet yarım real!"

"TORTİLLAAAAAAAAAAAAA!"

"Ceviz isteyen var mı?"

"KESİK PEYNİRLİ TORTİLLA!"

"Ördek var, cancağızım! Sıcak ördek!"

"Tamal var, tamal!"

"Kim ister kestane kebabııııııııı?

(57)

Meksika yüksek sosyetesi: Doktor böyle vedalaşıyor

Yatağın yanında:

"Senyora, emrinizdeyim!"

"Çok teşekkürler, Senyor."

Yatağın ayakucunda:

"Beni hep hizmetinizde bilin, Senyora!"

"İyi günler, Senyor."

Masanın yanında duraklayarak:

"Senyora, ayaklarınızı öperim!"

"Senyor, elinizi öperim!"

Kapının yakınında:

"Senyora, içindeki her şeyle fakirhanemi, bir işe yaramaz bendenizi ve sahip olduğum her şeyi kendinizin bilin!"

"Çok teşekkürler, Senyor!"

Kapıyı açmak için bana arkasını dönüyor, ama onu açtıktan sonra tekrar bana doğru dönüyor.

"Hoşça kalın, Senyora, hizmetkârınızım!
"Hoşça kalın, Senyor!
En sonunda çıkıyor, ama hemen ardından kapıyı aralayıp kafasını içeri uzatıyor:
"İyi günler, Senyora!"

(57)

1840: Meksika Şehri

Bir rahibenin inzivası böyle başlıyor

Doğru yolu seçtin sen
artık kimse döndüremeyecek seni
seçilmiş insan

On altı yaşında dünyaya elveda diyor. Araba onu bir daha asla göremeyeceği sokaklarda dolaştırıyor. Onu bir daha asla göremeyecek olan akrabaları ve arkadaşları Santa Teresa Manastırı'ndaki törene katılıyorlar.

Hiç kimse ve hiçbir şey
döndüremeyecek seni yolundan

Yemeğini İsa'yla evlenen diğer kadınlarla birlikte, ortasında bir kurukafa duran masada, toprak kaptan yiyecek. İşlemediği günahlar için kefaret ödeyecek; başkalarının zevkini çıkardığı ama onun dikenli kemer ve dikenli taçla kendi bedenine işkence etmek suretiyle kurtulacağı gizemli suçlar. Ömür boyu çile yatağında tek başına uyuyacak, tenini törpüleyen kumaşlar giyecek.

Büyük Babilonya'nın savaşlarından uzakta
bozulmalar ayartmalar tehlikeler
hepsinden uzakta

Üzeri çiçekler, inciler ve elmaslarla kaplı. Sonra tüm süslerini çıkarıp onu soyuyorlar.

asla döndürülemez

Org müziği eşliğinde piskopos onu cesaretlendiriyor ve kutsuyor. Kocaman bir ametist taş kakmalı papaz yüzüğü diz çökmüş genç kızın başının üzerinde bir haç çiziyor. Rahibeler şarkı söylüyor:

Ancilla Christi sum...

Onu siyah giydiriyorlar. Diz çökmüş rahibeler, mumlar çemberinin etrafında açılan siyah kanatlar gibi yüzlerini yere sürtüyorlar.

Bir perde tabut kapağı gibi kapanıyor.

(57)

1842: San José (Kosta Rika)

Zaman seni unutsa da toprak unutmaz

Guatemala Şehri'nde hanımefendiler ve keşişler, dağların reisi Rafael Carrera'yı uzun bir diktatörlüğe hazırlıyorlar. Üç köşeli şapkayı, üniformanın ceketini ve tören kılıcını üzerinde deniyorlar; ona rugan çizmelerle yürümeyi, adını yazmayı ve altın kol saatinde saatleri okumayı öğretiyorlar. Domuz yetiştiricisi Carrera mesleğini icra etmeyi başka vasıtalarla sürdürecek.

Kosta Rika'nın San José şehrinde, Francisco Morazán ölmeye hazırlanıyor. Buna cesaret etmek zor. Yaşama âşık, hayat dolu bir insan olan Morazán için bu dünyadan gitmek kolay iş değil. Bütün geceyi bakışları hücresinin tavanına dikili bir şekilde, yaşama elveda diyerek geçiriyor. Hayatı dolu dolu yaşadı. Onunla vedalaşması uzun sürüyor. Devleti daha uzun süre yönetip daha az savaşmış olmayı isterdi. Parçalanmakta inat eden büyük Orta Amerika vatanı için uzun yıllar pala elde savaştı.

Askeri borazandan önce borazan kuşunun ötüşü duyuluyor. Borazan kuşunun ötüşü gökyüzünün tepesinden ve çocukluğu-

nun derinliklerinden, eskiden olduğu gibi, her zaman olduğu gibi, karanlığın sona erdiği anda geliyor. Bu kez son şafağı haber veriyor.

Morazán idam mangasının karşısına geçiyor. Kafasındaki başlığı çıkarıyor ve silahların hazırlanma emrini bizzat veriyor. Nişan alma, hazır olma ve ateş emrini bizzat veriyor.

Açılan ateş onu toprağa geri gönderiyor.

(220)

1844: Meksika Şehri

Dövüş horozcukları

Kilise, toprak sahipleri ve tefeciler Meksika'nın yarısının sahibi. Ülkenin diğer yarısıysa bir avuç beyefendiye ve topluluklarında hapsolmuş yerlilere ait. Devlet Başkanlığının sahibi, tek gailesi halkın huzuru ve dövüş horozlarının sıhhati olan General López de Santa Anna.

Santa Anna ülkeyi yönetirken kucağında daima bir horoz duruyor. Piskoposları ve büyükelçileri bu şekilde kabul ediyor, yaralanan bir horozuyla ilgilenmek içinse kabine toplantısını terk ediyor. Hastaneden daha çok horoz dövüşü arenası yaptırıyor ve eğitim yönetmeliklerinden ziyade dövüş kuralları dikte ettiriyor. Kişisel çevresi horoz dövüştürenlerden, bahisçilerden ve hiçbir zaman var olmamış albayların dul eşlerinden oluşuyor.

Dövüş esnasında dişi numarası yapıp rakibiyle oynaşan, onu iyice aptallaştırdıktan sonra da gaga darbelerini indiren alaca horozunu çok seviyor; ama tümünün içinde onun gözdesi Pedrito adındaki yırtıcı bir horoz. Pedrito'yu Verazcruz'dan getirirken hayvan nostalji yaşamadan eşelensin diye yanında oranın toprağını da getirmişti. Dövüşten önce hayvanın ayağına bıçağı bizzat Santa Anna yerleştiriyor. Arabacılar ve serserilerle bahse tutuşuyor ve ona kötü şans getirsin diye rakibin tüylerini ağzında çiğniyor. Cebinde parası bitince dövüş arenasına madalyalarını atıyor.

"Beşe sekiz veriyorum!"

"İsterseniz dörde sekiz olsun!"

Tüy girdabının içinden bir şimşek geçiyor ve Pedrito'nun mahmuz bıçağı karşısına çıkan her şampiyonun ya gözlerini çıkarıyor ya da boğazını kesiyor. Santa Anna tek ayak üzerinde dans ederken katil hayvan ibiğini kaldırıp kanatlarını çırparak ötüyor.

(227 ve 309)

1844: Meksika Şehri

Santa Anna

suratını buruşturuyor ve bakışları boşlukta kayboluyor: Herhangi bir dövüşte ölen bir horozu ya da savaşta kaybettiği bacağını –askeri şanın saygın güvencesi– düşünüyor.

Altı yıl önce Fransa Kralı'na karşı giriştiği küçük çaplı bir savaşta bir top güllesi bacağını kopardı. Sakat Başkan, ölüm döşeğinden sekreterlerine on beş sayfalık kısa bir ulusa veda mesajı dikte ettirdi; ama her zaman yaptığı gibi hayata ve iktidara geri döndü.

Veracruz'dan başkente kadar çok büyük bir kortej bacağa eşlik etti. Bacak bir gölgeliğin altında, beyaz tüylü şapkasını arabanın camından çıkaran Santa Anna'nın eskortluğunda geldi; onu piskoposlar, bakanlar, büyükelçiler, süvariler, piyadeler ve mızraklılardan oluşan görkemli bir ordu takip etti. Bacak, köy köy, bayrak sıralarının arasmdan, binlerce çiçek kemerinin altından geçiyor ve geçişi sırasında cenaze duaları, söylevler, şiirler, marşlar, top atışları ve çan sesleriyle selamlanıyordu. Mezarlığa ulaştıklarında, Başkan ölümün kendisinden avans olarak aldığı o parçaya anıt mezarın önünde nihai saygısını sundu.

O zamandan beri eksik olan bacağı ağrıyor. Bugün her zamankinden daha çok ağrıyor, artık dayanamayacağı kadar çok ağrıyor çünkü ayaklanan halk bacağın bulunduğu anıtı yerle bir etti ve şimdi de onu Meksika Şehri sokaklarında yerlerde sürükleyerek dolaştırıyor.

(227)

1845: Vuelta de Obligado

Tüccarların istilası

Üç yıl önce Britanya donanması Göksel İmparatorluk'u bozguna uğrattı. Guangdong ve tüm kıyı şeridinin ablukasının ardından istilacı İngilizler, ticaret serbestliği ve Batı medeniyeti adına, Çinlilere afyon kullanımını dayattı.

Çin'den sonra sıra Arjantin'e geldi. Buenos Aires Limanı'nın uzun yıllar süren ablukasının İngilizlere neredeyse hiçbir getirisi olmadı. Portresini hayranlıkla seyrettiren Juan Manuel de Rosas etrafı kral kıyafetleri giymiş soytarılarla çevrili olarak ülkeyi yönetiyor ve Arjantin nehirlerinin ticarete açılmasına izin vermiyor. İngiliz ve Fransız bankerler ve tüccarlar ülkelerinden yıllardan beri bu küstahlığın cezalandırılmasını talep ediyorlar.

Birçok Arjantinli savunurken can veriyor, ama dünyanın en güçlü iki devletinin savaş gemileri Paraná Nehri'ne gerilen zincirleri top gülleleriyle en sonunda parçalıyorlar.

(271 ve 336)

1847: Meksika Şehri

Fetih

"Meksika gözlerimizin önünde parıldıyor," demişti gözleri kamaşmış haldeki Başkan Adams yüzyılın başında.

ABD ilk ısırışta Meksika'dan Teksas'ı koparttı.

Şimdi tüm Meksika, Birleşik Devletler'in tabağında duruyor.

Geri çekilmeler konusunda uzman General Santa Anna güneye doğru kaçarken arkasında siperlerdeki kılıçlar ve cesetlerden oluşan bir iz bırakıyor. Her tarafları yara bere içinde, çok kötü beslenen, hiç maaş alamayan askerlerden oluşan ordusunu bozgun üstüne bozgunla geri çekiyor; onların yanında katırların çektiği eski toplar ve onların arkasında da sepetlerin içinde çocuklar, pılı pırtı ve tortillalar taşınıyor. General Santa Anna'nın askerden

çok subaya sahip ordusu sadece kendi yoksul vatandaşlarını öldürme konusunda becerikli.

Chapultepec Kalesi'ni savunan neredeyse çocuk yaştaki Meksikalı askeri okul öğrencileri teslim olmamakta kararlılar. Bombardımana umuttan kaynaklanmayan bir inatçılıkla direniyorlar. Vücutlarının üzerine taş parçaları yağıyor. Savaşın galiplerinin yıkıntılar üzerine diktikleri çizgili ve yıldızlı bayrak geniş vadinin üzerini kaplayan dumanların arasında dalgalanıyor.

Fatihler başkente giriyorlar. Meksika Şehri: Sekiz mühendis, iki bin keşiş, iki bin beş yüz avukat, yirmi bin dilenciden müteşekkil.

Birbirine sokulmuş halk inildiyor. Damlardan aşağıya taş yağıyor.

(7, 127, 128 ve 187)

1848: Guadalupe Hidalgo'nun villası

Fatihler

Başkan Polk Washington'da ülkesinin artık tüm Avrupa kadar geniş topraklara ulaştığını ilan ediyor. Bu gözü doymaz genç ülkenin saldırısını durduracak kimse yok. Birleşik Devletler güneye ve batıya doğru, yerlileri öldürerek, komşularını ezerek ya da satın alarak genişliyor. Louisiana'yı Napolyon'dan satın aldılar ve Küba Adası için İspanya'ya yüz milyon dolar teklif ediyorlar.

Ama fetih hakkı çok daha şanlı ve ucuz. Meksika anlaşması Guadalupe Hidalgo'nun villasında imzalanıyor. Göğsüne tabanca dayanan Meksika, topraklarının yarısını Birleşik Devletler'e bırakıyor.

(128)

1848: Meksika Şehri

İrlandalılar

Galipler cezaları Meksika Şehri'ndeki Büyük Meydan'da infaz ediyorlar. Asi Meksikalıları kırbaçlıyorlar. Firari İrlandalıların yüzlerini kızgın demirle dağlıyor ve sonra da darağacına asıyorlar.

İrlandalı Saint Patrick Taburu istilacılarla birlikte geldi, ama istilaya uğrayanların yanında savaştı. İrlandalılar kuzeyden Molino del Rey'e kadar Meksikalıların talihini ve talihsizliğini paylaştılar. Birçoğu Churubusco Manastırı'nı cephanesiz savunurken can verdi. Yüzleri dağlanmış tutuklular darağacında sallanıyorlar.

(128)

1848: Ibiray

Kırmızı taştan bir evde beyaz pançolu bir ihtiyar

Şehirlerden hiçbir zaman hoşlanmadı. En büyük arzusu Paraguay'da bir bostan ve bir araba, şöyle şifalı otlarını taşıyacağı bir el arabası sahibi olmaktı. Bir değneğe yaslanarak yürüyor; neşeli dizelerin ozanı zenci Ansina onun toprağı işlemesine ve her günün ışığını kötü gölgeler olmadan almasına yardımcı oluyor.

"*José Artigas, hizmetinizdeyim.*"

Arada sırada Uruguay'dan gelen ziyaretçilere mate ve saygı ikram ediyor, ama ağzından çok az sözcük dökülüyor.

"*Demek oralarda ismim hâlâ duyuluyor.*"

Yaşı seksenin üzerinde, yirmi sekiz yıldır sürgünde ve geri dönmeyi reddediyor. İnandığı fikirler ve sevdiği insanlar bozgunu yaşamayı sürdürüyor. Artigas dünyanın ve hafızanın ne kadar ağır çektiğini biliyor ve susmayı tercih ediyor. İçindeki yaralara kabuk tutturacak bir ot yok.

(277)

Domingo Faustino Sarmiento'ya göre José Artigas

Ne eksik ne fazla, o sadece bir hayduttu. Öldürerek ve çalarak elde edilen otuz yıllık tecrübe, bir siyasi devrim amacıyla ayaklanan yerli top-

luluklardan oluşan bir ordunun komutasını yürütmek için tartışılmaz sıfatlar sunar ve Artigas'ın dehşet verici ismi de "haydutlar şefi" olarak bunların arasına kazınmış durumdadır... Ona itaat edenler kimlerdi? En vahşi, en zalim, beyazlara en düşman olduğu için komuta ettiği düşkün ve vahşi yerli ırklar... Şehirde hiç yaşamadığı için medeniyetten bihaberdi, her türlü insani serbest hükümet geleneğine uzaktı ve bir beyaz olmasına rağmen, kendisinden daha yabani yerlileri yönetiyordu... Artigas'ın geçmişini ve eylemlerini göz önünde bulundurunca, ona siyasi bir düşünce ve insani bir duygu yükleme isteği karşısında aklımız ve beyaz adam içgüdülerimiz bir tür isyan duygusu hisseder.

(311)

1848: Buenos Aires

Âşıklar (I)

Oyundaki karakterler:

CAMILA O'GORMAN. Yirmi yıl önce Buenos Aires'te üç avlulu bir evde doğdu. Mutlu evliliğe götüren doğru yolda sırasıyla bakire, eş ve anne olmak için kutsallık kokan bir ortamda dikiş nakış işleri, piyano geceleri ve başında siyah başörtüsüyle tespih dualarını eğitimi aldı. Socorro Kilisesi'nin papazıyla kaçtı. Fikir Camila'dan çıktı.

LADISLAO GUTIÉRREZ. Tanrı'nın temsilcisi. Yirmi beş yaşında. Tucumán Valisi'nin yeğeni. Mumların ışığında diz çökmüş o kadının diline kutsal ekmeği koyduğundan beri gözüne uyku girmedi. En sonunda dua kitabını ve cübbesini yere fırlatınca çan kulesindeki melekçikler ve güvercinler korkup kaçıştılar.

ADOLFO O'GORMAN. Her yemeğe uzun bir maun masanın başında on emri ezbere okuyarak başlıyor. Namuslu bir kadından bir papaz oğul, bir polis oğul ve kaçak bir kız yaptı. Örnek baba, ailesini utandıran *korkunç skandal* için cezalandırma talep eden ilk kişi oldu. Juan Manuel de Rosas'a yazdığı

mektupta *ülkede daha önce duyulmamış bu korkunç eylemin* en ağır biçimde cezalandırılmasını talep ediyor.

FELIPE ELORTONDO Y PALACIO. Papalık mahkemesi sekreteri. Benzer suçların gelecekte işlenmesini önlemek için o da Rosas'a yazıp âşıkların yakalanmasını ve en ağır biçimde cezalandırılmasını istiyor. Mektubunda Papaz Gutiérrez'in atanmasıyla hiçbir ilgisinin olmadığını, bunun piskoposun işi olduğunu da belirtiyor.

JUAN MANUEL DE ROSAS. Âşıklar için sürek avı başlatıyor. Ulaklar Buenos Aires'ten dörtnala çıkıp gidiyorlar. Yanlarında âşıkları betimleyen basılı kağıtlar taşıyorlar. Camila: *Beyaz, kara gözlü güzel bakışlı; uzun boylu, ince ve biçimli vücutlu.* Ladislao: *Esmer, zayıf, sakallı ve kıvırcık saçlı.* Rosas, *dini kesimleri ve yasaları tatmin etmek ve ahlaki bozulmayı, sefahati ve kargaşayı önlemek için* adaletin yerini bulacağına söz veriyor. Tüm ülke tetikte bekliyor.

Diğer rol alanlar:

MUHALİF BASIN: Montevideo, Valparaíso ve La Paz'dan seslerini yükselten Rosas düşmanları kamusal ahlaktan dem vuruyorlar. "El Mercurio Chileno" gazetesinde şunları okuyoruz: "*Plata Nehri Caligula'sı"nın dehşet verici tiranlığı altında geleneklerin bozulması öylesine bir uç noktaya ulaştı ki, Buenos Aires'in rezil ve günahkar papazları iyi ailelerin küçük yaştaki kızlarıyla kaçıyorlar ve rezil satrap bu canavarca ahlaksızlıklar karşısında hiçbir önlem alamıyor.*"

ATLAR. Yerleşim yerlerinden uzak durup boş arazileri izleyerek âşıkları kuzeye doğru götürüyorlar. Ladislao'nunkinin tüyleri altın renginde ve bacakları çok uzun. Camila'nınkiyse griye çalan renkte, şişman ve kuyruksuz. Binicileri gibi açık havada uyuyorlar. Yorgunluk nedir bilmiyorlar.

YÜK. Ladislao'nunki: Bir yün panço, birkaç kıyafet, iki çakı, iki tabanca, çakmak, bir ipek kravat ve cam bir mürekkep hokkası. Camila'nınki: Bir ipek şal, birkaç kıyafet, dört tane kenevir kumaşından jüpon, bir yelpaze, bir çift eldiven, bir tarak ve kırık bir altın yüzük.

(166 ve 219)

Âşıklar (II)

İki ayrı kişi olmaları yanlışlığını gece düzeltiyor.

1848: Santos Lugares

Âşıklar (III)

Yaz boyunca kaçıyorlar. Sonbaharı Paraná Nehri kıyılarında, Goya Limanı'nda geçiriyorlar. Orada başka isim kullanıyorlar. Kış geldiğinde tanınıyor, ihbar ediliyor ve yakalanıyorlar.

Onları ayrı arabalarda güneye götürüyorlar. Tekerlekler yolda derin izler bırakıyor.

Onları Santos Lugares Hapishanesi'nde farklı hücrelere kapatıyorlar.

Eğer af dilerlerse bağışlanacaklar. Hamile olan Camila yaptıklarından pişmanlık duymuyor. Aynı şekilde Ladislao da. İkisinin de ayaklarına prangalar vuruyorlar. Bir papaz prangaların üzerine kutsal su serpiyor.

Onları gözleri bağlı olarak avluda kurşuna diziyorlar.

(219)

1848: Bacalar

Cecilio Chi

Mısır başakları konuşarak açlığı haber verdiler. Uçsuz bucaksız şekerkamışı ekim alanları Meksika'nın Yucatán bölgesindeki Maya topluluklarının mısır tarlalarını giderek istila ediyor. İnsanlar Afrika'daki gibi satın alınıyor ve karşılıkları aguardienteyle ödeniyor. *Yerliler sırtlarıyla işitirler*, diyor kırbaç.

Ve savaş patlıyor. Başkalarının savaşlarında ölmekten bıkmış olan Mayalar içi boş ağaç kütüklerinden yapılmış davulların çağrısına uyuyorlar. Bir elde pala, diğerinde meşaleyle ağaçların arasından, gecenin içinden ve hiçlikten bir anda fırlıyorlar: Çiftliklerle birlikte sahiplerini ve sahiplerinin çocuklarını da yakıyorlar. Ay-

rıca yerlileri ve yerlilerin oğullarını köle yapan borç senetlerini de ateşe atıyorlar.

Maya kasırgası önüne çıkanı süpürüyor. Cecilio Chi on beş bin yerliyle birlikte durmadan ateş eden toplarm üzerine atılıyor ve kendini son derece soylu, son derece Kastilyalı zanneden kibirli Valladolid de Yucatán şehri düşüyor ve onun ardından da Bacalar, daha bir sürü köy ve bir sürü garnizon.

Cecilio Chi düşmanlarını yok ederken eski isyancı Jacinto Canek'ten ve peygamberlerin en eskisi Chilam Balam'dan esinleniyor. Mérida Meydanı'nı kaplayacak kanın insanların ayak bileği seviyesine kadar geleceğini ilan ediyor. İstila ettiği köylerin koruyucu azizlerine aguardiente ve havai fişek armağan ediyor: Eğer azizler saf değiştirmeyi reddeder ve efendilere hizmet etmeyi sürdürürlerse, Cecilia Chi palasıyla kafalarını uçurup onları ateşe atıyor.

(144 ve 273)

1849 Platte Nehri kıyıları

Çiçek Hastalığı adında bir süvari

Her dört Pawness yerlisinden biri bu yıl çiçek hastalığı ya da koleradan öldü. Onların ezeli düşmanları olan Kiowas yerlileri İhtiyar Saynday Amca sayesinde kurtuldular.

İhtiyar üçkâğıtçı o çayırlarda dolaşıyor ve dertten başka bir şeyle karşılaşmıyordu: *Benim dünyam tükendi*, diye teyit etmişti nafile bir şekilde geyik ve bufalo peşinde koşup Washita Nehri ona berrak su yerine kırmızı çamur sunarken. *Kiowa halkının etrafı yakında inekler gibi çitlerle çevrilecek.* İhtiyar Saynday Amca işte bu melankolilere gömülmüş halde dolaşırken doğuda güneşin yerine bir karalığın doğduğunu gördü. Kocaman karanlık bir leke çayırın ortasında giderek büyüyordu. Yakınına gelince lekenin siyahlara bürünmüş, siyah silindir şapkalı ve siyah bir atın üstündeki bir süvari olduğunu fark etti. Süvarinin suratında korkunç yara izleri vardı.

"Benim adım Çiçek Hastalığı," diye kendini takdim etti.

"Daha önce hiç duymadım," dedi Saynday.

"Uzaklardan geliyorum, denizin diğer yakasından," diye açıklama yaptı meçhul yabancı. "Yanımda ölüm getiriyorum."

Ve ona Kiowasların nerede yaşadığını sordu ama İhtiyar Saynday Amca ona istikametini değiştirtmeyi bildi. Sayıları zaten iyice azalmış olan yoksul Kiowasları öldürmeye değmeyeceğine onu ikna ettikten sonra, güzel ve güçlü insanlardan oluşan kalabalık topluluk Pawnesslere gitmesini tavsiye etti ve kıyısında yaşadıkları nehirlere nasıl gidebileceğini ona anlattı.

(198)

1849: San Francisco

Kaliforniya altını

Şilililer Valparaíso'dan akın akın geliyorlar ve yanlarında bir çift çizme, bir hançer, bir fener ve bir kürek getiriyorlar.

San Francisco Körfezi'nin girişine artık *Altın kapı* deniyor. San Francisco daha düne kadar Meksika'ya bağlı Yerbas Buenas köyüydü. Fetih savaşında Meksika'dan gasp edilen bu topraklarda üç kiloluluk saf altın parçalar var.

Gelen onca gemi körfeze sığmıyor. Çıpa denizin dibine değdiğinde maceraperestler çoktan tepelere uçmuş oluyorlar. Kimse kimseyi gördüğüne şaşırarak ya da selamlaşarak zaman yitirmiyor. Kumarbaz rugan çizmelerini çamurun içine daldırıyor:

"Yaşasın hileli zarlarım, yaşasın işaretli kartlarım!"

Bu toprağa sadece ayak basmak bile en yoksulun krala dönüşmesine ve zamanında onu hor görmüş olan güzelin hasedinden ölmesine yetiyor. Oraya henüz gelmiş olan Vicente Pérez Rosales yurttaşlarının düşüncelerini dinliyor: "Artık yetenekli bir adamım ben! Zira Şili'de parası olana sersem dendiğini siz hiç gördünüz mü?" *Burada zaman kaybeden, altın kaybeder.* Çekiçlerin hiç kesilmeyen gürültüsü, sürekli koşuşturan bir dünya, doğum çığlıkları: Altın tozu dolu deri torbalar karşılığında alet

edevat, içki ve kurutulmuş et satan çadırlar bir anda yoktan var oluyor. Kuzgunlar ve insanlar, dünyanın dört bir tarafından gelmiş insanlar gaklıyor ve denizci ceketleri, Oregon derileri, Maule boneleri, Fransız hançerleri, Çin şapkaları, Rus çizmeleri ve sığır çobanlarının kemerindeki ışıltılı mermiler burgacı gece gündüz durmadan dönüyor.

Onu kırık şişelerle kaplı çamur bir yolda tahtırevanla taşıyan kalabalık ve korsesi tarafından sıkıştırılan göz alıcı bir Şilili kadın dantelli güneş şemsiyesinin altından elinden geldiğince gülümsüyor. Bu limanda onun adı Rosarito Améstica. Kim bilir kaç yıl önce Quilicura'da doğduğundaysa Rosarito Izquierda'ydı ve daha sonra Talcahuano'da Rosarito Villaseca, Talca'da Rosarito Toro, Valparaíso'daysa Rosarito Montalva oldu.

Bir geminin pupasındaki güverte boşluğunda bir açık artırmacı kalabalığa kadınları satıyor. Onları sergiliyor, birer birer övgülere boğuyor, *Şuna bakın beyler, ne incecik bel, ne gençlik, ne güzellik, ne...*

"Yok mu artıran?" diye kızıştırıyor açık artırmacı. "Bu eşsiz çiçek için yok mu artıran?"

(256)

1849: El Molino

Onlar buradaydılar

İnsan çağırınca, altın, kumlardan ve kayalardan yalazlanıyor. Altın kıvılcımları havalara sıçrıyor; altın Kaliforniya'nın nehir ve vadilerinin dibinden uysal bir şekilde insanın eline geliyor.

El Molino altının kıyısında ortaya çıkmış birçok kamptan biri. Bir gün El Molino'daki madenciler uzaktaki servi ormanlarından havaya sütun halinde yükselen dumanlar görüyorlar. Gece olunca rüzgârla alay eden bir dizi ateş görüyorlar. Birisi işaretleri tanıyor: Yerlilerin telgrafı davetsiz misafirlere karşı savaşa çağırıyor.

Madenciler kaşla göz arasında yüz yetmiş tüfekli bir birlik oluşturuyorlar ve yerlileri gafil avlıyorlar. Yüzden fazla tutsakla

geri dönüyorlar ve bunlardan on beşini ders olsun diye kurşuna diziyorlar.

(256)

Küller

İhtiyar, rüyasında Beyaz Tavşan'ı gördüğünden beri başka şeyden konuşmuyor. Konuşmakta güçlük çekiyordu ve uzun zamandan beri ayağa kalkamıyordu. Geçen yıllar gözlerini sulandırmış ve geri dönüşü olmayacak bir şekilde belini bükmüştü. Yüzünü toprağın karnına geri dönme pozisyonunda büktüğü dizlerinin arkasına gizlemiş halde bir sepetin içinde yaşıyordu. Sepetin içine yerleşip bir oğlunun ya da torununun sırtında dolaşıyor ve herkese rüyasını anlatıyordu: *Beyaz Tavşan bizi yiyecek,* diye kekeliyordu. *Bizim tohumumuzu, bizim otumuzu, bizim hayatımızı yiyecek.* Beyaz Tavşan'ın geyikten daha büyük, yuvarlak ayaklı ve boynu tüylü bir hayvanın sırtında geleceğini söylüyordu.

İhtiyar, Kaliforniya'nın bu topraklarındaki altın ateşini göremedi. Madencilerin at üstünde gelmesinden çok önce haber vermişti:

"Yaşlı kök büyümeye hazır."

Onu sepetinin içinde, kendi seçtiği odunların ateşinde yaktılar.

(229)

1849: Baltimore

Poe

Can çekişen biri Baltimore'un bir tavernasının kapısında, bacakları iki yana açık vaziyette sırtüstü yatıyor ve kendi kusmuğunda yüzüyor. Merhametli bir el sabaha karşı onu hastaneye sürüklüyor; hepsi bu ve bu son oluyor.

Pejmürde kılıklı iki gezgin tiyatrocunun oğlu, serseri şair, itaatsizlik ve hezeyanların suçlusu ve itirafçısı Edgar Allen Poe, gö-

rünmez mahkemeler tarafından mahkûm edilmiş ve görünmez kerpetenlerle ufalanmıştı.

Kendini ararken yitip gitti. Hayır, Kaliforniya altınını ararken değil, kendini ararken.

(99 ve 260)

1849: San Francisco

Levi'nin pantolonları

Uzaklardaki Bavyera'dan gelip burada bir dilencinin milyonere ve bir milyonerin de bir deste oyun kâğıdı ya da tabanca horozu şaklamasıyla dilenci ya da cesede dönüştüğünü göz açıp kapayıncaya kadar anlamış olan Levi Strauss'un gözleri şiddet gösterilerinin ve mucizelerin ışıltısıyla kamaşmadı. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen başka bir zaman zarfındaysa bu Kaliforniya madenlerinde pantolonların lime lime olduğunu görüp yanında getirdiği sağlam kumaşlara en güzel yazgıyı kazandırmaya karar veriyor. Gölgelik ya da çadır değil, nehirlerde çalışan ve galerilerdeki zorlu kazıları yapan sert erkekler için sert pantolonlar satacak. Dikişleri patlamasın diye, onları bakır perçinlerle güçlendiriyor. Levi pantolonun arka tarafına, kemerin tam altına, üzerinde isminin yazılı olduğu deri bir etiket dikiyor.

Çok geçmeden batının tüm sığır çobanlarının üzerinde mercan mavisi Nîmes kumaşından yapılmış, ne güneşin soldurabildiği ne de yılların yıpratabildiği bu pantolonlar olacak.

(113)

1850: San Francisco

Kalkınma yolu

Kaliforniya madenlerinde şansını denemek isteyen Şilili Pérez Rosales oraya doğru gidiyor. San Francisco'ya birkaç mil kala

herhangi bir yemeğe astronomik paralar ödendiğini fark edince birkaç torba kurtlanmış kuru et, birkaç kavanoz tatlı ve bir kayık satın alıyor. Tam iskeleden çıkacağı sırada bir gümrük memuru tüfeğini Pérez'in başına doğrultuyor:

"Eller yukarı!"

Bu kayık Birleşik Devletler'in hiçbir nehrinde kullanılamaz, *çünkü yurtdışında imal edilmiş ve Kuzey Amerika odunundan bir omurgaya sahip değil.*

Birleşik Devletler kurulduğu ilk günden beri ulusal pazarını koruyor. Kendisi İngiltere'ye pamuk sağlıyor, ama gümrük tarifeleri İngiliz kumaşının ve yerli sanayisine zarar verebilecek her ürünün geçişini engelliyor. Güney eyaletlerindeki ziraatçılar çok daha kaliteli ve daha ucuz olan İngiliz kumaşlarını istiyor ve kuzeyin dokuma tezgâhlarının, yeni doğmuş bebek bezinden ölünün kefenine kadar her yerde kalitesiz ve pahalı kumaşlarını dayatmasından şikâyet ediyorlar.

(162 ve 256)

1850: Buenos Aires

Azgelişmişlik yolu: Domingo Faustino Sarmiento'nun düşüncesi

Biz ne sanayiciyiz ne de denizci ve Avrupa hammaddelerimizin karşılığında bize asırlar boyunca mal satacak.

(310)

1850: La Plata Nehri

Yüzyılın ortalarında Buenos Aires ve Montevideo

Şair Xavier Marmier, Fransız Akademisi'ndeki koltuğundan La Plata Nehri'nin iskelelerine kadar uzanan bir yolculuk yapıyor.

Avrupalı büyük güçler Rosas'la bir anlaşmaya vardılar. Buenos Aires ablukası kaldırıldı. Marmier, Peru Sokağı'ndan geçerken Paris'teki Vivienne Sokağı'nda yürüdüğü izlenimine kapılıyor. Vitrinlerde Lyon ipeklerine ve "Journal des Modes" dergisine, Dumas ve Sandeau'nun romanlarına, Musset'nin şiirlerine rastlıyor; ama belediye binasının girişindeki gölgede asker üniformalı, yalınayak zenciler dolaşıyor ve parke taşlarda bir gauchonun ayak sesleri yankılanıyor.

Birisi Marmier'ye, hiçbir gauchonun bıçağının kenarını öpmeden ve Bakire Meryem üzerine yemin etmeden adam öldürmediğini anlatıyor. Eğer merhum sevilen bir kişiyse, mezarlığa at üstünde girebilsin diye katil onu atının üzerine koyup eyere bağlıyor. Marmier kenar mahallelerde, pampaların gemileri sayılan arabaları görüyor; bunlar iç bölgelerden deri ve tahıl getirip geri dönüşte Le Havre ya da Liverpool'dan gelmiş kumaş ve içkileri götürüyorlar.

Şair nehrin diğer yakasına geçiyor. Montevideo yedi yıldan beri sırtında General Oribe'nin gaucho ordusunun kuşatmasını hissediyor, ama rıhtımlara mal ve para boşaltan Fransız gemileri sayesinde şehir yüzünü nehir-denize dönmüş halde yaşıyor. Montevideo gazetelerinden birinin ismi "Le Patriote Français" ve nüfusun çoğu Fransız. Rosas düşmanlarının sığınma yerinde, *zenginler yoksullaşmış ve herkes delirmiş*, diye not düşüyor Marmier. Kibar erkek, sevgilisinin saçma bir kamelya takmak için bir ons altın veriyor ve kadın ev sahibi, ziyaretine gelen konuğuna yakut ve zümrütlerle süslü bir gümüş halkayla tutturulmuş hanımeli buketini sunuyor. Montevideolu hanımefendilere göre, ilericilerle muhafazakârlar arasındaki savaş Uruguaylı köylülere karşı yürütülen ve gerçekten insan öldüren savaştan daha önemli görünüyor. İlericiler saçlarını kısacık kestirirken, muhafazakârlar lüle lüle saçlarla dolaşıyorlar.

(196)

1850: Paris

Dumas

Alexandre Dumas kaliteli gömleğinin kollarını kıvırıyor ve bir oturuşta "Montevideo ya da yeni bir Truva"'nın destansı sayfalarını yazıyor.

Fanteziye ve midesine düşkün bir adam olan romancı, hayal gücünün bu mesleki kahramanlığına beş bin frank değer biçti. Montevideo'nun mütevazı tepesine *dağ* diyor ve yabancı tüccarların gaucho süvari birliklerine karşı yürüttükleri savaşı Yunan destanına dönüştürüyor. Montevideo için savaşan Giuseppe Garibaldi'nin ordusu en önde Urugay bayrağını değil, siyah zemin üzerinde içinden kemikler geçen kurukafalı klasik korsan bayrağını taşıyor; ama Dumas'nın sipariş üzerine kaleme aldığı romanında, Fransız olarak nitelenebilecek şehrin savunmasında şehitlerden ve doğaüstü kahramanlardan başka bir şey yok.

(101)

1850: Montevideo

Lautréamont dört yaşında

Isidoro Ducasse Montevideo Limanı'nda hayata gözlerini açıyor. Kuşatma altındaki şehir iki sıra surla kırlardan ayrılıyor. Isidoro top seslerinden dehşete düşerek ve atların üzerinde can çekişen insanların gelip geçişini seyrederek büyüyor.

Ayakkabıları onu denize doğru götürüyor. Kumların üzerinde dimdik durup yüzünü rüzgâra dönerek, müziğin kemandan çıktıktan sonra nereye gittiğini, gece olunca güneşin nereye kaybolduğunu ve ölülerin nereye göçtüğünü denize soruyor. Isidoro yüzünü hatırlayamadığı, ismini anmaması gereken ve hayal etmeyi bilmediği o kadının, yani annesinin nereye gittiğini denize soruyor. Birisi ona diğer ölülerin annesini mezarlıktan attığını söylemişti. Sohbet etmeyi o kadar seven deniz cevap vermiyor;

bunun üzerine çocuk yamaçtan yukarı doğru koşuyor ve ağlayarak kocaman bir ağacı, devrilmesin diye, tüm gücüyle kucaklıyor.

(181)

1850: Chan Santa Cruz

Konuşan haç

Yucatán'daki yerli savaşı üç uzun yıl sürdü. Yüz elli binden fazla ölü oldu, yüz bin kişi kaçtı. Nüfus yarıya indi.

İsyanın komutanlarından biri olan melez José María Barrera yerlileri selvanın en uzak köşesindeki bir mağaraya doğru yönlendiriyor. Orada, çok yüksek bir maun ağacının gölgesindeki pınar tertemiz su veriyor. O maun ağacından doğan küçük haç konuşuyor.

Haç Maya dilinde şöyle diyor:

"Yucatán'ın ayağa kalkmasının zamanı geldi. Ben her dakika devriliyorum, bıçaklanıyorum, yumruklanıyorum, sopalarını içime sokuyorlar. Ben çok sevdiğim yerli halkın kefaretini ödemek için Yucatán'da dolaşıp duruyorum..."

Haç bir parmak büyüklüğünde. Yerliler ona geleneksel yerli bluzu ve etek giydirip renkli iplerle süslüyorlar. Dağınık kabileleri o bir araya getirecek.

(273)

1851: Latacunga

"Çıplağım, başıboş geziyorum..."

"Medler, Persler ve Mısırlılar yerine Amerika yerlilerini düşünelim. Bir yerliyi anlamak bizim için Ovidius'u anlamaktan çok daha önemli. Okulunuzu yerlilerle açın, Rektör Bey."

Simón Rodríguez, Ekvator'daki Latacunga Köyü'nün ortaokulunda tavsiyelerde bulunuyor: Latince kürsüsünün yerine bir

Keçua kürsüsü kurulsun ve teoloji yerine fizik öğretilsin. Kolejin bir çanak çömlek, bir de cam atölyesi olsun. Duvarcılık, marangozluk ve demircilik alanlarında ustalar yetiştirilsin.

Don Simón, Pasifik kıyılarında ve And Dağları'nda köy köy dolaşıyor. O asla ağaç olmak istemedi, hep rüzgâr olmayı seçti. Çeyrek asırdan beri Amerika yollarında toz kaldırıyor. Sucre onu Chuquisaca'dan attığından beri bir sürü okul ve mum atölyesi kurdu, kimsenin okumadığı birkaç kitap yazdı. Kitapları kendi elleriyle harf harf dizdi, çünkü onca dipnot ve tabloyla başa çıkabilecek bir dizgici yoktu. Bu serseri ruhlu, kel, çirkin, koca göbekli, güneşte kavrulmuş ihtiyar mutlak parasızlık ve okursuzluk tarafından lanetlenmiş elyazmalarıyla dolu bir bavulu da sırtında taşıyor. Üzerine giydiklerinin dışında başka hiçbir giysisi yok.

Bolívar ona *hocam, Sokratesim* diyordu. *Siz benim yüreğimi büyük ve güzel şeyler yapmak için şekillendirdiniz,* diyordu. Rodríguez bu Hispanoamerikan toprakların trajik yazgısı üzerine nutuk atmaya başlaymca insanlar gülmemek için dudaklarını ısırıyor:

"Biz körüz! Kör!"

Neredeyse kimse onu dinlemiyor, kimse ona inanmıyor. Onu Yahudi zannediyorlar, çünkü geçtiği yerlerde çocuklar sokağa dökülünce onları azizlerin isimleriyle çağırmak yerine onlara Koçan, Balkabağı, Havuç ve diğer dine küfür sayılan isimlerle sesleniyor. Soyadını üç kez değiştirdi ve dediğine göre Caracas'ta doğmuş, ama doğum yeri olarak Philadelphia ya da Sanlúcar de Barrameda'yı da söylediği oluyor. Don Simón'un öğrencilerin önünde çırılçıplak dolaşarak anatomi dersi işlediğini öğrenen Tanrı'nın bir deprem göndererek onun Şili, Concepción'daki bir okulunu yerle bir ettiği kulaktan kulağa dolaşıyor.

Don Simón her geçen gün daha yalnız kalıyor. Amerika'nın en gözü pek, en sevimli düşünürü giderek yalnızlaşıyor.

Seksen yaşında şöyle yazıyor:

"Ben dünyayı herkes için bir cennete dönüştürmek istedim. Ama onu kendim için bir cehennem yaptım."

(298)

Simón Rodríguez'in fikirleri: "Ya icat ederiz ya da yok olup gideriz"

Bakın Avrupa nasıl icat ediyor ve bakın Amerika nasıl taklit ediyor!

Kimileri limanlarının başkalarına ait gemilerle dolu olmasını bereket gibi görüyor... kimileri de evlerinin başkalarının imal ettiği mallar dükkanına dönüşmesini. Her gün hazır giyim mallarıyla dolu bir gemi geliyor ve bunların içinde yerlilerin geleneksel şapkaları bile var. Yakın zamanda, üzerinde kraliyet armasının bulunduğu yaldızlı paketlerin içinde toprak yemeye alışmış çocuklar için "yeni bir tarifle" hazırlanmış toprak sattıklarını göreceğiz.

Kadınlar Fransızca günah çıkarıyor! Misyonerler günahlardan İspanyolca arındırıyor!

Amerika köle ruhuyla taklit etmemeli, özgün olmalı.

Avrupa'nın bilgeliği ve Birleşik Devletler'in üretkenliği Amerika kıtasında düşünce özgürlüğünün en büyük iki düşmanı. Yeni cumhuriyetler geçiş belgesi olmayan hiçbir şeyi kabul etmek istemiyorlar... O ülkelerin devlet adamları kurumlarını oluştururken sadece akıllarına başvurdular ve bu aklı da kendi topraklarında buldular. Eğer illaki taklit edecekseniz, bari özgünlüğü taklit edin!

Model aramak için nereye gideceğiz? Biz bağımsızız, ama özgür değiliz; toprağın sahibiyiz, ama kendimizin sahibi değiliz.

Hadi tarihi herkese açalım: Henüz yazılmamış olanı herkes kendi belleğinde okusun.

(285)

1851: La Serena

Öncüler

Sefalet kederli anılardan başka bir şey düşünmemek ve hafızayı sadece onlarla doldurmaktır, diyor Francisco Bilbao ve insanın insan tarafından sömürülmesinin insana insan olmak için zaman bırakmadığını söylüyor. Toplum her şeyi yapabilenlerle her şeyi yapanlar

olarak ikiye bölünmüş durumda. Şili'nin, *dağın altına gömülmüş devin* dirilmesi için, saraylar inşa edene başını sokacak bir ev vermeyi reddeden, en güzel kıyafetleri dikeni paçavralarla gezdiren bu sistemin sona ermesi gerekiyor.

Sosyalizmin Şili'deki öncüleri henüz otuz yılı doldurmadılar. Paris'te eğitim görmüş fraklı gençler, Francisco Bilbao ve Santiago Arcos sınıflarına ihanet ettiler. *Dayanışmacı toplum* arayışında, bu yıl boyunca, muhafazakârlara, din adamlarına ve özel mülkiyete karşı ülkenin her tarafında birçok askeri başkaldırı ve toplumsal ayaklanma yaşandı.

Yılın son gününde, devrimcilerin La Serena kentindeki son kaleleri de düşüyor. Birçok *kızıl*, infaz mangalarının karşısında can veriyor. Bir seferinde kadın kılığına girerek kaçıp kurtulmuş olan Bilbao, bu sefer çatılardan kaçıyor ve sırtında cübbe, elinde Kutsal Kitap'la sürgüne gidiyor.

(39)

1852: Santiago (Şili)

"Bağımsızlık yoksullar için ne ifade etti ki?" diye hapishanede kendi kendine soruyor Şilili Santiago Arcos

Bağımsızlık kazanıldığından beri hükümet hep zenginlerin elinde oldu. Yoksullar asker oldular, ulusal milis oldular, patronunun emrettiği gibi oy kullandılar, toprağı işlediler, kanal kazdılar, madenleri çıkardılar, hamallık yaptılar, ülkeyi ekip biçtiler, bir buçuk real kazanmayı sürdürdüler, kırbaçlandılar, prangalara vuruldular... Zavallılar bağımsızlıktan ancak Chacabuco ve Maipú'da Kral'ın birliklerine saldıran atlar kadar istifade ettiler.

(306)

Şili halkı şarkısında cenneti övüyor

Aziz Pedro, koruyucumuz olarak,
yolladı birini çiça ve şarap almaya,
ayrıca jambona sarılı et,
nefis bir çorbalık paça
ve çok sert bir punç,
bir sepet dolusu da tortilla,
gönüllerini hoş tutmak için
Göksel Saraydaki kızların,
zira keyifleri gelirse yerine
iş çıkarmazlar kimseye.

Vakit ilerlemişti ki
şöyle dedi Aziz Antuan:
"Lanet olsun, şeytanlara,
Eğlencenin hası işte burada!
Çözeceğim uçkuru bu gece
Nasıl çözüyorsa ötekiler,
Ve sokulacağım usulca,
çaktırmadan tek bir kula,
Azize Clara'nın yanına
ve gireceğim koynuna."

(182)

1852: Mendoza

Elin çizgileri

Arjantin'in sunaklarındaki melekçikler bile renkli kuşak bağlıyorlar. Buna itiraz eden diktatörün tüm öfkesini üzerine çekiyor. Rosas'ın diğer birçok düşmanı gibi Doktor Federico Mayer Arnold da sürgünü ve hapsi tattı.

Kısa bir süre önce bu genç profesör Şili'nin başkenti Santiago'da bir kitap yayınladı. Fransızca, İngilizce ve Latince alıntılarla süslü kitap şöyle başlıyordu: *Sadece yirmi iki yıl! Üç şehir beni bağrından kovdu ve dört hapishane bağrına kabul etti. Her şeye rağmen düşüncelerimi despotun suratına özgürce çarptım! Fikirlerimi bir kez daha dünyaya fırlatıyor ve yazgının bana ne getireceğini korkmadan bekliyorum.*

Doktor Federico Mayer Arnold iki ay sonra, bir köşeyi dönünce, kan gölünün ortasında can verdi. Ama tiranın emriyle değil: Federico'nun Mendoza şehrinden kötü karakterli kayınvalidesi Doña María katilleri parayla tutmuştu. Sadece ondan hoşlanmadığı için, damadının ortadan kaldırılması emrini vermişti.

(14)

1853: La Cruz

Cizvitlerin hazinesi

Kadın biliyor. İşte bu yüzden kuzgun onu takip ediyor, her sabah ayine giderken onun arkasından uçuyor ve kilisenin kapısında onu bekliyor.

Bir süre önce yüz yaşını doldurdu. Ölüm zamanı geldiğinde sırrı söyleyecek. Aksi takdirde İlahi Adalet onu cezalandıracak.

"*Üç gün içinde*," diye söz veriyor.

Ve üçüncü gün olduğunda:

"*Gelecek ay.*"

Gelecek ay olduğunda:

"*Yarın olsun bakarız.*"

Çok fazla üzerine geldiklerinde afallamış gibi yapıp tavuk gözleriyle bakmaya başlıyor ya da bunca yıl yaşamış olmak bir hınzırlıkmışçasına bacaklarını sallayarak kahkahalarla gülüyor.

La Cruz köyünün tamamı onun bildiğini biliyor. Cizvitlerin hazineyi Misiones Ormanları'na gömmesine yardım ettiğinde küçük bir kızdı, ama hiç unutmadı.

Bir keresinde, onun evde olmamasından istifade eden komşular günlerini üzerinde oturarak geçirdiği eski sandığı açtılar. İçinden altın tozu dolu bir torba çıkmadı. Sandığın içinden on bir çocuğunun kurumuş göbek bağları çıktı.

Ve son nefesini vereceği an yaklaşıyor. Şimdi bütün köy yatağının başına dikilmiş durumda. Sanki bir şey söylemek ister gibi, bir balığınkini andıran ağzını açıp kapatıyor.

Bir azize gibi can veriyor. Sırrı hayatta elinde kalan yegâne şeydi ve şimdi onu kimseye vermeden gidiyor.

(147)

1853: Paita

Üçlü

Artık komutan gibi giyinmiyor ve ne tabancayla ateş ediyor ne de ata biniyor. Bacakları tutmuyor ve fazla kilolar bütün vücudundan dışarı taşıyor; ama tekerlekli sandalyesine bir tahtmışçasına kuruluyor ve dünyanın en güzel elleriyle portakal ve guava soyuyor.

Manuela Sáenz etrafı toprak testilerle çevrili bir halde, evinin alacakaranlık holünde hüküm sürüyor. Daha ötede, ölüm rengi tepelerin arasında Paita Koyu başlıyor. Bu Peru toprağında sürgünde olan Manuela tatlı ve reçel yaparak yaşıyor. Gemiler ondan satın almak için duruyor. Tatlıları bu kıyılarda çok meşhur. Bir kaşığı için balina avcıları iç çekip duruyor.

Gece çökünce, Manuela yemek artıklarını sokak köpeklerine atarak eğleniyor. Hayvanlara Bolívar'a ihanet eden generallerin isimlerini verdi. Santander, Páez, Córdoba, Lamar ve Santa Cruz kemikler için kavga ederken, onun ay yüzünde güller açıyor, dişsiz ağzını yelpazesiyle kapatıyor ve kahkahalarla gülmeye başlıyor. Bütün vücudu ve kat kat fırfırlı dantelleri de bu kahkahaya iştirak ediyor.

Bazen Amotape Köyü'nden eski bir dostu geliyor. Gezgin Simón Rodríguez, Manuela'nın hemen yanındaki sallanan koltuğa oturuyor ve birlikte sigara tüttürüp uzun sohbetlere dalıyorlar. Bolívar'ın en sevdiği iki kişi, sevgilisi ve hocası, sohbetlerine kahramanın ismi sızdığı anda hemen konuyu değiştiriyorlar. Don Simón gittikten sonra Manuela gümüş kutuyu getirtiyor. Göğsünde sakladığı anahtarla onu açıyor ve Bolívar'ın *biricik kadınıma* diye yazmış olduğu onca mektubu okşuyor. Eskimiş kâğıdın üzerinde şu satırlar hâlâ okunuyor: *Seni görmek, tekrar görmek, sana dokunmak, seni hissetmek ve senin tadına varmak istiyorum...* Ardından aynayı istiyor ve olur ya, rüyasında ziyaretine gelir diye saçını uzun uzun tarıyor.

(295, 298 ve 343)

1854: Amotape

Bir tanık Simón Rodríguez'in bu dünyayla nasıl vedalaştığını anlatıyor

Don Simón, Amotape papazının içeri girdiğini görür görmez yatakta doğrulup oturuyor, ona da oturması için odadaki yegâne sandalyeyi gösteriyor ve ona maddecilik üzerine bir konuşma yapmaya başlıyor. Papaz şaşkına dönüyor ve araya girmeye çalışırken birkaç sözcük söyleme cesaretini kendinde ancak buluyor...

(298)

1855: New York

Whitman

Yayıncı bulamayınca, *Çimen Yaprakları* adlı kitabının basım masraflarını şair cebinden karşılıyor.

Demokrasinin teologu Waldo Emerson kitabı kutsuyor ama basın sıradan ve müstehcen olduğu gerekçesiyle yerden yere vuruyor.

Walt Whitman'ın görkemli ağıtında kalabalıklar ve makineler kükrüyor. Şair Tanrı'yı ve günahkârları kucaklıyor, yerlileri ve onları yok eden öncü göçmenleri kucaklıyor, köleyi ve efendiyi kucaklıyor, kurbanı ve celladı kucaklıyor. Geçmişe hiçbir borcu bulunmayan, güçlü kuvvetli, boyun eğdiren Amerika'nın, yeni dünyanın coşkusunda bütün suçlar hoş görülüyor, ilerleme rüzgârları insanı insanın yoldaşı yaparken erkekliğin ve güzelliğin zincirlerini kırıyor.

(358)

1855: New York

Melville

Sakallı denizci hiç okuru olmayan bir yazar. Dört yıl önce beyaz balinayı evrenin denizlerinde takip eden, kanlı zıpkınla Kötülük'ü kovalayan kaptanın öyküsünü yayınladı, ama pek bir ilgi uyandıramadı.

Kuzey Amerika topraklarının sürekli genişlemekte olduğu o coşkulu dönemde, Herman Melville'in sesi arada kaynadı gitti. Kitapları, Kötülük rolünü vahşiye veren ve Kaptan Ahab'ın engin okyanusta Moby Dick'e yaptığı gibi, onu bu rolü oynamaya mecbur eden Medeniyet'e karşı temkinli yaklaşıyor. Kitapları, kendilerini seçilmiş zanneden bazı kişilerin geri kalan insanlara dayattıkları tek ve mecburi bir Hakikat fikrini reddediyor. Kitapları, aynı hiçliğin gölgeleri gibi duran Zaaf ve Erdem tanımlamasına kuşkuyla yaklaşıyor ve güneşin güvenmeye layık yegâne lamba olduğunu öğretiyor.

(211 ve 328)

"Kendi pisliğinizde boğularak öleceksiniz," diye uyarıyor yerli şef Seattle

Toprak beyaz adamın kardeşi değil, düşmanı. Onu fethettikten sonra yoluna devam ediyor. Ama her şey birbiriyle bağlantılı. Toprağın başına gelenler, toprağın evlatlarının da başına gelmiş oluyor...

Şehirlerin gürültüsü kulaklarıma küfrediyor...

Derisinin rengi kızıl adam için hava çok değerlidir. Çünkü hepimiz aynı soluğu paylaşıyoruz: hayvanlar, ağaçlar, insanlar. Can çekişen adam, zaman geçtikçe bedeninin pis kokularını hissetmez olur...

Geri kalan günlerimizi nerede geçireceğimizin çok az önemi var. Zaten ne kaldı ki geriye? Birkaç saat, bilemedin birkaç kış. Aynı şekilde beyazlar da ölüp gidecekler. Kim bilir, belki de diğer kabilelerden de önce yok olacaklar. Siz yatağınızı kirletmeye devam edin, bir gece kendi pisliğinizde boğularak öleceksiniz.

(229)

Far West

İhtiyar şef Seattle'ı dinleyen kimse var mı acaba? Bufalolar ve geyikler gibi yerlilerin de nesli tükenmeye mahkûm. Mermi yiyerek ölmeyen, açlık ya da kederden gidiyor. Kapatıldığı rezerv bölgesinde kalan ömrünü yavaş yavaş tüketmekte olan ihtiyar şef Seattle kendi kendine gasplardan ve yok etmelerden bahsediyor, ağaçların özsuyunda halkının hatırasıyla ilgili olarak kim bilir nelerin dolaşmakta olduğunu söylüyor.

Colt tabanca patlıyor. Güneş gibi öncü beyaz göçmenler de batıya doğru akıyor. Bir elmas ışığı dağların üzerinden onlara rehberlik ediyor. Vaat edilmiş toprak onu döllemek için sabanı içine daldırana yaşama sevinci aşılıyor. Eskiden sadece kaktüslerin, yerlilerin ve yılanların yaşadığı ıssız topraklarda göz açıp kapayıncaya dek sokaklar ve evler ortaya çıkıyor. İklim öylesine

sağlıklı ki mezarlıkların açılışını yapmak için birini mermiyle öldürmekten başka çare kalmıyor.

Azgın ve açgözlü yeniyetme kapitalizm elinin değdiğini dönüştürüyor. Ormanın var oluş sebebi baltayla kesilmek, çölünkiyse tren tarafından geçilmek; eğer altın taşıyorsa bir işe yarar nehir, dağ ise içinde yatıyorsa kömür ya da demir. Kimse yürümüyor. Herkes zenginlik ve gücün gezgin gölgesinin peşinde koşuyor. Mekân zaman tarafından alt edilmek için var, zaman ise ilerleme onu sunaklarında kurban etsin diye.

(218)

1856: Granada

Walker

Tennessee'nin evladı kaşla göz arasında tüfeğini ateşliyor ve öleni mezar taşsız gömüyor. Gözleri kül gibi. Ne gülüyor ne de içki içiyor. Mecburen yemek yiyor. Sağır-dilsiz nişanlısının ölümünden beri onu bir kadınla gören olmadı ve Tanrı onun güvenine mazhar olmuş yegâne dostu. Kendini Kaderi Çizilmiş ismiyle takdim ediyor. Siyah giyiniyor. Kendisine dokunulmasmdan nefret ediyor.

Güneyli beyefendi William Walker kendisini Nikaragua Başkanı ilan ediyor. Granada Büyük Meydanı kırmızı halılarla kaplanıyor. Trompetler güneşte ışıl ışıl parlıyor. Walker diz çöküp bir eli İncil'in üzerinde yemin ederken trompetler Kuzey Amerika askeri marşları çalıyorlar. Yirmi bir pare top atışı onu selamlıyor. Konuşmasını İngilizce yapıyor ve ardından vatandaşı ve kıymetli meslektaşı Birleşik Devletler Başkanı için bir bardak suyla kadeh kaldırıyor. Birleşik Devletler büyükelçisi John Wheeler, Walker'ı Kristof Kolomb'la kıyaslıyor.

Walker Nikaragua'ya geçen yıl Ölümsüzler Falanjı'nın başında geldi. *Birliklerimin görkemli yürüyüşüne karşı çıkan herkesin öldürülmesini emredeceğim.* San Francisco ve New Orleans limanların-

dan toplanmış haydutlar Nikaragua'ya bıçağın ete girmesi gibi girdiler. Nikaragua'nın yeni başkanı Orta Amerika'da kaldırılalı otuz yılı aşkın zaman geçen köleliği geri getiriyor ve zenci ticaretini, kulluk rejimini ve zorla çalıştırmayı yeniden başlatıyor. İngilizceyi Nikaragua'nın resmi dili ilan ediyor ve ülkeye gelmek isteyen beyaz Kuzey Amerikalılara toprak ve kol gücü vaat ediyor.

(154, 253 ve 314)

1856: Granada

Artık yok

Five or none. Nikaragua yetmiyor. William Walker bütün Orta Amerika'yı fethetmek istiyor.

Morazán'ın vatanının beş bölgesi korsana karşı birleşiyor ve ordusunu bozguna uğratıyorlar. Birçok Kuzey Amerikalı halk savaşında ölüyor, ama daha fazlası, insanı buruşturan, bozartan ve aniden öldüren *kolera-morbus*tan gidiyor.

Bozguna uğrayan kölelik mesihi Nikaragua Gölü'nün karşı kıyısına geçiyor. Ördek sürüleri ve salgın mikrobu taşıyan sinek orduları da peşinden gidiyor.

Walker, Birleşik Devletler'e dönmeden önce Granada'yı cezalandırmaya karar veriyor. Ondan geriye hiçbir şey kalmasın diyor. Ne insanları, ne kiremit damlı evleri, ne de portakal ağaçlı, kumlu sokakları. Alevler gökyüzüne kadar yükseliyor.

Harabe halindeki rıhtımların dibinde yere saplanmış bir mızrak duruyor. Hüzünlü bir bayrağı andıran bir deri parçası mızraktan sarkıyor. Üzerinde kırmızıyla yazılmış şu İngilizce sözler okunuyor: *Granada burasıydı.*

(154 ve 314)

Walker: "Köleliği savunurken"

Amerikan medeniyetinin düşmanları –zira kölelik düşmanlığı aslında bu– dostlarından daha kurnazmış gibi görünüyor.

Güney'in Nikaragua toprağı altında yatan yürekli insanların anısına bir şeyler yapması gerekiyor. O insanlar köleliği savunma adına evlerini barklarını terk ettiler, tropikal bir iklimin tehlikelerine sükunet ve kararlılıkla göğüs gerdiler ve en sonunda da can verdiler... Eğer Güney'in kölecilik karşıtı askerlerle savaşmaya devam edecek gücü hâlâ kaldıysa –bundan kim şüphe duyabilir?– şöyle bir silkinip üzerine çöken miskinlikten kurtulsun ve yeni çarpışmaya hazırlansın.

Köleliği uygulamak için en elverişli alan Tropikal Amerika topraklarıdır. Kölelik imparatorluğunun doğal merkezi orada duruyor; orada kendini geliştirebilmesi için tek yapılması gereken ise...

(356)

1858: Gila Nehri'nin kaynakları

Apaçilerin kutsal toprakları

Otuz yıl önce Geronimo'yu esirgeyen ağaç işte burada, nehrin doğduğu vadide, Arizona'nın yüksek kayalarının arasında bulunuyor. Annesinin karnından çıkar çıkmaz onu bir battaniyeye sardılar. Battaniyeyi beşik gibi ağacın dalına astılar. Rüzgâr bebeği sallarken ihtiyar bir ses ağaca yakarıyordu:

"Senin meyve verdiğini defalarca görmek için yaşasın ve büyüsün."

Bu ağaç dünyanın tam merkezinde. Geronimo onun gölgesinde durduğunda ne kuzeyle güneyi karıştıracak ne de iyiyle kötüyü.

Onun etrafında geniş bir Apaçiler ülkesi uzanıyor. Onlardan ilki, fırtınanın oğlu, ışığın düşmanlarını yenmiş olan kartalın tüylerini üzerine giydiğinden beri bu kasvetli topraklarda yaşıyorlar. Burada ne avlanacak hayvan eksik oldu, ne hastaları tedavi edecek şifalı ot, ne de ölümden sonra içinde yatacak kayalık mağarası.

Yanlarında uzun ipler ve kazıklar taşıyan bazı tuhaf adamlar at üstünde geldiler. Sanki içlerinde kan kalmamış gibi görünen bir tenleri var ve daha önce hiç duymadıkları bir dil konuşuyorlar. Yere renkli işaretler çakıyorlar ve bir iğneyi oynatarak onlara cevap veren beyaz bir madalyona sorular soruyorlar.

Geronimo bu adamların Apaçi topraklarını satmak için parsellemeye geldiklerini bilmiyor.

(24 ve 91)

1858: Kaskiyeh

Geronimo

Apaçiler, Sonora ve Casas Grandes arasındaki güney topraklarında bulunan Kaskiyeh pazarına, bufalo ve geyik derilerini erzakla değiştirmek üzere silahsız gitmişlerdi. Meksika askerleri onların kampını yakıp yıktılar ve atlarını götürdüler. Ölülerin arasında Geronimo'nun annesi ve karısıyla birlikte üç oğlu da yatıyordu.

Yoldaşları toplanıp hüzünlü bir şekilde oylama yaparken Geronimo ağzını açıp tek bir şey söylemiyor: Etrafları sarılmış, silahları yok, tek yapabilecekleri oradan gitmek.

Nehrin yanında hiç kımıldamadan oturuyor ve yakınlarının Şef Kırmızı Kollar'ın peşinden gidişini seyrediyor. Ölüler burada kalıyor. En sonunda Geronimo da, kafası arkaya çevire çevire gidiyor. İnsanlarını, *geri çekilen Apaçilerin yumuşak ayak sürtüşünü işitebileceği bir mesafeden* takip ediyor.

Kuzeye doğru uzun yolculuk boyunca ağzını açmıyor. Toprağına varınca hayvan postundan yapılmış evini yakıyor, sonra da annesininkini ve onlarla birlikte her şeyini, annesinin ve karısının her şeyini ve çocuklarının oyuncaklarını da. Sonra ateşe sırtını dönüyor, kafasını arkaya atıyor ve bir savaş şarkısı söylemeye başlıyor.

(24)

1858: San Borja

Ölsün şu ölüm

Ağrıyan bedeni Amerikan toprağına karışmak istiyordu. Aimé Bonpland o uzak günde Humboldt'un yanında Karayip kıyılarına ayak bastığı gün hep onun içinde olmak için orada öleceğini anlamıştı.

Bonpland, yıldızların ölmediğini, karıncaların ve insanların doğmayı bırakmadığını, yeni yoncaların yeşereceğini ve dallarda yeni portakalların ve güneşlerin olacağını, titrek bacaklarının üzerinde henüz dikilen tayların analarının memesini ararken boyunlarını uzatacağını bilerek kerpiç çiftlikte dingin bir şekilde kendi eceliyle ölüyor. İhtiyar, uyku saatinde gündüzle vedalaşan bir çocuk gibi dünyaya elveda diyor.

Sonra bir sarhoş ölü bedeni hançerliyor, ama insanın kasvetli sersemliği, üzerinde durmaya değmeyecek bir ayrıntı.

1860: Chan Santa Cruz

Yucatán asilerinin tören merkezi

"Babam beni zenginlerin arasına sokmadı, generallerin arasına sokmadı, parası olanların ya da olduğunu söyleyenlerin arasına sokmadı," demişti Yucatán'da, pınarın yanı başındaki maundan doğan Haçların Anası; askerler maunu balta darbeleriyle devirip yerliler tarafından giydirilmiş küçük haçı yaktığında o çoktan kızlarını doğurmuştu. Sözleri haçtan haça taşınarak varlığını sürdürdü:

"Babam beni yoksulların arasına koydu, çünkü ben yoksulum."

Haçın, haçların etrafında büyüdü asi Mayaların Yucatán selvasındaki büyük kutsal mabedi Chan Santa Cruz.

Albay Acereto'nun komutası altındaki askerler şehre hiçbir direnişle karşılaşmadan giriyorlar. Tek bir yerli bile bulamıyorlar ve gördükleri karşısında ağızları bir karış açık kalıyor: Mayaların inşa edip Tanrı'nın Evi, Kaplan-Tanrı'nın Evi adını verdikleri

çok sağlam duvarlı ve yüksek kubbeli devasa bir kilise ve kulede Bacalar'dan söküp aldıkları çanlar sallanıyor.

İçinde hiç insan olmayan kutsal şehirde her şey korkutuyor. Mataralarda çok az su var, ama Albay Acereto kuyulardan su içilmesini yasaklıyor. Altı yıl önce başka askerler içtiler ve kusarak öldüler; bu arada yerliler ormanın içinden onlara suyun güzel olup olmadığını soruyorlardı.

Askerler bekliyor, umutları kırılıyor ve günler geçip gidiyor. Bu arada yüz köyden ve bin mısır tarlasından yerliler geliyor. Yanlarında bir tüfek, bir pala ya da bir torba mısır unu getiriyorlar. Kuvvetler ormanın içinde toplanıyorlar ve Albay Acereto geri çekilmeye karar verince birliğini bir üfürüşte silip süpürüyorlar.

Eksiksiz ele geçirilen orkestra çocuklara müzik öğretecek ve haçın, etrafı Maya tanrılarıyla çevrili bir halde yaşadığı ve konuştuğu kilisede polka çalacak. Orada, kilisede, halk komünyon törenlerini mısır tortillası ve balla yapıyor, yılda bir kez de haçın tercümanlarını ve savaş şeflerini seçiyor; bu seçilen kişiler altın küpe takıyor ama herkes gibi mısır tarlasında çalışıyorlar.

(273 ve 274)

1860: Havana

Krizdeki şair

Şekeri Güines'teki şekerkamışı tarlalarından Havana'ya taşıyan Küba demiryolu kilometre başına on üç ölü vererek inşa edildi ve insan kaçakçıları tarafından çok uzaklardan getirilen bir sürü Afrikalı, İrlandalı, Kanarya Adalı, Makaolu Çinli, köleler ve zavallı gündelikçiler can verdi, ama sürekli büyüyen şeker sanayisi doymak bilmiyor, daha çok can talep ediyor.

İlk Yucatánlı Maya köle kafilesi Küba'ya on yıl önce geldi. Savaş esiri yüz kırk yerli kelle başı yirmi beş pesoya satıldı; çocuklar bedava verildi. Daha sonra Meksika Başkanı Santa Anna insan ti-

careti tekelini Albay Manuel María Jiménez'e verdi ve fiyat erkekler için adam başı yüz altmış, kadınlar için yüz yirmi ve çocuklar için de seksen pesoya fırladı. Maya savaşı devam ettiği müddetçe, Küba para ve tüfek olarak borç vermeyi sürdürdü: Yucatán Hükümeti satılan her köle başına bir vergi alıyor ve böylece yerlilere karşı verdiği savaşı yerlilerle finanse ediyor.

İspanyol şair José Zorrilla, Küba'da satmak üzere Campeche Limanı'nda bir parti yerli satın aldı. Demir almak için her şey hazırdı ki sarıhumma Havana'da şairin kapitalist ortağı Cipriano de las Cagigas'ın canını aldı ve *Don Juan Tenorio*'nun yazarı şimdi bir kahve çiftliğinde dizeler yazarak teselli arıyor.

(222 ve 273)

1861: Havana

Şekerin kolları

Havana şehri yakında çiçek oyunlarını kutlayacak. Düzenleme Komitesinin entelektüelleri büyük bir ana tema öneriyorlar: Edebiyat yarışmasının konusu İspanya'dan altmış bin yeni köle talebi olsun. Böylece, şimdiden "Diario de la Marina" gazetesinin desteğini ve yüksek Mahkeme savcısının resmi kutsamasını elde etmiş olan zenci ithalatı projesine şairler de bir omuz verecekler.

Şeker için kol gücüne ihtiyaç var. Mariel, Cojímar ve Batabanó plajlarından kaçak olarak sokulan zencilerin sayısı hem çok az hem de fiyatları çok pahalı. Bu projeyi kaleme alan üç şeker üretim tesisi sahibi, zira *Küba bitkin ve terk edilmiş bir halde yatıyor* ve *acılı feryatlarını duyup Küba'nın ekonomik zenginliğini borçlu olduğu,* sakin ve uysal, *zenci köleler sağlamaları için* İspanyol yetkili kurumlarına yalvarıyorlar. Onları Afrika'dan getirmenin kolay olacağına garanti veriyorlar: *İspanyol gemilerinin geldiğini görünce büyük bir keyif içinde onlara doğru koşacaklardır.*

(222 ve 240)

Şekerin sözcükleri

Havana'nın parmaklıkları demir spiraller, sütunlarıysa alçıdan deniz kabuklarıyla süslü; panjurlar, ahşap oymalar; vitraylar, tavus kuşu kuyrukları. Doktorlar ve papazlar çok süslü bir dil kullanıyor. Şairler daha önce görülmemiş kafiyeler peşinde koşarken, düzyazıcılar çok tumturaklı sıfatlar arıyorlar. Hatipler noktayı, oynak ve kaçak noktayı kovalıyorlar: Nokta, zarf ya da parantezin ardında kendini gösterir gibi oluyor ve hatip onun önüne sözcükleri yığdıkça yığıyor; konuşma yakalamak istedikçe uzuyor ve nokta hep daha öteye kaçıyor ve böylece takip sonsuza kadar devam ediyor.

Buna karşılık muhasebe defterleri gerçekliğin en ham diliyle konuşuyor. Bütün Küba'nın şeker üretim tesislerinde, her zenci kölenin doğumu ya da satın alımı bir taşınır mal kaydı gibi işleniyor ve yıllık yüzde üç ila beş arası bir yıpranma hızı hesaplanıyor. Bir kölenin hastalığı bir vananın arızasına eşdeğer görülüyor ve bir kölenin ölmesiyle bir baş sığırın yitirilmesi arasında hiçbir fark yok: *Öldürülen sığırlar boğaydı. Bir domuz ceiba ağacından fenalaştı. Zenci Domingo Mondongo öldü.*

(222)

1861: Bull Run

Mavilere karşı griler

İç savaşın ilk muharebesi Washington şehri yakınlarında yaşanıyor. Çok sayıda meraklı, arabalar ve atlarla gösteriyi izlemeye gelmiş. Kan dökülmeye başlayınca atlar ürküp koşmaya başlıyor ve kalabalık panik içinde haykırarak sağa sola kaçışıyor. Çok geçmeden başkentin sokakları yaralılar ve can çekişenlerle doluyor.

İki karşıt ülke bugüne dek haritayı, bayrağı ve Birleşik Devletler ismini paylaşmışlardı. Güneyli bir gazete Abraham Lincoln'ün seçimleri kazanmasını *Dış haberler* bölümünde verdi. Bir aya kalmadan güneyli devletler ayrı bir ülke kurdular ve savaş patladı.

Yeni başkan Lincoln Kuzey'in ideallerini temsil ediyor. Seçim kampanyasında ülkenin yarısının özgür diğer yarısınınsa köle olarak yaşamayı sürdüremeyeceğini söylerken, latifundiyalar yerine daha küçük çiftlikler ve Avrupa'nın sanayi ürünlerinin rekabetine karşı yüksek gümrük tarifeleri vaat etmişti.

Kuzey ve Güney: İki farklı dünya, iki farklı zaman. Kuzeyde artık tarlalardan daha çok üreten fabrikalar, elektrikli telgrafı, dikiş makinesini, biçerdöveri icat eden dur durak bilmez mucitler, dört bir yanda biten şehirler, New York'ta bir milyona ulaşan nüfus ve yeni bir vatan arayışında Avrupa'dan gelen çaresiz insanlarla dolu gemilerin sığmadığı rıhtımlar. Güneydeyse, nesebe bağlılık ve geçmişe özlem, tütün tarlaları, uçsuz bucaksız pamuk ekim alanları: Lancashire ve Manchester'daki İngiliz iplik fabrikalarının hammaddesini üreten dört milyon zenci köle, kız kardeşin onuru ya da ailenin ismi lekelendiği için düellolarda birbirini öldüren centilmenler, çiçekli kırlarda at arabasıyla dolaşmaya çıkan ve gün batımı saatinde saraylarının verandalarında baygınlık geçiren hanımefendiler.

(70)

1862: Fredericksburg

Savaşın kalemi

Yerde bağdaş kurup sırtını bir duvara dayamış genç bir asker görmeden bakıyor. Aylardır kesilmemiş sakalı savaşçının açık yakasından fırlıyor. Askerin bir eli dizlerinin üzerinde uyumakta olan bir köpeğin başını okşuyor.

Savaş öldürürmeye devam ederken, Pennsylvanialı gönüllü asker John Geyser kendisinin ve asker arkadaşlarının resimlerini çiziyor. Bir an için kalem onları top atışlarıyla açılan çukura doğru giderken donduruyor: Askerler tüfeklerini taşıyorlar ya da onları temizliyorlar, bisküvi ve domuz pastırmasından oluşan kumanyalarını yiyorlar ya da hüzünlü bir ifadeyle bakıyorlar:

Görmeden hüzünlü bir şekilde bakıyorlar ya da, belki de, baktıklarının çok daha ötesini görüyorlar.

(69)

1863: Meksika Şehri

"Amerika'nın Cezayir'i"

Paris basınına göre Meksika şehrinin yeni ismi. Saldırıya geçen III. Napolyon'un ordusu başkenti ve başlıca şehirleri ele geçiriyor.

Roma'da Papa sevinçten havalara uçuyor. İşgalcilerce devrilen Benito Juárez Hükümeti Tanrı'ya ve onun Meksika'daki mal varlıklarına karşı saygısızca bir tutum takınma suçu işlemişti. Juárez, kutsal öşür hakkından, gökyüzü kadar engin latifundiyalarından ve devletin sevgi dolu korumasından mahrum ederek Kilise'yi çırılçıplak bırakmıştı.

Muhafazakârlar istilacılara katılıyor. Yirmi bin Meksikalı asker Kırım, Cezayir ve Senegal kuşatmalarından gelen otuz bin Fransız askerine destek veriyor. III. Napolyon, Latin ruhu, Latin kültürü ve Latin ırkı gibi unsurlardan faydalanarak Meksika'ya sahip oluyor ve bu arada işgal ettiği ülkeye, hayal ürünü devasa bir borcun ödemesini dayatıyor.

Yeni sömürgenin yönetimini, Avrupa'daki birçok işsiz prensten biri olan Maximilien d'Autriche göz kamaştırıcı karısıyla birlikte üstlenecek.

(15)

1863: Londra

Marx

"*Şu Meksika konusunda III. Napolyon kafasını duvara çarpacak, eğer onu daha önce darağacında sallandırmazlarsa,*" diye öngörüde bulunuyor, Londra'da borç parayla yaşayan bilge ve züğürt bir peygamber.

Dünyayı değiştirecek eserinin taslağında düzeltmeler ve cilalamalar yapmakla meşgul olan Karl Marx bu arada dünyada olan bitenle ilgili hiçbir ayrıntıyı da kaçırmıyor.

Üçüncü Napolyon'u mektuplarında ve makalelerinde *Emperyal Lazarillo de Tormes,** Meksika'nın istilasına da *rezil girişim* diye adlandırıyor. Ayrıca Meksika topraklarını savaş ganimeti olarak Fransa'yla paylaşmak isteyen İngiltere ve İspanya'nın yanı sıra tefeciler ve kaçakçılar ticaret alanlarını genişletsinler diye binlerce insanı kıyıma göndermeye alışmış tüm ulus hırsızı uluslar onun eleştirilerinden nasibini alıyor.

En gelişmiş ülkelerin emperyalist genişlemesini Marx artık ilerlemenin geri kalmışlık üzerindeki bir zaferi olarak görmüyor. Buna karşılık, on beş yıl önce Engels Birleşik Devletler'in Meksika işgaline alkış tuttuğunda, bu sayede Meksikalı köylülerin proletaryaya dönüşeceğini ve piskoposlarla feodal beyleri alaşağı edeceğini zannederek, onunla ters düşmemişti.

(129 ve 201)

1865: La Paz

Belzu

Bir yerli ayaklanması iktidarı yeniden Belzu'ya teslim ediyor. Manuel Isidoro Belzu, ya da yoksulluğun intikamcısı, nüfuzluların cellâdı *Belzu Baba*, büyük bir insan selinin arasmda La Paz'a geri dönüyor.

Birkaç yıl önce ülkeyi yönettiğinde Bolivya'nın başkenti onun atının sırtında oturarak bulunduğu yer oldu. Ona karşı kırktan fazla askeri darbe düzenleyen ülkenin zengin sahipleri onu devirmeyi başaramadılar. Yabancı tacirler ondan nefret ediyorlardı, çünkü Belzu onlara ülkeye girişi yasakladı ve İngiltere'de imal

* Lazarillo de Tormes (ya da Tormesli Lazarillo): XVI. yüzyılda İspanya'da yayınlanan, çok sıradan bir kişi olan Tormesli Lázaro'nun maceralarını anlatan, pikoresk romanın ilk örneği kabul edilen, yazarı belirsiz eser. (ç.n.)

edilen pançoların işgaline karşı Cochabamba'lı zanaatkârlara kol kanat gerdi. Damarlarında mürekkep ya da su akan Chuquisaca'lı düzenbaz avukatların ondan ödleri patlıyordu; aynı şekilde ona tek bir kararname dikte ettiremeyen maden sahibi beyefendiler de ona karşı yapılan komploların içinde yer aldılar.

Zayıf ve yakışıklı Belzu geri döndü. Saraya atının sırtında, bir gemide gidiyormuşçasına ağır adımlarla giriyor.

(172)

Belzu'nun Bolivya halkına yaptığı bir konuşmadan

Aristokrasiden unvanlarını, özel mülkiyetten de temellerini istemenin vakti geldi... Özel mülkiyet Bolivya'daki suç ve kötülüklerin birçoğunun başlıca kaynağı, Bolivyalılar arasında sürüp giden çatışmanın sebebi, evrensel ahlak tarafından daima lanetlenmiş olan bencilliğin başlıca kışkırtıcısıdır. Artık mal mülk yok, mal sahipleri yok, artık miras yok! Aristokratlar devrilsin! Toprak herkesin olsun! İnsanın insan tarafından sömürülmesi son bulsun!

(213)

1865: La Paz

Melgarejo

Belzu'nun en amansız düşmanı Mariano Melgarejo bir atı sırtında taşıyabilecek kadar güçlü kuvvetli bir adam. Yüksek otların yükseklerdeki diyarı Tarata'da, anasını sevip sonra kaçan bir babadan doğdu. Bir Paskalya yortusunda pazar günü doğdu:

"Tanrı benim İsa'nın diriliş gününde doğmama karar verdi."

Daha yürümeyi öğrenmeden, gür yeşilliğin içinden kafalarını uzatan atları dörtnala koşturmayı öğrendi ve anne memesinden önce, insanın kafasını döndürüp onu uçuran çiça içkisini, Bolivya'nın en iyi çiçasını, tükürüğü en keskin ihtiyar kadınların çiğneyip tükürdüğü mısırla yapılan Tarata sütünü tanıdı. Daha imza atmayı bilmezken, savaşçılık konusunda cesaret edip karşısına dikilecek babayiğit çıkmıyordu; göğüs göğüse, üstü başı paramparça, yumruk, mızrak ya da kılıçla hasımlarının ayaklarını yerden kesip ikiye biçiyordu.

Bir sürü insanın canına kıydı. Doğuştan asi, sürekli bela arayan ve iki kez idama mahkûm edilen Melgarejo gündüz gözüyle de öldürdü, aysız gecenin karanlığında da. Âlemler ve dövüşler arasında sürgünü ve iktidarı tanıdı. İki gece önce tahtta uyuyordu, dün geceyse dağların kuytusunda. Dün La Paz şehrine ordusunun başında, bayrak gibi dalgalanan kırmızı pançosuyla ve devasa bir topun üzerinde oturarak girdi; bugünse meydanı tek başına ve asık bir suratla geçiyor.

(85)

1865: La Paz

Tarihin en kısa askeri darbesi

Şimdi Belzu'nun zamanı. Yenilmiş Melgarejo teslim olmaya geliyor. Melgarejo meydanı ve bağırışları geçiyor:

"Çok yaşa Belzu!"

Belzu onu birinci kattaki geniş salonda bekliyor. Melgarejo saraya giriyor. Kafasını kaldırmadan, boğa göğsüne yaslanan siyah sakalıyla basamakları çıkıyor. Kalabalık meydanda tezahürat yapıyor:

"Çok yaşa Belzu! Belzu Baba!"

Melgarejo Belzu'ya doğru yürüyor. Başkan ayağa kalkıp kollarını açıyor:

"Seni bağışlıyorum."

Dışarıdaki bağırışlar açık pencerelerden içeri giriyor:

"Belzu Baba!"

Melgarejo kendisini kucaklamasına müsaade ediyor ve sonra tetiği çekiyor. Silah sesi yankılanıyor, cansız vücut yere devriliyor.

Galip balkona çıkıyor. Cesedi gösteriyor ve onu kalabalığa sunuyor:

"Belzu öldü! Sırada kim var?"

(85)

1865: Appomattox

General Lee yakutlu kılıcını teslim ediyor

Kuzeyli askerler önlerine çıkanı silip süpüren ilerleyişlerinin tam ortasında son saldırı emrini bekliyorlar. Tam o sırada düşman hattından bir toz bulutu yükseliyor ve giderek büyüyor. Grilerin aç ve perişan durumdaki ordusundan kopan bir atlı dörtnala yaklaşıyor. Elinde taşıdığı sopanın ucunda beyaz bir bez bağlı.

Son çarpışmalarda Güneyli askerler kılıçlarının üzerine isimlerini yazıyorlar ki daha sonra ölülerin arasında kolayca bulunabilsinler. Darmadağın olan Güney Ordusu savaşı çoktan kaybetmişti, ama inatçı onur duygusu yüzünden savaşmayı sürdürüyordu.

Şimdi, mağlup general Robert Lee yakutlarla süslü kılıcını eldivenli elleriyle teslim ediyor. Muzaffer general Ulysses Grant'ın ne kılıcı ne de nişanı var, üniformasının düğmeleri açık bir halde puro içiyor ya da çiğniyor.

Savaş sona erdi, kölelik sona erdi. Kölelikle birlikte sanayinin tam olarak gelişmesini ve ulusal pazarın Birleşik Devletler'de genişlemesini engelleyen duvarlar da ortadan kalktı. Savaşta altı yüz bin genç can verdi. Onların arasında, Kuzey taburlarında üzerlerine mavi üniformayı geçiren siyahların yarısı da var.

(70)

1865: Washington

Lincoln

Abe Kentucky'den geliyor. Orada babası baltayı kaldırdı, çekici salladı ve barakanın dört duvarı ve çatısı ortaya çıktı ve ağaç yaprağından döşekler yere serildi. Balta ateşi yakmak için her gün odun kesiyordu ve bir gün ormandan Abe Ana'nın karın altına gömülmesi için gereken odunu getirdi. Çekiç tahtaya o çivileri çakarken Abe henüz küçük bir çocuktu. Ne anne bir daha cumartesi günleri beyaz ekmek yapacak ne de her zaman şaşkın bakan o gözler bir daha kırpışacaktı, bu yüzden balta bir kayık yapmak için odun getirdi ve baba çocukları nehir yoluyla Indiana'ya doğru götürdü.

Indiana'dan geliyor. Abe orada bir tebeşirle ilk harflerini yazdı ve bölgenin en iyi oduncusu oldu.

Illinois'ten geliyor. Illinois'te Ann adında bir kadını sevdi ve Mary adında, Fransızca konuşan ve Springfield'da kasnaklı etek modasını başlatan başka bir kadınla evlendi. Mary, Abe'nin Birleşik Devletler başkanı olmasına karar verdi. O birbiri ardına erkek çocuklar doğururken, Abe söylevler yazıyor ve zihninden bir şiir geçiyor: Hüzünlü ada, sıvı ışıkta yıkanmış sihirli ada.

Washington'dan, Capitolio'dan geliyor. Pencereden kafasını uzatınca, içine zencilerin atlar gibi kapatıldıkları bir tür ahırdan başka bir şey olmayan köle pazarını görüyordu.

Beyaz Saray'dan geliyor. Beyaz Saray'a tarım reformu ve sanayiye koruma vaat ederek ve başka birisini özgürlükten mahrum edenin özgürlükten istifade etmeye layık olmadığını ilan ederek geldi. Öyle bir şekilde yöneteceğine ant içerek Beyaz Saray'a girdi ki, tek bir dostu bile kalmadığında dahi kendi içinde bir dostu olacaktı. Ülkeyi savaş esnasında yönetti ve tüm vaatlerini yerine getirdi. Gün ağarırken ayağında terliklerle Beyaz Saray'ın kapısında dikilmiş gazete beklerken görülüyordu.

Acele etmeden geliyor. Abraham Lincoln'ün hiçbir zaman acelesi olmadı. Kocaman ayaklarını yere düz basarak bir ördek gibi yürüyor ve kendisine tezahürat yapan kalabalığın arasında bir kule

gibi yükseliyor. Tiyatroya giriyor ve başkanlık locasına doğru basamakları yavaşça çıkıyor. Uzun boyunlu ve kemikli kafası, locanın karanlığında, çiçeklerin ve bayrakların üzerinden görünüyor ve Amerika'nın en tatlı gözleri ve en melankolik gülümsemesi karanlığın içinde parıldıyor.

Zaferden ve düşten geliyor. Bugün Kutsal Cuma ve General Lee teslim olalı beş gün oldu. Lincoln dün gece rüyasında bir gizem denizi ve sisli kıyılara doğru seyreden tuhaf bir gemi gördü.

Lincoln, Washington şehrindeki bir komedi tiyatrosunun locasındaki bu randevuya doğru hayatının başından beri hiç acele etmeden yürüyerek geliyor.

İşte kafasını parçalayacak mermi de ona doğru geliyor.

(81 ve 188)

1865: Washington

Saygı sunma

Kaç tane zenci bir pantolon çaldığı ya da beyaz bir kadının gözlerine baktığı için asıldı? Bir asrı aşkın bir süre önce New York'u yakan kölelerin isimleri neydi? Matbaa makinesi iki kez nehre atılan ve Illinois'te kimsenin sorgulanmadığı ve hüküm giymediği bir cinayete kurban giden Elijah Lovejoy'un izinden kaç tane beyaz gitti? Birleşik Devletler'de köleliğin kaldırılması öyküsünün siyah ya da beyaz birçok kahramanı oldu. İşte bunlardan bazıları:

* Siyahların ilk gazetesini çıkaran John Russwurm ve Samuel Cornish; kadınlar ve zencileri kabul eden ilk yüksek öğretim merkezini kuran Theodore Weld.

* Charleston'da zenci okulunu altı yıl boyunca açık tutmayı başaran Daniel Payne; okuluna zenci bir kız aldığı için beyaz öğrencilerini kaybeden, küfürlere maruz kalan, taşlanan, hapse atılan ve okulu da küle dönüşen Connecticut'lı Quaker mezhebi mensubu kadın öğretmen Prudence Crandall.

* Virginia'daki kardeşleri için özgürlük arayan ama kendini darağacında bulan Gabriel Prosser; Georgia makamlarının başına on bin dolar ödül koyduğu ve insanın hayatını çalan bir adamı öldürmesinin susayınca su içmesi kadar doğal bir şey olduğunu söyleyerek yollarda dolaşan ve ortadan kaybolana ya da ortadan kaldırılana kadar bunu söylemeye devam eden David Walker.

* Bir güneş tutulması esnasında sonuncuların birinciler olacağının işaretini görünce katil öfkesine tutulup deliye dönen Nat Turner; Virginia'daki bir silah dükkânını basıp bir lokomotif deposunda deniz piyadeleriyle çatıştıktan sonra avukatının onu deli ilan etmesine karşı çıkarak dinginlikle darağacına yürüyen avcı sakallı, alev gözlü John Brown.

* Boston sokaklarında boynunda bir urganla dolaştırılan, insan hırsızlarının fanatik düşmanı William Lloyd Garrison; boyun eğen kölenin Tanrı'ya karşı günah işlediği yönünde vaaz veren Henry Garnet; bazı durumlarda tüfeğin İncil'den daha etkili olabileceğini söyleyen Borroklyn'li din adamı Henry Ward Beecher, bu yüzdendir ki Güney'deki kölelere yollanan silahlara *Beecher'ın İncilleri* deniyordu.

* *Tom Amca'nın Kulübesi* adlı eseriyle birçok beyazın davaya katılmasını sağlayan Harriet Beecher Stowe; iktidar ve parayı lanetlemek için gereken sözcükleri bulan şair Frances Harper; şafak vaktinde borunun çalmasıyla başlayan pamuk çiftliklerindeki yaşamın birinci elden tanıklığını kamuoyuna yaymayı başaran Louisianalı köle Solomon Northup.

* Bağımsızlık Günü bildirgesini New York'ta eleştirip özgürlük ve eşitliğin hiçbir inandırıcılığı olmayan bir parodi olduğunu haykıran Marylandlı kaçak köle Frederick Douglass.

* Üç yüzden fazla kölenin Kuzey Yıldızı yoluyla Kanada'ya kaçışını organize eden, okuma yazma bilmez köylü kadını Harriet Tubman.

(12 ve 210)

1865: Buenos Aires

Üçlü kepazelik

İnsanlık tarihi tam Kuzey Amerika'da bir savaş kazanmışken, Güney Amerika'da bu kez kaybedeceği başka bir savaş patlıyor. Buenos Aires, Rio de Janeiro ve Montevideo, yarım asır önce José Artigas'ı yok eden üç liman, şimdi Paraguay'ı yerle bir etmeye hazırlanıyor.

Gaspar Rodríguez de Francia, Carlos Antonio López ve onun oğlu Francisco Solano'nun birbirini izleyen diktatörlükleri altında Paraguay tehlikeli bir emsale dönüştü. Komşular büyük bir bulaşıcı risk altında yaşıyorlar: Paraguay'da ne büyük toprak sahipleri yönetiyor, ne tüccarlar spekülasyon yapıyor, ne de tefeciler insanların ümüğünü sıkıyor. Dışarıdan ablukaya alınan ülke içeriye doğru büyüdü ve dünya pazarına ya da yabancı sermayeye boyun eğmeden büyümeye devam ediyor. Diğerleri borç batağına batmış halde can çekişirken Paraguay'ın kimseye tek kuruş borcu yok ve kendi ayaklarının üzerinde durabiliyor.

Britanya'nın Buenos Aires Büyükelçisi Edward Thornton en acımasız şeytan çıkarma törenlerinin en üst düzey papazı. Arjantin, Brezilya ve Uruguay küstahların göğsüne süngüyü saplayarak şeytanı kovacaklar.

(47, 60 ve 83)

1865: Buenos Aires

İttifakı örümcek ağıyla dokudular

Chacho Peñaloza'nın bir mızrağın ucuna geçirilmiş uzun saçlı kellesi bir meydanın tam ortasını gülünç görünümlü bir ağaç gibi süslüyordu. Chacho ve atı tek bir vücut olmuşlardı: Onu atsız yakaladılar ve kalleşlikle boğazını kestiler. *Ayak takımını sakinleştirmek için* savaşçı gauchonun kellesini La Rioja'nın düzlüklerinde sergilediler. Domingo Faustino Sarmiento cellâtları kutladı.

Paraguay'a karşı savaş, yarım asırdır süren başka bir savaşı, vampir liman Buenos Aires'in taşra bölgelerine karşı verdiği savaşı uzatıyor.

Uruguaylı Venancio Flores asi gauchoların yok edilmesinde Mitre ve Sarmiento'yla işbirliği yaptı. Ödül olarak Uruguay Başkanlığını elde etti. Brezilya'nın gemileri ve Arjantin'in silahları Flores'i hükümete dayattı. Uruguay'ın istilası savunmasız bir şehir olan Paysandú'nun bombalanmasıyla başladı. Paysandú tam bir ay boyunca, savunmayı yöneten Leandro Gómez vurulup alevler içindeki yıkıntıların arasında can verene kadar direndi.

Böylece iki ülkenin ittifakı Üçlü İttifak'a dönüştü. Arjantin, Brezilya ve Uruguay, İngiltere'nin kutsaması ve İngiliz kredileriyle Paraguay'ı kurtarmaya koyuluyorlar. Bir anlaşma imzalıyorlar. Barış adına savaş yaptıklarını söylüyor anlaşma. Paraguay kendi yok edilişinin masraflarını üstlenmek zorunda kalacak ve galipler kendilerine uyan bir hükümetin keyfini çıkaracaklar. Paraguay'ın toprak bütünlüğüne saygı adına, anlaşma Brezilya'ya toprakların üçte birini garanti ederken Arjantin'e tüm Misiones bölgesini ve uçsuz bucaksız Chaco'yu veriyor. Savaş aynı zamanda özgürlük adına yapılıyor. İki milyon kölesi olan Brezilya tek bir kölesi bile olmayan Paraguay'a özgürlük vaat ediyor.

(47, 244 ve 291)

1865: San José (Arjantin)

Urquiza

Elini öptüğü kadını hamile bırakmasıyla meşhur. Evlat ve toprak koleksiyonu yapıyor. Şüpheli durumlar hariç yüz elli çocuğu ve kim bilir kaç hektar toprağı var. Aynalara, Brezilya madalyalarına, Fransız porselenlerine ve bozuk paraların şıkırtısına bayılıyor.

Arjantin kıyı şeridinin ihtiyar reisi, yıllar önce Juan Manuel de Rosas'ı bozguna uğratan adam Justo José de Urquiza'nın Paraguay Savaşı'yla ilgili şüpheleri var. Ahırlarından otuz bin atı

muhteşem bir fiyata Brezilya Ordusu'na satınca ve ittifak ordularının tuzlanmış et tedarikiyle ilgili bir sözleşme imzalaymca tüm şüphelerinden arınıyor ve Paraguaylı öldürmeyi reddedenlerin kurşuna dizilmesini emrediyor.

(271 ve 291)

1866: Curupaytí

Mitre

Bir zamanlar gemi olan tahta parçaları suların üzerinde oradan oraya salınıyor. Paraguay Donanması yok oldu ama ittifak filosu nehir yukarı istilaya devam edemiyor. Curupaytí ve Humaitá'nın topları onu durduruyor ve iki kale arasında, bir kıyıdan diğerine bir damacana dizisi –belki de mayın– gerili.

Arjantin Başkanı ve Üçlü İttifak'ın Başkumandanı Bartolomé Mitre komutasındaki askerler Curupaytí surlarına süngü takıp saldırıyorlar. Boru sesi asker dalgalarını birbiri ardına saldırıya geçiriyor. Pek azı hendeğe varabiliyor, ama hiçbiri duvara ulaşamıyor. Paraguaylılar açık alanda ve gündüz vakti kendini göstermekte ısrarcı bir düşmana karşı nişan alma talimi yapıyorlar. Top gümbürtüleri ve davul seslerinin ardından tüfeklerin korkunç gürültüsü işitiliyor. Paraguay kalesi ateşten diller tükürüyor ve dumanın, hafif sisin dağılmasıyla birlikte, tavşan gibi avlanmış binlerce ölü çamurlara bulanmış halde ortaya çıkıyor. Bartolomé Mitre, elinde dürbünü, sırtında siyah setresi ve kenarları kalkık şapkasıyla, tedbirli bir uzaklıktan askeri dehasının sonuçlarını izliyor.

Komutası altındaki birliklere üç ayda Asunción'a varacaklarının sözünü hayranlık uyandıran bir içtenlikle vermişti.

(61 ve 272)

1866: Curupaytí

Savaşın fırçası

Mitre'nin askeri Cándido López bu Curupaytí faciasını, içinde yer aldığı diğer çarpışmaları ve askeri kamplardaki gündelik savaş hayatını resmedecek. Resimlerini sol eliyle yapacak çünkü Curupaytí'de bir el bombası sağ elini götürdü.

Kimseyi taklit etmeden resmedecek ve kimse de onu taklit etmeyecek. Hafta içi Buenos Aires'in bir mağazasında ayakkabı satacak, pazar günleriyse şunu diyen tablolar yapacak: *Savaş böyle oldu.* Sersem sol eli hatıralara duyduğu aşkla bilgece işler yapacak, ama ne herhangi bir sanatçının dikkatini çekecek, ne herhangi bir eleştirmen onu ciddiye alacak, ne de tek kollu askerin hatıralarını satın almakla ilgilenen biri çıkacak.

"Ben fırçalı bir tarihçiyim."

Yalnız adam Cándido López kalabalıkları resmedecek. Onun eserlerinde ne ön planda parıldayan kılıçlarla yerlerinde duramayan atlar, ne bir ellerini kanayan göğüslerinin üzerine koyarak son sözlerini söyleyen can çekişmekteki kahramanlar, ne de memeleri açıktaki kadınlarla cennet alegorileri var. Çocuksu gözlerinin içinden, düzgün sıralar halinde dizilmiş, o korkunç savaş oyununu oynayan sayısız kurşun asker ve atlıkarınca atları arzı endam edecek. (100)

1867: Catamarca düzlükleri

Felipe Varela

Dağlı süvariler Arjantin'in beş bölgesinde ayaklanıyor. Mızrağın ucuna bağlı kırkma makası cephe alaylarının toplarına meydan okuyarak göğüs göğüse çarpışmanın yollarını arıyor; karmaşanın havaya kaldırdığı toz bulutunun içinden haykırılıyor: *"Çok yaşa Paraguay!"*

And Dağları'ndan ovalara kadar, Felipe Varela köy köy dolaşarak halkı Arjantin'in tefecisi ve Amerika'nın inkârcısı Buenos Aires'e karşı ayaklanmaya çağırıyor. Catamarca'nın reisi başka bir kardeş ulusu ortadan kaldırmak için milyonlarca peso borç batağına saplanan ulusun iflasını haber veriyor. Dağlıları alınlarında bir amblem, *Amerika birliği*, yüreklerindeyse eski bir öfke taşıyorlar: *Taşralı olmak vatansız bir dilenci olmak demek.* At sırtında doğmuş ve büyümüş, çıkık elmacık kemikli ve sakallı, sıska bir gaucho olan Varela ölüme itilmiş yoksulların boğuk sesi. Zira taşra bölgelerinden toplanan *gönüllüler* ayaklarına prangalar vurularak Paraguay haliçlerine götürülüyor, orada ağıllara kapatılıyor ve asilik yapar ya da kaçmaya kalkışırlarsa mermiyi yiyorlar.

(239)

1867: La Rioja düzlükleri

İşkence

Albay Pablo Irrazábal isyancı La Rioja ovalılarının ifadesini alıyor ya da başka bir deyişle, onları boyunduruğa sokuyor, derisi yüzülmüş ayaklarla yürütüyor veya kör bir bıçakla azar azar boğazlarını kesiyor.

Buenos Aires limanı ayaklanan bölgelere karşı farklı ikna yöntemleri kullanıyor. En çok işe yarayanlardan bir tanesine *Kolombiya boyunduruğu* deniyor. İki tüfeğin yardımıyla boyunduruk pozisyonuna sokulan tutsağın yay şeklini alan sırtına, tabaklanmamış ıslak deri şeritler sımsıkı bir şekilde bağlanıyor. Nitekim deri şeritler kurumaya başlaymca omurga çatırdayarak parçalanıyor.

(214)

Diplomasi, yani uluslararası ilişkiler bilimi üzerine

Melgarejo, savaşta ve eğlencelerde bindiği atı Holofernes'in sırtında La Paz Katedrali'ne geliyor. Gölgeliğin altında kadife koltuğuna oturmuş kutsal ayini dinliyor. Üzerinde Şili Ordusu'nun general üniforması var, göğsündeyse Brezilya İmparatorluk Nişanı'nın etkileyici kordonu göz kamaştırıyor.

Onca gidiş gelişler ve adam öldürmenin sonunda, Melgarejo kendi gömleğine bile güvenmemeyi öğrendi. Bazen onu üzerinden çıkarıp attığım ve kurşunlarla delik deşik ettiğini söylüyorlar: *"Emirleri veren yönetir ve parmağı hep tetiktedir."*

Bu dünyada demirden generalin kuşkuyla bakmadığı sadece iki varlık var: Atı Holofernes ve güzel Juana Sanchez. Kara at, bakanların, piskoposların ve generallerin arasında bira içmek için kafasını başkanlık masasına uzatınca Şili Büyükelçisi kadehini kaldırıp Holofernes'in sıhhati için Holofernes'le kadeh tokuşturuyor. Brezilya Büyükelçisi, Juana Sánchez'in bedenini kolyeler, taçlar ve bileziklerle kaplıyor ki Melgarejo'nun sevgilisi bunları daha önce rüyalarında bile görmemiş.

Göğsü Brezilya nişanlarıyla dolu Melgarejo, Amazonlar'daki altmış beş bin kilometrekare Bolivya selvasını Brezilya'ya bırakıyor. Melgarejo Şili Ordusu'nun generali olmasıyla birlikte kıyıdaki güherçile zengini Atacama Çölü'nün yarısını Şili'ye bırakıyor. Şili ve Britanya başkentleri orada yorgun Avrupa topraklarının en aranan gübresini yağmalamaktalar. Atacama Çölü'nün elinden alınmasıyla Bolivya denize çıkışını yitirmeye başlıyor.

(85, 107 ve 172)

Atacama Çölü'ndeki bir kayaya kazınan yazılar

Antonia, senin için ölüyorum.
Kim olduğumu biliyorsun.
CHAÑARCILLO HÂKİMİ HIRSIZLIK YAPIYOR
Üç onsumu öde bana, Ramón.
Belediye Başkanı hödüğün teki.
Don T.P. melez olmadığını söylüyor.

(256)

1867: Bogota

"María" diye bir roman yayınlanıyor

Ölü gibi giyinmiş ve suratları haşlanmış tavuğu andıran beyefendiler tarafından sallanan hamaklara uzanmış, bukleleri fildişi boyunlarının ardında dalgalanan hanımefendiler. Kafalarının üzerinde sepetler taşıyan bir zenci kervanı, sanki var olduğu ve rahatsızlık verdiği için özür dilercesine uzaktan sessizce geçiyor. Çiftliğin bahçesinde, kahve ve gardenya kokularının arasmda, Jorge Isaacs tüy kalemini gözyaşlarında ıslatıyor.

Tüm Kolombiya hıçkırıklara boğuluyor. Efraín vaktinde yetişemedi. O denizin dalgalarını yararken, kalıtsal ve amansız hastalığın kurbanı kuzeni María son nefesini veriyor ve bakire olarak cennete yükseliyordu. Mezarı başında, Efraín aşk mirasını göğsüne bastırıyor. María ona kendisinin işlediği ve gözyaşlarıyla ıslattığı bir mendil, ona öylesine benzeyen ve tıpkı onun gibi solgun birkaç akzambak taç yaprağı, bir zamanlar zarif bir Kastilya gülüyken ölümün katılaştırdığı elinden çıkarılmış bir yüzük ve kiraz dudaklarının ölüm onları dondururken öpmeyi başardığı küçük kutunun içinde uzun saçlarından bir tutam bıraktı.

(167 ve 208)

1867: Querétaro

Maximilien

Juárez'in Ordusu ve Meksika halkından bin savaşçı Fransızları kovalıyor. İmparator Maximilien *Çok Yaşa Meksika!* diye bağırırken çamurun içine devriliyor.

Neticede, III. Napolyon ordusunu elinden almıştı, Papa ondan nefret ediyordu ve muhafazakârlar ona imparator yerine, her şeyi kötüleştirici anlamına gelen *Empeorador* diyorlardı. Napolyon ona yeni Fransız sömürgesini yönetmesini emretmişti, ama o boyun eğmiyordu. Papa Kilise'nin el konulan arazilerinin iade edilmesini bekliyordu ve muhafazakârlar da Meksika'yı liberal beladan kurtaracağına inanıyorlardı, ama Maximilien, Juárez'e karşı verilen savaşın tam ortasında, Juárez'inkilerin ayrısı yasalar dikte ettiriyordu.

Siyah bir araba yağmur altında Querétaro'ya geliyor. Davetsiz misafirlere karşı zafere ulaşan Başkan Juárez kafasını, hayattayken pullarla süslü kovboy kıyafeti ve geniş kenarlı şapkasını giyip iki yanında kavak ağaçları dizili bulvarda dolaşmayı çok seven baygın mavi gözlü prensin içinde yattığı, kapağı açık, çiçeklerle süslenmemiş tabuta doğru uzatıyor.

(94 ve 143)

1867: Paris

Olmak ya da taklit etmek, işte bütün mesele bu

Ekvator'un yolladığı yağlıboya tablolar Evrensel Paris Sergisi'ne ulaşıyor. Bütün tablolar Avrupa resminin en ünlü eserlerinin birebir kopyaları. Katalog, *özgünlük açısından çok büyük bir değerleri olmasa da, en azından İtalyan, İspanyol, Fransız ve Flaman ekolünün şaheserlerini aslına inanılmaz bir sadakatle yeniden üretme becerisi olan* Ekvatorlu sanatçıları göklere çıkarıyor.

Bu arada, Ekvator'un yerli pazarlarında ve yoksul kenar mahallelerinde başka bir sanat filizleniyor. Bu çamuru, ahşabı, samanı, kuş tüyünü, deniz kabuğunu ve ekmek kırıntısını güzelliğe dönüştürmeye muktedir ellerin hor görülen uğraşı. Bu sanata, sanki özür diler gibi, el sanatı deniyor. Onu akademisyenler değil, pire kalbi ya da sivrisinek sakatatı yiyen yoksul insanlar icra ediyor.
(37)

Ekvator'da yoksulun türküsü

"Karnın aç mı?"
"Evet."
"Yesene karın ağrını."
Öldür bir sivrisineği
iç güzelce kanını
ve sakla işkembesini
sonra yaparsın çorbasını.
(65)

1869: Meksika Şehri

Juárez

Roma'nın Papa'sını ve Üçüncü Napolyon'u dize getiren bu Meksika yerlisinin yüzü Oaxaca taşından yontuldu. Ne tebessüm ne de bir söz, daima frak ve yüksek yakayla dolaşan Benito Juárez, sürekli tartışarak, nutuk atarak ve ezbere bir şeyler sıralayarak etrafında dönüp duran bir âlimler korosunun, altın gaga ve altın yaldızlı tüye sahip okumuş adamların çevresini sardığı bir kaya.

Juárez ülkenin başına geçip liberaller cehalet ve geri kalmışlıktan hasta ülkeye ilaç olarak medenileştirici iksiri yazdıklarında, Meksika'da öğretmenden çok papaz vardı ve Kilise her şeyin yarısının sahibiydi. Modernizasyon tedavisi barış ve düzen istiyor.

Sıtmadan ya da zatürreden daha çok insanı öldüren savaşları bitirmek gerekiyor, ama savaş salgını Juárez'in peşini bir an olsun bırakmıyor. Önce din adamlarına ve muhafazakârlara, sonra da istilacı Fransızlara karşı savaştı. O günden sonra savaş emekliye ayrılmayı reddeden askeri önderlere, kahramanlara ve topluluklarına ait toprakları kaybetmeyi reddeden yerlilere karşı devam etti.

Meksikalı liberaller herkese oy hakkına ve ifade özgürlüğüne kör bir inançla inanıyorlar, ama gerçekte oy hakkı küçük bir kesimin ayrıcalığı ve kendilerini ifade edenlerin sayısı çok az. Ülkedeki az sayıdaki okulun tamamı şehirlerde olmasına rağmen kurtuluşun eğitimde olduğuna inanıyorlar, çünkü liberaller netice itibarıyla ilham perileriyle yerlilerle olduğundan daha iyi anlaşıyorlar. Latifundiyalar giderek büyürken onlar ekilmeyen toprakları işleyecek ziraatçı müteşebbislerin hayalini kuruyorlar ve mucizevi demiryollarının, lokomotif dumanlarının, fabrika bacalarından yükselen dumanların, Avrupa'dan buraya ilerlemeyi getirecek fikir, insan ve sermayenin hayalini kuruyorlar.

Zapotek yerlilerinin evladı olan Juárez'in kendisi de, eğer Meksika Kuzey Amerikalıları taklit ederse Birleşik Devletler gibi büyüyeceğine ve eğer İngiliz ürünleri tüketirse İngiltere gibi sanayileşmiş bir ülkeye dönüşeceğine ikna olmuş durumda. Fransa'yı alt etmiş adam, Fransız fikirlerini ithal ederek Meksika'nın daha kültürlü bir ulus olacağına inanıyor.

(142, 143 ve 316)

1869: San Cristóbal Las Casas

Ne toprak ne de zaman dilsiz

Altındaki ölüler muhabbeti o kadar abartıyorlar ki artık toprak titreşiyor. Mezar pazar kurulan günlerdeki meydana benziyor. Eski Chiapas ayaklanmalarında ölmüş Mayalar son gelen haberleri kutluyorlar. Kadınla köpeğin oğlu ilk gaspçı, topluluk topraklarının üzerine çullandığı o çok eski günden beri burada mız-

rak ve baltayla savaşıldı. Ölüler aralarında konuşuyorlar, güzel şeylerden bahsediyorlar ve rüya vasıtasıyla canlıları kutluyor ve onlara kulağın bilmediği gerçekleri söylüyorlar.

Buranın yerlileri bir kez daha ayaklandılar. Borçla köleleştirilmiş yerliler çiftlikleri yerle bir ediyor, hapishaneleri ateşe veriyor, topluluğun elinde kalan son toprakları savunuyor ve Juárez Hükümeti'ne rağmen ortaklaşa bir şekilde çalışıyorlar.

Dağın tanrıları da kutlamalar yapıyor. Hastalık ya da açgözlülük taşıdığı zaman güçlü rüzgârın yönünü değiştirenler onlar.

(155 ve 274)

1869: Meksika Şehri

Juárez ve yerliler

Julio López *isyancı, haydut, azılı sosyalist olmasından ötürü* bir yıl önce kurşuna dizildi. Chalco yerlilerinin başındaki Julio López *zenginlere karşı savaşmaya* ant içmişti ve kendilerinden gasp edilen toprakları talep ederek ayaklanmıştı.

Chalco'daki tutsak yerlilere asker üniforması giydirdiler ve onları ayaklanan Yucatán yerlilerine karşı savaşmaya mecbur ettiler. Her savaşta *barış dayatılanlar*, bir sonraki savaşta *barışı dayatanlar* olacaklar, bir başka deyişle asileri öldürmeye zorlanan yenik asiler. Başkan Juárez'in hükümeti Yucatán'daki Mayaların, Chiapas'taki Mayaların, Nayarit'teki Koraların, Michoacán'daki Taraskolarm, Sonora'daki Yakilerin ve kuzeydeki Apaçilerin üzerine birlik gönderip duruyor.

Topluluklarının topraklarını geri almak için yerliler çiftliklerin mülkiyet taşlarını deviriyorlar: İlk ölülerin ardından havayı tamamen bir barut dumanı kaplıyor. Juárez Anayasası yerlileri küçük mülk sahiplerine ve serbest çalışanlara dönüştürmek istiyor. Juárez yasaları boyunduruk işkencesini ve prangaları, borca karşılık köleliği ve açlık sınırındaki maaşları yasaklıyor. Ama

gerçekte yapılan yerlilerin ortaklaşa sahip oldukları toprakları ellerinden koparmak ve onları ya latifundiyalarda köle ya da şehirlerde dilenci yapmak.

Benito Juárez dağlarda, kendisine benzeyen kayaların arasında, Guelatao Gölü kıyılarında doğdu. Meksika'nın yüz yerli dilinden birinde dünyayı adlandırmayı öğrendi. Daha sonra iman sahibi bir adamın himayesi altında avukat oldu.

(142 ve 274)

1869: Londra

Lafargue

Paul Lafargue, Laura Marx'ı kuşatmaya başladığında, sosyalizmin kurucusu *Kapital*'in ilk cildinin düzeltmelerini tamamlamak üzereydi. Kübalının ateşli çıkışlarından hiç hoşlanmadı ve ondan yeşil gözlü kızına kur yaparken *daha sakin İngiliz davranışları* talep etti. Ondan ayrıca ekonomik garantiler de istedi. Almanya, Fransa ve Belçika'dan kovulan Marx, borç batağına gömüldüğü Londra'da çok zor zamanlar geçiriyordu; bazen cebinde gazete almak için bir kuruşu dahi olmuyordu ve sürgünün sefaleti üç evladını öldürmüştü.

Ama bunlarla Lafargue'ı ürkütemedi. Bunu yapamayacağının her zaman farkındaydı. Marx'la didişmeye ve birbirlerini sevmeye başladıklarında Lafargue çok gençti. Şimdi Kübalı melezden Marx'ın ilk torunu, bir Haitili melez kadının ve bir Jamaikalı yerli kadının da torununun oğlu doğuyor.

(177 ve 279)

1869: Acosta Ñú

Atların ayakları altında ezilen Paraguay düşüyor

Ve düşerken de savaşıyor. Üçlü İttifak orduları kuzeye doğru saldırıya geçerken, taş ve kum atan son topları kilise çanlarını eriterek döküyorlar. Yaralılar sargılarını söküp atıyor, çünkü kan kaybmdan ölmeyi düşman ordusuna hizmet etmeye ya da kızgın demirle vurulmuş köle damgasıyla Brezilya kahve çiftliklerine gitmeye yeğliyorlar.

Asunción'un yağmasından mezarlar bile nasibini alıyor. Piribebuy'da istilacılar kadınlar, sakatlar ve ihtiyarlar tarafından savunulan siperleri ezip geçiyor ve hastaneyi içinde yaralılarla birlikte ateşe veriyorlar. Acosta Ñú'da saldırıyı yünden ve ottan yapılmış sahte sakallı çocuk taburları karşılıyor.

Ve katliam sürüyor. Mermiyle ölmeyeni salgın hastalık götürüyor. Ve her ölüm acı veriyor. Her ölü ölümlerin sonuncusu olacakmış gibi görünüyor ama ilki oluyor.

(61 ve 254)

1870: Corá Tepesi

Solano López

Bu bir nefes alan ölüler kervanı. Paraguay'ın son askerleri Mareşal Francisco Solano López'in peşinden yürüyorlar. Ne kemerleri var ne de çizmeleri, çünkü onları yediler, ama üzerlerindeki giysiler de parçalandı ve bedenlerini kaplayan çamur yaralarını görünmez kıldı: Ormanlarda dolaşan bu askerler çamur ve kemikten; maskeleri çamurdan, zırhları çamurdan, etleri güneşin pişirdiği bataklık çamuru ve çöllerin kırmızı tozuyla yapılmış pişmiş topraktan.

Mareşal López teslim olmuyor. Kendinden geçmiş bir şekilde, kılıç havada, bir istikameti olmayan bu son yürüyüşte en önde

gidiyor. Komploları ortaya çıkarıyor ya da onları hayal ediyor ve vatana ihanet ya da zayıflık suçundan kardeşinin ve tüm kayınbiraderlerinin yanı sıra piskoposun, bir bakanın ve bir generalin ölüm emrini veriyor... Barut yokluğundan ötürü infazlar mızrakla gerçekleşiyor. Birçok insan López'in hükmüyle ölüyor, ondan daha fazlası da bitkinlikten telef oluyor ve cesetleri yol üzerinde öylece kalıyor. Toprak kendine ait olanı alıyor ve kemikler iz sürene işaret oluyor.

Corá Tepesi'nde çok kalabalık düşman orduları onları çembere alıyor. López'i Aquidabán Nehri'nin kıyısında yere deviriyor ve mızrakla yaralayıp kılıçla öldürüyorlar. En sonunda da kafasına bir mermi sıkıyorlar çünkü hâlâ kükremeye devam ediyor.

(291)

1870: Corá Tepesi

Elisa Lynch

Etrafı galip gelenlerle çevrili olan Elisa, Solano López için tırnaklarıyla bir mezar kazıyor.

Artık ne borular çalıyor, ne kurşunlar vızıldıyor, ne de el bombaları patlıyor. Sinekler Mareşal'in yüzünü delik deşik ediyor ve bedenindeki kesiklere saldırıyorlar, ama Elisa kırmızı sisten başka bir şey görmüyor. Avucuyla toprağı kazarken o lanet güne küfürler yağdırıyor ve güneş ufuk çizgisinde kalakalıyor çünkü gün, Elisa'nın lanetlemesi bitmeden çekilmeye cüret edemiyor.

Çapalar ve sopalarla silahlanmış kadınlar kolunun komutasını üstlenen bu altın saçlı İrlandalı kadın, López'in en amansız danışmanı oldu. Dün gece, on altı yılın ve dört çocuğun ardından, López ilk kez onu sevdiğini söyledi.

(25)

Guaraní dili

İmha edilen Paraguay'dan hayatta kalan tek şey dili.

Yerlilerin dili, fethedilenlerin fethedenler tarafından sahiplenilen dili Guaraní gizemli güçleri barındırıyor. Yasaklamalara ve aşağılamalara rağmen, Guaraní harabe halindeki bu vatanın ulusal dili ve yasalar bunu istemese de ulusal dili olmayı sürdürecek. Burada sivrisineğe *Şeytan'ın tırnağı*, yusufçuğa ise *Şeytan'ın küçük atı* denmeye devam edecek. Yıldızlar *ayın ateşleri*, günbatımıysa *gecenin ağzı* olmayı sürdürecek.

Savaş devam ettiği müddetçe Paraguaylı askerler parolaları, cesaret konuşmalarını ve şarkılarını hep Guaraní dilinde söylediler. Şimdi ölüler Guaraní dilinde susuyorlar.

(152)

1870: Buenos Aires

Sarmiento

Paraguay'daki zaferin askeri bildirisi Arjantin Başkanı Domingo Faustino Sarmiento'nun eline ulaşıyor. Orkestraya serenatlar çalmasını söylüyor ve şöyle yazıyor: *Bir tiranın tüm Guaraní halkını öldürtmesi Tanrı'nın bir takdiriydi. Bütün o toprakların insan pisliğinden arınması zaruriydi.*

Hayvanları Koruma Derneği'nin kurucusu olan Sarmiento ırkçılığı hiç çekinmeden savunuyor ve eli titremeden uyguluyor. *Aşağılık ırkların her türlü karışımından muaf* Kuzey Amerikalılara hayranlık duyuyor, ama Meksika'dan itibaren güneye doğru barbarlık, pislik, batıl inanç, kaos ve delilikten başka bir şey görmüyor. Bu karanlık tablo onu hem ürkütüyor hem de büyülüyor: Bir elinde kılıç, diğerinde bir kandille ona karşı saldırıya geçiyor. Hükümet başkanı ve devlet başkanı olarak mezarlıklarla okulların sayısını artırıyor ve kelle uçurma, tasarruf ve okuma gibi eski

soylu erdemleri teşvik ediyor. Yazar olarak, gauchoların, yerlilerin ve siyahların yok edilip yerlerine Kuzey Avrupalı beyaz çiftçiler getirilmesini, kilisede frak ve İngiliz stili saç kesimi kullanılmasını savunan çok hünerli yazılar yayınlıyor.

(310 ve 311)

1870: Rio de Janeiro

Binlerce şamdanın ışığı aynalarla katlanıyor

ve ipek ayakkabılar Itamaraty Baronu'nun sarayının parlak zemini üzerinde vals daireleri çiziyor. Göz kamaştırıcı çift davetliler kalabalığının arasından, sonu gelmez bir el öpmeler ve kristal tıngırtıları eşliğinde bir salondan diğerine geçiyor, bu esnada subayların tezahüratı ve davetlilerin şiddetli bağırışları dansı bölüyor. Beyefendiler penguene, kat kat dantelli kasnaklı eteklerinin içindeki hanımefendilerse kelebeklere benziyorlar ve birden çok kişinin Matmazel Arthémise tarafından Avrupa'dan ithal edilmiş, soluk almanın dalgalı hareketine mükemmel uyum sağlayan takma göğüsleri var. Brezilya, Fransız şampanyası ve moda müzikler eşliğinde Paraguay'ın mahvedilişini kutluyor.

Partiye gelen arabalar leş gibi kokan tencereler ve variller taşıyan zenci kervanlarıyla karşılaşıyor. Rio de Janeiro plajlarına doğru giden alayı sinek bulutları takip ediyor. Köleler efendilerinin boklarını her akşam o güzelim koyun sularına döküyorlar.

(204)

1870: Rio de Janeiro

Mauá

Paraguay'ın yok ediliş kutlamaları sürerken, galip devletler mağlup devletin haritasını nasıl paylaşacakları konusunda kavgaya tutuşuyorlar.

Çatık kaşlı birisi Janeiro Nehri'ndeki coşkulu kutlamalara katılıyor ve yeni sınırlar hakkında konuşulduğunu işitince omuz silkiyor. İmparator II. Pedro sayesinde Mauá Baronu olan Irineo Evangelista de Souza bu savaşı asla istemedi. Çok uzun sürüp kanlı geçeceğini ve onu kazananın da kaybedeceğini başından beri sezdi. Brezilya İmparatorluğu'na şan ve şöhret mi? Zaferle aydınlanmış bir barış mı? İmparatorluk sanki bu savaş hiç yaşanmamış gibi zenginleşecek ha, öyle mi? Rothschild Londra'nın Brezilyalı ortağı Baron Mauá çok iyi biliyor ki, Paraguay'ı mahvedenlerin Britanya bankasına olan borçları savaştan öncekinin iki katı. Büyük tarım arazilerinin sahibi Mauá biliyor ki kahve çiftlikleri savaş alanlarında binlerce zenci köleyi kaybetti. Bütçeleri finanse etmeye ve galip ülkelerin paralarını basmaya alışkın Mauá, gırtlaklarına kadar karşılıksız bonolara batmış olduklarını da biliyor. Kim bilir, yeni biten bu savaşın kendi kişisel çöküşünün başlangıcını teşkil edeceğini, alacaklıların en sonunda altın çerçeveli gözlüğüne bile el koyacağını ve hayatının son yıllarında yeniden bir denizci tarafından Rio rıhtımına terk edilmiş o yapayalnız çocuğa dönüşeceğini de biliyordur belki.

(109)

1870: Vassouras

Kahve baronları

Güney Paraíba Nehri'nin vadisi dünyada tüketilen kahvenin büyük kısmının yanı sıra metrekare başına düşen en çok vikont, baron ve markiyi de üretiyor.

İmparator II. Pedro, Paraguay'a karşı verilen savaşa onca parasal katkıda bulunan kahve kölecilerini şimdi Brezilya'daki tahtından yeni soyluluk unvanlarıyla ödüllendiriyor.

Yüz köleden az çalıştıran çiftlik yok. Daha gün ağarmadan çalmaya başlayan çanın sesiyle birlikte köleler tankta yıkanıyor, yüksek sesle İsa Efendimiz'e şükranlarını sunuyor ve beş kuyruklu kırbacın itelemesiyle bayır yukarı işbaşı yapmaya gidiyorlar.

Efendilerin çocukları dünyaya zenci ebelerin eliyle geliyor ve onları emzirenler yine zenci sütanneler. Onlara şarkıları, masalları ve yemekleri öğretenler de zenci hizmetçiler. Oyun oynamayı zenci çocuklarla öğreniyorlar ve aşkı zenci kızlarla keşfediyorlar. Ama daha küçük yaştan itibaren kimin sahip kimin mal olduğunu biliyorlar. Kuzenle ya da yeğenle yapılan evlilik sayesinde aile birliği güçleniyor ve sülalenin soylu kanı garanti altına alınıyor.

(327)

1870: Sao Paulo

Nabuco

Hepsi zenci köleden yiyor. Sadece kahve baronları ve şeker beyleri değil: Ne kadar yoksul olursa olsun, her özgür Brezilyalının kendisi için çalışan en az bir kölesi var.

Joaquim Nabuco ateşli söylevlerinde derin enfeksiyonu dile getiriyor. Büyük toprak sahipleri ve profesyonel politikacılar barındıran bir aileden gelen Nabuco, toprakların ve politikanın bir avuç ailenin tekelinde olduğu ve tüm ülke kölelerin sırtından geçindiği müddetçe Brezilya'nın modern dünyaya giremeyeceğini ilan ediyor.

Şair José Bonifácio Sao Paulo Üniversitesi'nden bir grup kölelik karşıtının başını çekiyor. Nabuco'nun yanı sıra Castro Alves, Rui Barbosa ve Bahía'da kendi babası tarafından satılan ve kaçmayı başardıktan sonra kendini köleliğe karşı mücadeleye adayan Luís Gama gibi, etkileyici söylemleri olan başka entelektüeller de onu yalnız bırakmıyorlar.

(74)

1870: Buenos Aires

Kuzey Mahallesi

Yeşil gömlekli bir süvari tehlikeyi haber veren korneti çalıyor. Nalların gürültüsü, çanların şamatası, insanların izdihamı: Yeni tramvay rayların üzerinde saatte on kilometrelik çılgınca bir hızla gidiyor. Bir Buenos Aires gazetesi kurbanlar için her gün bir sütun ayırmayı vaat ediyor.

Tramvay onları yalancı çıkarmamak için birkaç ölüme sebebiyet veriyor, ama bir süre sonra onun öldürücü öfkesinden konuşulmaz oluyor, zira sarıhummanın istila ettiği Buenos Aires'te günde üç yüz kişi salgından ölüyor.

La Chacarita Mezarlığı bu salgından doğuyor çünkü onca yoksulu gömecek yer kalmıyor. Kuzey Mahallesi de aynı şekilde, zenginler geleneksel kalelerini bırakıp kaçtıkları için doğuyor. Mayıs Meydanı'nın güneyindeki on sokak her zaman için Arjantin'in tamamının kaderini belirledi ve en başından beri onu sömürerek zenginleşti. Café de Paris'de politika ve ticaret yapan beyefendiler ve Tienda de Londres'ten alışveriş yapan hanımefendiler şu ana dek orada yaşadılar. Mikrop yuvası çöplükler ve bataklıklarla çevrili, sivrisinek beşiği kenar mahallelerde büyük bir iştahla beslenen sarıhumma şimdi onları kaçırıyor. Göçün boşalttığı malikâneler toplu barınaklara dönüşüyor. Bugüne dek bir ailenin yaşadığı evlere şimdi iki yüz kişi üst üste doluşuyor.

Nehrin kıyılarını kaplayan bu şehir çok büyüdü. Birkaç asır önce Buenos Aires hüzünlü ve yitik bir köydü. Şimdi orada yüz seksen bin kişi yaşıyor ve bunların yarısı yabancı: inşaat işçileri, çamaşırcılar, kunduracılar, tarım işçileri, aşçılar, gece bekçileri, marangozlar ve alize rüzgârlarının Akdeniz'den getirdiği diğer göçmenler.

(312)

1870: Paris

Lautréamont yirmi dört yaşında

Akıcı konuşamıyordu ve hemen yoruluyordu. Gecelerini piyanonun başında beste yapıp söz yazarak geçiriyordu ve gün ağardığında kıpkırmızı gözleri insanın içini sızlatıyordu.

Lautréamont'un hayali kontu Isidoro Ducasse öldü. Montevideo Savaşı'nda doğan ve büyüyen çocuk, nehir-denize sorular yönelten çocuk Paris'in bir otelinde hayata gözlerini yumdu. Yayıncı onun "Şarkılar"ını kitapçılara göndermeye cüret edememişti.

Lautréamont bitlere ve oğlancılara övgü marşları yazmıştı. Genelevlerin kırmızı fenerine ve kanı şaraba tercih eden böceklere şarkılar söylemişti. Bizi yaratan sarhoş tanrıyı azarlamış ve dişi bir köpekbalığının karnından doğmanın insan olmaktan daha iyi olduğunu ilan etmişti. Güzelliğe ve deliliğe muktedir insan kalıntısı koşup kendini uçurumdan aşağı atmış ve düşüşü esnasında korkunç görüntüler ve şaşırtıcı sözlerle karşılaşmıştı. Yazdığı her sayfa biraz gıdıklanınca çığlığı basıyor.

(181)

1871: Lima

Juana Sánchez

Yıkımcı Melgarejo iktidardan devrildi. Taş yağmuruna tutan yerliler peşinden kovalarken Bolivya'ya kaçtı ve sürgün günlerini kötü şartlar altında Lima'nın kenar mahallelerindeki viran bir odada geçiriyor. İktidar günlerinden geriye kan rengi pançosundan başka bir şey kalmadı. Yerliler, atı Holofernes'i öldürüp kulaklarını kestiler.

Gecelerini Sánchez ailesinin evinin önünde uluyarak geçiriyor. Melgarejo'nun kasvetli sesi Lima'yı titretiyor.

Juana kapıyı açmıyor. Juana saraya geldiğinde on sekiz yaşındaydı. Melgarejo onunla üç gün üç gece kapandı. Eskortluğunu yapan askerler çığlıklar, darbeler, homurdanmalar, inlemeler

duydular ama tek bir söz işitmediler. Dördüncü gün Melgarejo dışarı çıktı:

"Onu ordum kadar çok seviyorum!"

Ziyafetler masası sunağa dönüştü. Tam ortada, mumların arasında Juana ülkeyi çırılçıplak yönetiyordu. Bakanlar, piskoposlar ve generaller güzel kadına saygılarını sunuyor ve Melgarejo elindeki alevler çıkaran konyak kadehini havaya kaldırıp ona düşkünlük dizelerini dile getirmeye başladığında dizüstü yere çöküyordu. Üzerinde saçından başka giysisi olmayan Juana mermeri andıran vücuduyla ayakta durmuş bakışlarını kaçırıyordu.

Ve susuyordu. Juana susuyordu. Melgarejo askeri sefere çıktığında onu La Paz'daki bir manastıra kapatıyordu. Sonra sevgilisi onun kollarında saraya geri dönüyor ve orada susuyordu; her gece yeniden bakire oluyor ve her gece onun için doğmuş oluyordu. Melgarejo yerlileri kabile topraklarından söküp attığında, ona seksen tane mülk ve ailesine tüm bir vilayeti hediye ettiğinde de Juana hiçbir şey söylemedi.

Juana şimdi de susuyor. Lima'daki malikânesinin kapısını sımsıkı kapatmış, ne kendini gösteriyor ne de Melgarejo'nun çaresiz kükreyişine cevap veriyor. Ona şöyle bile demiyor:

"Bana asla sahip olamadın. Ben orada değildim."

Melgarejo gök gürlemesini andıran yumruk darbelerini kapıya indirirken ağlıyor ve kükrüyor. Bu kapı eşiğinde, bu kadının ismini haykırırken iki kurşunla öldürülüyor.

(85)

1873: Tempú Kampı

Mambiler

Meşalelerin ve diğer ışıkların yansımasıyla parıldayan zenciler dalgalanıyor, dönüyor, sıçrıyorlar ve hem acıdan hem de zevkten uluyarak tanrılarla sohbet ediyorlar. Bu şamata "New York Herald" temsilcisine, Küba'da hepsi aynı anda sonsuz bir yaz içinde yaşa-

nan mevsimler kadar anlaşılmaz geliyor: Ayrı ağacın bir dalından yemyeşil yapraklar fışkırırken, ayrı anda diğer bir dalının sararak can çekiştiğini gören gazeteci gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıyor.

Burası Mambi toprağı ve Küba'nın doğusundaki selvanın içinde yer alıyor. *Mambí* Kongo'da *haydut, asi* anlamına geliyor, ama "mambi" sözcüğü bu adada dövüşerek kişiliğini kazanan köle anlamına geliyor.

Vatansever orduya katılmadan önce, mambiler dağlarda cimarron olmuşlardı. *Herald* temsilcisi sömürge savaşının beş yılda seksen bin İspanyolun canına mal olduğunu hesaplıyor. Birçok asker hastalıktan ya da yediği kurşunla öldü ve onlardan daha fazlası da mambi palasıyla. Savaş şeker üretim tesislerini, dışarıdaki zencilerin saldırılarına ve içerideki zencilerin firarına karşı koruyan silahlı kalelere dönüştürdü.

Partalların içinde, neredeyse çıplak mambilerin bu kampında her şey paylaşılıyor. Gazeteci kahve yokluğunda melasla tatlandırılmış su içiyor ve birkaç günün sonunda tatlı patates ve Jutia adında, bir ağaç ya da kaya kovuğunda yakalanan küçük bir hayvanın etini yemekten gına geliyor. Bu savaş sonsuza dek sürebilirdi, diye yazıyor gazeteci: Yakınlarda nehir olmadığında sarmaşıklar insana su veriyor ve ağaçlar meyve, hamak ve sandaletin yanı sıra yaralar iyileşene kadar altında oturup sohbet etmek ve birbirlerine maceralarını anlatmak için güzel gölge sunuyor.

(237)

1875: Meksika Şehri

Martí

Havana'da kısa ömürlü iki gazeteyi, "*El Diablo Cojuelo**" ve "La Patria Libre**"yi kurduğunda bıyığı henüz terlemekteydi ve İs-

* Topal Şeytan. (ç.n.)

** Özgür Vatan. (ç.n.)

panyol sömürgesi Küba'nın bağımsızlığını istediği için hapis cezasına ve zorla çalıştırmaya mahkûm edildi. Eskiden, henüz çok küçük bir çocukken, Shakespeare'i çevirmek istemiş, sözcükleri coşturmuş ve darağacında asılı bir zenci kölenin önünde intikam yemini etmişti. Daha ilk dizelerinde Küba'da ve Küba için öleceğini öngörmüştü.

Hapisten sonra onu sürgüne gönderdiler. Ayak bileklerindeki prangaların izleri hiç silinmedi. Sömürgeci bir İspanyol çavuşun oğlu olan Martí'den daha vatansever bir Kübalı hiç olmadı. Ve dünya karşısında böylesine şaşıran ve öfkelenen bu meraklı sürgünden daha çocuksu birisi de asla yaşamadı.

José Martí Meksika'da üniversite öğrencilerinin ve işçilerin ilk ortak gösterisine katıldığında yirmi iki yaşındaydı. Şapkacılar grev ilan etmişlerdi. Kuaförler Dayanışma ve Sadakat Derneği'nin, Dayanışmacı Ciltçiler Derneği'nin, dizgicilerin, terzilerin ve *Fikir İşçileri* entelektüellerinin desteğine güveniyorlardı. Aynı anda, Tıp Fakültesinden üç öğrencinin atılmasına karşı ilk üniversiteli grevi de patlayacaktı.

Martí şapkacıların yararına resitaller düzenliyor ve makalelerinde, Meksika Şehri'nin sokaklarında, hepsi pazar günü giysilerinin içinde, işçilerle kol kola yürüyen öğrencileri betimliyor: *Bu coşkulu gençlik*, diye yazıyor, *haklı. Ama haksız olsalardı da onları sevecektik.*

(129, 200 ve 354)

1875: Fort Sill

Güneyin son bufaloları

Beyaz adam Kansas'tan geldiğinde, güneyin düzlükleri yüksek otları andıran bufalo sürüleriyle halı gibi kaplıydı. Şimdi bozulmuş etlerin kokusu rüzgâra sinmiş durumda. Kafaları kesilmiş bufalolar çayırlarda yatıyor. Milyonlarca deri Avrupa'nın doğusuna gitti. Bufaloların yok edilişi sadece para getirmiyor: *Ayrıca*, diye açıklıyor General Sheridan, *bu kalıcı bir barış sağlamanın ve uygarlığın ilerleyişinin önünü açmanın yegâne yolu.*

Kiowa ve Komançi yerlileri Fort Sill rezerv bölgesinde artık avlayacak bufalo bulamıyorlar. Güneş Tanrı'ya yapılan danslar boş yere iyi av yakarışında bulunuyor. Federal hükümetin verdiği azıcık istihkak karınlarını doyurmaya yetmiyor.

Yerliler uzaklardaki Palo Duro Kanyonu'na, güneyin ovalarında bufalo barındıran son yere kaçıyorlar. Orada yemek ve ihtiyaçları olan her şeyi buluyorlar: Derileri yuvaya, battaniyeye ve giysiye; boynuzları ve kemikleri kaşıklara, bıçaklara ve ok uçlarına; sinirleri ve tendonları urganlara ve ağlara; mesaneleriyse su testilerine dönüştürüyorlar.

Çok geçmeden toz ve barut bulutları arasında askerler geliyor. Çadırları ve erzakları yakıyor, binlerce atı öldürüyor ve yerlileri hapishanelerine geri götürüyorlar.

Az sayıdaki Kiowa kaçmayı başarıyor. Açlık boyun eğdirene kadar ovalarda dolaşıp durduktan sonra Fort Sill'e teslim oluyorlar. Orada askerler onları bir ağıla kapatıyor ve önlerine her gün çiğ et parçaları atıyorlar.

(51 ve 229)

En ötedeki, en içerideki

Güneyin son sürüsünün bufaloları toplantı için bir araya geliyorlar. Tartışma uzun sürmüyor. Söylenecek her şey söylendi ve gece devam ediyor. Bufalolar artık yerlileri korumaktan aciz olduklarını biliyorlar.

Şafak nehirden yükselirken bir Kiowa kadını son sürünün sisin içinden geçtiğini görüyor. Peşinden dişilerin, yavruların ve hâlâ canlı kalan birkaç erkeğin geldiği sürü başı ağır adımlarla yürüyor. Scott Dağı'nın eteğine gelince durup başları yere dönük bir halde hareketsizce bekliyorlar. Derken dağ ağzını açıyor ve bufalolar içeri giriyorlar. Orada içerideki dünya yeşil ve serin.

Bufalolarm hepsi içeri girince dağ kapanıyor.

(198)

1876: Little Big Horn

Oturan Boğa

O konuştuğunda hiçbir sözcük yorulmuyor ve düşmüyor.

Daha fazla yalan yok, diyor. Sekiz yıl önce Birleşik Devletler Hükümeti resmi bir anlaşmayla Siyuların, onlar için dünyanın merkezini teşkil eden, savaşçıların tanrılarla konuştukları yer olan Black Mountains'ın sonsuza dek sahibi olacaklarını garanti etti. İki yıl önce bu topraklarda altın bulundu. Geçen yıl Hükümet Siyulara, madencilerin altın aradıkları kayalıklar ve derelerin bulunduğu av alanlarını terk etmelerini emretti.

Yeter dedim. Daha fazla yalan yok. Şeflerin şefi Oturan Boğa düzlüklerden birçok savaşçıyı –Siyular, Çeyenler, Arapaholar– bir araya topluyor. Üç gün üç gece dans ediyor. Gözlerini güneşe dikiyor. Biliyor.

Şafaktan önce uyanıyor. Çıplak ayakları çiyde ıslanıyor ve toprağın nabız atışlarını hissediyor.

Gün ağarırken bakışlarını tepelerin ötesine çeviriyor. Oradan General Custer geliyor. Oradan Yedinci Süvari Alayı geliyor.

(51 ve 206)

1876: Little Big Horn

Kara Geyik

Dokuz yaşında sesler duydu. Tüm bacaklı, kanatlı ya da köklü varlıklar olarak hepimizin aynı Güneş Baba'nın ve memelerini emdiğimiz Toprak Ana'nın evlatları olduğumuzu anladı. Sesler ona kutsal bastonu, Siyuların toprağının orta yerine saplanmış hayat ağacını yeşerteceğini ve fırtına bulutuna binip kuraklığı bitireceğini haber verdiler. Ona ayrıca savaşları ve acıları da haber verdiler.

On yaşında, ilk kez bir beyaz adamla karşılaştı. Onun hasta olduğunu düşündü.

On üçünde, bağırışlar askerlerin geldiğini haber verdiğinde Kara Geyik Little Big Horn Nehri'nde yıkanıyordu. Bir tepeye tırmanınca, içinden feryatlar ve silah sesleri yükselen devasa bir toz bulutu ve sağa sola kaçışan bir sürü boş eyerli at gördü.

(51 ve 230)

1876: Little Big Horn

Custer

Çeyenlerin Şefi Kara Çömlek birlikte barış çubuğu içtiklerinde onu uyarmıştı. Eğer verdiği sözlerden dönerse Custer ölecekti ve hiçbir yerli onun kafa derisini yüzerek ellerini kirletmeyecekti. Sonra Custer o kampı ateşe verdi ve Şef Kara Çömlek alevlerin arasında mermilerle delik deşik edildi.

General George Armstrong Custer şimdi, yerlilerin Little Big Horn Nehri kıyısında bozguna uğrattıkları Yedinci Süvari Alayı'nın ölülerinden biri. Custer dün gece altın rengi saçlarını usturaya vurdurtmuştu. Kazınmış kafası sapasağlam görünüyor ve daha önce hiç bozguna uğramamış insanlara özgü o sersemce ifade hâlâ yüzünde asılı duruyor.

(51, 91 ve 198)

1876: War Bonnet Creek

Buffalo Bill

Little Big Horn bozgunundan kısa bir süre sonra, bir grup asker bir dere kıyısında kamp kuran Çeyen yerlilerine baskın düzenliyorlar ve çıkan çatışmada vurulan Şef Sarı El ölüyor.

Yanına ilk varan Buffalo Bill oluyor. Bir bıçak darbesiyle Çeyen şefinin kafa derisini yüzüyor ve uzak şehirlerin sahnelerine dörtnala gidiyor. Batı'nın hikâyesi yaşanmasına paralel olarak gösteriye dönüşüyor. Daha savaş bitmeden, kafa derisi yüzücü

destansı hikâyesini Philadelphia, Baltimore, Washington ve New York tiyatrolarında satıyor. General Custer'ın hatırası ve intikamı için, Buffalo Bill tamamen dolu koltukların önünde kollarını havaya kaldırıyor: Bir elinde bıçak, kana bulanmış bir kafa derisi tutan diğerindeyse aşağıya sarkan rengârenk bir tüy şelalesi görünüyor. Kahramanın üzerinde çok süslü bir Meksika kıyafeti var, belinde iki tabanca asılı, sırtındaysa çapraz duran bir Winchester tüfek taşıyor. Bu görüntü çok geçmeden ülkenin her tarafında okunan *cowboys* romanlarının kapaklarını süsleyecek.

Sığır çobanlarının en meşhuru Buffalo Bill hayatı boyunca tek bir inek gütmedi. Batının Fethi'nin canlı simgesi, ölümsüz süper adam, yerlileri ve buffaloları yok ederek ve hiç durmadan kendi cesareti ve nişancılığı üzerine konuşarak ün yaptı. Kansas Pacific'in demiryollarında çalışırken ona Buffalo Bill adını koydular: Kadınlar onun tam randımanlı çalışmasını engellemiş olsalar da, bir buçuk yılda 4280 atış yaptığını ve 4280 bufalo öldürdüğünü anlatıyor.

(157)

1876: Meksika Şehri

Çekip gitmek

General Santa Anna on bir kez Meksika Başkanı oldu. Ülkenin parçalarını satarak ve köpekler, atlar ve pencerelerden vergi alarak generallerinin sadakatini satın alıyordu, ama sık sık yoksul kılığına girerek saraydan kaçması gerekti. Bir savaş kaybetme uzmanı olmasına rağmen bir sürü yere şaha kalkmış at üstünde, kılıç havada bronz heykellerini diktirdi ve bir kararnameyle doğum gününü ulusal bayram ilan etti.

Sürgünden geri döndüğünde bütün dostları ve bütün düşmanları ölmüştü. Bir koltuğun içine daima kolunda bir horozla gömülüp, eski madalyalarını ovuyor ve mantar bacağını kaşıyordu. Gözleri kördü ama prenslerin ve başkanların arabalarının ka-

pısının önünde durduğunu zannediyordu. Sağırdı ama huzura kabul, bağışlanma ya da iş için yalvaran kalabalıkların bağırışlarını duyduğunu zannediyordu.

"*Beklesinler!*" diye ciyaklıyordu Santa Anna. "*Sessiz olsunlar!*" diye bağırıyordu kalan son uşağı idrarla ıslanmış pantolonunu değiştirirken.

Vergara Sokağı'ndaki kimsenin uğramadığı ipotekli evinden şimdi onu mezarlığa götürmek için çıkarıyorlar. Horozlar tabutun önünden yürüyor ve insanlarla dikleşip kavga arıyorlar.

(227 ve 266)

1877: Guatemala Şehri

Medenileştirici

Guatemala Başkanı Justo Rufino Barrios gözkapaklarını kapatıp manastırların sessizliğini bozan demiryollarının ve buhar makinelerinin korkunç gürültüsünü dinliyor.

Dünya pazarlarında sentetik boya akımını durdurabilmek mümkün değil ve Guatemala'nın sattığı koşnil, indigo ve diğer doğal boyaların yüzüne bakan yok. Şimdi kahve zamanı. Pazarlar kahve talep ediyor ve kahve de toprak, kol gücü, tren ve liman. *Ülkeyi modernleştirmek için*, Barrios asalak din adamlarını ülkeden kovuyor, Kilise'nin uçsuz bucaksız arazilerine el koyuyor ve onları en yakın dostlarına hediye ediyor. Aynı şekilde yerli toplulukların topraklarını da devletleştiriyor. Kolektif mülkiyeti yasaklayan bir kararname çıkarıyor ve mecburi hizmet dayatıyor. *Yerlileri ulusa katmak için*, liberal hükümet onları yeni kahve tarlalarında yarı köleye dönüştürüyor. Sömürge dönemine özgü bir sistem olan zorla çalıştırma geri geliyor.

Askerler çiftlik çiftlik dolaşıp yerlileri paylaştırıyorlar.

(59)

1879: Meksika Şehri

Sosyalistler ve yerliler

Söylemek acı veriyor ama bunu yapmak şart. Albay Alberto Santa Fe, Tlatelolco Hapishanesi'nden ilan ediyor: Yerliler İspanyol hâkimiyeti altındayken daha mutluydular. *Bugün tumturaklı bir şekilde özgür oldukları söyleniyor, ama onlar köle.*

Texmelucan Vadisi'ndeki yerli ayaklanmasını başlatan sosyalist Santa Fe'ye göre, Meksika'nın kötülükleri halkının sefaletinden kaynaklanıyor ve bu sefaletin sebebi de topraktan istifade edenlerin sayısının birkaç kişiyi geçmemesi, ulusal sanayinin olmayışı, *çünkü kendimiz yapabilecekken bize her şey dışarıdan geliyor.* Ve kendine soruyor: *Bağımsızlığımızı kaybedip bir Kuzey Amerika sömürgesi olmayı mı tercih etmeliyiz yoksa bizi mahveden toplumsal düzeni mi değiştirmeliyiz?*

Juan de Mata Rivera da, "El Socialista" gazetesinden, sömürge döneminde yerlilerin daha iyi durumda olduklarını dile getiriyor ve topraklarının onlara geri verilmesini talep ediyor: Hırsızlara şiddetin ve kepazeliğin meyveleri üzerinde hak veren hiçbir yasa yok.

Aynı anda, Sierra Gorda köylüleri *sosyalist plan*larını yayınlıyorlar. Latifundiyaları yağmacı ve her kötülüğün kökeni olmakla, hükümetleri de yerlileri büyük toprak sahiplerinin hizmetine sunmakla itham ediyorlar. Büyük çiftliklerin *köyler* olarak ilan edilmesini ve işlenen topraklar, sular, ormanlar ve otlaklar üzerinde ortak mülkiyetin yeniden tesis edilmesini öneriyorlar.

(129 ve 274)

1879: Choele-Choel Adası

Remington atışları sayesinde

Arjantin askerleri yirmi bin fersah yerli toprağını fethediyorlar.

Londra pazarı her geçen gün daha çok sığır talep ediyor ve sınırın genişlemesi kaçınılmaz bir hal alıyor. Pampadaki latifun-

diyaların güneye ve batıya doğru büyümesi için mükerrer atışlı tüfekler *boş arazileri* boşaltıyor. General Julio Argentino Roca gaucholara ve Paraguaylılara karşı savaşlarda başlamış olan parlak askeri kariyerini Patagonya'yı vahşilerden temizleyerek, yerli köylerini ateşe vererek, yerlileri ve devekuşlarını nişan tahtası gibi kullanarak zirveye ulaştırıyor.

Negro Nehri üzerindeki Choele-Choel Adası'nda üstü başı toz içinde dört bin asker ayine katılıyor. Zafer, Tanrı'ya armağan ediliyor. Çöl seferi tamamlandı. Sınır bölgesi ganimeti, hayatta kalan kadın ve erkek yerliler, sığır çiftlikleri, kaleler, haralar, mutfaklar ve yataklara bölüştürülüyor. Yarbay Federico Barbará bunların sayısını on binden fazla olarak hesaplıyor. Arjantinli hanımefendilerin özgeciliği sayesinde, diyor Barbará, vahşi çocuklar *chiripá* yerine pantolon giymeye ve insana benzemeye başlıyorlar.

(353)

1879: Buenos Aires

Martín Fierro ve gauchonun gün batımı

José Hernández, vatanı kuran ve vatansız kalan gauchonun ıstırap türküsü "Martín Fierro"'nun son bölümünü Buenos Aires'te yayınlıyor. Bu muhteşem şiirin diğer yarısı bir süreden beri La Plata Nehri'nin etrafındaki bölgelerde dolaşıyor ve dizeleri et, mate çayı ve tütün kadar temel gereksinim maddelerinden birine dönüşmüş durumda.

Latifundiyalardaki hizmetkârlar ve kalelerdeki askerler ateşin çevresinde kederli dizeleri okurken o haşin kardeşin, o kralsız ve yasasız adamın maceralarını hatırlıyor ve böylece kendi yitik özgürlüklerinin hatırasını geri kazanıyorlar.

(158)

1879: Port-au-Prince

Maceo

Sürgündeki Antonio Maceo, Santo Domingo yolundaki Belle Air'e vardığında beş katil yolunu kesiyor. Dolunaylı bir gece olmasına rağmen Maceo kurşun yağmurundan kurtulmayı başarıyor ve dörtnala ormanın içine dalıyor. Haiti'deki İspanyol konsolosu cellâtlara yirmi bin altın peso vaat etmişti. Maceo Küba bağımsızlık savaşının en popüler ve en tehlikeli savaşçısı. Babasını ve on dört kardeşini kaybettiği savaşa geri dönecek. Süvari birliğinin gök gürültüsünü andıran uğultusuna eşlik eden palaların şakırtısı topların ağzına doğru saldırıya geçince, Maceo atının sırtında en önde hücuma kalkıyor. Tüm rütbelerini savaş alanlarında kazandı ama neredeyse siyah tenli bir adamın tümgeneral olması kimi beyaz üstlerinin hoşuna gitmiyor. Maceo gerçek bir devrim için savaşıyor. *Söz konusu olan İspanyolların yerine geçmek değil*, diyor. Bağımsızlık son değil, ilk amaç. O andan itibaren Küba'yı değiştirmek gerekecek ve halk yönetmediği müddetçe sömürge asla bir vatana dönüşmeyecek.

Büyük toprak sahibi Kreoller, mülkiyet hakkının hiçbir kutsal tarafı olmadığını söyleyen bu adama karşı, çok haklı olarak, güvensizlik hissediyorlar.

(262)

1879: Chinchas Adaları

Guano

Adalarda yükselen tepeler saf dışkıdan oluşuyor. Binlerce yıl boyunca, milyonlarca kuş sindirimlerini Peru'nun güney kıyılarında tamamlamışlardı.

İnkalar guanonun ne kadar ölü görünürse görünsün her türlü toprağı diriltmeye muktedir olduğunu biliyorlardı, ama Humboldt ilk örnekleri getirene kadar Avrupalılar Peru gübresinin sihirli güçlerinden bihaberdiler.

Gümüş ve altınla dünyada saygınlık kazanmış olan Peru kuşların iyi niyeti sayesinde şanını kalıcılaştırabildi. Pis kokulu guano yüklü gemiler Avrupa'ya doğru gidiyor ve dönüşte Lima'nın bulvarlarını süslemek için saf Carrara mermerinden heykeller getiriyorlardı. Ambarları ağzına kadar, dağlık güney bölgesindeki tezgâhları iflasa sürükleyen İngiliz giysileri ve Moquegua'daki ulusal bağların yok olmasına sebep olan Bordeaux şaraplarıyla dolu halde geliyordu gemiler. Londra'dan El Callao'ya komple evler taşındı. Paris'ten mutfağı falan her şeyi içinde, lüks oteller ithal ettiler.

Kırk yılın sonunda, adalar silinip süpürüldü. Peru on iki milyon ton guano sattı, kazandığının iki mislini harcadı ve şimdi her azize bir mum borçlu.

(43, 44 ve 289)

1879: Atacama ve Tarapacá çölleri

Güherçile

Savaş, artık çok azalan guano için çıkmıyor. Şili Ordusu'nu Peru ve Bolivya müttefik güçlerine karşı çölleri fethetmeye iten şey güherçile.

Çorak Atamaca ve Tarapacá çöllerinden Avrupa vadilerinin yeşillikleri çıkıyor. Bu ıssız arazide, Avrupa'nın yorgun topraklarına coşkuyu geri getirecek olan topaklı kar, yani güherçileyle yüklü bir halde Pasifik limanlarına doğru giden katır kervanlarından ve taşlıklar arasında saklanan kertenkelelerden başka bir şey yok. Korumasız bir şekilde güneş altında kuruyan ışıltılı güherçile dağlarını ve sefalet içindeki işçileri, zırh yerine eski bir un çuvalı, mızrak yerine kazma ve kılıç yerine de kürek kullanan bu çöl savaşçılarını saymazsak, hiçbir şeyin olmadığı bu dünyada gölge yapacak herhangi bir şey de yok.

Güherçile ya da nitrat, yaşam ya da ölüm getiren ticaret alanlarında vazgeçilmez bir ürün. O sadece gübrelerin en çok arananı

değil. Ayrıca karbon ve kükürtle karıştırılınca baruta dönüşüyor. Tarım ve çok kârlı savaş sanayileri ona ihtiyaç duyuyor.

(35 ve 268)

1880: Lima

Çinliler

Şili istila ediyor ve yakıp yıkıyor. Şili Ordusu, İngiliz üniformaları ve İngiliz silahlarıyla Chorillos, Barranco ve Miraflores yerleşimlerini, Lima plajlarını taş üstünde taş bırakmayacak şekilde yerle bir ediyorlar. Perulu subaylar yerlileri ölüme gönderip "Yaşasın Vatan!" diye bağırarak kaçıyorlar.

Şili saflarında çarpışan birçok Çinli Peru'da yaşıyor. Bunlar latifundiyalardan kaçmış Çinliler ve Lima'ya istilacı General, Kızıl Prens, Kurtarıcı Patricio Lynch'e şükranlarını haykırarak giriyorlar.

Bu Çinliler birkaç yıl önce İngiliz, Portekizli ve Fransız kaçakçılar tarafından Makao ve Kanton limanlarından yüklenmişlerdi. Gemilere bindirilen her üç Çinliden ikisi Peru'ya canlı ulaştı. Callao Limanı'nda satışa çıkarıldılar: Lima gazeteleri onları *daha yeni geldiler* diye pazarlıyorlardı. Birçoğunu kızgın demirle dağladılar. Demiryolu, pamuk, şeker, guano ve kahvenin kol gücüne ihtiyacı vardı. Guano adalarında bekçiler gözlerini bir an olsun onlardan ayırmıyorlardı, çünkü en küçük bir dikkatsizlik anında Çinliler denize atlayarak kendilerini öldürüyorlardı.

Lima'nın düşmesi tüm Peru'da bir kaosa yol açıyor. Cañete Vadisi'nde siyahlar ayaklanıyor. Karnavalın sonunda, Paskalya öncesi kutsal çarşamba günü, asırların nefreti patlıyor. Aşağılama törenleri yaşanıyor: Kısa bir süre öncesine kadar köle olan ve hâlâ köle gibi davranılan siyahlar, geçmişe karşı duydukları öfkenin intikamını, kendileri gibi köle olan Çinlilerden sopa ve pala darbeleriyle alıyorlar.

(45 ve 329)

1880: Londra

Tembellik hakkının savunması

Fransız Polisi tarafından kovalanan ve insana işerken sarkıt yaptıran İngiliz kışı tarafından cezalandırılan Paul Lafargue, Londra'da *insanı makinenin sefil bir hizmetçisine dönüştüren zalim sistem* karşıtı yeni bir itham metni kaleme alıyor.

Kapitalist ahlak ilahi ahlakın zavallı bir parodisidir, diyor Marx'ın Kübalı damadı. Tıpkı keşişler gibi kapitalizm de işçilere bu gözyaşı vadisinde çalışmak ve acı çekmek için doğduklarını öğretiyor ve karılarıyla çocuklarını, onları günde on iki saat boyunca öğüten fabrikalara teslim etmeye teşvik ediyor. Lafargue, *Çalışma Tanrısı'nın büyük oğlu İlerleme Tanrısı onuruna söylenen mide bulandırıcı şarkılara* eşlik etmeyi reddederek tembellik ve insani zevklerin sonuna kadar keyfini çıkarma hakkını savunuyor. Tembellik tanrıların bir armağanıdır. İsa bile dağdaki vaazında bundan bahsetti. Günün birinde, diye müjdeliyor Lafargue, açlığın ve İncil'deki çekirgelerden bile daha çok sayıdaki zorla çalıştırma işkencesi bitecek ve dünya o zaman mutluluktan titreyecek.

(177)

1881: Lincoln City

Billy the Kid

"Sana bir tavsiyede bulunacağım, dostum."

Bir dakika öncesine kadar Billy the Kid bir hücrede darağacma gitmeyi bekliyordu. Şimdi merdivenin tepesinden silahını Şerif'e doğrultmuş durumda.

"Sıkılmaya başlıyorum, dostum."

Şerif kelepçelerin anahtarını fırlatıyor ve Billy yere eğilince tabancalar patlamaya başlıyor. Şerif gözüne yediği bir kurşunla yere devriliyor ve gümüş yıldızı paramparça oluyor.

Yirmi bir yaşındaki Billy'nin Colt tabancasının kabzasında tam yirmi bir tane çentik var ve kaydını tutmadığı Apaçilerle Meksikalılar bu sayıya dâhil değil.

"Ben senin yerinde olsam bunu yapmazdım, yabancı."

Kariyerine on iki yaşındayken bir serseri annesine küfredince başladı ve kan damlayan bıçağıyla oradan dörtnala kaçtı.

(131 ve 292)

1882: Saint James

Jesse James

Jesse ve adamları, *James Boys*, Güney'in köleci ordusuyla aynı safta savaşmışlardı ve daha sonra yenilen toprağın intikam melekleri oldular. Sırf onur duygusuyla on bir bankayı, yedi posta trenini ve üç yolcu arabasını soydular. Jesse, yandan tükürerek, isteksizce ve tabancasını kılıfından çıkarma zahmetine girmeden on altı yakınını öbür dünyaya yolladı.

Bir cumartesi akşamı, Saint Joseph, Missouri'de, en yakın arkadaşı onu sırtından kurşunluyor.

"Sen, küçük hanım, sil şu gözyaşlarını ve herkese içki ver. Ve bu çöpü de artık yol üstünden kaldırsalar. Size onun ne olduğunu söyleyeceğim. Onun ne olduğunu biliyor musunuz? O Arizona'nın en inatçı katırıydı."

(292)

1882: Oklahoma'nın çayırları

Kovboyun gün batımı

Oklahoma'nın efsanevi yaban atı yarım asır önce Washington Irving'i büyüledi ve kalemine esin kaynağı oldu. Çayırların o evcilleştirilemez prensi, yelelerin beyaz oku bugün yük hayvanı ya da sakin binek atı.

Ayrı şekilde, Batının Fethi'nin şampiyonu, adalet meleği ya da intikamcı haydut *cowboy* da, artık mesaiyle çalışan askere ya da uysal işçiye dönüşüyor. Dikenli teller günde bin kilometre hızla ilerliyor ve soğutuculu trenler Birleşik Devletler'in geniş düzlüklerini bir uçtan diğer uca geçiyor. Balatlar ve novellalar araba kervanlarının, hayvan yağıyla yağlanan gıcırtılı dingillerin, çakal ve yerli ulumalarının güzel zamanlarından bahsediyorlar ve Buffalo Bill de nostaljinin çok kârlı bir sanayiye dönüştürülebileceğini kanıtlıyor. Ama *cowboy* artık bir makine ve pamuğun çekirdeğini çıkaran, buğdayı ayıklayan, pirinci istifleyen ya da samanı döven makinelerden hiçbir farkı yok.

(224 ve 292)

1882: New York

Siz de hayatta başarıya ulaşabilirsiniz

Mutluluk yolu artık sadece Batı'nın çayırlarına götürmüyor. Şimdi aynı zamanda büyük şehirler zamanı. Trenin düdüğü, sihirli flüt, köylerinde siesta yapan gençleri uyandırıyor ve onları yeni çimento ve çelik cennetlerine katılmaya davet ediyor.

Siren sesleri üstü başı yırtık pırtık her yetimin eğer devasa binaların bürolarında ya da fabrikalarında hırslı çalışır ve erdemli yaşarsa varlıklı işadamına dönüşeceğini vaat ediyor.

Horatio Alger adındaki bir yazar bu hayallerden milyonlarca nüsha satıyor. Alger, Shakespeare'den daha meşhur ve romanları İncil'den daha yaygın. Okurlarını ve karakterlerini teşkil eden uysal maaşlılar trenlerden ya da transatlantiklerden indiklerinden beri koşmayı bırakmadılar. Gerçekte koşu pisti firmaların bir avuç atletine ayrılmış, ama Kuzey Amerika halkı serbest rekabet fantezisini büyük bir çoğunlukla yutuyor ve topallar bile yarışı kazanacaklarını düşlüyorlar.

(282)

John D. Rockefeller'a göre yaratılış

Her şeyden önce kerosen fener ışığını yaptım ve o güne dek donyağı ya da balina yağı mumlarla dalga geçen karanlıklar ortadan toz oldular. Sonra ilk gün doğdu ve ardından gece oldu.

İkinci gün Tanrı beni imtihana tabi tuttu ve Şeytan'ın dostlar, sevgililer ve başka masraflı şeyler teklif ederek beni baştan çıkarmasına müsaade etti.

Ben şöyle dedim: "Bırak petrol bana doğru gelsin." Ve Standard Oil'i kurdum. Ve iyi olduğunu gördüm. Üçüncü gün doğdu ve sonra gece oldu.

Dördüncü günde Tanrı'nın yaptığı gibi yaptım. Tıpkı O'nun gibi, sabah uyandım ve bana boyun eğmeyi reddedecek herkesi lanetledim. Sonra, tıpkı O'nun gibi şantaj ve cezalandırma yöntemini uyguladım. Tanrı nasıl rakiplerini bertaraf etmişse, ben de Pittsburgh ve Philadelphia'daki rakiplerimi hiç acımadan ezip geçtim. Pişmanlık duyacaklara bağışlama ve sonsuz huzur vaat ettim.

Ve evrendeki kargaşaya son verdim. Ve kaos olan her yerde düzenlemeler yaptım. Ve hiç görülmemiş boyutlarda maliyet hesapladım, fiyatlar dayattım ve pazarları ele geçirdim. Bir daha asla zaman, enerji ya da hammadde israfı olmasın diye milyonlarca kolun gücünü dağıttım. Böylece tesadüf ve şans kavramlarını insanlık tarihinden sürgün ettim. Ve benim tarafımdan yaratılan uzayda ne zayıflara ne de başarısızlara yer ayırdım. Ve beşinci gün doğdu, sonra da battı.

Ve eserime bir isim vermek için "tröst" sözcüğünü icat ettim. Ve iyi olduğunu gördüm. Ve altıncı gün doğup batarken, dünyanın hep uyanık gözlerimin etrafında döndüğünü teyit ettim.

Ve yedinci gün hayır işi yaptım. Kusursuz eserini devam ettirmiş olduğum için Tanrı'nın bana verdiği parayı topladım ve yoksullara yirmi beş kuruş verdim. Ve sonra dinlendim.

(231 ve 282)

1883: Bismarck City

Kuzeyin son bufaloları

Bufalo artık Montana'da merak uyandıran bir hayvan ve Blackfeet yerlileri eski kemikleri ve ağaç kabuklarını kemiriyorlar.

Oturan Boğa Siyuların kuzey düzlüklerindeki son sürek avını yönetiyor. Uzun süre aradıktan sonra birkaç tane hayvan buluyorlar. Siyular öldürdükleri her bir bufalo için Büyük Görünmez Bufalo'dan af diliyor ve geleneğin öğrettiği gibi, ölünün bir kılını dahi ziyan etmeyeceklerine söz veriyorlar.

Kısa bir süre sonra, Kuzey Pasifik Demiryolu bir kıyıdan diğerine ulaşarak tamamlanışını kutluyor. Bu, Kuzey Amerika toprağını boydan boya geçen dördüncü hat. Kömürlü lokomotifler, pnömatik frenler ve Pullman vagonlar göçmen yerleşimcilerin önünde eskiden yerlilere ait olan düzlüklere doğru ilerliyorlar. Her tarafta yeni şehirler kuruluyor. Devasa ulusal pazar büyüyor ve birbirine eklemleniyor.

Kuzey Pasifik Demiryolu'nun yetkilileri büyük açılış şenliğinde bir konuşma yapması için Şef Oturan Boğa'yı davet ediyorlar. Oturan Boğa, Siyuların hayırsever yardımlar sayesinde hayatta kalabildikleri bir rezerv kampından geliyor. Üzeri çiçekler ve bayraklarla kaplı halde podyumun üzerine çıkıyor ve Birleşik Devletler Başkanı'na, bakanlara, hazır bulunan görevlilere ve genel olarak halka hitaben:

"Beyazlardan nefret ediyorum," diyor. *"Sizler hırsız ve yalancısınız..."*

Genç bir subay olan tercüman çeviriyor:

"Sevgi dolu kızıl yüreğim size hoş geldiniz diyor..."

Oturan Boğa topluluğun coşkulu alkışlarını kesiyor:

"Sizler bizim toprağımızı gasp ettiniz ve bizi paryalara dönüştürdünüz..."

Ayaktaki topluluk tüylü savaşçıyı alkış ve tezahürat yağmuruna tutarken tercüman soğuk terler döküyor.

(224)

1884: Santiago (Şili)

Finans sihirbazı asker eti yiyor

Bizim haklarımız, ulusların en yüce yasasını teşkil eden zaferden doğuyor, diyor muzaffer hükümet.

Pasifik Savaşı, Güherçile Savaşı sona erdi. Şili karadan ve denizden düşmanlarını bozguna uğrattı. Uçsuz bucaksız Atacama ve Tarapacá çölleri Şili haritasına katılıyor. Peru güherçileyi ve tükenmiş guano adalarını kaybediyor. Bolivya denize çıkışını kaybediyor ve Güney Amerika'nın tam ortasında kapana kısılıyor.

Santiago'da zaferi kutluyorlar. Londra'da onu tahsil ediyorlar. John Thomas North tek kurşun atmadan ve tek kuruş harcamadan güherçile kralına dönüştü. North, Şili bankalarından aldığı krediyle Peru Devletinin maden alanlarının eski sahiplerine vermiş olduğu bonoları çerez parasına satın aldı. North onları satın aldığında savaş yeni patlamıştı ve daha savaş bitmeden, Şili Devleti bonoları meşru mülkiyet belgesi olarak tanıma nezaketini gösterdi.

(268 ve 269)

1884: Huancayo

Vatan ödüyor

Mareşal Andrés Avelino Cáceres, yerli gerillalarıyla birlikte, Şilili istilacılara karşı Peru dağlarında üç yıl süren ve iki yüz fersahlık bir alanı kapsayan bitmek bilmez bir mücadeleye girişti.

Topluluklardaki yerliler, gür favorili bir adam olan mareşallerine *Baba* diyorlardı ve birçoğu, kendilerini hor gören bir vatan için "Yaşa" diye bağırarak onun peşinden gittiği için can verdi. Lima'da da yerliler topların önüne sürüldü ve toplumsal tarihçi Ricardo Palma bozgunun suçunu *bu aşağılık ve rezil ırkın* üzerine atıyor.

Buna karşılık Mareşal Cáceres kısa bir süre öncesine kadar Peru'nun savaşı kendi tüccarları ve bürokratları yüzünden kaybettiğini belirtiyordu. Kısa bir süre öncesine kadar, Peru'nun

önemli bir kısmını budayan bir barış anlaşmasına da karşı çıkıyordu. Cáceres fikir değiştirdi. Şimdi başkan olmak istiyor. Bunu hak etmesi lazım. Şilililere karşı savaşan ama aynı zamanda da büyük çiftlikleri işgal ederek kutsal latifundiyacı düzeni tehdit etmekte olan silahlı yerli birlikleri dağıtması şart.

Mareşal, Colca bölgesi gerilla lideri Tomás Laimes'i yanına çağırtıyor. Laimes, Huancayo'ya bin beş yüz yerliyle birlikte geliyor. Şöyle demeye geliyor:

"Emredin, Babam."

Ama Laimes oraya varır varmaz birliğinin silahları alınıyor. Kışlanın eşiğinden içeri adımını atmaz bir dipçik darbesiyle yere devriliyor ve daha sonra, gözleri bağlı bir halde yerde otururken kurşuna diziliyor.

(194)

1885: Lima

"Kötülük yukarıdan geliyor" diyor Manuel González Prada

Peru birkaç ayrıcalıklı şahsiyetin hâkimiyeti alında inliyor... Eğer bu adamlar bizim tortumuzdan tek bir gram altın çıkarabilecek olsalardı, gözleri kırpmadan bizi silindirlerin arasında ezer, bir imbikte damıtır ve metal fırınında yakarlardı... Onlar, tıpkı lanetli topraklar gibi tohumu alır, suyu içer ama asla bir meyve üretmezler...

Şili Savaşı sırasında guano ve güherçilemizi savunacak cesareti göstermeyerek ödleklikklerini kanıtladılar... Daha önce hiçbir ulusun yaşamadığı biçimde aşağılandık, onurumuz çiğnendi ve kana bulandık; ama Şili Savaşı'ndan hiçbir ders almadık ve hiçbir kusurumuzu düzeltmedik.

(145)

"Her şey herkese aittir"

diyor, Mixteco yerlisi ve üç savaşın galibi Teodoro Flores.

"Tekrarlayın!"

Ve çocukları tekrarlıyorlar: *Her şey herkese aittir.*

Teodoro Flores Meksika'yı Kuzey Amerikalılara, Muhafazakârlara ve Fransızlara karşı savundu. Başkan Juárez ona ödül olarak verimli topraklara sahip üç çiftlik verdi. O kabul etmedi.

"Toprak, su, ormanlar, evler, öküzler, mahsuller herkesindir. Tekrarlayın!"

Ve çocukları tekrarlıyorlar.

Gökyüzüne doğru açılan çatı dışkı ve kızartma kokusundan ancak kurtuluyor ve ortamda neredeyse sessizlik hâkim. Burada temiz hava solunabilir ve sohbet edilebilir, oysaki aşağıda bir kadın yüzünden kavga eden adamlar birbirlerine bıçak çekiyorlar, birisi bağırarak Meryem'den yardım istiyor ve köpekler deli gibi havlıyorlar.

"Bize dağları anlat," diyor küçük oğlu.

Ve baba Teotitlán del Camino'da nasıl yaşandığını anlatıyor. Orada çalışabilenler çalışıyor ve her şey insanlara ihtiyacı ölçüsünde bölüştürülüyor. İnsanların ihtiyaçlarından fazlasını almaları yasak. Bu çok büyük bir suç. Dağlarda suçlar suskunluk, küçümseme ya da kovmayla cezalandırılıyor. Oraya hapishaneyi getiren Başkan Juárez oldu, yoksa onlar böyle bir şeyi bilmiyorlardı. Juárez hâkimleri, mülkiyet tapusunu getirdi ve ortak toprakların bölünmesini emretti:

"Ama biz elimize verilen kâğıtları umursamadık."

Teodoro Flores İspanyolca öğrendiğinde on beş yaşındaydı. Şimdi, yerlileri okumuş adamların üçkâğıtlarına karşı savunsunlar diye, çocuklarının avukat olmalarını istiyor. Onları bu yüzden başkente, bu gürültülü domuz ahırına getirdi ve şimdi bitirimlerle dilencilerin arasında, daracık ortamda kötü şartlarda yaşıyorlar.

"Tanrı'nın yarattıkları ve insanın yarattıkları. Her şey herkese aittir. Tekrarlayın!"

Çocuklar her gece, uykuya yenik düşene kadar bunları dinliyorlar.

"Hepimiz çırılçıplak bir halde eşit doğuyoruz. Hepimiz kardeşiz. Tekrarlayın!"

(287)

1885: Colón

Prestán

Colón şehri otuz yıl önce doğdu, çünkü bir okyanustan diğerine Panama'yı geçen trenin bir son durak istasyonuna ihtiyacı vardı. Şehir Karayip Denizi kıyısındaki bataklıkların üzerinde doğdu ve Kaliforniya'ya altın aramaya akın eden maceraperestlere yüksek ateş, sivrisinek, döküntü oteller, odalar ve genelevler, demiryolu raylarını döşeyen ve salgın hastalık ya da kahrından ölen Çinli işçilereyse barakalar sundu.

Bu yıl Colón cayır cayır yandı. Alevler ahşap galerileri, evleri, işyerlerini yuttu ve yangının suçu Pedro Prestán'a yüklendi. Öğretmen, avukat ve neredeyse bir siyah olan, melon şapka ve boyun bağıyla çamurlu yollarda her zaman iki dirhem bir çekirdek dolaşan Prestán bir halk ayaklanmasında başı çekmişti. Bin tane *marines,** sözde demiryolunu ve Kuzey Amerikalılara ait diğer mal varlıklarını koruma bahanesiyle Panama toprağına çıktı. Yoksulları ruhu, hayatı ve şapkasıyla savunmuş olan Prestán şimdi darağacında sallanıyor.

Bu cinayet Colón'a lanet getiriyor. Şehir kefaretini ödemek için bundan böyle her yirmi yılda bir yanıp kül olacak.

(102, 151 ve 324)

---

* Amerikan deniz piyadesi. (ç.n.)

1886: Chivilcoy

Sirk

Gün doğarken, sirk arabası Chivilcoy'un ağaçlı yolunda sisin içinden çıkıyor.

Öğleden sonra renkli flamalar çadırın üzerinde dalgalanıyor.

Şehirde görkemli bir tur atılıyor. Podestá Kardeşler'in *Binicilik, Jimnastik, Akrobasi ve Kreol Dramalar Kumpanyası* şehre bir Japon hokkabaz, bir konuşan köpek, eğitilmiş güvercinler, bir dâhi çocuk ve dört tane palyaço getiriyor. Gösteri programı, Soytarı 88. Pepino ve ip cambazları ekibinin *Londra, Paris, Viyana, Filadelfia ve Roma'da büyük hayranlık uyandırdığını* söylüyor.

Ama sirkin sunduğu ana yemek, asker, hâkim, belediye başkanı ve bakkalın hışmına uğrayan bir gauchonun başına gelen talihsizliklerin anlatıldığı, dörtlükler ve bıçaklarla düelloların yaşandığı bir pantomim, yani Arjantin tarihinin ilk Kreol draması *Juan Moreira* oluyor.

(34)

1886: Atlanta

Coca-Cola

Eczacı John Pemberton aşk iksirleri ve kelliği önleyen losyonlarıyla belli bir ün kazandı.

Şimdi baş ağrısını hafifleten ve mide bulantısını bastıran bir ilaç icat ediyor. Yeni ürün And Dağları'ndan getirilen koka yaprakları ve Afrika'dan getirilen kola bitkisinin uyarıcı tohumlarıyla imal ediliyor. Su, şeker, karamel ve bazı sırlar formülü tamamlıyor.

Çok geçmeden Pemberton icadını iki bin üç yüz dolara satacak. Bunun iyi bir ilaç olduğuna inanıyor; falcının biri kalkıp ona gelecek yüzyılın simgesini yarattığını söyleyecek olsa, gururdan değil ama belki de gülmekten kırılırdı.

(184)

1887: Chicago

Her 1 Mayıs'ta dirilecekler

Darağacı onları bekliyor. Beş kişiydiler, ama Lingg ölüm sabahında bir dinamit kapsülünü dişlerinin arasında patlattı. Fischer hiç acele etmeden, "La Marseillaise"'i mırıldanarak giyiniyor. Sözcükleri kırbaç ya da bıçak gibi kullanan ajitatör Parsons, muhafızlar arkadan bağlamadan önce yoldaşlarının ellerini sıkıyor. Nişancılığıyla ünlü Engel, Porto şarabı istiyor ve yaptığı bir espriyle herkesi kahkahaya boğuyor. Onca kez *anarşiyi yaşamın girişi olarak betimleyen* yazılar yazmış olan Spies, ölüme girmek için sessizce hazırlanıyor.

Tiyatro koltuklarındaki izleyicilerin bakışları idam sehpasına sabitlenmiş durumda. *Bir işaret, bir gürültü, alttaki kapak açılıyor... İşte, korkunç bir dansla, havada dönerek öldüler bile.*

José Martí Chicago Anarşistleri'nin infazını konu alan bir köşe yazısı kaleme alıyor. Dünya işçi sınıfı her 1 Mayıs'ta onları diriltecek. Bu henüz bilinmiyor, ama Martí her zaman, en umulmadık yerde yeni doğmuş bir bebeğin hıçkırığını duyarmışçasına yazıyor. (199)

1889: Londra

North

Taş mavisi gözler, ateş rengi kıvırcık favoriler yirmi yıl önce Valparaíso Limanı'na ayak bastı. Cebinde on sterlin parası ve sırtında bir giysi çıkını vardı. İlk işinde, Tarapacá'daki küçük bir madenin yamaçlarında güherçileyi tanıyıp ıstırabını çekti ve daha sonra Iquique Limanı'nda ticaret yaptı. Pasifik Savaşı esnasında Şilililer, Perulular ve Bolivyalılar birbirlerini süngü darbeleriyle deşerken, John Thomas North kendisini savaş alanlarının sahibi yapacak hokkabazlıkları sergiledi.

North artık güherçile kralı, Fransa'da bira, Belçika'daysa çimento üretiyor, Mısır'da tramvayları, kara Afrika'daysa kereste fabrika-

ları var ve Avustralya'da altın, Brezilya'daysa elmas çıkarıyor. Bu halk tabakasından gelen ve eli çabuk Midas, İngiltere'de Majestelerinin Ordusu'nda albay rütbesi satın altı, Kent Kontluğu'nun mason locasını yönetiyor ve Muhafazakâr Parti'nin önde gelen bir üyesi; dükleri, lordları ve bakanları masasında ağırlıyor. Büyük demir kapıları, dediklerine göre, Lima Katedrali'nden Şilili askerler tarafından sökülüp alınmış bir sarayda yaşıyor.

North, Şili'ye bir yolculuk arifesinde, Metropole Oteli'nde bir veda balosu veriyor. Bin İngiliz katılıyor. Metropole'ün salonları güneş gibi parlıyor ve yemekler, içkiler göz kamaştırıyor. Krizantemlerden yapılmış devasa armaların ortasında N harfi görülüyor. VIII. Henry kılığında basamakları inen muktediri bir alkış tufanı karşılıyor. Koluna girmiş olan karısının üzerinde düşes kıyafeti var ve onların hemen arkasından Pers prensesi kılığına bürünmüş kızlarıyla Kardinal Richelieu gibi giyinmiş olan oğulları geliyor.

Şili'deki krallığına doğru yapacağı yolculukta North'a eşlik edecek kalabalık maiyetin arasma *Times*'ın savaş muhabiri de katılıyor. Çalkantılı günler yaklaşıyor. Orada, mermiyle kazarılan çöllerde, North güherçilenin, kömürün, suyun, bankaların, gazetelerin ve demiryolunun kralı; ama Santiago şehrinde hediyeleri reddetme nezaketsizliği yapan bir başkan var. Adı José Manuel Balmaceda. North onu devirmeye gidiyor.

(269 ve 270)

1889: Montevideo

Futbol

Kraliçe Victoria Londra'da yetmişinci yaşını dolduruyor. La Plata Nehri'nde bunu topa atılan tekmelerle kutluyorlar.

Buenos Aires ve Montevideo takımları, La Blanqueada top sahasında, kraliçenin küçümseyici bakışları önünde top peşinde koşuyor. Şeref tribününün tam ortasında, bayrakların arasında,

denizlerin ve dünya topraklarının önemli bir kısmının sahibinin portresi yükseliyor.

Buenos Aires 3-0 kazanıyor. O sırada henüz penaltı icat edilmemiş olduğu için rakip kaleye yaklaşan hayatını riske ediyor, ama neyse ki sahadan cenaze çıkmadan maç tamamlanıyor. Yakından bir gol atmak için, balta gibi inen onca bacağa karşı hücum etmek gerekiyor ve her maç çelik gibi kemikler gerektiren bir savaş.

Futbol İngilizlerin oyunu. Onu demiryolu, gaz şirketi ve Londra Bankası çalışanlarıyla, yolu oradan geçen madenciler oynuyor, ama daha şimdiden, sarı bıyıklıların arasına sızan birkaç Kreol, kurnazlığın kalecileri avlamada iyi bir silah olabileceğini kanıtlıyorlar.

(221)

1890: La Plata Nehri

Yoldaşlar

La Plata Nehri'ne her yıl elli binden fazla işçi geliyor; bunlar çaresizliğin bu kıyılara attığı Avrupalılar. Edmundo de Amicis'in Arjantin kıyı şeridindeki Piemonte sömürgelerinden geçişini İtalyan bayrakları selamlıyor ve Buenos Aires ya da Montevideo'daki işçi etkinliklerinde İspanyolca, İtalyanca, Fransızca ya da Almanca konuşmalar işitiliyor.

On işçi ya da zanaatkârdan sekizi yabancı ve onların arasında İtalyan sosyalist ve anarşistler, Fransız komüncüler, birinci cumhuriyetçi İspanyollar ve Almanya ya da Orta Avrupa'dan devrimciler var.

Nehrin iki kıyısında grevler patlıyor. Montevideo'da tramvay sürücüleri günde on sekiz saat, değirmen ve makarna fabrikası çalışanlarıysa on beş saat çalışıyorlar. Pazar tatili yok ve Buenos Aires Hükümeti'nin bir mensubu bütün kötülüklerin anasının dinlence olduğu yönündeki keşfini kamuoyuna açıkladı.

Buenos Aires'te Latin Amerika'nın ilk 1 Mayıs'ı kutlanıyor. Açılış konuşmacısı José Winiger, Chicago Şehitleri'ni Almanca selamlıyor ve dünyada sosyalizmin zamanının iyice yaklaştığını ilan ediyor. Bu arada üniversite, kışla ve kilise dünyasından eli kalem ya da kılıç tutanlar, düzen düşmanı yabancıların ülkeden kovulmasını talep ediyorlar. Parlak yazar Miguel Cané yabancı ajitatörlerin Arjantin'den atılması için bir yasa projesi kaleme alıyor.

(140 ve 290)

1890: Buenos Aires

Harap konaklar

Karnaval zamanı geldiğinde yoksullar ve zenginler Colón Tiyatrosu'na ayrı giriş ücretini ödüyorlar, ama kapıdan girdikten sonra kollar kendi yerine geçiyor, beyinler kendi yerine ve kimse yerini şaşırma densizliğine kalkışmıyor. Aşağı tabaka pistte dans ederken, yukarı tabaka balkonlarda ya da salonlarda eğleniyor.

Buenos Aires de aynı tiyatrosu gibi. Kibirli insanlar Kuzey Mahallesi'ndeki iki ya da üç katlı Fransız saraylarında uyuyorlar; ne idüğü belirsiz bir yabancıyla kanını karıştırmaktansa bakire ölmeyi yeğleyen kız kurularıysa yalnız uyuyor. Egemenler mevcut şecerelerini süslüyor ya da inci dizileri ve gümüş yemek takımlarına kazınmış armalarla sıfırdan şecere yaratıyorlar ve Saksonya, Sèvres ya da Limoges porselenleri, Waterford kristalleri, Lyon duvar halıları ve Brüksel örtüleriyle böbürleniyorlar. Eskiden Büyük Köy'de tecrit hayatı yaşıyorlardı, şimdi Amerika'nın Paris'inde çılgınca teşhircilik yapıyorlar.

Şehrin güney mahallelerindeyse dünyanın darbe yemiş insanları tıkış tıkış yaşıyor. Napoli, Vigo ya da Besarabya'dan gelen işçiler terk edilmiş üç avlulu sömürge dönemi malikânelerinde ya da özellikle bu amaçla inşa edilmiş binalardan kiraladıkları odalarda dönüşümlü olarak uyuyorlar. Mangallar, leğenler ve beşik vazifesi gören çekmecelerin işgal etmediği daracık alanları kaplayan yatak-

lar asla soğumuyor. Yegâne tuvaletin kapısındaki uzun kuyruklarda kavgalar asla eksik olmuyor ve sessizlik ulaşması imkânsız bir lüks. Ama bazen, eğlence gecelerinde, akordeon, mandolin ya da gayda bu çamaşırcı, dikişçi ya da hizmetçi kadınların yitik seslerini geri getiriyor ve çocukları ayakkabı parlatırken ya da günün cinayetini avaz avaz haykırırken, gün doğuşundan gün batımına deri tabaklayan, et paketleyen, odun kesen, sokakları süpüren, yük taşıyan, duvar örüp boyayan, sigara saran, buğday öğüten ve ekmek pişiren bu erkeklerin yalnızlığını yatıştırıyorlar.

(236 ve 312)

Yalnız adam

Birisi Galiçya'nın köylerinden göç ettiğinde, *bir ocak eksildi*, diyorlar.

Ama o orada nüfusun fazlalığıydı ve burada da fazlalık olmak istemiyor. Bir katır gibi çalışıyor, dayanıyor, zaten az konuşan adam hiç sesini çıkarmıyor ve ötekinin şehrinde bir köpekten daha az yer işgal ediyor.

Burada onunla dalga geçiyor ve adam yerine koymuyorlar, çünkü imza atmayı dahi bilmiyor ve el emeği alt tabaka insanların işi. Buna karşılık, böbürlenip durana saygı duyuyor, ama en çok kabaran horozun tüylerini kurnazlık ve şansı kullanarak yolmayı başaran ustalığı da alkışlıyorlar.

Yalnız adam, göçmen çok az uyuyabiliyor ama gözlerini kapar kapamaz periler ya da cadılar tarafından yemyeşil dağlarda ve sisli uçurumlarda seviliyor. Bazen kâbuslar görüyor. O zaman bir nehirde boğuluyor. Ama herhangi bir nehirde değil, oranın belli bir nehrinde. İnanışa göre, o nehri geçen belleğini yitiriyormuş.

Tango yaparken

Neşeli milonganın hüzünlü oğlu tango, kenar mahallelerin barlarında ve harap konakların avlularında doğdu.

La Plata'nın her iki kıyısında da bu müziğin kötü bir ünü var. İşçiler ve caniler, çekiçli ya da bıçaklı adamlar bu dansı toprak zemin üzerinde, kadın çetrefilli adımlara ayak uydurmakta aciz kaldığında ya da böylesine vücut vücuda dans eden kadına fahişe gözüyle bakıldığında, erkek erkeğe yapıyorlar: Çift süzülüyor, sallanıyor, esniyor ve göz alıcı hareketlerle öne çıkıyor.

Tango kökenini iç kesimlerdeki gaucho ezgilerinden alıyor ve denizden, denizci şarkılarından geliyor. Afrikalı kölelerden ve Endülüs Çingenelerinden geliyor. İspanya'dan gitarı, Almanya'dan bandoneonu ve İtalya'dan da mandolini getirdi. Atlı tramvaym arabacısı boynuz kornayı ve göçmen işçi de, yalnızlıklarının yoldaşı armonikayı verdi. Tango ağır adımlarla kışlaları ve tavernaları, gezgin sirklerin pistlerini ve kenar mahalle genelevlerinin avlularını geçiyor. Şimdi gezgin orgcular onu Buenos Aires ve Montevideo'nun sahil sokaklarında şehir merkezi istikametinde gezdiriyorlar ve gemiler onu Paris'in aklını başından almaya götürüyorlar.

(257, 293 ve 350)

1890: Hartford

Mark Twain

Romancının elleri, Colt Silah Fabrikası çalışanı Hank Morgan'ı Kral Arthur'un uzaklardaki sarayına fırlatıyor. Telefon, bisiklet ve dinamit, Büyücü Merlin ve Sir Galahad'ın dönemine Camelot Vadisi'ne yolculuk ediyorlar; orada Hank Morgan bir gazete hazırlayıp iki sent gibi sembolik bir fiyata satıyor, West Point'te bir askeri akademi kuruyor ve dünyanın iki sütun üzerinde duran bir tabak olmadığını keşfediyor. Tekelleri bilen bir toplumdan gelmesine rağmen, Hank, feodal şatolara serbest rekabetin, serbest ticaretin ve serbest oy kullanmanın güzel haberiyle geliyor. Atlı düelloların yerine beysbolu, soya dayalı monarşinin yerine demokrasiyi ve ahlak kurallarının yerine de maliyet hesabını ge-

tirmeyi deniyor ama nafile; en sonunda otuz bin zırhlı ve mızraklı İngiliz süvarinin karşısına, daha önce Birleşik Devletler yerlilerine karşı denenmiş elektrikli tellerle çıkarak onları kavuruyor. Macera tam gaz devam ediyor ve Hank çürüyen kurbanlarından yayılan zehirli gazlardan boğularak ölüyor.

Mark Twain Hartford'daki evinde *Kral Arthur'un Sarayında Bir Amerikalı*'yı yazmayı bitiriyor. "Bu benim kuğu şarkım," diye ilan ediyor. O ele avuca sığmaz milyon doların peşinde daima oradan oraya atlayarak yaşadı. Gazeteci ve kaşif, basın danışmanı, altın madencisi, gemi pilotu, spekülatör, küçük makineler mucidi, bir sigorta şirketinin müdürü ve talihsiz işadamı oldu; ama iflasların arasında Tom Sawyer'ı ve Huck Finn'i yaratmayı ya da hatırlamayı başardı ve hepimizi o iki delikanlının yanında, Mississippi sularında salla dolaşmaya davet etmenin yolunu buldu. Ve o bu yolculuğu sırf gitmenin keyfine varmak için yaptı, yoksa varacağı yere bir an önce varmak için değil.

(149 ve 341)

1890: Wounded Knee

Kar fırtınası

Yaratıcı yerlileri yapmadı: Onları şarkı söyledi, onları dans etti.

Yaratıcı şimdi, can çekişen eski dünyanın pek yakında yeni dünyanın yeşilimtırak kasırgası tarafından silinip süpürüleceğini şarkılar ve danslar vasıtasıyla haber veriyor. Peygamber Wovoka onun sözünü öbür dünyadan getirdi: Yeni dünyada bufalolar dirilecek, ölmüş yerliler yeniden doğacak ve korkunç bir su baskını beyazları boğacak. Tek bir gaspçı bile sağ kurtulamayacak.

Peygamber Wovoka'nın dansları ve şarkıları batıdan geliyor, Rocky Dağları'nı aşıyor ve düzlüklerde yayılıyor. Zamanında bu bölgelerin en kalabalık ve güçlüsü olan Siyular cennetin müjdesini, açlığın ve sürgünün bitişini kutluyorlar: Şafaktan başlayıp gecenin ilerleyen saatlerine kadar dans edip şarkı söylüyorlar.

Noelden dört gün sonra, Wounded Knee'deki Siyu kampında sürmekte olan kutlamalar tüfek seslerinin gümbürtüsüyle bölünüyor. Askerler kamptaki kadınları, çocukları ve az sayıdaki erkeği bufalolara yaptıkları gibi delik deşik ediyorlar. Tipi ölülerin üzerine doğru esiyor ve onları karın üzerinde donduruyor.

(51, 91 ve 230)

Siyuların kehanet türküsü

Benim ait olduğum ulus gök gürlemesinden, dedim.
Benim ait olduğum ulus gök gürlemesinden, dedim.
Yaşayacaksın.
Yaşayacaksın.
Yaşayacaksın.
Yaşayacaksın.

(38)

1891: Santiago (Şili)

Balmaceda

José Manuel Balmaceda, güherçile döneminin Şili'de pişmanlıktan başka bir şey bırakmadan geçip gideceğini sezdiği için, ulusal sanayiyi teşvik etmek istedi ve *kendimize ait olanla yaşamalı ve giyinmeliyiz*, dedi. Sanayilerinin emekleme döneminde Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yaptıklarına benzer teşvikler ve korumalar uygulamak istedi. Çalışanların maaşlarını yükseltti ve ülkenin her tarafına devlet okulları açtı. Şili'nin uzun bedenine anayollar ve bağlantı yollarından oluşan bir omurga oturttu. Onun başkanlık yıllarında kutsal Britanya başkenti çok büyük kutsala saygısızlık riski altında yaşadı: Balmaceda demiryollarını devletleştirmek, bankaların tefeciliğine ve güherçile şirketlerinin açgözlülüğüne son vermek istedi.

Balmaceda çok şey istedi ve yeterince şey yapabildi; ama John Thomas North'un vicdanları satın almak ve adaleti çarpıtmak için ayırdığı korkunç bütçe ondan daha çoğunu yaptı. Basın gök gürleyişlerini *iktidar sarhoşu, özgürlüğün ve yabancı şirketlerin despot düşmanı Sezar*'a yöneltti ve piskoposlarla parlamenterlerin çığlığı da ondan daha güçsüz olmadı. Askeri ayaklanma bütün bunların yankısı gibi patladı ve o zaman halkın kanı aktı.

"The South American Journal" devlet darbesi zaferini duyuruyor: *Şili eski güzel günlerine dönecek.* Bankacı Eduardo Matte de kutluyor: *Şili'nin sahipleri biziz, sermayenin ve toprağın sahipleri. Geri kalanlar etkilenebilir ve satın alınabilir kitledir.*

Balmaceda bir kurşunla canına kıyıyor.

(270)

1891: Washington

Başka Amerika

José Martí on yıldır Birleşik Devletler'de yaşıyor. Hiçbir yeniliğin insanları korkutmadığı bu çok yönlü ve güçlü ülkede hayranlık duyduğu çok şey var, ama aynı zamanda da, köşe yazılarında genç ulusun imparatorluk hevesini, para hırsının ilahi bir hak kategorisine yükseltilmesini ve yerlileri yok eden, siyahları aşağılayan ve Latin Amerikalıları hor gören korkunç ırkçılığı gözler önüne seriyor.

Bravo Nehri'nin güneyinde, diyor Martí, *başka* bir Amerika var, *bizim* Amerikamız, suratının tamamını ne Avrupa haritasında ne de Kuzey Amerika haritasında görebilen, *tereddüt eden toprak.* Kuzey, Küba'yı yutmak için talep ederken, bizimkisi onu tamamlanmak için talep eden Hispanoamerikan vatandır, diyor. Bu Amerika'yla diğer Amerika'nın çıkarları örtüşmüyor. *Birleşik Devletler'le politik ve ekonomik birlik Hispanoamerika'ya uygun mu?* diye soruyor Martí. Ve yanıtlıyor: *İki akbaba ya da iki kuzunun birleş-*

mesi bir akbabayla bir kuzunun bir araya gelmesi kadar tehlikeli değildir. Geçen yıl Washington'da ilk Panamerikan konferans düzenlendi ve şimdi Martí de diyalogun devamına Uruguay delegesi olarak katılıyor. *Her kim ekonomik birlikten bahsediyorsa, aslında politik birlikten bahsediyordur. Satın alan halk emirleri verir. Satan halk hizmet eder... Ölmek isteyen halk malını tek bir halka satan halktır ve kurtuluş isteyen halk birden çok ülkeye satar... Özgür olmak isteyen halk, ticaretini eşit güçteki ülkeler arasında paylaştırır. Eğer birini tercih etmesi gerekirse, ona en az ihtiyacı olanı, onu en az hor göreni tercih etmelidir...*

Martí bütün hayatını *öteki* Amerika'ya adadı: İspanyolların fethinden beri onda öldürdükleri her şeyde onu diriltmek istiyor, onu ortaya çıkarmak, onu ayaklandırmak istiyor, çünkü bağlarından kurtulmadığı müddetçe gizlenmiş ve ihanete uğramış kimliği ortaya çıkmayacak.

"Yüce Amerika anacığım, yüzüme hangi suçu çarpabilecek?"

Anne babası Avrupalı ama o Amerika'nın evladı, büyük vatanın vatansever Kübalısı. Martí damarlarında, palmiye ya da mısır tohumundan doğmuş, Samanyolu'na *ruhların yolu*, aya ise *gece güneşi* ya da *uyuyan güneş* demiş ağır yaralı halkların kanının dolaştığını hissediyor. İşte bu yüzden yabancı hayranı Sarmiento'ya cevap verirken şöyle yazıyor: *Savaş uygarlıkla barbarlık arasında değil, sahte âlimlikle doğa arasında.*

(112 ve 354)

1891: New York

José Martí, "düşünce bizim olmaya başlıyor," diye düşünüyor

...Tanımak çözmektir. Ülkeyi tanımak ve onu tanıdığın şekle uygun bir biçimde yönetmek tiranlıklardan kurtulmanın yegâne yoludur. Avrupa üniversitesi yerini Amerikan üniversitesine bırakmalıdır. Amerika tarihi, buranın İnkaları ayrıntılı bir biçimde öğretilmelidir, Antik Yunan'daki

yüksek mahkeme yargıçları öğretilmese de olur. Bizim Antik Yunan'ımız bizim olmayan Antik Yunan'a tercih edilmelidir. Bizimki bize daha gereklidir. Ulusal politikacılar bize yabancı politikacıların yerini almalıdır. Cumhuriyetlerimize dünyayı aşılayın, ama ağacın gövdesi cumhuriyetlerimiz olmalıdır. Ve çok bilmiş ezik adam sussun; bir insanın bizim acılı Amerikalı cumhuriyetlerimizde olduğundan daha fazla gurur duyabileceği bir vatan dünyada yoktur...

İngiltere'den pantolon, Paris'ten yelek, Kuzey Amerika'dan ceket ve İspanya'dan şapkayla biz bir maskeydik... Dünyaya ayaklarında sandalet kafasında çatkıyla gelen ülkelerde biz apolettik, cübbeydik... Hispanoamerikan bilmecesinin cevabını ne Avrupa kitabı ne de Yanki kitabı veriyordu...

Halklar ayağa kalkıp birbirine selam veriyor. "Biz nasılız?" diye birbirlerine soruyorlar. Bazıları diğerlerine nasıl olduklarını söylüyorlar. Cojímar'da bir sorun ortaya çıktığında, gidip çözümü Danzig'de aramayacaklar. Setreler hâlâ Fransa'dan geliyor ama düşünce Amerika'nın olmaya başlıyor...

(199)

1891: Guanajuato

Cantarranas 34 numara. Anında fotoğraf

Kapüşonlu topçu eğilip nişan alıyor. Guanajuato'lu bir soylu olan kurban ne gülümsüyor ne gözlerini kırpıştırıyor ne de nefes alıyor. Kaçacak hiçbir yeri yok: Arkasında perde indi, fonda bol yeşillikli bir manzara ve hiçbir yere götürmeyen süs için koyulmuş bir merdiven var. Etrafı kâğıt çiçekler, kartondan sütunlar ve tırabzanlarla çevrili olan vakur beyefendi elini bir sandalyenin arkalığına dayıyor ve körüklü fotoğraf makinesinin bir topunkini andıran ağzına ciddiyetle bakıyor.

Her Guanajuato sakini Cantarranas Sokağı 34 numaradaki stüdyoda top atışına illaki maruz kalıyor. Romualdo García soylu beyefendilerin, onların eşlerinin, çocuklarının, ceplerinden kös-

tekli saatlerin sarktığı büyük yeleklerin içinde cüce gibi görünen oğlanların ve ipekli, kurdeleli kocaman şapkaların altında ezilen, nineler gibi somurtkan kız çocuklarının fotoğrafını çekiyor. Şişko keşişlerin, tören üniformalı askerlerin, komünyon töreni yeni yapılanların ve yeni evlenenlerin fotoğrafını çekiyor; saçlarını titizlikle yaptırmış ve güzelce ütülenmiş bayramlıklarını giymiş bir halde, Paris'te ödül kazanmış Meksikalı sanatçının fotoğraf makinesinin karşısına geçmek için çok uzaklardan gelip ellerinde avuçlarında ne varsa veren yoksullar da var.

Büyücü Romualdo García insanları heykele dönüştürüyor ve ölümlülere sonsuzluğu satıyor.

(58)

1891: Purísima del Rincón

Yaşamlar

Kimseden öğrenmedi ve sadece sevdiği için resim yapıyor. Hermenegildo Bustos yaptığı portrelerin karşılığında ya bir mal ya da dört real alıyor. Purísima de Rincón Köyü'nün fotoğrafçısı yok ama ressamı var.

Hermenegildo dört yıl önce köyün en güzel kadını Leocadia López'in resmini yaptı ve onu kendine sakladı. O günden beri Purísima Köyü'nde görkemli cenaze ve evlilik törenleri, bir sürü serenat ve tavernalarda birkaç bıçaklama olayı, gezici sirkteki palyaçoyla kaçan bir genç kız vakası, birkaç kez yer sarsıntısı ve birden çok kez de Meksika Şehri'nden gelen yeni politik lider oldu; zaman yavaşça geçerken ve güneşli günlerle yağmurlar birbirini izlerken, Hermenegildo Bustos gördüğü canlıları ve hatırladığı ölüleri resmediyordu.

Hermenegildo aynı zamanda bostancı, dondurmacı ve her işi yapan birisi. Kendisine ait toprağa ya da başkasının tarlasına ücret karşılığında mısır ve fasulye ekip ürünleri zararlı böceklerden korumakla uğraşıyor. Agave yapraklarından topladığı kırağıyla don-

durma yapıyor; soğuk biraz hafifliğindeyse portakal konservesi hazırlıyor. Ayrıca bayrakları işliyor, akan damları onarıyor, Kutsal Hafta boyunca bando takımını yönetiyor, paravan, yatak ve tabutları süslüyor, kendisini ölüm döşeğinden kaldıran Meryem Ana'ya şükranlarını sunan Doña Pomposa López'i büyük bir titizlikle, Doña Refugio Segovia'yı ise tüm güzel taraflarını öne çıkaran bir portrede, alnına düşen buklelerin tek bir telini unutmadan ve boynundaki, üzerinde *Refugito* yazan altın broşu aynen kopyalayarak resmediyor.

Kendi resmini de yapıyor: Sinekkaydı tıraşlı, yeni kesilmiş saçlı, çıkık elmacık kemikli ve çatık kaşlı bir halde asker üniformasıyla resmediyor kendini. Ve resminin arkasına şöyle yazıyor: *Hermenegildo Bustos, Purísima del Rincón Köyü'nden bir yerli, 13 Nisan 1832'de doğdum ve bakalım yapabilecek miyim diye, 19 Haziran 1891'de kendi portremi yaptım.*

(333)

1892: Paris

Kanal skandalı

Bir Fransız mahkemesi Panama Kanalı Şirketi'nin iflasına karar verdi. Çalışmalar askıya alınıyor ve skandal patlıyor. Fransa'nın binlerce köylüsünün ve küçük burjuvasının birikimleri bir anda buharlaşıyor. İki okyanus arasında bir yarık, konkistadorların aradığı ve düşlediği o geçidi açacak olan şirket muazzam bir dolandırıcılığa imza attı. Politikacıları ayartmak ve gazetecileri susturmak için dağıtılan milyonluk rüşvetlerin rakamları ortalığa yayılıyor. Londra'da Friedrich Engels şöyle yazıyor: *Panama olayında bütün burjuva pislikleri ortalığa saçılabilir. Kanalı dipsiz uçuruma dönüştürme mucizesi gerçekleştirildi...*

Sarıhumma ve sıtmanın, dağların arasmda açılan kanalın her kilometresi başına yedi yüz ölü ritmiyle kırıp geçirdiği Karayipli, Çinli ve Hindu işçilerden bahseden yok.

(102, 201 ve 324)

1892: San Jose (Kosta Rika)

Rubén Darío adındaki genç bir Nikaragualı şairin kehaneti

Gelecek asır yeryüzünü kana bulayan devrimlerin en büyüğünü görecek. Büyük balık küçük balığı yutar mı? Peki, öyle olsun, ama çok yakında intikamımızı alacağız. Yoksulluk hüküm sürüyor ve işçi omuzlarının üzerinde bir lanetin dağını taşıyor. Sefil altından başka artık hiçbir şeyin değeri yok. Mirastan mahrum bırakılanlar ebedi mezbahanın ebedi sürüsünü teşkil ediyorlar...

Ölümcül intikam selini durdurabilecek güç dünyada olmayacak. Günahkârlar şehri Eriha'nın surlarını yıkan borazanlar gibi, bizim de yeni bir Marseillaise söylememiz gerekecek... Telafi edici felaketin gümbürtüsü arasında, gökyüzü, kibirli canilerin cezalandırılışını, zafer sarhoşu sefaletin yüce ve korkunç intikamını ürkütücü bir mutlulukla seyredecek.

(308)

1893: Canudos

Antônio Conselheiro

Peygamberler Kuzeydoğu Brezilya'nın kızgın topraklarını uzun zamandan beri arşınlıyorlar. Kral Sebastião'nun Brumas Adası'ndan geri geleceğini ve zenginleri cezalandırıp zencileri beyaza, gençleri de yaşlıya dönüştüreceğini haber veriyorlar. Yüzyıl sona erdiğinde çöl denize, deniz de çöle dönüşecekmiş; ayrıca çılgınca bir şekilde paraya ve günaha tapan kıyı şehirleri alevler tarafından yutulacakmış. Recife, Bahía, Rio ve Sao Paulo'nun küllerinin üzerinde yeni bir Kudüs yükselecek ve İsa orada bin yıl hüküm sürecekmiş. Peygamberler yoksulların zamanının yaklaştığını ilan ediyorlar: Göğün yere inmesine yedi yıl kalmış. O zaman ne hastalık ne de ölüm olacakmış, yeni yersel ve göksel krallıkta tüm adaletsizlikler telafi edilecekmiş.

Sıska ve toz içindeki bir hayaleti andıran sofu Antônio Conselheiro, peşinde bir dualar korosuyla o köy senin bu köy benim dolaşıyor. Teni yıpranmış bir deri zırh; sakalı bir çalı yumağı; mintanı paçavra halindeki bir kefen. Ne yemek yiyor ne uyuyor. Kendisine verilen sadakaları bedbahtlar arasında paylaştırıyor. Dinsiz cumhuriyet hükümetine boyun eğmeyi reddediyor ve vergi bildirim kağıtlarını Bom Conselho Köyü meydanında ateşe atıyor.

İzini süren polisten çöle kaçıyor. İki yüz hacıyla birlikte, cılız bir nehir yatağının yakınında Canudos topluluğunu kuruyor. Sıcak hava burada toprağın üzerinde süzülüyor ve ışıldıyor. Sıcak hava yağmurun toprağa değmesine müsaade etmiyor. Çıplak tepelerde çamur ve samandan yapılmış ilk kulübeler beliriyor. Bu çorak toprağın, vaat edilmiş toprağın, göklere doğru ilk basamağın tam ortasında, Antônio Conselheiro İsa'nın imgesini zafere ulaştırıyor ve kıyameti haber veriyor: *Zenginler, inançsızlar ve kendini beğenmişler yok olacaklar. Sular kan rengine boyanacak. Tek bir çoban ve sadece bir tek sürü olacak. Çok fazla şapka ve çok az kafa...*

(80 ve 252)

1895: Cayo Hueso

Özgürlük bir puronun içinde seyahat ediyor

Asla uyumuyor, çok az yiyor. José Martí insan ve para topluyor, makaleler ve mektuplar yazıyor, nutuklar atıyor, şiirler okuyor, konferanslar veriyor; tartışıyor, organize ediyor, silah satın alıyor. Yirmi yılı aşkın sürgün hayatı içindeki ateşi söndüremedi.

Küba'nın devrimsiz olamayacağını en başından beri biliyor. Üç yıl önce Florida kıyılarında Küba Devrimci Partisi'ni kurdu. Parti, Tampa ve Cayo Hueso tütün atölyelerinde, Martí'yi canlı olarak ya da basılı kâğıtlar vasıtasıyla dinlemiş olan sürgündeki Kübalı işçilerin himayesinde doğdu.

Atölyeler işçi üniversitelerine benziyor. Diğerleri sessizlik içinde çalışırken birinin kitap ya da makale okuması geleneğe

dönüşmüş; böylece tütüncü işçiler her gün fikirler ve haberler alıyor, her gün dünyayı, tarihi ve hayal gücünün şaşırtıcı bölgelerini geziyorlar. İnsani sözcük *okuyucu*nun ağzından çıkıp tütün yapraklarını ayıran kadınların ve yaprakları bacaklarında ya da masa üzerinde yuvarlamak suretiyle puro yapan erkeklerin içine giriyor. Generaller Máximo Gómez ve Antonio Maceo'yla anlaşan Martí ayaklanına emrini veriyor. Emir Florida'nın bu atölyelerinden yola çıkıyor ve Küba'ya bir puronun içine saklanmış olarak varıyor.

(165, 200 ve 242)

1895: Playitas

Çıkarma

Kırk yıl sonra Marcos del Rosario o anları hatırlayacak:

"General Gómez ilk bakışta benden hoşlanmadı. Bana şöyle diyordu: 'Gidip Küba'da ne yapacaksın? Orada bir şey mi kaybettin?'"

Marcos ellerindeki toprağı temizleyerek alkışlayacak:

"General Gómez ürkütücü, güçlü kuvvetli ve çok çevik bir ihtiyardı, bağırarak konuşuyor ve bazen aşka gelip karşısındakini yutacak gibi oluyordu..."

Gölge ararken bostanı bir uçtan diğer uca geçecek:

"En sonunda bizi Küba kıyılarının yakınına götürecek bir gemi bulduk."

Hamağının metal halkalarını gösterecek:

"Bunlar o gemiden."

Kendini hamağa atıp bir sigara yakacak:

"Korkunç dalgalar vardı ve gemi beşik gibi sallanıyordu..."

Teknede iki Dominikli ve dört Kübalı var. Fırtına onlarla oyun oynuyor. Onlar Küba'yı özgürlüğüne kavuşturmaya ant içmişler.

"Karanlık bir gece, göz gözü görmüyor..."

Kızıl bir ay çıkıp bulutlarla kavgaya tutuşuyor. Tekne açlıktan gözü dönmüş bir şekilde saldıran denizle mücadele ediyor.

"İhtiyar pruvadaydı. Dümeni o kontrol ediyordu ve Martí de geminin pusulasını takip ediyordu. Aniden vuran bir dalga dümeni General'in elinden aldı... Bizi yutmak isteyen ve Küba toprağına ulaşmamamız için her şeyi yapan denizle boğuşuyorduk...

Tekne bir mucize eseri kayalıklara çarpıp parçalanmıyor. Tekne dönüyor, batıyor ve sonra tekrar çıkıyor: O dönüşlerinin birinde dalgalar iki yana açılıyor ve ortaya at nalı şeklinde küçük bir plaj çıkıyor:

"General Gómez hemen kumsala atladı ve karaya ayak basar basmaz çöküp toprağı öptü ve bir horoz gibi şarkı söyledi."

(258 ve 286)

1895: Arroyo Hondo

Dağların iç kesimlerinde

Marcos del Rosario, Martí'den hüzne kapılarak değil, gözleri parlayarak, keyif duyarak bahsedecek:

"Onunla ilk tanıştığımda, aşırı güçsüz olduğunu sanmıştım. Ama daha sonra onun capcanlı bir adam olduğunu, buradan sıçradığında ta oraya düştüğünü gördüm..."

Martí ona yazı yazmayı öğretiyor. Martí Marcos'un elini tutuyor ve bir A harfi yapmasına yardım ediyor.

"O kolejlere gitmişti ve olağanüstü biriydi."

Marcos, Martí'nin üzerine titriyor. Ona kuru yapraklardan güzel döşekler hazırlıyor ve içmesi için Hindistancevizi sütü getiriyor. Playitas'a ayak basan altı adam zamanla yüz oluyor, bin oluyor... Martí, sırtında çantası, çapraz asılı tüfeğiyle, dağları tırmanarak ve halkları ayaklandırarak ilerliyor.

"Sırtımızda onca yükle yamaçları tırmanırken bazen düşüyordu. Hemen koşup ona yardım etmeye yelteniyordum ama beni durduruyordu: "Gerek yok, sağ olasın." Parmağındaki yüzüğü İspanyolların ona çocukken vurdukları prangadan yaptırmıştı."

(286)

1895: Dos Rios Kampı

Martí'nin vasiyeti

Kampta gömlekle dolaşan Martí yakın dostu Meksikalı Manuel Mercado'ya bir mektup yazıyor. Ona her gün hayati tehlike yaşadığını, ama *Birleşik Devletler'in Karayipler'de genişlemesini ve bu gücü de arkasına alarak bizim Amerika topraklarımızın üzerine çökmesini, Küba'yı bağımsızlığa ulaştırmak suretiyle, vaktinde engelleme görevi* ve ülkesi uğruna ölmekte bir an dahi tereddüt etmeyeceğini anlatıyor. *Bugüne dek yaptığım ve bugünden sonra yapacağım her şey bunun içindir. Bunun büyük bir sessizlik içinde olması gerekti...* Kübalılar, diye yazıyor Martí, *Amerikamız halklarının onları hor gören güvenilmez ve zalim Kuzey'e ilhakını* kanlarını akıtarak önlüyorlar... *Canavarın içinde yaşadım ve onun her şeyini bilirim; benim sapanım Davud'un sapanıdır.* Biraz ilerideyse şöyle diyor: *Bu bir ölüm kalım meselesi ve hata yapma şansı yok.*

Daha sonra anlatımı değişiyor. Anlatacak başka şeyleri var: *Şimdi sana kendimden bahsedeceğim.* Ama ruhunun derinliklerini tam dostuna açmaya başlamışken belki gece, belki de utangaçlık onu engelliyor. *Öylesine hassas bir dürüstlük barındıran sevgiler var ki...* diye yazıyor ve bu yazdığı son şey oluyor.

Ertesi gün öğlen vaktinde bir mermi onu atının üstünden deviriyor.

(199)

1895: Niquinohomo

Adı Sandino olacak

Feryat figan ağlama sesinin çektiği insanlar bu kerpiç evin kapısında toplanıyor.

Yeni doğan bebek ters dönmüş örümcek gibi kollarını ve bacaklarını sallıyor. Müneccim krallar ona hoş geldin demek için çok uzaklardan gelmiyorlar, ama bir ırgat, bir marangoz ve pazar

yerine doğru giden bir seyyar satıcı kadın ona hediyeler bırakıyorlar.

Ebe, anneye birazcık lavanta suyu, bebeğeyse dünyada tattığı ilk lezzet olarak bir parça bal veriyor.

Ebe daha sonra, bir kökü andıran plasentayı bahçenin bir köşesine gömüyor. Burada, Niquinohomo'da toprak olsun diye, bahçenin iyi güneş alan güzel bir köşesini seçiyor.

Yıllar içinde, bu plasentadan henüz çıkan çocuk da toprak, bütün Nikaragua'nın başkaldıran toprağı olacak.

(8 ve 317)

1896: Port-au-Prince

Kılık değiştirme

Haiti Anayasası'na göre, özgür siyahların cumhuriyetinin resmi dili Fransızca, dini de Hıristiyanlıktır. Hukukçular bunu utana sıkıla yazıyorlar, zira her türlü yasa ve cezaya rağmen neredeyse bütün Haitililer *Kreol* dilini konuşmayı sürdürüyor ve neredeyse hepsi, ormanlarda ve bedenlerde başıboş gezen Vudu tanrılarına inanmaya devam ediyorlar.

Hükümet köylülerden bir ant içmelerini talep ediyor:

Üzerimde taşıdığım ya da evimde, tarlamda bulundurduğum her türlü batıl inanç objesini imha edeceğime yemin ederim. Bir batıl inançla kendimi bir daha asla alçaltmayacağıma yemin ederim...

(68)

1896: Boca de Dos Rios

Ağıt

"Burada mıydı?"

Bir yıl geçti ve Máximo Gómez şimdi onu Calixto García'ya anlatıyor. Küba bağımsızlığının yaşlı savaşçıları Contramaestre

Nehri'nden itibaren kendilerine yol açıyorlar. Arkadan orduları geliyor. General Gómez o öğlen Martí'nin yemeğini iştahla yediğini, ardından, her zaman yaptığı gibi, birkaç dize şiir okuduğunu ve tam o sırada arka arkaya silah sesleri duyduklarını, bunun üzerine herkesin atına koştuğunu anlatıyor.

"*Burası mıydı?*"

Palo Picado'ya giden yolun başında bir makiliğe varıyorlar.

"*Burası,*" diye gösteriyor birisi.

Palalar küçük toprak parçasını temizliyor.

"*Şikâyet ettiğini ya da vazgeçecek gibi olduğunu hiç görmedim,*" diyor Gómez.

Suratını asarak, homurdanarak ekliyor:

"*Ona emrettim... ona yerinde kalmasını öğütledim.*"

Onun bedeni boyutlarında bir toprak parçası.

General Máximo Gómez bir taş atıyor. General Calixto García başka bir taş atıyor. Subaylar, askerler sırayla geçiyorlar ve yere düşen taşların, orada biriken taşların boğuk tıkırtıları birbirini izliyor; Martí'nin mezarının üzerindeki tepecik giderek yükseliyor ve Küba'nın muazzam sessizliğinde sadece o tıkırtılar işitiliyor.

(105)

1896: Papeete

Flora Tristán

Kocaman, çırılçıplak tuval kendini sunuyor ve meydan okuyor. Paul Gauguin boyuyor, takip ediyor, dünyaya elveda der gibi renkleri saçıyor ve eli çaresizlik içinde şöyle yazıyor: "*Nereden geliyoruz, neyiz, nereye gidiyoruz?*"

Yarım asrı aşkın bir süre önce, Gauguin'in anneannesi de kitaplarından birinde aynı şeyi sordu ve cevabı bulmaya çalışırken öldü. Flora Tristán'ın Perulu ailesi, sanki onun kötü şans getirmesinden korkarmışçasına ya da o bir deli ya da hortlakmışçasına, ismini asla ağızlarına almıyorlardı. Paul, Lima'daki çok uzak

çocukluk yıllarında anneannesini sorunca ona şöyle cevap veriyorlardı:

"Hadi yatağa, çok geç oldu."

Flora Tristán kısa yaşamını devrimi, proletarya devrimini ve babası, patronu, kocası tarafından köleleştirilmiş kadın devrimini yaymaya adadı. Hastalık ve polis onu bitirdi. Fransa'da öldü. Tabutunun parasını Bordeaux'lu emekçiler ödediler ve onu omuzlarının üstünde mezarlığa taşıdılar.

(21)

1896: Bogota

José Asunción Silva

Onun için lavanta ve tütsü kokusu, Bogota'nın en solgun hava perisinin kaçamak öpücükleri demek olan kız kardeşi Elvira'yı seviyor ve en güzel dizelerini onun için yazıyor. Her gece onu mezarlıkta ziyarete gidiyor. Mezarının başında, edebi buluşma ortamlarında olduğundan daha iyi vakit geçiriyor.

José Asunción Silva üzerinde simsiyah kıyafet, yakasında bir çiçekle doğmuştu. Kolombiya modernizminin uyuşuk kurucusu, yediği onca darbeye rağmen, otuz yıl boyunca hep aynı şekilde yaşadı. İpekli kumaş ve parfüm tüccarı babasının iflası ağzındaki lokmayı aldı, bir deniz kazasmdaysa tüm külliyatı denizin dibini boyladı.

Son kez olarak, gece geç saatlere kadar Aleksandrin dizenin ses ahengini tartışıyor. Fener elde kapıdan çıkarken arkadaşlarıyla vedalaşıyor. Ardından Türk tütününden son sigarasını içiyor ve son kez olarak kendine aynada acıyarak bakıyor. Onu kurtaracak mektup Paris'ten bir türlü gelmiyor. Alacaklılardan ve ona Kızoğlankız Susana lakabı takan kötü niyetli insanlardan bunalmış olan şair gömleğinin düğmelerini çözüyor ve bir doktor arkadaşının kalbinin üzerine mürekkeple çizdiği çarpıya tabancasını ateşliyor.

(319)

1896: Manaos

Süt ağlayan ağaç

Yerliler ona *caucho* diyorlar. Gövdesini çizince süt akıyor. Kâse biçiminde katlanmış muz yapraklarıyla akan süt toplanıyor ve güneş ya da duman ısısında sertleşirken insan eli ona biçim veriyor. Çok eski zamanlardan beri yerliler bu yaban sütüyle uzun süre dayanan meşaleler, kırılmayan leğenler, yağmurla alay eden çatılar ve zıplayıp uçan toplar yapıyorlar.

Bir asrı aşkın bir süre önce Portekiz Kralı'na Brezilya'dan pistonsuz şırıngalar ve yağmur geçirmez kıyafetler gelmişti; daha öncesinde Fransız bilim adamı La Condamine yer çekimi yasasını hiç umursamayan yaramaz lastiğin özelliklerini incelemişti.

Binlerce ayakkabı Amazon selvasından Boston Limanı'na doğru yolculuk yaptı, ta ki yarım asır önce Charles Goodyear ve Thomas Hancock lastiğin kırılmaması ve yumuşamaması için bir yöntem keşfedene kadar. O günden sonra Birleşik Devletler yılda beş milyon çift ayakkabı –soğuk, su ya da kar geçirmeyen ayakkabı– üretmeye başladı ve İngiltere, Almanya ve Fransa'da da büyük fabrikalar kuruldu.

Sadece ayakkabı da değil. Lastikten yapılan ürünlerin çeşidi gün geçtikçe çoğalıyor. Modern yaşam baş döndürücü bir hızla, yaralandığında süt ağlayan bu devasa ağacın etrafında dönüyor. Sekiz yıl önce, Belfast'ta, John Dunlop'un oğlu dolgu tekerlekler yerine babasının icat ettiği şişirmeli lastiklerle bir üç tekerlekli bisiklet yarışmasını kazandı. Ve geçen yıl Michelin, Paris-Bordeaux arasını kat eden otomobiller için çıkarılıp takılabilir şişmeli lastikler yaptı.

Amazonya, maymunlara, yerlilere ve delilere rezerve edilmiş görünen bu eşsiz selva şimdi United States Rubber Company, Amazon Rubber Company ve onun sütünden emen diğer şirketlerin avlanma sahası.

(33)

1896: Manaos

Kauçuğun altın çağı

Ponchielli'nin *La Giaconda* operasının ilk notaları duyulduğu sırada perde yavaşça kalkıyor. Bu gece Manaos şehrinde çok fazla şatafat, eğlence ve sivrisinek var. Lirik İtalyan sanatçılar, tıpkı kendileri gibi selvanın kalbine kadar Avrupa'dan getirilmiş devasa bir mermer gemiyi andıran Amazon Tiyatrosu'nun açılışı yapıyorlar.

Manaos ve Belém do Pára kauçuğun Brezilya'daki başkentleri. Peru ormanlarındaysa Iquitos var. Bu üç Amazon şehri yollarına Avrupa taşları döşüyor ve gecelerini Paris, Budapeşte, Bağdat ya da civar selvadan gelen genç kızlarla neşelendiriyorlar. Orkestralar altın değneklerle yönetiliyor ve altın külçeleri kâğıtlar uçmasın diye ağırlık yapmakta kullanılıyor; insan gözünü çıkarıp satsa bir tavuk yumurtasının fiyatını karşılamıyor. Çok önemli insanlar çok uzaklardan ithal edilmiş içkiler içiyor, Vichy kaplıcalarında kendilerine geliyor ve çocuklarını eğitim için Lizbon ya da Cenevre'ye, Booth Line şirketinin Amazon Nehri'nin çamurlu sularında gidip gelen gemileriyle gönderiyorlar.

Kauçuk ormanlarında kimler çalışıyor? Brezilya'da, kuzeydoğudaki kuraklığın vurduğu insanlar. Köylüler o uzak çöllerden balığa dönüşmenin gerekli olduğu bu bataklıklara geliyorlar. Onları sözleşmeyle yeşil hapishanelere kapatıyorlar. Onları kölelikten ve ürkütücü yalnızlıktan kurtarmak için ölümün gelişi pek gecikmiyor. Peru'daysa kol gücü yerlilerle karşılanıyor. Birçok kabile sonsuza dek sürecekmiş gibi gelen bu kauçuk çağında yok olup gidiyor.

(299, 325 ve 334)

Euclides da Cunha

Gün boyu toprağın dumanı tütüyor, yalazlanıyor ve yayılıyor. Buzdan bir baltayı andıran gece çökünce, toprak titriyor ve kasılıyor: Şafak onu paramparça olmuş halde buluyor.

Depremlerin enkazı, diye not düşüyor Euclides da Cunha not defterine. *Sanki koşarak kaçmak için yaratılmış manzara*, diye not alıyor. Toprağın kırışıklıklarını, nehrin kıvrımlarını, yerlilerin *Kırmızı Bal* adını verdikleri kurumuş çamurdan çarpık yolu kat ediyor ve biçimsiz ağaççıkların arasında boş yere bir gölge arıyor. Burada hava dokunduğu her şeyi taşa dönüştürüyor. Bir asker sırtüstü uzanıp kollarını iki yana açmış dinleniyor. Kabuk bağlamış siyah bir yara izi alnında leke gibi duruyor. Onu üç ay önce, göğüs göğüse çarpışırken öldürdüler ve şimdi kendi kendinin heykeli olmuş.

Uzaklardan, kutsal Canudos köyünden silah sesleri geliyor. Ara sıra top ve mitralyöz sesleriyle değişime uğrayan tekdüze karşılıklı ateş günlerdir, aylardır devam ediyor ve Euclides, otuz taburun kuşatmasına direnmekte olan bu mistik köylülerin gücünün nereden geldiğini anlamaya çalışıyor. Binlerce köylü Mesih Antônio Conselheiro'ya bağlılıklarından ötürü ölüme koşuyorlar.

Bu kutsal savaşın tarihçisi, bunca insanın cenneti bu çorak tundralarla ve İsa'yı da tımarhaneden boş yer olmadığı için kurtulmuş bir kaçıkla nasıl karıştırabildiklerini kendi kendine soruyor.

Tiksintiyle hayranlık arasmda gidip gelen Euclides da Cunha, büyük şaşkınlık yaşayarak tanık olduğu her şeyi bir Sao Paulo gazetesinin okurları için betimliyor. Avrupai bir sosyalist, melezleri küçümseyen bir melez, Brezilya'dan utanan bir Brezilyalı olan Euclides, yeni doğan bayrağına *Düzen ve İlerleme* sloganını gururla koyan cumhuriyetin en parlak aydınlarından bir tanesi. Katliam sürerken, garezlerin ve teslimiyetlerin miras alındığı, sıska ineklerin *melankolisinin* dualarla tedavi edildiği ve

çocukların ölümünün gitar çalarak kutlandığı fanatikler diyarı kuzeydoğu *sertão*nunun* gizemine doğru kafasını uzatıp bir göz atmaya çalışıyor.

(80)

1897: Canudos

Her ölünün üzerinde kemikten çok mermi var

Ama Canudos'un son savunucuları devasa bir haçın ardında ilahiler söyleyerek hâlâ başmeleklerin gelmesini bekliyorlar.

Birinci kolun komutanı, *öldüğünden emin olunsun diye*, Antônio Conselheiro'nun ürkütücü haldeki cesedinin fotoğraflarını çektiriyor. Emin olmaya kendisinin de ihtiyacı var. Komutan oturduğu sandalyeden göz ucuyla o paçavra ve kemik yığınını süzüyor.

Her yaştan ve renkten talihsiz köylülerin bedenleri, cumhuriyetin ve günahkâr şehirlerin düşmanı bu yaralı ihtiyarın etrafında bir sur gibi yükselmişti. Beş askeri sefer düzenlemek gerekti: Canudos'u kuşatan beş bin asker, tepelerden bombalayan yirmi top, alaybozan tüfeklerinin Nordenfeldt mitralyözlerine karşı inanılmaz savaşı.

Siperler tozdan mezarlara dönüşmüş olmasına rağmen Canudos halkı, zavallıların çorak toprağı, azıcık ekmeği ve muazzam cennet inancını paylaştıkları mülkiyetsiz ve yasasız yaşam ütopyası teslim olmuyor.

Ev ev, bütün köy savaşıyor.

Son kalan dört kişi de ölüyor. Bunlar üç erkek ve bir çocuk.

(80)

---

* (Portekizce: sertão) Brezilya'nın kuzeydoğusunda kendine özgü yarı kurak bir iklime, özel bir bitki örtüsüne sahip olan oldukça geniş coğrafi bölgeye verilen ad. (ç.n.)

1897: Rio de Janeiro

Machado de Assis

Birbirlerinden nefret eden gruplara bölünmüş olan Brezilyalı yazarlar, Colombo'da ya da başka kafe ve kitapçılarda komünyonlar ve kutsama toplantıları düzenliyorlar. Paris'e Maupassant'ın mezarına çiçek bırakmaya giden meslektaşlarıyla, bir azizi uğurlar gibi vedalaşıyorlar. İşte bu tapmaklarda, kutsal içkilerle kutsanmış kadehlerin tıkırtısında Brezilya Edebiyat Akademisi doğuyor. İlk başkanın adı Machado de Assis.

O bu yüzyılın Latin Amerikalı büyük romancısı. Melez bir babanın oğlu olmasına rağmen kalplerini fethetmeyi başardığı ve herkesten daha iyi tanıdığı asalaklar yüksek sosyetesinin maskelerini kitaplarında aşk ve mizahla düşürüyor. Machado de Assis kâğıttan dekoru da, Avrupai manzaralı sahte pencerelerin sahte çerçevelerini de söküp atıyor ve kerpiç duvarı ortaya çıkarırken okura göz kırpıyor.

(62 ve 190)

1898: Küba kıyıları

Bu meyve düşmek üzere

General William Shafter'in yüz kırk beş kiloluk vücudu Küba'nın doğu kıyılarına ayak basıyor. General'in askerleri, yerlileri öldürmekle meşgul oldukları kuzeyin soğuğundan geliyorlar ve burada bunaltıcı yün üniformaların içinde eriyip gidecekler. Shafter bedenini bir merdiven yardımıyla bir atın sırtına yüklüyor ve oradan dürbünüyle ufku inceliyor.

O buraya yönetmeye geldi. Emrindeki subaylardan birinin, General Young'ın dediği gibi, *asi Kübalılar bir yığın soysuz ve kendi kendilerini yönetme becerisi konusunda vahşi Afrikalılardan hiçbir farkları yok.* İspanyol Ordusu vatanseverlerin yılmaz kuşatması altında bozguna uğradıktan sonra, Birleşik Devletler, Küba'nın özgürlüğüyle bizzat ilgilenmeye karar verdi. Eğer bu işe bulaşırlarsa, bir

daha onlardan kurtulmak mümkün olmaz, diye Martí ve Maceo uyarmışlardı. Ve işte bulaşıyorlar.

İspanya bu adayı *makul bir fiyata* satmayı reddetmişti ki, bir sürü topu ve mürettebatıyla birlikte Havana'nın önünde batan *Maine* zırhlısının tam zamanında bombalanması Kuzey Amerikalı müdahalesinin bahanesini teşkil etti.

İşgalci ordu gerekçe olarak, Kuzey Amerika vatandaşlarının ve yok edici savaşın yanı sıra ekonomik felaketin tehdit ettiği çıkarlarının korunmasını ileri sürüyor. Ama subaylar özel sohbetlerde, Florida kıyılarının karşısında bir zenci cumhuriyetinin kurulmasını engelleyeceklerini söylüyorlar.

(114)

1898: Washington

On bin linç vakası

Ida Wells son yirmi yılda on bin linç vakası yaşandığını Birleşik Devletler siyahları adına Başkan McKinley'in önünde dile getiriyor. Eğer hükümet sınırları içindeki Birleşik Devletler vatandaşlarını koruyamıyorsa, diyor Ida Wells, başka ülkeleri işgal etmek için hangi hakla bu koruma bahanesine başvuruyor? Yoksa siyahlar vatandaştan sayılmıyorlar mı? Ya da anayasa onlara yanarak ölme hakkı mı tanıyor?

Basının ve papazların kışkırttığı gözü dönmüş güruhlar siyahları hapishanelerden çıkarıp ağaçlara bağlıyor ve diri diri yakıyorlar. Cellâtlar bunun ardından barlarda kutlama yapıyor ve kahramanlıklarını sokaklarda bağırarak ilan ediyorlar.

Siyah bir kadına beyaz bir erkeğin tecavüz etmesinin normal karşılandığı bu ülkede, siyahlara yönelik sürek avının bahanesi olarak beyaz kadınlara küfredilmesini gösteriyorlar, ama siyahları yakma vakalarının büyük bir çoğunluğunda kurbanların suçu kötü şöhret, hırsızlık şüphesi ya da küstahlıktan başka bir şey değil.

Başkan McKinley konuyla ilgileneceğine söz veriyor.

(12)

1898: San Juan Tepesi

Teddy Roosevelt

Teddy Roosevelt şapkasını sallayarak *Rough Riders* denen gönüllü süvari birliğinin başında atını dörtnala sürüyor ve San Juan Tepesi'nden indiğinde elinde sımsıkı tuttuğu bir İspanyol bayrağı var. Santiago de Cuba yolunu açacak bu çarpışmanın tüm şanını o alıp götürecek. Savaşın karşı cephesi olan Kübalılardan da tek bir gazeteci bile çıkıp konuşmayacak.

Teddy imparatorluk yazgısının yüceliğine ve yumruklarının gücüne inanıyor. Boks yapmayı New York'ta, çelimsiz, astımlı ve aşırı miyop olmasından ötürü çocukluğunda maruz kaldığı dayak ve aşağılanmalardan kurtulmak için öğrendi. Şimdi yetişkinliğinde eldiven giyip şampiyonların karşısına çıkıyor, aslan avlıyor, kementle boğa yakalıyor, kitaplar yazıyor ve gür bir sesle nutuk atıyor. Sayfalarda ve kürsülerde, hükmetmek için doğmuş güçlü ırkların, kendisininki gibi savaşçı ırkların erdemlerini göklere çıkarıyor ve on vakanın dokuzunda en iyi yerlinin ölü yerli olduğunu ilan ediyor (onuncuya da, diyor, daha yakından iyice bakmak gerekir). Tüm savaşlara gönüllü katılan Teddy, savaşın en coşkulu anında yüreğinde bir kurt hisseden askerin üstün niteliklerine hayranlık duyuyor, ama birkaç bin adam kaybetti diye üzüntüye boğulan generallerin duygusallığını küçümsüyor.

Küba Savaşı'nı anında bitirmek için, Teddy bir Amerikan donanmasının Cádiz ve Barselona'yı top ateşiyle yerle bir etmesini önermişti, ama Kübalılara karşı onca savaştan artık bitkin düşmüş İspanya dört aydan daha kısa bir sürede teslim oluyor. Muzaffer Teddy Roosevelt o hışımla San Juan Tepesi'nden New York valiliğine ve oradan da Birleşik Devletler başkanlığına dörtnala gidiyor. Barutu tütsüye tercih eden bir Tanrı'ya sofuca bağlı olan bu fanatik bir mola veriyor ve şöyle yazıyor: *Hiçbir barışçıl zafer savaşın yüce zaferi kadar büyük değildir.*

Birkaç yıl içinde Nobel Barış Ödülü'nü alacak.

(114 ve 161)

1898: Porto Riko kıyıları

Bu meyve düşmeye başlamış bile

Uzun beyaz sakallı, melankolik bakışlı Ramón Emeterio Betances sürgünde bulunduğu Paris'te can çekişiyor.

"*Sömürge olmak istemiyorum,*" diyor, "*ne İspanya'nın ne de Birleşik Devletler'in.*"

Porto Riko'nun bağımsızlık lideri öbür dünyaya adımını atarken, General Miles'ın askerleri marşlar söyleyerek Guánica kıyılarına çıkıyorlar. Askerler çapraz asılı tüfekleri ve şapkalarına geçirdikleri diş fırçalarıyla şekerkamışı ve kahve çiftçilerinin kayıtsız bakışları altında yürüyorlar.

Bir vatan için savaşmış olan bir diğer kişi, Eugenio María de Hostos ise, Porto Riko'nun tepelerini bir geminin güvertesinden seyrediyor ve onların bir sahipten diğerine geçişi karşısında üzüntü ve utanç hissediyor.

(141 ve 192)

1898: Washington

Başkan McKinley Birleşik Devletler'in Tanrı'nın doğrudan emriyle Filipinler Adaları'nı elinde tutması gerektiğini açıklıyor

Ben Beyaz Saray'da her gece, gece yarısına kadar yürüyordum ve şunu söylemekten hiç utanmıyorum ki birden fazla gecede yere diz çöküp her şeye kadir Tanrı'dan ışık ve kılavuzluk yakardım. Ve bir gece, vakit bir hayli ilerlemişken, O'nun yönlendirmesine vakıf oldum –nasıl bilmiyorum, ama onu aldım: Birincisi, Filipinler'i İspanya'ya bırakmamalıydık, çünkü bu korkaklık ve onursuzluk olacaktı; ikincisi onu doğudaki ticari rakiplerimiz Fransa ya da Almanya'ya da bırakmamalıydık, zira bu anlamsız bir davranış ve kötü bir ticaret olurdu; üçüncüsü, onu kendi kendilerini yönetmeye hazır olmayan ve belki de İspanya döneminden daha

kötü bir kaos ve anarşi ortamına düşecek Filipinlilere de bırakmamalıydık; dördüncüsü de, bütün Filipinlileri toplayıp onları eğitmekten, yetiştirmekten, medenileştirmekten, Hıristiyanlaştırmaktan ve Tanrı'nın rızasıyla, onların da İsa'nın uğurlarına öldüğü bizim gibi insanlar olduklarını düşünerek, onlar için elimizden gelenin en iyisini yapmaktan başka çaremiz yoktu. Ardından yatağa döndüm ve mışıl mışıl uyudum. (168)

1899: New York

Mark Twain bayrağı değiştirmeyi öneriyor

Ben lambamı altın kapının yanında kaldırıyorum. Özgürlük Heykeli sayısız hacıya, Vaat Edilmiş Topraklar'a akan Avrupalılara hoş geldiniz diyor ve Fırat'tan Thames'a kayması binlerce yıl süren dünyanın merkezinin artık Hudson Nehri'nde bulunduğunu haber veriyor.

Birleşik Devletler, tam bir imparatorluk coşkusu içinde, Hawaii Adaları'nın, Samoa'nın Filipinler'in, Küba'nın, Porto Riko'nun ve cuk oturan ismiyle Ladrones Adası'nın* fethedilişini kutluyor. Pasifik Okyanusu ve Karayip Denizi artık Kuzey Amerikalı göller oldu ve şimdi United Fruit Company doğuyor; ama romancı Mark Twain, şu ihtiyar oyunbozan, ulusal bayrağm değiştirmeyi öneriyor: Çizgiler beyaz değil siyah olsun, yıldızların yerini de içinden kemik geçen kurukafalar alsın, diyor.

İşçi sendikaları şefi Samuel Gompers, Küba'nın bağımsızlığının tanınmasını talep ediyor ve özgürlükle kazanç arasmda seçim yapma vakti geldiğinde özgürlüğü köpeklere atanı topa tutuyor. Buna karşılık, büyük gazeteler göre bağımsız isteyen Kübalılar nankörden başka bir şey değil. Küba işgal altındaki bir toprak. Siyah çizgisiz ve kurukafasız Birleşik Devletler bayrağı İspanya bayrağının yerinde dalgalanıyor. Bir yıl içinde işgalci kuv-

* (İsp.) Hırsızlar Adası. (ç.n.)

vetlerin sayısı iki katına çıktı. Okullarda İngilizce öğretiliyor ve yeni tarih kitapları Washington'dan, Jefferson'dan bahsederken Maceo'ya ya da Martí'ye hiç değinmiyor. Artık kölelik yok, ama Havana'nın kafelerinde *Sadece beyazlara mahsustur* yazan uyarı levhaları beliriyor. Pazar, şekere ve tütüne can atan sermayeye koşulsuz açılıyor.

(114 ve 224)

1899: Roma

Calamity Jane

Uyurken tabancalarını karyola demirlerinden birine astığını ve pokerde, içkide ve kutsal şeylere küfürde erkekleri geçtiğini söylüyorlar. General Custer'ın yanında Wyoming'de savaştığını ve Siyuların Black Mountains bölgesindeki madencileri korumak için yığınla yerli öldürdüğünü söyledikleri zamanlardan beri bir sürü erkeği çenesine patlattığı bir yumrukla devirdiği anlatıyorlar. Rapid City'nin ana caddesini bir boğanın sırtında geçtiğinin, trenleri soyduğunun, Fort Laramie'de yakışıklı *sherriff* Wild Bill Hickok'u kendine âşık ettiğinin ve Şerif'in ona bir kız ve Şeytan adında, üzerinden inmesini kolaylaştırmak için diz çöken bir at verdiğinin söylendiğini söylüyorlar. Sürekli pantolon giydiğini söylüyorlar ve sıklıkla da soyunduğunu; ayrıca *saloon*'larda aşk ve yalan konusunda ondan daha cömert bir kadının hiçbir zaman var olmadığını söylüyorlar.

Söylüyorlar. Belki de hiç olmadı. Belki de bu gece Vahşi Batı Şovu'nda da yok ve ihtiyar Buffalo Bill bizi numaralarından biriyle kandırıyor. Seyircilerin alkışları olmasa, bir Stetson kovboy şapkasını havaya fırlatıp mermilerle kevgire çeviren bu kırk dört yaşındaki, iri yarı ve sıradan görünümlü kadının Calamity Jane olduğuna Calamity Jane'in kendisi bile inanmazdı.

(169)

1899: Roma

Doğmakta olan imparatorluk kaslarını gösteriyor

Buffalo Bill çok görkemli bir törende İtalya Kralı'nın elinden elmaslarla süslü bir altın saat alıyor.

Vahşi Batı Şovu Avrupa'yı dolaşıyor. Batının Fethi tamamlandı, şimdi dünyanın fethi başladı. Buffalo Bill'in emri altında değişik uluslardan beş yüz adamlık bir ordu var. Sirkinde sadece sığır çobanları (kovboylar) çalışmıyor, ayrıca Galler Prensi'nin Mızraklı Süvarileri, Fransa Cumhuriyeti Süvari Muhafızları, Almanya İmparatoru'nun Zırhlı Süvarileri, Rus Kazakları, Arap süvarileri, Meksikalı kovboylar ve La Plata Nehri gauchoları da var. Beşinci Süvari Alayı'nın askerleri galipleri temsil ederken, rezerv kamplarından koparılıp getirilmiş yerliler uğradıkları bozgunu sahnenin kumları üzerinde tekrar tekrar canlandırıyorlar. Tam bir müzelik parça olan bir bufalo sürüsü mavi üniformalara ve tüylü kasklara gerçeklik katıyor. Teddy Roosevelt'in *Haşin Süvariler*'i seyirciler için kısa bir süre önceki Küba'nın fethini canlandırıyorlar ve Kübalı, Hawaiili ve Filipinli müfrezeleri aşağılanmış bir şekilde muzaffer bayrağa saygılarını sunuyorlar.

Gösteri programı Batının Fethi'ni Darwin'in sözleriyle açıklıyor: *En yeteneklinin hayatta kalması kaçınılmaz yasadır.* Buffalo Bill, Meksika'nın yarısını ve bir sürü adayı yalayıp yuttuktan sonra şimdi büyük güç adımlarıyla dünyayı çiğneyerek yirminci yüzyıla giren ulusunun medeni ve askeri konulardaki erdemlerini destansı terimlerle göklere çıkarıyor.

(157)

1899: Saint Louis

Uzaklar

Ağızlardan alevler, silindir şapkalardan tavşanlar çıkıyor; sihirli borazandan küçük kristal atlar doğuyor. Bir arabanın üzerinden geç-

tiği yerde uzanmış kadın bir sıçrayışta ayağa kalkıyor; başka bir kadın karnına saplanmış bir kılıçla dans ediyor. Kocaman bir ayı İngilizce verilen karmaşık emirleri yerine getiriyor.

Geronimo'yu dört pencereli küçük bir eve girmeye davet ediyorlar. Birden ev hareket ediyor ve havaya yükseliyor. Ödü kopan Geronimo kafasını pencereden dışarı uzatıyor; aşağıdaki insanlar karınca boyutunda görünüyorlar. Bekçiler gülüyorlar. Ona savaş alanında ölen subaylardan aldığına benzer bir dürbün vermişler. Dürbünle bakınca uzak yaklaşıyor. Geronimo dürbünü güneşe çeviriyor ve şiddetli ışık gözlerini yakıyor. Bekçiler gülüyorlar ve onlar gülünce, o da gülüyor.

Birleşik Devletler'in savaş esiri Geronimo, Saint Louis fuarının çekim noktalarından bir tanesi. Kalabalıklar evcilleştirilmiş yırtıcı hayvanı görmeye geliyor. Arizona Apaçilerinin şefi ok ve yay satıyor, birkaç kuruş için fotoğraflara poz veriyor ya da elinden geldiğince isminin harflerini yazıyor.

(24)

1899: Rio de Janeiro

Öldürerek iyileştirme sanatı

Büyücü eller kahve fiyatıyla oynayınca Brezilya, London and River Plate Bank'e ve diğer çok sabırsız alacaklılara olan borcunu nasıl ödeyeceğini bilemez hale geliyor.

Şimdi fedakârlık zamanı, diye açıklama yapıyor Maliye Bakanı Joaquim Murtinho. Bakan ekonominin *doğal yasalarına* inanıyor, zayıfların, daha doğrusu yoksulların, daha da doğrusu herkesin *doğal seçilim* ile mahkûm edildiğini düşünüyor. Devlet kahve piyasasını spekülatörlerin elinden çekip alsın mı? Böyle bir şey, diye öfkeleniyor Murtinho, *doğal yasalara* tecavüz ve Avrupalı işçilerin Brezilya'ya taşıdıkları ürkütücü salgın hastalık olan sosyalizme doğru tehlikeli bir adım olur: Sosyalizm, diyor, özgürlüğü reddediyor ve insanı karıncaya dönüştürüyor.

Murtinho, "ulusal" sanayinin *doğal* olmadığına inanıyor. Ona göre, ne kadar küçük olsa da, ulusal sanayi tarım alanlarından kol gücü çekmekte ve oralardaki emek maliyetini artırmakta. Latifundiyacı düzenin koruyucu meleği Murtinho, köleliğin kaldırılması ve cumhuriyetin ilanını hasarsız atlatan insan ve toprak sahiplerinin krizin faturasını da ödememeleri için uğraşacak. Bakan, İngiliz bankalarına olan borçları kapatmak ve finansmanı dengelemek için ulaşabildiği tüm banknotları bir fırında yakıyor, mevcut tüm kamu hizmetlerini kaldırıyor ve yoksulların üzerine bir vergi yağmuru gönderiyor.

Asıl mesleği hekimlik, ilgi alanıysa ekonomi olan Murtinho fizyoloji alanında da ilginç deneyimler gerçekleştiriyor. Bedenin kasılmalarını öğrenmek için laboratuarında farelerin ve tavşanların kafatasları içindeki kütleyi çıkarıyor ve kurbağaların kafalarını kesip sanki hâlâ kafaları varmış gibi hareket edişlerini izliyor.

(75)

1900: Huanuni

Patiño

Atlı ıssızlıktan geliyor ve ıssızlıkta, gezegenin çıplaklığı üzerinde, buz gibi rüzgârları yararak ağır adımlarla at sürüyor. Taş yüklü bir katır onun peşinden gidiyor.

Atlı çok uzun zamandan beri kayaları deliyor ve dinamitle mağaralar açıyor. O denizi hiç görmedi, hatta henüz La Paz şehrini bile tanımadı, ama dünyanın tüm hızıyla sanayi çağını yaşamakta olduğunu ve sanayinin bugüne kadar hor görülmüş madenleri yuttuğunu anlayabiliyor. Birçok insanın yaptığı gibi gümüş aramak için dağın içine dalmadı. O kalay aramak için, kimsenin yapmadığını yaparak, dağın derinliklerine, tam kalbine kadar girdi ve onu buldu.

Soğuğun delik deşik ettiği atlı, yalnızlık ve borçların cezalandırdığı madenci Simón Patiño, Huanunio Köyü'ne geliyor. Bir

katırın heybelerinde dünyanın en zengin kalay damarından üç parça taşıyor. Bu taşlar onu Bolivya'nın kralı yapacak.

(132)

1900: Meksika Şehri

Posada

Dörtlükleri ve haberleri resimliyor. Resimleri pazar yerlerinde, kilise kapılarında ve Nostradamus'un kehanetlerinin, Temamatla treninin raydan çıkışının tüyler ürpertici ayrıntılarının, Guadalupe Meryemi'nin son görünmesinin ya da bu şehrin bir mahallesinde dört kertenkele doğuran kadının trajedisinin halk ozanlarınca anlatıldığı her yerde satılıyor.

José Guadalupe Posada'nın sihirli eli değince *koşuklar* ve *olaylar* ölümsüzlüğe kavuşacak. Onun resimlerinde bitirimlerin bıçakları ve dedikoducuların dilleri sonsuza dek sivri olmaya, Şeytan dans etmeye ve alevler saçmaya, Ölüm gülmeye, pulque bıyıkları ıslatmaya, *bahtsız Eleuterio Mirafuentes ise yazgısının ihtiyar yazarının kafasını kocaman bir taşla ezmeye* devam edecek. Posada'nın bir gravürü bu yıl Meksika Şehri sokaklarında ilk elektrikli tramvayın görünmesini kutladı. Başka bir gravür şimdi tramvayın mezarlık önünde bir cenaze alayına çarpmasını ve çok sayıda iskeletin etrafa saçılışını anlatıyor. Saman kağıda basılmış resimleri, okumayı ve ağlamayı bilenler için dizelerle birlikte bir kuruşa satılıyor.

Atölyesi bir kâğıt rulolar, kaplar, çinko levhalar ve tahta takozlar karmaşası ve bütün bunlar baskı makinesinin etrafında, yeni basılıp kurumaları için asılmış kâğıtlar yağmurunun altında yığılı duruyor. Posada sabahtan akşama kadar çalışarak harikalarını basıyor ve bunlara *resimcikler* diyor.

Arada sırada bir dinlence sigarası içmek için kapıya çıkıyor ama çıkmadan önce melon şapkasını başına geçirmeyi ve kocaman göbeğini koyu renk bir yelekle örtmeyi asla ihmal etmiyor.

Posada'nın atölyesinin önünden her gün Güzel Sanatlar Akademisi'nin hocaları geçiyor. Ama bir kez olsun ne kafaları içeriye uzatıyor ne de ona selam veriyorlar.

(263 ve 357)

1900: Meksika Şehri

Porfirio Díaz

Juárez'in gölgesinde büyüdü. Juárez için, *Ağlayarak öldüren adam*, diyordu.

"Eğer dikkatli olmazsam beni de ağlaya ağlaya kurşuna dizdirecek."

Porfirio Díaz bir çeyrek asırdır Meksika'yı yönetiyor. Resmi biyograflar onun esnemelerini ve özlü sözlerini gelecek kuşaklara aktarmak için kaydediyorlar. Şöyle dediğinde herhangi bir not almıyorlar:

"En iyi yerli toprağın dört metre altında."

"Onları sıcağı sıcağına öldürün."

"At sürümü endişelendirmeyin."

At sürüm dediği mecliste uyuklarken evet oyu kullanan ve Don Porfirio'dan bahsederken *Eşsiz, Vazgeçilmez, Yeri Doldurulamaz* diyen milletvekilleri. Halk ona *Don Perfidio* yani *Bay Hain* diyor ve maiyetiyle dalga geçiyor.

"Saat kaç?"

"Siz kaç olmasını emrederseniz, Sayın Başkan."

Küçük parmağını gösterip şöyle diyor: *Tlaxcala'm ağrıyor.* Kalbini gösterip şöyle diyor: *Oaxaca'm ağrıyor.* Elini karaciğerinin üzerine koyup şöyle diyor: *Michoacán'ım ağrıyor.* Hemen akabinde üç vali titreyerek huzuruna çıkıyor.

Asilere ve meraklılara karşı "kaçarken vuruldu" yasası uygulanıyor. *Porfirio Barışı* döneminde Meksika ilerleme gösteriyor. Eskiden katır, at ya da güvercinle giden mesajlar artık yetmiş bin kilometre telgraf teliyle aktarılıyor. Eskiden yolcu arabalarının geçtiği yerlerde on beş bin kilometre demiryolu var. Ulus borçlarını hiç sektirmeden öderken dünya pazarına maden ve gıda maddesi sunuyor. Her la-

tifundiyada bir kale yükseliyor: Nöbetçiler mazgalların ardından, efendilerini değiştirme hakları bile olmayan yerlileri gözlüyorlar. Ekonomi okulları yok, ama Don Porfirio etrafı gelecek demiryolunun tam geçeceği yerden arazi satın almak konusunda uzmanlaşmış *bilim adamları*yla çevrili halde yönetiyor. Sermaye Birleşik Devletler'den geliyor, fikirler ve modaysa, ikinci el olarak Fransa'dan ithal ediliyor. Sokaklarında hâlâ pantolondan çok beyaz dona rastlanan başkent kendisine *Amerikaların Paris'i* denmesinden çok hoşlanıyor ve fraklı azınlık İkinci İmparatorluk stili saraycıklarda yaşıyor. Şairler gün batımını *yeşil saat* diye adlandırdılar ve bunun sebebi yeşilliklerden yansıyan ışık değil, Musset'nin absentinin hatırası.

(33 ve 142)

1900: Meksika Şehri

Flores Magón Kardeşler

Çanlar çalarken, havai fişekler patlarken, işaret fişeklerin ışığında bıçaklar parıldarken halk pulque nehirlerinde geziniyor. Bir tahtırevanın üzerinde Meryem Ana'yı taşıyan kalabalık Alameda'yı, diğer yasak sokakları, korseli hanımefendilerin ve fraklı beyefendilerin kutsal bölgesini istila etti. Bulunduğu ışık gemisinden, Meryem'in kanatları esirgiyor ve yol gösteriyor.

Bugün, Meksika'da bir hafta sürecek şenliklerle kutlanacak olan Melekler Meryemi günü ve halkın şiddetli neşesinin kıyısında, sanki onu hak etmek istercesine, yeni bir gazete doğuyor. Gazetenin adı *Regeneración**. Diktatörlük tarafından kapatılan *El Demócrata*'nın heyecanını ve borçlarını miras alıyor. Jesús, Ricardo ve Enrique Flores Magón onu yazıyor, basıyor ve satıyorlar.

Flores Magón Kardeşler cezayla büyüyorlar. Babaları öldüğünden beri dönüşümlü olarak cezaevi, hukuk eğitimi, günlük önemsiz işler, kavgacı gazetecilik ve kurşunlara karşı taşların atıldığı sokak gösterileri arasında gidip geliyorlar.

* (İsp.) Yeniden doğma. (ç.n.)

"Her şey herkese aittir," demişti babaları, yerli Teodoro Flores, artık yıldızların arasına yükselmiş olan o kemikli surat ve onlara bin kez şunu söylemişti: *"Tekrarlayın!"*

(287)

1900: Mérida de Yucatán

Henequén*

Yucatán'daki üç Maya yerlisinden biri köle, henequén rehini ve borçlarını miras alacak olan çocukları da köle olacak. Topraklar, üzerindeki yerliler ve diğer her şeyle birlikte satılıyor, ama büyük henequén tarlalarında bilimsel yöntemler ve modern makineler kullanılıyor, direktifler telgrafla alınıyor ve her şey New York bankalarınca finanse ediliyor. Buhar gücüyle çalışan kazıma makineleri lifleri ayırıyorlar ve International Harvester firmasının trenleri onları Progreso adındaki bir limana kadar götürüyor. Bu arada, muhafızlar hava kararınca yerlileri barakalara kapatıyor ve gün ağarınca, atlarına binip sivri dikenli bitki sıralarının bulunduğu yere doğru onları güdüyorlar.

Dünya üzerinde var olan her şey sisal ipiyle, henequén ipiyle bağlanıyor ve denizlerde yüzen bütün gemiler henequén halatı kullanıyor. Henequén yetiştiriciliği Yucatán'a bereket getiriyor ve onu Meksika'nın en zengin bölgelerinden biri yapıyor: Başkent Mérida'da, altın yaldızlı parmaklıklar katırların ve yerlilerin kötü Versailles kopyası bahçeleri çiğnemelerini engelliyor. Piskoposun arabası Roma'da Papa'nın kullandığının neredeyse birebir aynısı ve bugünün kahramanları tutsak prenseslerin değil özgür yerlilerin peşinden gitseler de, Paris'ten gelen mimarlar Orta Çağ'daki Fransız kalelerinin taklitlerini inşa ediyorlar.

---

* Sabırgiller familyasından bir bitki. Yapraklarından elde edilen lifler dokumacılıkta kullanılır. (ç.n.)

Bıçak gibi keskin bakışlı, beyaz bıyıklı, hiç açılmayan ağızlı General Ignacio Bravo, hâlâ savaş davullarını çalan Mayaların kökünü kurutmak için Mérida de Yucatán'a geldi. San Benito'nun topları henequén kurtarıcısını selamlıyor. Silah Meydanı'nda, çiçek açmış defne ağaçlarının altında, Yucatán'ın efendileri General Bravo'ya, asilerin selva içindeki kutsal şehri Chan Santa Cruz'un fatihini bekleyen gümüş kılıcı hediye ediyorlar.

Sonra gecenin gözkapağı yavaşça iniyor.

(273)

Yirmi Sekizinci Tabur'un geleneksel Meksika baladından

Ben artık gidiyorum, artık gidiyorum,
keyifle gidiyorum buradan,
çünkü bu Maya yerlileri
ölüyorlar korkularından.

Ben artık gidiyorum, artık gidiyorum,
öteki tarafına denizin,
zira tutacak yolları bile
kalmadı artık bu yerlilerin.

Ben artık gidiyorum, artık gidiyorum.
Tanrı'ya emanetsin, buğday tenli,
çünkü artık Maya yerlileri
görüyorlar odun vazifesi.

Ben artık gidiyorum, artık gidiyorum,
gelmişken kış mevsimi,
çünkü artık Maya yerlileri
seyrediyorlar cehennemi.

(212)

Demir yılan

Önde gürleyen toplar barikatları dağıtıp can çekişenleri dümdüz ediyor. Topların peşinden gelen, neredeyse tamamı yerlilerden oluşan askerler yerli kabilelerin mısır tarlalarını ateşe veriyor ve namlu ağzından dolan eski silahlara karşı mükerrer atışlı Mauser tüfeklerini ateşliyorlar. Askerlerin peşinden gelen, neredeyse tamamı yerlilerden oluşan işçiler demiryolunun raylarını döşüyor, telgraf ve darağacı için direkler dikiyorlar.

Pulsuz yılan demiryolunun kuyruğu Mérida de Yucatán'dayken uzun bedeni Chan Santa Cruz'a kadar uzuyor. Hızlı, açgözlü, demirden çatal dilli kafa Santa María'ya varıyor, oradan Hobompich'e, Hobompich'ten de Tabi'ye geçiyor: Selvayı yıkıyor, toprağı yarıyor, hatta saldırıp ısırıyor; ışıltılı ilerleyişi boyunca özgür yerlileri yutup köleler sıçıyor.

Chan Santa Cruz mabedinin bileti kesildi. Yarım asır önce o maun ağacından yapılma küçük haçtan doğmuş ve yeşilliklerin arasında birden belirip şöyle demişti:

"Babam beni özü toprak olan sizlerle konuşmam için yolladı."

(273)

Peygamber

Tam burada, bundan yaklaşık dört asır önce yaşandı.

Hasırının üzerine sırtüstü uzanan Yucatán'm jaguar-rahibi tanrıların mesajını duydu. Tanrılar onunla damdan, evinin üzerine ata biner gibi oturarak ve başka kimsenin anlamadığı bir lisanda konuştular.

Tanrıların ağzı olan Chilam Balam henüz yaşanmamış olanı hatırladı ve yaşanacak olanı haber verdi:

"Sopa ve taş kavga için ayağa kalkacak... Köpekler sahiplerini ısıracak... Ödünç tahtta oturanlar yuttuklarını çıkarmak zorunda kalacak-

lar. Yuttukları şeyler çok tatlı, çok lezzetliydi, ama onları kusacaklar. Gaspçılar suyun sınırlarına gidecekler... İnsan öğütücüler artık olmayacak... Açgözlülük sona erince, dünyanın yüzündeki göz bağları sıyrılacak, ellerini ve ayaklarını bağlayan ipler çözülecek.

(23)

Kaynaklar

1. Abreu y Gómez, Ermilo, *Canek. Historia y leyenda de un héroe maya,* Meksika Şehri, Oasis, 1982.0
2. Acevedo, Edberto Oscar, *El ciclo histórico de la revolución de mayo,* Sevilla, Hispanoamerikan Araştırmalar Okulu, 1957.
3. Acuña de Figueroa, Francisco, *Nuevo mosaico poético,* Gustavo Gallinal'in önsözü, Montevideo, Claudio García, 1944.
4. Adoum, Jorge Enrique, "Las Galápagos: el origen de *El origen...*", ve Asimov, Pyke ve başkalarının *Darwin*'deki makaleleri "El Correo de la Unesco", Paris, Mayıs 1982.
5. Aguirre, Nataniel, *Juan de la Rosa,* La Paz, Gisbert, 1973.
6. Ajofrín, Francisco de, *Diario de viaje,* Madrid, Kraliyet Tarih Akademisi,1958.
7. Alcaraz, Ramón, y otros, *Apuntes para la historia de la guerra entre México y los Estados Unidos,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1970.
8. Alemán Bolaños, Gustavo, *Sandino, el libertador,* Meksika Şehri/Guatemala, Ed. del Caribe, 1951.
9. Anderson Imbert, Enrique, *Historia de la literatura hispanoamericana,* Meksika Şehri, FCE, 1974.
10. Anson, George, *Voyage autour du monde,* Amsterdam/Leipzig, Arkstée et Merkus, 1751.
11. Antonil, André João, *Cultura e opulencia do Brasil por suas drogas e minas,* A.Mansuy'un yorumuyla, Paris, Université, 1968.
12. Aptheker, Herbert (Haz.), *A documentary history of the negro people in the United States,* New York, Citadel, 1969.
13. Arciniegas, Germán, *Los comuneros,* Meksika Şehri, Guarania, 1951.
14. Arnold, Mayer, *Del Plata a los Andes. Viaje por las provincias en la época de Rosas,* Buenos Aires, Huarpes, 1944.
15. Arriaga, Antonio, *La patria recobrada,* Meksika Şehri, FCE, 1967.
16. Arzáns de Orsúa y Vela, Bartolomé, *Historia de la Villa Imperial de Potosí* (Lewis Hanke ve Gunnar Mendoza'nın editörlüğünde), Providence, Brown University, 1965.
17. Astuto, Philip Louis, *Eugenio Espejo, reformador ecuatoriano de la Ilustración,* Meksika Şehri, FCE, 1969.
18. Atl, Dr., *Las artes populares en México,* Meksika Şehri, Ulusal Yerli Kültürü Enstitüsü, 1980.
19. Aubry, Octave, *Vie privée de Napoléon,* Paris, Tallandier, 1977.
20. Ayestarán, Lauro, *La música en el Uruguay,* Montevideo, SODRE, 1953.
21. Baelen, Jean, *Flora Tristán: Feminismo y socialismo en el siglo XIX,* Madrid, Taurus, 1974.
22. Barnet, Miguel, *Akeké y la jutía,* Havana, Unión, 1978.
23. Barrera Vásquez, Alfredo ve Silvia Rendón (yorum ve giriş), *El libro de los libros de Chilam Balam,* Meksika Şehri, FCE, 1978.

24. Barrett, S. M. (Editör), *Gerónimo, historia de su vida* (Manuel Sacristán'ın notları), Barcelona, Grijalbo, 1975.
25. Barrett, William E., *La amazona*, Barcelona, Grijalbo, 1982.
26. Basadre, Jorge, *La multitud, la ciudad y el campo en la historia del Perú*, Lima, Treintaitrés y Mosca Azul, 1980.
27. Bastide, Roger, *Les religions africaines au Brésil*, Paris, Presses Universitaires, 1960.
28. —*Les Amériques noires*, Paris, Payot, 1967.
29. Bazin, Germain, *Aleijadinho et la sculpture baroque au Brésil*, Paris, Du Temps, 1963.
30. Beck, Hanno, *Alexander von Humboldt*, Meksika Şehri, FCE, 1971.
31. Benítez, Fernando, *Los indios de México* (II. cilt), Meksika Şehri, Era, 1968.
32. —*Los indios de México* (IV.cilt), Meksika Şehri, Era, 1972.
33. —*El porfirismo. Lázaro Cárdenas y la revolución mexicana*, Meksika Şehri, FCE, 1977.
34. Benítez, Rubén A., *Una histórica función de circo*, Buenos Aires, Universidad, 1956.
35. Bermúdez, Óscar, *Historia del salitre, desde sus orígenes hasta la guerra del Pacífico*, Santiago, Şili, Universidad, 1963.
36. Bermúdez Bermúdez, Arturo, *Materiales para la historia de Santa Marta*, Bogota, Banco Central Hipotecario, 1981.
37. Beyhaut, Gustavo, *America centrale e meridionale. Dall'indipendenza alla crisi attuale*, Roma, Feltrinelli, 1968.
38. Bierhorst, John, *In the trail of the wind. American indian poems and ritual orations*, New York, Farrar, Straus and Giroux, 1973.
39. Bilbao, Francisco, *La revolución en Chile y los mensajes del proscripto*, Lima, Imprenta del Comercio, 1853.
40. Bolívar, Simón, *Documentos* (Manuel Galich'in seçkisi), Havana, Casa de las Américas, 1975.
41. Bonilla, Heraclio, *La independencia del Perú* (con otros autores), Lima, Peru Araştırmaları Enstitüsü, 1981.
42. — *Nueva historia general del Perú* (başka yazarlarla), Lima, Mosca Azul, 1980.
43. — *Guano y burguesía en el Perú*, Lima, Peru Araştırmaları Enstitüsü, 1974.
44. — *Un siglo a la deriva. Ensayos sobre el Perú, Bolivia y la guerra*, Lima, Peru Araştırmaları Enstitüsü, 1980.
45. — Boorstin, Daniel J., *The lost world of Thomas Jefferson*, Chicago, University of Chicago, 1981.
46. Botting, Douglas, *Humboldt and the Cosmos*, Londra, Sphere, 1973.
47. Box, Pelham Horton, *Los orígenes de la guerra de la Triple Alianza*, Buenos Aires/Asunción, Nizza, 1958.
48. Boxer, C. R., *The golden age of Brazil (1695/1750)*, Berkeley, University of California, 1969.
49. Brading, D. A., *Mineros y comerciantes en el México borbónico (1763/1810)*, Meksika Şehri, FCE, 1975.

50. Brooke, Frances, *The history of Emily Montague*, Toronto, McClelland and Stewart, 1961.
51. Brown, Dee, *Bury my heart at Wounded Knee. An indian history of the american West*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1971.
52. Brunet, Michel, *Les canadiens après la conquête (1759/1775)*, Montreal, Fides, 1980.
53. Busaniche, José Luis, *Bolívar visto por sus contemporáneos*, Meksika Şehri, FCE, 1981.
54. — *San Martín vivo*, Buenos Aires, Emecé, 1950.
55. — *Historia argentina*, Buenos Aires, Solar/Hachette, 1973.
56. Cabrera, Lydia, *El monte*, Havana, CR, 1954.
57. Calderón de la Barca, Frances Erskine de, *La vida en México durante una residencia de dos años en ese país*, Meksika Şehri, Porrúa, 1959.
58. Canales, Claudia, *Romualdo García. Un fotógrafo, una ciudad, una época*, Guanajuato, Gobierno del Estado, 1980.
59. Cardoza y Aragón, Luis, *Guatemala: las líneas de su mano*, Meksika Şehri, FCE, 1965.
60. Cardozo, Efraím, *Breve historia del Paraguay*, Buenos Aires, EUDEBA, 1965.
61. — *Hace cien años. Crónicas de la guerra de 1864/1870*, Asunción, Emasa, 1967/1976.
62. Carlos, Lasinha Luis, *A Colombo na vida do Rio*, Rio de Janeiro, yayınevi yok, 1970.
63. Carpentier, Alejo, *El reino de este mundo*, Barcelona, Seix Barral, 1975.
64. Carrera Damas, Germán, *Bolívar*, Montevideo, Marcha, 1974.
65. Carvalho-Neto, Paulo de, *El folklore de las luchas sociales*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1973.
66. — "Contribución al estudio de los negros paraguayos de Acampamento Loma", *América Latina* dergisinde, Rio de Janeiro, Centro Latinoamericano de Pesquisas em Ciências Sociais, Ocak/Haziran 1962.
67. Casarrubias, Vicente, *Rebeliones indígenas en la Nueva España*, Meksika Şehri, Halk Eğitim Sekreterliği, 1945.
68. Casimir, Jean, *La cultura oprimida*, Meksika Şehri, Nueva Imagen, 1980.
69. Catton, Bruce, *Reflections on the Civil War*, New York/Berkeley, 1982.
70. — *Short history of the Civil War*, New York, Dell, 1976.
71. Césaire, Aimé, *Toussaint Louverture*, Havana, Instituto del Libro, 1967.
72. Clastres, Hélène, *La terre sans mal. Le prophetisme tupi-guarani*, Paris, Seuil, 1975.
73. Clavijero, Francisco Javier, *Historia antigua de México*, Meksika Şehri, Editora México, 1958.
74. Conrad, Robert, *Os últimos anos da escravatura no Brasil*, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1975.
75. Corrêa Filho, Virgilio, *Joaquim Murtinho*, Rio de Janeiro, Imprensa Nacional, 1951.
76. Cortesão, Jaime, Do *Tratado de Madri à conquista dos Sete Povos*, Rio de Janeiro, Biblioteca Nacional, 1969.
77. Coughtry, Jay, *The notorious triangle. Rhode Island and the african slave trade, 1700/1807*, Philadelphia, Temple, 1981.

78. Craton, Michael, *Testing the chains. Resistance to slavery in the British West Indies,* Ithaca, Cornell University, 1982.
79. Crowther, J. G., *Benjamín Franklin y J. Willard Gibbs,* Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1946.
80. Cunha, Euclides da, *Os sertões,* Sao Paulo, Alves, 1936.
81. Current, Richard N., *The Lincoln nobody knows,* New York, Hill and Wang, 1981.
82. Chaves, Julio César, *El Supremo Dictador,* Buenos Aires, Difusam, 1942.
83. — *El presidente López. Vida y gobierno de don Carlos,* Buenos Aires, Ayacucho, 1955.
84. — *Castelli, el adalid de Mayo,* Buenos Aires, Ayacucho, 1944.
85. Daireaux, Max, *Melgarejo,* Buenos Aires, Andina, 1966.
86. Dallas, Robert Charles, *Historia de los cimarrones,* Havana, Casa de las Américas, 1980.
87. Dalton, Roque, *Las historias prohibidas del Pulgarcito,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1974.
88. Darwin, Charles, *Mi viaje alrededor del mundo,* Valencia, Sampere, tarihsiz.
89. Davidson, Basil, *Black mother: Africa and the atlantic slave trade,* Londra, Pelican, 1980.
90. Debien, Gabriel, "Le marronage aux Antilles Françaises au XVIIIe. siècle", *Caribbean Studies,* 6.cilt, 3.sayı, Río Piedras, Institute of Caribbean Studies, Ekim 1966.
91. Debo, Angie, *A history of the indians of the United States,* Oklahoma, University of Oklahoma, 1979.
92. Defoe, Daniel, *Aventuras de Robinsón Crusoe,* Meksika Şehri, Porrúa, 1975.
93. Descola, Jean, *La vida cotidiana en el Perú en tiempos de los españoles (1710/1820),* Buenos Aires, Hachette, 1962.
94. Díaz, Lilia, "El liberalismo militante", *Historia general de México*'da, değişik yazarlar, Meksika Şehri, El Colegio de México, 1977.
95. Doucet, Louis, *Quand les français cherchaient fortune aux Caraïbes,* Paris, Fayard, 1981.
96. Douville, Raymond ve Jacques-Donat Casanova, *La vie quotidienne en Nouvelle-France. Le Canada, de Champlain a Montcalm,* Paris, Hachette, 1964.
97. — *Des indiens du Canada à l'époque de la colonisation française,* Paris, Hachette, 1967.
98. Duchet, Michèle, *Antropología e historia en el Siglo de las Luces,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1975.
99. Dugran, J. H., *Edgar A. Poe,* Buenos Aires, Lautaro, 1944.
100. Dujovne, Marta ile Augusto Roa Bastos y başkaları, *Cándido López,* Parma, Ricci, 1976.
101. Dumas, Alejandro, *Montevideo o una nueva Troya,* Montevideo, Claudio García, 1941.
102. Duval Jr., Miles P., *De Cádiz a Catay,* Panama, Editorial Universitaria, 1973.
103. Echagüe, J. P., *Tradiciones, leyendas y cuentos argentinos,* Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1960.

104. Echeverría, Esteban, *La cautiva/El matadero* (Juan Carlos Pellegrini'nin önsözü), Buenos Aires, Huemul, 1964.
105. Escalante Beatón, Aníbal, *Calixto García. Su campaña en el 95*, Havana, Ciencias Sociales, 1978.
106. Eyzaguirre, Jaime, *Historia de Chile*, Santiago, Şili, Zig-Zag, 1977.
107. — *Chile y Bolivia. Esquema de un proceso diplomático*, Santiago, Şili, Zig-Zag, 1963.
108. Fals Borda, Orlando, *Historia doble de la costa*, Bogota, Carlos Valencia, 1980/1981.
109. Faria, Alberto de, *Irenêo Evangelista de Souza, barão e visconde de Mauá, 1813/1889*, Sao Paulo, Editora Nacional, 1946.
110. Felce, Emma ve León Benarós (Seçki), *Los caudillos del año 20*, Buenos Aires, Nova, 1944.
111. Fernández de Lizardi, José Joaquín, *El Periquillo Sarniento*, Buenos Aires, Maucci, (tarihsiz)
112. Fernández Retamar, Roberto, *Introducción a José Martí*, Havana, Casa de las Américas, 1978.
113. Fohlen, Claude, *La vie quotidienne au Far West*, Paris, Hachette, 1974.
114. Foner, Philip S., *La guerra hispano-cubano-norteamericana y el surgimiento del imperialismo yanqui*, Havana, Ciencias Sociales, 1978.
115. Franco, José Luciano, *Historia de la revolución de Haití*, Havana, Academia de Ciencias, 1966.
116. Frank, Waldo, *Nacimiento de un mundo. Bolívar dentro del marco de sus propios pueblos*, Havana, Instituto del Libro, 1967.
117. Freitas, Décio, *O socialismo missioneiro*, Porto Alegre, Movimento, 1982.
118. Freitas, Newton, *El Aleijadinho*, Buenos Aires, Nova, 1944.
119. Freyre, Gilberto, *Sobrados e mucambos*, Rio de Janeiro, José Olympio, 1951.
120. Friedemann, Nina S. de (Richard Cross'la), *Ma Ngombe: Guerreros y ganaderos en Palenque*, Bogota, Carlos Valencia, 1979.
121. — (Jaime Arocha'yla), *Herederos del jaguar y la anaconda*, Bogota, Carlos Valencia, 1982.
122. Frieiro, Eduardo, *Feijão, agua e couve*, Belo Horizonte, Itatiaia, 1982.
123. Frota, Lélia Coelho, *Ataíde*, Río de Janeiro, Nova Fronteira, 1982.
124. Furst, Peter T. ve Salomón Nahmad, *Mitos y arte huicholes*, Meksika Şehri, Sep/Setentas, 1972.
125. Fusco Sansone, Nicolás, *Vida y obras de Bartolomé Hidalgo*, Buenos Aires, yayınevi yok, 1952.
126. Gantier, Joaquín, *Doña Juana Azurduy de Padilla*, La Paz, Icthus, 1973.
127. García Cantú, Gastón, *Utopías mexicanas*, Meksika Şehri, FCE, 1978.
128. — *Las invasiones norteamericanas en México*, Meksika Şehri, Era, 1974.
129. — *El socialismo en México, siglo XIX*, Meksika Şehri, Era, 1974.
130. Garraty, John A., ve Peter Gay, *Columbia history of the world*, New York, Harper and Row, 1972.
131. Garrett, Pat, *La verdadera historia de Billy the Kid*, Meksika Şehri, Premiá, 1981.
132. Geddes, Charles F., *Patiño, the tin king*, Londra, Hale, 1972.

133. Gendrop, Paul, "La escultura clásica maya", *Artes de México* dergisi, sayı 167, Meksika Şehri.
134. Gerbi, Antonello, *La disputa del Nuevo Mundo*, Meksika Şehri, FCE, 1960.
135. Gibson, Charles, *Los aztecas bajo el dominio español (1519/1810)*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1977.
136. Girod, François, *La vie quotidienne de la société créole (Saint-Domingue au 18e. siecle)*, Paris, Hachette, 1972.
137. Gisbert, Teresa, *Iconografía y mitos indígenas en el arte*, La Paz, Gisbert, 1980.
138. — (José de Mesa'yla), *Historia de la pintura cuzqueña*, Lima, Banco Wiese, 1982.
139. Gisler, Antoine, *L'esclavage aux Antilles françaises (XVIIe./XIXe. siècle)*, Paris, Karthala, 1981.
140. Godio, Julio, *Historia del movimiento obrero latinoamericano*, Meksika Şehri, Nueva Imagen, 1980.
141. González, José Luis, *La llegada*, San Juan, Mortiz / Huracán, 1980.
142. González, Luis, "El liberalismo triunfante", en *Historia general de México*, Meksika Şehri, El Colegio de México, 1977.
143. — ve başkaları, *La economía mexicana en la época de Juárez*, Meksika Şehri, Sanayi ve Ticaret Sekreterliği, 1972.
144. González Navarro, Moisés, *Raza y tierra. La guerra de castas y el henequén*, Meksika Şehri, El Colegio de México, 1979.
145. González Prada, Manuel, *Horas de lucha*, Lima, Universo, 1972.
146. González Sánchez, Isabel, "Sistemas de trabajo, salarios y situación de los trabajadores agrícolas (1750/1810)", *La clase obrera en la historia de México*.1. *De la colonia al imperio*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1980.
147. Granada, Daniel, *Supersticiones del río de la Plata*, Buenos Aires, Kraft, 1947.
148. Gredilla, A. Federico, *Biografía de José Celestino Mutis y sus observaciones sobre las vigilias y sueños de algunas plantas*, Bogota, Plaza y Janés, 1982.
149. Green, Martin, *Dreams of adventure, deeds of Empire*, New York, Basic Books, 1979.
150. Grigulévich, José, *Francisco de Miranda y la lucha por la liberación de la América Latina*, Havana, Casa de las Américas, 1978.
151. Griswold, C. D., *El istmo de Panamá y lo que vi en él*, Panama, Ed. Universitaria, 1974.
152. Guasch, Antonio, *Diccionario castellano-guaraní y guaraní-castellano*, Sevilla, Loyola, 1961.
153. Guerrero Guerrero, Raúl, *El pulque*, Meksika Şehri, Ulusal Antropoloji ve Tarih Enstitüsü, 1980.
154. Guier, Enrique, *William Walker*, San José, Kosta Rika, yayınevi yok, 1971.
155. Guiteras Holmes, Cali, *Los peligros del alma. Visión del mundo de un tzotzil*, Meksika Şehri, FCE, 1965.
156. Guy, Christian, *Almanach historique de la gastronomie française*, Paris, Hachette, 1981.
157. Hassrick, Peter H., ve başkaları, *Buffalo Bill and the Wild West*, New York, The Brooklyn Museum, 1981.

158. Hernández, José, *Martín Fierro,* Buenos Aires, EUDEBA, 1963.
159. Hernández Matos, Román, *Micaela Bastidas, la precursora,* Lima, Atlas, 1981.
160. Herrera Luque, Francisco, *Boves, el Urogallo,* Caracas, Fuentes, 1973.
161. Hofstadter, Richard, *The american political tradition,* New York, Knopf, 1948.
162. Huberman, Leo, *We, the people. The drama of America,* New York, Monthly Review Press, 1970.
163. Humboldt, Alejandro de, *Ensayo político sobre el reino de la Nueva España,* Meksika Şehri, Porrúa, 1973.
164. Ibáñez Fonseca, Rodrigo ve başkaları, *Literatura de Colombia aborigen,* Bogota, Kolombiya Kültür Enstitüsü, 1978.
165. Ibarra, Jorge, *José Martí, dirigente político e ideólogo revolucionario,* Havana, Ciencias Sociales, 1980.
166. Irazusta, Julio, *Ensayo sobre Rosas,* Buenos Aires, Tor, 1935.
167. Isaacs, Jorge, *María* (Germán Arciniegas'm girişi), Barcelona, Círculo de Lectores, 1975.
168. Jacobs, Paul, Saul Landau ve Eve Pell, *To serve the Devil. A documentary analysis of America's racial history and why it has been kept hidden,* New York, Random, 1971.
169. Jane, Calamity, *Cartas a la hija (1877/1902),* Barcelona, Anagrama, 1982.
170. Juan, Jorge ve Antonio de Ulloa, *Noticias secretas de América,* Caracas, Ayacucho, 1979.
171. Kaufmann, William W., *British policy and the independence of Latin America (1804/1828),* Yale, Archon, 1967.
172. Klein, Herbert S., *Bolivia. The evolution of a multiethnic society,* New York/Oxford, Oxford University Press, 1982.
173. Kom, Anton de, *Nosotros, esclavos de Surinam,* Havana, Casa de las Américas, 1981.
174. Konetzke, Richard, *Colección de documentos para la historia de la formación social de Hispanoamérica,* Madrid, Bilimsel Araştırmalar Yüksek Konseyi, 1962.
175. Kossok, Manfred, *El virreynato del río de la Plata. Su estructura económico-social,* Buenos Aires, Futuro, 1959.
176. Lacoursière, J., J. Provencher ve D. Vaugeois, *Canada/Quebec. Synthèse historique,* Montreal, Renouveau Pédagogique, 1978.
177. Lafargue, Pablo, *Textos escogidos,* Salvador Morales'in seçki ve sunumuyla, Havana, Ciencias Sociales, 1976.
178. Lafaye, Jacques, *Quetzalcóatl* y *Guadalupe. La formación de la conciencia nacional en México,* Meksika Şehri, FCE, 1977.
179. Lanuza, José Luis, *Coplas* y *cantares argentinos,* Buenos Aires, Emecé, 1952.
180. Lara, Oruno, *La Guadeloupe dans l'histoire,* Paris, L'Harmattan, 1979.
181. Lautréamont, Conde de, *Oeuvres completes,* Maurice Saillet'nin önsözüyle, Paris, Librairie Générale Française, 1963, ve *Obras completas,* Aldo Pellegrini'nin önsözüyle, Buenos Aires, Argonauta, 1964.
182. Laval, Ramón, *Oraciones, ensalmos* y *conjuros del pueblo chileno,* Santiago, Şili, 1910.

183. Lewin, Boleslao, *La rebelión de Túpac Amaru y los orígenes de la emancipación americana*, Buenos Aires, Hachette, 1957.
184. Liedtke, Klaus, "Coca-Cola über alles", *El País* gazetesi, Madrid, 30 Temmuz 1978.
185. Liévano Aguirre, Indalecio, *Los grandes conflictos sociales y económicos de nuestra historia*, Bogota, Tercer Mundo, 1964.
186. Lima, Heitor Ferreira, "Os primeiros empréstimos externos", *Ensaios de Opinião* dergisi, sayı.2/1, Rio de Janeiro, 1975.
187. López Cámara, Francisco, *La estructura económica y social de México en la época de la Reforma*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1967.
188. Ludwig, Emil, *Lincoln*, Barcelona, Juventud, 1969.
189. Lugon, Clovis, *A república "comunista" cristã dos guaranis (1610/1768)*, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1977.
190. Machado de Assis, *Obras completas*, Rio de Janeiro, Jackson, 1961.
191. Madariaga, Salvador de, *El auge y el ocaso del imperio español en América*, Madrid, Espasa-Calpe, 1979.
192. Maldonado Denis, Manuel, *Puerto Rico: una interpretación histórico-social*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1978.
193. Mannix, Daniel P., ve M. Cowley, *Historia de la trata de negros*, Madrid, Alianza, 1970.
194. Manrique, Nelson, *Las guerrillas indígenas en la guerra con Chile*, Lima, CIC, 1981.
195. María, Isidoro de, *Montevideo antiguo. Tradiciones y recuerdos*, Montevideo, Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1976.
196. Marmier, Xavier, *Buenos Aires y Montevideo en 1850*, Buenos Aires, El Ateneo, 1948.
197. Marmolejo, Lucio, *Efemérides guanajuatenses*, Guanajuato, Universidad, 1973.
198. Marriott, Alice, ve Carol K. Rachlin, *American indian mythology*, New York, Mentor, 1972.
199. Martí, José, *Letras fieras*, Roberto Fernández Retamar'ın seçkisi ve önsözüyle, Havana, Letras Cubanas, 1981.
200. Martínez Estrada, Ezequiel, *Martí: el héroe y su acción revolucionaria*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1972.
201. Marx, Karl, ve Friedrich Engels, *Materiales para la historia de América Latina*, Pedro Scarón'un seçki ve yorumlarıyla, Meksika Şehri, Pasado y Presente, 1979.
202. Masur, Gerhard, *Simón Bolívar*, Meksika Şehri, Grijalbo, 1960.
203. Matute, Álvaro, *México en el siglo XIX. Fuentes e interpretaciones históricas* (Antoloji), Meksika Şehri, UNAM, 1973.
204. Mauro, Frédéric, *La vie quotidienne au Brésil au temps de Pedro Segundo (1831/1889)*, Paris, Hachette, 1980.
205. Maxwell, Kenneth, *A devassa da devassa. A Inconfidência Mineira, Brasil-Portugal, 1750/1808*, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1978.
206. McLuhan, T. C. (derleyen), *Touch the earth. A selfportrait of indian existence*, New York, Simon and Schuster, 1971.

207. Medina Castro, Manuel, *Estados Unidos* y *América Latina, siglo XIX*, Havana, Casa de las Américas, 1968.
208. Mejía Duque, Jaime, *Isaacs y María*, Bogota, La Carreta, 1979.
209. Mello e Souza, Laura de, *Desclassificados do ouro: a pobreza mineira no século XVIII*, Rio de Janeiro, Graal, 1982.
210. Meltzer, Milton (derleyen), *In their own words. A history of the american negro (1619/1865)*, New York, Crowell, 1964.
211. Melville, Herman, *Moby Dick* (José María Valverde'nin çevirisi), Barcelona, Bruguera, 1982.
212. Mendoza, Vicente T., *El corrido mexicano*, Meksika Şehri, FCE, 1976.
213. Mercader, Martha, *Juanamanuela, mucha mujer*, Buenos Aires, Sudamericana, 1982.
214. Mercado Luna, Ricardo, *Los coroneles de Mitre*, Buenos Aires, Plus Ultra, 1974.
215. Mesa, José de (Teresa Gisbert ile), *Holguín* y *la pintura virreinal en Bolivia*, La Paz, Juventud, 1977.
216. Mir, Pedro, *El gran incendio*, Santo Domingo, Taller, 1974.
217. Miranda, José, *Humboldt* y *México*, Meksika Şehri, UNAM, 1962.
218. Mitchell, Lee Clark, *Witnesses to a vanishing America. The nineteenth-century response*, Princeton, Princeton University, 1981.
219. Molina, Enrique, *Una sombra donde sueña Camila O'Gorman*, Barcelona, Seix-Barral, 1982.
220. Montes, Arturo Humberto, *Morazán* y *la federación centroamericana*, Meksika Şehri, Libro Mex, 1958.
221. Morales, Franklin, "Los albores del fútbol uruguayo", *Cien años de fútbol* dergisi, sayı 1, Montevideo, Editores Reunidos, Kasım 1969.
222. Moreno Fraginals, Manuel, *El ingenio*, Havana, Ciencias Sociales, 1978.
223. Morin, Claude, *Michoacán en la Nueva España del siglo XVIII. Crecimiento y desigualdad en una economía colonial*, Meksika Şehri, FCE, 1979.
224. Morison, Samuel Eliot, Henry Steele Commager ve W. E. Leuchtenburg, *Breve historia de los Estados Unidos*, Meksika Şehri, FCE, 1980.
225. Mörner, Magnus, *La mezcla de razas en la historia de América Latina*, Buenos Aires, Paidós, 1969.
226. Mousnier, Roland, ve Ernest Labrousse, *Historia general de las civilizaciones. El siglo XVIII*, Barcelona, Destino, 1967.
227. Muñoz, Rafael F., *Santa Anna. El que todo lo ganó y todo lo perdió*, Madrid, Espasa-Calpe, 1936.
228. Museo Nacional de Culturas Populares, *El maíz, fundamento de la cultura popular mexicana*, Meksika Şehri, SEP, 1982, ve *Nuestro maíz. Treinta monografías populares*, Meksika Şehri, SEP, 1982.
229. Nabokov, Peter, *Native american testimony. An anthology of indian and white relations: First encounter to dispossession*, New York, Harper and Row, 1978.
230. Neihardt, John G., *Black Elk speaks*, New York, Washington Square, 1972.
231. Nevins, Allan, *John D. Rockefeller: the heroic age of american business*, New York, 1940.

232. Nimuendajŭ, Curt, *Los mitos de creación y de destrucción del mundo*, Lima, Amazon Antropoloji Merkezi, 1978.
233. Nino, Bernardino de, *Etnografía chiriguana*, La Paz, Argote, 1912.
234. Núñez, Jorge, *El mito de la independencia*, Quito, Universidad, 1976.
235. Ocampo López, Javier, y otros, *Manual de historia de Colombia*, Bogota, Kolombiya Kültür Enstitüsü, 1982.
236. Oddone, Juan Antonio, *La formación del Uruguay moderno. La inmigración y el desarrollo económico-social*, Buenos Aires, EUDEBA, 1966.
237. O'Kelly, James J., *La tierra del mambí*, Havana, Instituto del Libro, 1968.
238. O'Leary, Daniel Florencio, *Memorias*, Madrid, América, 1919.
239. Ortega Peña, Rodolfo, ve Eduardo Duhalde, *Felipe Varela contra el Imperio británico*, Buenos Aires, Peña Lillo, 1966.
240. Ortiz, Fernando, *Los negros esclavos*, Havana, Ciencias Sociales, 1975.
241. — *Los bailes y el teatro de los negros en el folklore de Cuba*, Havana, Letras Cubanas, 1981.
242. — *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar*, Havana, Ulusal Kültür Konseyi, 1963.
243. Paine, Thomas, *Complete writings*, New York, Citadel, 1945.
244. Palacio, Ernesto, *Historia de la Argentina (1515/1943)*, Buenos Aires, Peña Lillo, 1975.
245. Palma, Ricardo, *Tradiciones peruanas*, Lima, Peisa, 1969.
246. Palma de Feuillet, Milagros, *El cóndor: dimensión mítica del ave sagrada*, Bogota, Caja Agraria, 1982.
247. Paredes, M. Rigoberto, *Mitos, supersticiones y supervivencias populares de Bolivia*, La Paz, Burgos, 1973.
248. Paredes-Candia, Antonio, *Leyendas de Bolivia*, La Paz/Cochabamba, Amigos del Libro, 1975.
249. Pareja Diezcanseco, Alfredo, *Historia del Ecuador*, Quito, Ekvator Kültür Evi, 1958.
250. Parienté, Henriette ve Geneviève de Ternant, *La fabuleuse histoire de la cuisine française*, Paris, Odil, 1981.
251. Pereda Valdés, Ildefonso, *El negro en el Uruguay. Pasado y presente*, Montevideo, Tarih ve Coğrafya Enstitüsü, 1965.
252. Pereira de Queiroz, María Isaura, *Historia y etnología de los movimientos mesiánicos*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1978.
253. Pereyra, Carlos, *Historia de América española*, Madrid, Calleja, 1924.
254. — *Solano López y su drama*, Buenos Aires, Patria Grande, 1962.
255. Pérez Acosta, Juan F., *Francia y Bonpland*, Buenos Aires, Peuser, 1942.
256. Pérez Rosales, Vicente, *Recuerdos del pasado*, Havana, Casa de las Américas, 1972.
257. Petit de Murat, Ulyses, *Presencia viva del tango*, Buenos Aires, Reader's Digest, 1968.
258. Pichardo, Hortensia, *Documentos para la historia de Cuba*, Havana, Ciencias Sociales, 1973.

259. Plath, Oreste, *Geografía del mito y la leyenda chilenos,* Santiago, Şili, Nascimento, 1973.
260. Poe, Edgar Allan, *Selected prose and poetry,* önsöz W. H. Auden, New York, Rinehart, 1950.
261. Ponce de León, Salvador, *Guanajuato en el arte, en la historia y en la leyenda,* Guanajuato, Universidad, 1973.
262. Portuondo, José A. (seçki ve önsöz), *El pensamiento vivo de Maceo,* Havana, Ciencias Sociales, 1971.
263. Posada, José Guadalupe, *La vida mexicana,* Meksika Şehri, Fondo Editorial de la Plástica Mexicana, 1963.
264. Price, Richard (derleyen), *Sociedades cimarronas,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1981.
265. Price-Mars, Jean, *Así habló el Tío,* Havana, Casa de las Américas, 1968.
266. Prieto, Guillermo, *Memorias de mis tiempos,* Meksika Şehri, Patria, 1964.
267. Puiggrós, Rodolfo, *La época de Mariano Moreno,* Buenos Aires, Partenón, 1949.
268. Querejazu Calvo, Roberto, *Guano, salitre, sangre. Historia de la guerra del Pacífico,* La Paz/Cochabamba, Amigos del Libro, 1979.
269. Ramírez Necochea, Hernán, *Historia del imperialismo en Chile,* Havana, Revolucionaria, 1966.
270. *Balmaceda y la contrarrevolución de 1891,* Santiago, Şili, Universitaria, 1958.
271. Ramos, Jorge Abelardo, *Revolución y contrarrevolución en la Argentina,* Buenos Aires, Plus Ultra, 1965.
272. Ramos, Juan P., *Historia de la instrucción primaria en la Argentina,* Buenos Aires, Peuser, 1910.
273. Reed, Nelson, *La Guerra de Castas de Yucatán,* Meksika Şehri, Era, 1971.
274. Reina, Leticia, *Las rebeliones campesinas en México (1819/1906),* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1980.
275. Renault, Delso, *O Rio antigo nos anúncios de jornais,* Rio de Janeiro, José Olympio, 1969.
276. Revista *Signos,* Santa Clara, Küba, Temmuz/Aralık 1979.
277. Reyes Abadie, W. (Óscar H. Bruschera y Tabaré Melogno'yle), *El ciclo artiguista,* Montevideo, Universidad, 1968.
278. — (A. Vázquez Romero'yla), *Crónica general del Uruguay,* Montevideo, Banda Oriental, 1979/1981.
279. Riazanov, David, *Karl Marx and Friedrich Engels. An introduction to their lives and work,* New York, Monthly Review, 1973.
280. Rippy, J. Fred, *La rivalidad entre Estados Unidos* y *Gran Bretaña por América Latina (1808/1830),* Buenos Aires, EUDEBA, 1967.
281. Roa Bastos, Augusto, *Yo el Supremo,* Buenos Aires, Siglo XXI, 1974.
282. Robertson, James Oliver, *American myth, american reality,* New York, Hill and Wang, 1980.
283. Robertson, J. P. ve G. P., *Cartas de Sud-América* (José Luis Busaniche'nin önsözü), Buenos Aires, Emecé, 1950.
284. Rodrigues, Nina, *Os africanos no Brasil,* Sao Paulo, Editora Nacional, 1977.
285. Rodríguez, Simón, *Sociedades americanas,* fotokopi baskı, Germán Carrera Damas y J. A. Cora'nın önsözleriyle, Caracas, Catalá/Centauro, 1975.

286. Rodríguez Demorizi, Emilio, *Martí en Santo Domingo*, Havana, Úcar García,1953.
287. Roeder, Ralph, *Hacia el México moderno: Porfirio Díaz*, Meksika Şehri, FCE, 1973.
288. Rojas-Mix, Miguel, *La Plaza Mayor. El urbanismo, instrumento de dominio colonial*, Barcelona, Muchnik, 1978.
289. Romero, Emilio, *Historia económica del Perú*, Lima, Universo, 1949.
290. Romero, José Luis, *Las ideas políticas en Argentina*, Meksika Şehri / Buenos Aires, FCE, 1956.
291. Rosa, José María, *La guerra del Paraguay y las montoneras argentinas*, Buenos Aires, Huemul, 1965.
292. Rosenberg, Bruce A., *The code of theWest*, Bloomington, Indiana University, 1982.
293. Rossi, Vicente, *Cosas de negros*, Buenos Aires, Hachette, 1958.
294. Rubín de la Barbolla, Daniel F., *Arte popular mexicano*, Meksika Şehri, FCE, 1974.
295. Rumazo González, Alfonso, *Manuela Sáenz. La libertadora del Libertador*, Caracas/ Madrid, Mediterráneo, 1979.
296. — *Sucre*, Caracas, Cumhurbaşkanlığı, 1980.
297. — *Ideario de Simón Rodríguez*, Caracas, Centauro, 1980.
298. — *Simón Rodríguez*, Caracas, Centauro, 1976.
299. Rumrrill, Róger ve Pierre de Zutter, *Amazonia y capitalismo. Los condenados de la selva*, Lima, Horizonte, 1976.
300. Sabogal, José, *El desván de la imaginería peruana*, Lima, Mejía Baca y Villanueva, 1956.
301. Salazar, Sonia (yeniden derleyen), "Testimonio sobre el origen de la leyenda del Señor de Ccoyllorithi", *Sur* dergisi sayı 52, Cuzco, Temmuz 1982.
302. Salazar Bondy, Sebastián, *Lima la horrible*, Havana, Casa de las Américas, 1967.
303. Salomon, Noel, "Introducción a José Joaquín Fernández de Lizardi", *Casa del Tiempo* dergisi cilt II, sayı 16, Meksika Şehri, Aralık 1981.
304. Sánchez, Luis Alberto, *La Perricholi*, Lima, Nuevo Mundo, 1964.
305. Sanford, John, *A more goodly country. A personal history of America*, New York, Horizon Press, 1975.
306. Sanhueza, Gabriel, *Santiago Arcos, comunista, millonario y calavera*, Santiago, Şili, Pacífico, 1956.
307. Santos, Joaquim Felício dos, *Memórias do Distrito Diamantino*, Belo Horizonte, Itatiaia, 1976.
308. Santos Rivera, José (Recopilador), *Rubén Darío y su tiempo*, Managua, Nueva Nicaragua, 1981.
309. Sarabia Viejo, María Justina, *El juego de gallos en Nueva España*, Sevilla, Hispanoamerikan Araştırmalar Okulu, 1972.
310. Sarmiento, Domingo Faustino, *Vida de Juan Facundo Quiroga*, Barcelona, Bruguera, 1970.
311. —*Conflicto y armonías de las razas en América*, Buenos Aires, La Cultura Argentina, 1915.

312. Scobie, James R., *Buenos Aires, del centro a los barrios (1870/1910)*, Buenos Aires, Hachette, 1977.
313. Scott, Anne Firor, "Self-portraits", Linda Kerber ve Jane Mathews'in *Women's America* adlı eseri, New York, Oxford University, 1982.
314. Scroggs, William O., *Filibusteros y financieros. La historia de William Walker y sus asociados*, Managua, Banco de América, 1974.
315. Schinca, Milton, *Boulevard Sarandí. 250 años de Montevideo; anécdotas, gentes, sucesos*,Montevideo, Banda Oriental, 1976.
316. Scholes, Walter V., *Política mexicana durante el régimen de Juárez (1855/1872)*, Meksika Şehri, FCE, 1972.
317. Selser, Gregorio, *Sandino, general de hombres libres*, Buenos Aires, Triángulo, 1959.
318. Servando, Keşiş (Servando Teresa de Mier), *Memorias*, Alfonso Reyes'in önsözü, Madrid, América, tarihsiz.
319. Silva, José Asunción, *Prosas y versos*, Carlos García Prada'nın önsözü, Madrid, Eisa, 1960.
320. Silva Santisteban, Fernando, *Los obrajes en el Virreinato del Perú*, Lima, Ulusal Tarih Müzesi, 1964.
321. Simpson, Lesley Byrd, *Muchos Méxicos*, Meksika Şehri, FCE, 1977.
322. Solano, Francisco de, *Los mayas del siglo XVIII*, Madrid, Cultura Hispánica, 1974.
323. Soler, Ricaurte, "Formas ideológicas de la nación panameña", *Tareas* dergisi, Panama, Ekim/Kasım 1963.
324. Sosa, Juan B. ve Enrique J. Arce, *Compendio de historia de Panamá*, Panama, Editorial Universitaria, 1977.
325. Souza, Márcio, *Gálvez, Imperador do Acre*, Rio de Janeiro, Civilizaçáo Brasileira,1981.
326. Sozina, S. A., *En el horizonte está El Dorado*, Havana, Casa de las Américas, 1982.
327. Stein, Stanley J., *Grandeza e decadência do café no vale do Paraíba*, Sao Paulo, Brasiliense, 1961.
328. Stern, Milton R., *The fine hammered steel of Herman Melville*, Urbana, University of Illinois, 1968.
329. Stewart, Watt, *La servidumbre china en el Perú*, Lima, Mosca Azul, 1976.
330. Syme, Ronald, *Fur trader of the north*, New York, Morrow, 1973.
331. Taylor, William B., *Drinking, homicide and rebellion in colonial mexican villages*, Stanford, Stanford University, 1979.
332. Teja Zabre, Alfonso, *Morelos*, Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1946.
333. Tibol, Raquel, *Hermenegildo Bustos, pintor de pueblo*, Guanajuato, Hükümet, 1981.
334. Tocantins, Leandro, *Formação histórica do Acre*, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1979.
335. Touron, Lucía Sala de, Nelson de la Torre ve Julio C. Rodríguez, *Artigas y su revolución agraria (1811/1820)*, Meksika Şehri, Siglo XXI, 1978.

336. Trías, Vivian, *Juan Manuel de Rosas,* Montevideo, Banda Oriental, 1970.
337. Tristán, Flora, *Les pérégrinations d'une paria,* Paris, Maspero, 1979.
338. Tulard, Jean, (yeniden derleyen), *L'Amérique espagnole en 1800 vue par un savant allemand: Humboldt,* Paris, Calmann-Lévy, 1965.
339. Tuñón de Lara, Manuel, *La España del siglo XIX,* Barcelona, Laia, 1973.
340. Turner III, Frederick W., *The portable north-american indian reader,* Londra, Penguin, 1977.
341. Twain, Mark, *Un yanqui en la corte del rey Arturo,* Barcelona, Bruguera, 1981.
342. Un inglés, *Cinco años en Buenos Aires (1820/1825),* Buenos Aires, Solar/Hachette, 1962.
343. Uslar Pietri, Arturo, *La isla de Robinsón,* Barcelona, Seix Barral, 1981.
344. Valcárcel, Carlos Daniel, *La rebelión de Túpac Amaru,* Meksika Şehri, FCE, 1973.
345. —(yeniden derleyen ve yorumlayan), *Colección documental de la independencia del Perú,* II. cilt, 2. kitap, Lima, Comisión Nal. del Sesquicentenario, 1971.
346. Valle-Arizpe, Artemio de, *Fray Servando,* Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1951.
347. Vargas, José Santos, *Diario de un comandante de la independencia americana (1814/1825),* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1982.
348. Vargas Martínez, Ubaldo, *Morelos, siervo de la nación,* Meksika Şehri, Porrúa, 1966.
349. Velasco, Cuauhtémoc, "Los trabajadores mineros en la Nueva España (1750/1810)", *La clase obrera en la historia de México.* 1. *De la colonia al imperio,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1980.
350. Vidart, Daniel, *El tango y su mundo,* Montevideo, Tauro, 1967.
351. Vieira, Antônio, *Obras várias,* Lizbon, Sá da Costa, 1951/1953.
352. Villarroel, Hipólito, *Enfermedades políticas que padece la capital de esta Nueva España,* Meksika Şehri, Porrúa, 1979.
353. Viñas, David, *Indios, ejército y frontera,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1983.
354. Vitier, Cintio, *Temas martianos,* Havana, Martíci Araştırmalar Merkezi, 1969 ve 1982.
355. Van Hagen, Víctor W., *Culturas preincaicas,* Madrid, Guadarrama, 1976.
356. Walker, William, *La guerra de Nicaragua,* San José, Kosta Rika, Educa, 1975.
357. Westheim, Paul ve başkaları, *José Guadalupe Posada,* Meksika Şehri, Ulusal Güzel Sanatlar Enstitüsü, 1963.
358. Whitman, Walt, *Hojas de hierba* (Jorge Luis Borges'in çevirisi), Barcelona, Lumen, 1972.
359. Williams García, Roberto, *Mitos tepehuas,* Meksika Şehri, Sep/Setentas, 1972.
360. Wissler, Clark, *Indians of the United States,* New York, Doubleday, 1967.
361. Ziegler, Jean, *Les vivants et la mort,* Paris, Seuil, 1975. (İspanyolca çevirisi var, *Los vivos y la muerte,* Meksika Şehri, Siglo XXI, 1976.)

Dizin

A
Abercromby, General, 114, 115
Acereto, Albay, 137, 138
Acos, 86
Acosta Ñú, 262
Acuña de Figueroa, Francisco, 186
Achacachi, 89
Adair, 38
Adams, John, 209
Aeneas, 25
African, 41
Afrika, 25, 40-42, 47, 50,56, 67-69, 102, 111, 120, 163, 214, 238, 239, 293, 298, 318,
Ahab, Kaptan, 231
Akdeniz, 268
Akeké, 199
Alameda, (Sokak, Meksika Şehri), 329
Álamo Kalesi, El, 194
Aleijadinho, 110, 111
Alejandro, Berber, 181
Alger, Horatio, 285
Almagro, 151
Almanya, 18, 261, 295, 298, 300, 314, 321, 324
Altınlı Dağ, 123
Alvear, Carlos de, 149
Amat y Junyent, Manuel de, 56
Amazon Rubber Company, 315
Amazonlar, 82, 255
Amazon Tiyatrosu, 315
Amazonya, 78, 314
Amelia, Prenses, 182
"Amerika'nın Cezayir'i", *bkz.* Meksika Şehri
"Amerika'nın Paris'i"; *bkz.* Buenos Aires
"Amerikaların Paris'i"; *bkz.* Meksika Şehri
Améstica, Rosarito, 217
Amicis, Edmundo de, 295
Amotape, 230
And Dağları, 14, 16, 28, 78, 100, 167, 224, 254, 292,
Andresito; *bkz.* Guacurarí, Andrés, 158, 159, 162
Angola, 25
Angostura, 144, 161
Ann, 247
Ansina, 214
Anson, George, 40
Antigua (ada),37
Antik Yunan, 302, 303
Antiller, 21, 41, 61, 68, 102, 10, 159
Apalaş Dağları, 69
Apaza, Gregoria, 89, 90, 159
Apaza, Julián; *bkz.* Túpac Catari
Appomattox, 246
Apure Nehri, 120
Aquidabán Nehri, 263
Aquino, Anastasio, 189, 190
Aragua, 113
Arcos, Santiago, 226
Areco, 51-2
Areche, José Antonio de, 81, 84
Arequipa, 189
Arınma Kampı, 150
Arica, 75
Arizona, 235, 284, 329
Arjantin, 176, 181, 185, 197, 209, 227, 250, 251-254, 264, 268, 278, 279, 292, 295, 296,
Arriaga, Belediye Başkanı, 75
Arroyo Hondo, 309
Arthémise, Matmazel, 265
Artigas, José, 142, 143, 149, 150-152, 156-165, 169, 185, 186, 211, 212, 250
Arthur, Kral, 258, 299

Asya, 69
Assumar Kontu, 32
Asto, Simón de, 28
Asunción, 181, 252, 262, 281, 288
Atacama, 255, 256, 281, 288
Atina, 173
Ateş Dede, 34
Atlanta, 292
Atotonilco, 134
Atoyac, 137
Ausangate Tepesi, 86
Avam Kamarası, 177
Avrupa, 15, 24, 27, 30, 49, 60, 66, 69, 73, 93, 99, 104, 109, 114, 121, 128, 131, 138, 149, 151, 180, 182, 187, 210, 241, 242, 255, 257, 259, 269, 272, 280, 281, 299, 301-303, 315, 316, 318, 324
Avustralya, 294
Ayacucho, 170, 178
Azcuénaga, Miguel de, 151
Aziz Antonio, 46, 47, 201
Azurduy, Juana, 153

B
Babilonya, 205,
Bacalar, 214, 215, 238
"Bagatela, La", 139
Bağdat, 315
Bahia; *bkz.* San Salvador de Bahia
Bakire Meryem, 221
Balboa, Vasco Núñez de, 101
Balmaceda, José Manuel, 294, 300, 301
Baltazar, Aziz, 163
Baltimore, 218, 276
Banda Oriental, 142, 151
Barbados, 68
Barbará, Federico, 279
Barbara, Azize, 51
Barbet, 126
Barbosa, Rui, 267
Barcelona, 161
Barinas, 161
Barquisimeto, 144
Barranco, 282
Barrera, José María, 223
Barrios, Justo Rufino, 277
Barse, 126
Basilio, San, 22, 104
Bastidas, Micaela, 80, 85, 86
Batabanó Plajı, 239
Batının Fethi, 276, 285, 324
Bavyera, 219
Beagle, 191, 192
Beecher İncilleri, 249
Beecher Stowe, Harriet, 249
Bejucal'in Hanımefendisi; *bkz.* Contreras y Jústiz, María Ignacia de,
Belçika, 261, 293
Belém do Pará, 315
Belfast, 314
Belgrano, Manuel, 144
Belle Air, 280
Beltrán, Manuela, 77
Belzu, Manuel Isidoro *(Belzu Belzu)*, 243-246
Benedicto, Aziz, 46
Benítez, Encarnación, 152
Berlin, 72
Beruti, Antonio Luis, 138
Besançon, 99
Beşinci Süvari Alayı, 324
Betances, Ramón Emeterio, 321
Betsy, 194
Beyaz Saray, 247, 321
Beyaz Tavşan, 218
Biard, 31
Bilbao, Francisco, 225, 226
Bilimlerin, Sanatların ve Mesleklerin Akılcı Sözlüğü, Ansiklopedi, 60
Billy the Kid, 283
Binicilik, Jimnastik, Akrobasi ve Kreol Dramalar Kumpanyası, 292
Bioho, Domingo, 22, 23
Birleşik Devletler, 68-70, 73, 132, 177, 184, 193, 194, 199, 209, 210, 220

Birmingham, 176
Bismarck City, 287
Black Mountains, 323, 374
Blanqueada, La, 294
Bogota, 76-79, 91, 123, 124, 139, 178, 179, 183, 256, 313
Bois Caiman, 102
Bolívar Ailesi, 146
Bolívar, Simón, 112, 113, 130, 144-146, 153, 154
Bolivya, 89, 170, 173, 175, 183, 243, 244, 255, 269, 281, 288, 293, 327
Bolonya, 73
Bom Conselho, 307
Bonaparte, Joseph, 134
Bonaparte, Napolyon; *bkz.* Napolyon I, 127
Bonaparte, Paulina, 125
Bonifácio, José, 267
Bonny, 66, 67
Bonpland, Aimé, 116, 117, 120, 122-124, 126, 180, 237
Boone, Daniel, 194
Booth Line, 315
Boquerón Geçidi, 161
Borodino, 170
Boston, 249, 314
Boves, *Baba*, 146, 164
Bravo, Ignacio, 331
Bravo Nehri, 301
Brébeuf, 31
Brezilya, 14, 17, 18, 25, 32, 35, 45, 48, 98, 103-104, 110, 111, 117, 133, 156, 158, 159, 162, 181, 182, 185, 186, 250-252, 255, 262, 265-267, 294, 306, 314-316, 318, 325
Brezilya Edebiyat Akademisi, 318
Britto Malheiro, Basilio de, 104
Brooke, Frances, 55, 56
Brown, John, 249
Brüksel,157, 168, 176
Budapeşte, 315
Bueno, Bartolomeu (Yüzbaşı), 45
Buenos Aires, 36, 51, 53, 54, 76, 82, 89, 132-135, 138, 143, 149-151, 158, 161, 164, 165, 180,185, 196, 197, 209, 212, 213, 220, 221, 250, 251, 253, 254, 264, 268, 279, 294, 295, 296, 298
Buenos Aires Kolezyumu, 176, 186
Buffalo Bill, 275, 276, 285, 323, 324
Bull Run, 240
Bumppo, Natty, 194
Buraco de Tatú, 43, 44
Bordeaux, 105, 182, 281, 313, 314
Bustos, Hermenegildo, 304, 305
Büyük Britanya; *ayrıca bkz.* İngiltere
Büyük Göller, 29, 31
Büyük Görünmez Bufalo, 287
Büyük Kolombiya, 161, 183, 184
Büyük Yakup, Havari, 65
Byron, 186

C
Caballero y Góngora, Antonio, 77, 91
Cabo Tiyatrosu, 62
Cáceres, Andrés Avelino, *288*, *289*
Cádiz, 93, 114, 154, 320
Café de Paris (Buenos Aires), 268
Cajamarca, 170
Calais, 101
Calamity Jane, 323
Calderón de la Barca, Madam, 202
Calhoun, John, 193
Callao, El, 167, 281
Cambray, 97
Camelot, 298
Campbell, Pedro, 259, 160, 162
Campomanes, Pedro Rodríguez de, 92
Candelaria Meryemi, 51
Cané, Miguel, 296
Canek, 42-44, 215
Canning, George, 177, 178
Cantarranas, Sokağı (Guanajuato), 303
Canudos, 306, 307, 316, 317
Cañada, la, 155

Cañete Vadisi, 282
Cap Français, 42, 62
Cape Coast Castle, 67
Capitolio (Washington), 247
Carabaya, 83
Carabobo, 163, 164, 170
Caracas, 112-115, 132, 144, 161, 164, 183, 224
Carácuaro, 137
Karayip, 41, 102, 147, 164, 237, 291, 305, 310, 322
Caridad Hastanesi (Montevideo), 169
Carlos, İmparator, 26, 149
Carlos, Üçüncü, 59, 92
Carmo, Maria do, 111
Carrara, 206, 281
Carreño, Simón; *bkz.* Rodríguez, Simón
Carrera, Rafael, 195, 196, 206
Cartagena de Indias, 22, 79, 185
Cartier, 30, 31
Casa Bayona Kontu, 110
Casas Grandes, 236
Cascabel, 189
Castelli, Juan José, 138, 139
Castillo Kontesi; *bkz.* Contreras y Jústiz, María Ignacia de
Castlereagh, Lord, 149, 178
Castro Alves, Antônio de, 267
Catalina, Azize, 22
Catamarca, 129, 176, 253, 254
Cauca, 22
Caybaté, 53
Cayo Hueso, 307
Cebrail, Başmelek, 135
Ceiba Ana, 50
Cenevre, 174, 315
Césares ve Amazonlar Derebeyi; *bkz.* Túpac Amaru II
Cezayir, 242
Chacabuco, 226
Chacarita, La, 268
Chaco, 251
Chacho, 250
Chalco, 260
Champlain, 30, 31
Chan Santa Cruz, 223, 237, 331, 332
Chañarcillo, 256
Chapultepec Kalesi, 210
Charalá, 90
Charcas; *ayrıca bkz.* Chuquisaca; Plata, La; Sucre
Charleston,248
Chi, Cecilio, 214, 215
Chiapas, 119, 259, 260
Chiapas Kraliyet Şehri, 119
Chicago, 293
Chicago Anarşistleri, 293; *ayrıca bkz.* Chicago Şehitleri
Chicago Şehitleri, 296; *ayrıca bkz.* Engel, G.; Fischer, A.; Lingg, L.; Parsons, A.; Spies, A., 296
Chicote Tepesi, 152
Chihuahua, 141
Chilam Balam, 215, 332
Chilapa, 141
Chililico, 96
Chilpancingo, 145
Chimborazo, 126, 167
Chinchas Adaları, 280
Chincheros, 88
Chivilcoy, 292
Chocó, 21, 22
Choele-Choel Adası, 278, 279
Chorrillos, 282
Christophe, Henri, 153
Chuquisaca; *ayrıca bkz.* Plata, La; Charchas; Sucre
Churubusco Manastırı, 211
Chusig; *bkz* Santa Cruz y Espejo, Francisco Javier Eugenio de
Ciriaco y Selda, Matías, 33
Cisteil, 42-44
Clara, Azize, 227
Clarke, Peleg, 67
Clavijero, Francisco Javier, 73, 74

Coca-Cola, 292
Cochabamba, 143, 144, 244
Cody, William Frederick; *bkz.* Buffalo Bill
Cojímar, 49, 239, 271, 303
Colca, 289
Colombo (Rio de Janeiro), 318
Colón (Panama), 291
Colón Tiyatrosu (Buenos Aires), 296
Colonia Kampı, 157
Colonia del Sacramento Kalesi, 35
Colt, 195, 232, 284, 298
Colt, Samuel, 195
Columbia, 192
Combapata, 81
Comitán, 119
Concepción, 224
Concepción Meryemi, 43
Condemaita, Tomasa, 86
Condorcanqui, Fernando, 85-6, 119
Condorcanqui, Hipólito, 83, 85
Condorcanqui Noguera, José Gabriel; *bkz.* Túpac Amaru II
Congonhas do Campo, 110
Connecticut, 195, 248, 299
Conselheiro, Antônio, 306, 307, 316, 317
Constantin Tepesi, 126
Contramaestre Nehri, 311
Contreras y Jústiz, María Ignacia de, 109
Cooper, James Fenimore, 194
Copán, 199
Corá Tepesi, 262, 263
Córdoba (Arjantin), 150, 229
Córdoba, José María, 229
Córdoba, Manuela Sáenz'in köpeği, 229
Cornish, Samuel, 248
Coro, 144
Coro Körfezi, 132
Correo del Orinoco, El, 161
Corrientes, 158, 259, 180
Cortés, Hernán, 95, 135
Cortés Larraz, Pedro, 65
Costa, Cláudio Manuel da, 104
Costa Ataíde, Manuel da, 111
Costa Cardoso, Joaquim da, 45
Coylloriti, 86
Crandall, Prudence, 248
Cristóbal, Diego, 91
Crockett, Davy, 194
Crusoe, Robinson, 18, 19, 101, 113
Cudjoe, 38
Cuma,19
Cumaná, 116, 117, 161
Cunha, Euclides da, 316
Cunha, Luís da, 47, 48
Curupaytí, 252, 253
Curuzú-Cuatiá, 148, 149
Custer, George Armstrong, 274-176, 323
Cuzco,26, 27, 74-76, 80, 81, 84-88, 91, 119

Ç
Çimen Yaprakları, 230
Çiçek Hastalığı, 107, 215
Çin, 30

D
Dahomey, 45
D'Alembert, 99
Dampier, William, 18, 19
Danzig, 303
Daoiz Sokağı (Havana), 200
Darío, Rubén, 306
Darwin, Charles, 191, 192, 324
David, Jacques-Louis, 130
Dayanışmacı Ciltçiler Derneği, 272
Deccal, 196
Defoe, Daniel, 19
D'Elhuyar, Fausto, 157
Demócrata, El, 271
Descartes, 60, 128
Delisle, Guillaume, 15
Diablo Cojuelo, El, 271

"Diário de la Marina", Havana, 239
"Diario do Rio de Janeiro", 166
Díaz, Porfirio, 328
Díaz Vélez, 151
Diderot, Denis, 60
Díez de Medina, Francisco, 91
Dique Kanalı, 22
Dolores, 135, 136
Dorado, El, 15, 123
Dorrego, Manuel, 198
Dos Ríos, Boca de, 311
Dos Ríos Kampı, 310
Douglass, Frederick, 249
Ducasse, Isidoro; *bkz.* Lautréamont
Duke, 18
Dumas Alexandre, 221, 222
Dunkerque, 101
Dunlop, John, 314
Dupont de Nemours, Pierre, 61
Düklerin Dükü, 82

E
Echeverría, Esteban, 197
Edinbourgh, 73
Eflatun, 115
Ekvator, 170, 183, 184, 223, 257, 258
Elortondo y Palacio, Felipe, 213
Emerson, Waldo, 230
Emily Montague'nün Hikâyesi, 55
Endülüs,169, 298
Endymion, 25
Engel, G., 293
Engels, Friedrich, 305
Engizisyon, 124, 128, 136, 137, 147, 148
Entre Ríos, 162
Éphémérides du Citoyen, 61
Eriha, 306
Eros, 25
Escorial, El, 131
Esmeralda del Orinoco, 121
España, José María de, 114
Espejo; *bkz.* Santa Cruz y Espejo, Francisco Javier Eugenio de
Espíritu Santo Sokağı, Meksika Şehri, 191
Estomba, Juan Ramón, 197, 198
Evangelista de Souza, Irineo; *ayrıca bkz.* Mauá Baronu,
Evrensel Paris Sergisi, 257

F
Far West; *bkz.* Batırun Fethi,
Fernandes de Oliveira, João, 49
Fernández de Lizardi, José Joaquín, 154
Fernando VII, Kral 137, 150
Fetih Dansı, 64
Fırat, 322
Filipinler, 321, 322
Finn, Huck, 299
Fischer, A., 293
Flandre, 57, 107
Fleming, 185
Flora, 20, 189, 312, 313
Floransa, 131
Flores, Teodoro, 290, 330
Flores, Venancio, 251
Flores Magón, Enrique, 329
Flores Magón, Jesús, 329
Flores Magón, Ricardo, 329
Florida, 307, 308, 319
Fort Dauphin, 127
Fort Laramie, 323
Fort Sill, 272, 273
Fourgeaud, Albay, 66, 67
Francisco, Aziz Assisi, 111
Francisco de Paula, Veliaht prens, 150, 178
Franklin, Benjamin, 71, 72, 99
Franklin, Jane, 72
Fransa,18, 26, 30, 55, 62, 71, 73, 100, 106, 114, 115, 125, 127, 130, 131, 139, 176, 193, 197, 208, 243, 259, 261, 293, 300, 303, 305, 313, 314, 321, 324, 329
Fransız Akademisi, 220

Fredericksburg, 241
French, 138
Furatena, 124

G
Gado-Saby, 66
Galahad, Sir, 298
Galán, José Antonio, 79, 90, 139
Galapagos Adaları, 191, 192
Galbaud du Fort, Madam, 63
Galeno, Piskopos, 24
Galiçya, 297
Galilea, 109
Galler Prensi'nin Mızraklı Süvarileri, 324
Gálvez, Matías de, 96
Gama, Luís, 267
García, Calixto, 311, 312
García, Romualdo, 303, 304
García Pumacahua, Mateo, 88
Garibaldi, Giuseppe, 222
Garnet, Henry, 249
Gauguin, Paul, 312
George, Aziz 65
George III, 69
Georgia, 68, 249
Geronimo, 235, 236, 325
Geyik Tanrısı, 34
Geyser, John, 241
Giaconda, La (Ponchielli), 325
Gila Nehri, 235
Gine, 57, 67, 105, 147
Globo Oteli, 182
Godoy, Manuel, 106
Goethe, 127
Gomes Ferreira, Luís, 24
Gómez, Leandro, 251
Gómez, Máximo, 308, 311, 312
Gompers, Samuel, 322
González Prada, Manuel, 289
Goodyear, Charles, 314
Goya,149
Goya Limanı, 214
Göksel İmparatorluk, 209
Gözetim Mahkemesi, 155
Grafton Sokağı, Londra, 133
Granada (Nikaragua), 233, 234
Granaditas, 135
Grant, Ulysses Simpson,246
Guacurarí, Andrés, 158
Guadalajara (Meksika), 136, 137
Guadalupe Meryemi, 134, 135, 137, 327
Guadalupe Hidalgo, 210
Guadeloupe Adası, 125
Guadiana, 170
Guaduas,90
Guaira, La, 113, 144, 184
Guam, 122
Guanajuato, 96-98, 118, 135-137, 303
Guánica, 321
Guatavita Lagünü,123, 124
Guatemala, 64, 65, 119, 196, 198, 277
Guatemala Şehri, 64, 65, 119, 196, 198, 277
Guayana, 78, 123, 161
Guayaquil, 164, 165, 170
Guelatao, 261
Gutiérrez, Ladislao, 212, 213
Güney Carolina, 68
Güneş Tanrı, 100, 273
Güzel Sanatlar Akademisi (Meksika Şehri) 328

H
Haçların Anası, 237
Havana, 49, 109, 118, 199, 200, 238-240, 319, 323
Hancock, Thomas, 314
Harper, Frances, 249
Hartford, 195, 298, 299
Havre, Le, 221
Hawaii, 322, 324
Hazar Denizi, 15
Helms, Anthony, 147
Helvetius, 60

Henry VIII, 294
Hernández, José, 279
Hıçkırık Meydanı (Cuzco), 80, 85
Hickok, Wild Bill, 323
Hidalgo, Bartolomé, 165
Hidalgo,Miguel, 134-37, 141, 193
Hint Adaları, 134
Hint Adaları Konseyi, 129
Hobompich, 332
Holguín; *bkz.* Pérez Holguín, Melchor
Hollanda(lı), 18-20, 66-7, 93, 107
Holofernes, Melgarejo'nun atı, 255, 269
Honduras, 195, 198-9
Hostos, Eugenio María de, 321,
Houston, Samuel, 193-4
Huancayo, 288-9
Huanuni, 326-7
Hudson Nehri, 322
Huehuetenango, 66
Humaitá, 252
Humboldt, Alexander von, 101, 116-7, 121-4, 126-8, 130, 280
Humboldt, Wilhelm von, 101

I
Işığın Ninesi, 64

İ
Ibiray, 211
İbrahim (Peygamber), 53
Ignacio, Don, 120-1
İhtiyar Saynday Amca, 215-6
İhtiyarlar Dansı, 87
İkarus, 25
İleri Gelenler Komitesi (Bogota), 140
İlk Baba, 13
Illinois, 247-8
İnka, 14, 27, 59, 74-5, 80, 82-4, 86, 88, 100, 280, 302
Inca Lipe, Tomás, 89
Indiana, 247
İngiltere, 18-9, 41, 69, 72, 132-3, 172, 176, 178, 184, 192, 220, 243, 251, 259, 294, 300, 303, 314
International Harvester, 330
Iquique, 293
Iquitos, 315
Irrazábal, Pablo, 254
Irving, Washington, 284
İsa, 27, 41, 43, 46, 65, 86-8, 109-10, 113, 133, 145, 189, 192, 205, 244, 266, 283, 306-7, 316, 322
Isaacs, Jorge, 256
Isabela, Doña, 121
İskenderiye, 161
İskoçya(lı), 189, 202
Isle Dupas, 29
İspanya, 17, 26-7, 34-5, 43, 52-4, 59, 63, 73, 79, 81, 88, 90, 92-3, 106-7, 114-15, 118, 128, 131, 133-4, 144-6, 151, 155, 164, 168, 176, 184, 186, 197, 201-2, 210, 239, 243, 298, 303, 319-22
İtalya, 54, 73, 131, 202, 257, 298
Itamaraty Baronu, 265
Itapoã Plajı, 44
Izquierdo, Rosarito; *bkz.* Améstica, Rosarito

J
Jacinta; *bkz.* Siqueira, Jacinta de
Jackson, Andrew, 193
Jamaika, 38-9, 41, 108-9, 113, 154, 261
James Boys, 284
James, Jesse, 284
Jefferson, Thomas, 323
Jonatás, 157
José I; *bkz.* Túpac Amaru II
Journal des Modes, 221
Juan Fernández Adaları, 18-9
Juan Moreira, 292
Juárez, Benito, 242, 258-61, 290, 328
Junín Ovası, 169-70

K
Kaderi Çizilmiş; *bkz.* Walker, William
Kaliforniya, 216-9, 29
Kanada, 28-30, 55, 249
Kansas, 272
Kansas Pacific, 276
Kanton, 282
Kapital, 261
Kaplan-Tanrı'nın Evi, 237
Kara Çömlek, Şef, 275
Kara Geyik, 274-5
Kaskiyeh, 236
Kastilya, 84, 92, 256
Katerina (Rusya), 115-6
Kennion, John, 49
Kent Kontluğu, 294
Kentucky, 192, 247
Kırım, 242
Kırmızı Kollar, Şef, 236
Kızıl Prens; *bkz.* Lynch, Patricio
Kızoğlankız Susana; *bkz.* Silva, José Asunción
Kolombiya, 139, 154, 160-1, 168, 170, 172, 174, 183-4, 254, 256, 313
Kongo, 271
Korsika, 130
Kosta Rika, 198, 206, 306
Kral Arthur'un Sarayında Bir Amerikalı, 299
Kristof Kolomb, 233
Kuaförler Dayanışma ve Sadakat Derneği, 272
Kudüs, 306
Kurtarıcı; *bkz.* Lynch, Patricio
Kutsal Kitap; *bkz.* İncil
Kuzey Mahallesi (Buenos Aires), 268
Kuzey Pasifik Demiryolu, 287
Küba, 50, 106, 108-9, 117, 192, 199, 210, 238-40, 270-2, 280, 301, 307-9, 310-12, 318, 320, 322, 324
Küba Devrimci Partisi, 307
Kürar, 121-2

L
La Condamine, Charles Marie de, 314
La Cruz Köyü, 228-9
La Girardière, Millet de, 126
La Paz, 134, 170, 172, 213, 243-5, 255, 270, 326
La Salle, 30
La Vérendrye, Pierre de, 29-30
Labat, Jean-Baptiste, 147
Ladrones Adası, 322
Lafargue, Paul, 261, 283
Lafitau, 30
Lahey, 147
Laimes, Tomás, 289
Lamadrid, Gregorio, 198
Lamar, Manuela Sáenz'in köpeği, 229
Lambayeque, 170
Lancashire, 176, 241
Langui, 81
Larrañaga, Peder, 156
Latacunga, 223-4
Latorre, Andrés, 162
Laurelty Kampı, 163
Lautréamont, Kont, 222, 269
Lavalle, Juan, 198
Lavalleja, Juan Antonio, 162
Lavoisier, 99
Lazio, 202
Le Jeune, 31
Leblanc, Amiral, 197
Leclerc, General, 125
Lecor, General, 156
Lee, Robert, 246
Lencastre, João de, 17
Léogane, 63
Lima, 25, 56-8, 76, 91, 164, 167-70, 178, 183-4, 269-70
Limoges, 296
Lincoln, Abraham, 240-1, 247-8
Lincoln City, 283
Lingg, L., 293
Linneo, 124
Lira, Eusebio, 152

Lisboa, Antonio Francisco; *bkz.* Aleijadinho, el
Little Big Horn, 275
Liverpool, 41, 149, 176, 221, 238, 282
Livitaca, 83
Lizbon, 17, 18, 33, 47, 48, 98, 133, 315
Loayza, Pedro, 152
London and River Plate Bank, 325
Londra, 19, 40, 48, 55, 114, 132, 133, 147, 150, 161, 166, 174, 176, 177, 182, 185, 242, 261, 266, 278, 281, 283, 288, 292-295, 305
Londra Bankası, 295
López, Cándido, 253
López, Carlos Antonio, 250
López, Estanislao, 162, 198
López, Julio, 260
López, Leocadia, 304
López, Pomposa, 305
López, Rafael, 160
López de Santa Anna, Antonio; *bkz.* Santa Anna, Antonio López de 207
López Rayón, Ignacio, 141, 142
López Ruiz, Sebastián, 92
Louis XVI, 99
Louisiana, 192, 210, 249
Lovejoy, Elijah, 248
Loyano, Francisco, 117
Loyola Mezhebi, 53, 54
Luther, 81, 107
Lynch, Elisa, 263
Lynch, Patricio, 282
Lyon, 57, 190, 221, 296
Lloyd Garrison, William, 249
Lloyd Stephens, John, 199

M

Macandal, François, 42
Maceo, Antonio, 280, 308, 319, 323
Maciel, Francisco Antonio, 117, 118
McKinley, William, 319, 321
Machado de Assis, 318
Madencilik Okulu, 128
Madrid, 53, 59, 92, 106, 119, 121, 129, 131, 134, 148, 150
Magdalena Nehri, 22, 124, 183
Maine (zırhlı), 319
Maipú, 164, 170, 226
Makao, 238, 282
Maldodor'un Şarkıları (Lautréamont), 269
Manaos, 314, 315
Manchester, 241
Manş Kanalı, 114
Manuela, Doña, 121
Mapocho Nehri, 155
Maracaibo, 144, 184
Marat, Jean-Paul, 105
Margarita Adası, 161
María (Jorge Isaacs), 256
Marie Antoinette, 99
Mariana, 111
Mariel Plajı, 239
Marmier, Xavier, 220, 221
"Marseillaise, La", 293, 306
Marsilya, 105
Martí, José Julián, 271, 272, 293, 301, 302, 307-310, 312, 319, 323
Martín Fierro, 279
Martínez, Juan José; *bkz.* Pípila, el 136
Martinik, 130
Marx, Karl, 243
Marx, Laura, 261
Mary, Lincoln'ün karısı, 247
Maryland, 249
Massachusetts, 68
Matriz Kilisesi, 185
Matte, Eduardo, 301
Mauá Baronu, 266
Maule, 217
Maupassant, Guy de, 318
Mauser, 332
Maximilien d'Autriche, 242
Mayahuel, 94
Mayer Arnold, Federico, 227, 228
Mayıs Meydanı, 268
Mazo, José Antonio del, 118

Mejías Bejarano, Diego, 112
Meksika'nın Eski Tarihi, 73
Melekler Meryemi, 329
Melgarejo, Mariano, 244-246, 255, 269, 270
Melipilla, 156
Melo e Castro, 98
Melville, Herman, 231
Mellet, Julien, 147
Memfis, 161
Mendoza, 125, 227, 228
Mercado, Manuel, 210
Mercedes Kilisesi (Caracas), 144
Mercurio Chileno, El, 213
Mercury, 109
Mérida (Venezuela), 43, 144, 148, 215
Mérida de Yucatán, 330-332
Merkür, 25
Merlin, Büyücü, 298
Meryem Ana, 46, 64, 305, 329
Meryem-taş, 27
Meryem-tepe, 27
Messalina, la; bkz. Sáenz, Manuela
Metepec, 96
Methuen Anlaşması, 18
Metropole Oteli, 294
Meksika Şehri, 93, 94, 96, 118, 128, 154, 191, 202, 203, 205, 207-210, 242, 258, 260, 271, 272, 276, 278, 290, 304, 327-329
Mezbaha, 197
Mezquital, 95
Mısır, 223, 293
Michelin, 314
Michoacán, 137, 260, 328
Miguelete Deresi, 118
Miles, Nelson Appleton, 321
Miller, General, 170
Millicay, Ambrosio, 129
Minas Gerais, 25, 32, 45
Miraflores, 282
Mirafuentes, Eleuterio, 327
Miranda, Francisco de, 114-116, 132, 133, 154
Misiones, 228, 251
Mississippi, 299
Missouri, 30, 284
Mitre, Bartolomé, 251-3
Mitre Ailesi, 151
Moby Dick, 231
Molinay, Kaptan, 19
Molino, El, 211, 217
Molino del Rey, 211
Mondongo, Domingo, 240
Monet, General, 167
Montalva, Rosarito; *bkz.* Améstica, Rosarito
Montana, 287
Montego Bay, 108
Montesquieu, 60, 74
Montevideo, 35, 36, 117, 118, 132, 133, 143, 147, 151, 152 ,156, 161, 168, 169, 185, 186, 213, 221, 222, 250, 269, 294, 295, 298
Montevideo Kolezyumu, 186
Montevideo ya da yeni bir Truva, 222
Monticello, 70
Montreal, 29
Montserrat Meryemi, 88
Moquegua, 281
Morange, Matmazel, 62
Morazán, Francisco, 195, 196, 198, 206, 207, 234
Morelos, José María, 137, 141, 142, 145, 147
Moreno, Mariano, 138
Morgan, Hank, 298
Morón Köyü, 165
Mozart, 71
Muhafazakâr Parti (İngiltere), 294
Murrí, 21
Murtinho, Joaquim, 325, 326
Musset, Alfred de, 221, 329
Mutis, José Celestino, 124
Mutlu Aldanış ya da Masumiyetin Zaferi, 186

Mutluluk Meydanı (Cuzco), 91
Müslümanlarla Hıristiyanlar Dansı, 64

N
Nabuco, Joaquim, 267
Nanny, 38, 39
Nantes, 63, 105
Napolyon I, 125, 127, 130, 133, 134, 153, 167, 170, 210
Napolyon III, 242, 257
Napoli, 296
Nariño, Antonio, 139
Navarro, Keşiş, 190
Nayarit Dağları, 34
Nayarit (bölge), 260
Negro Nehri, 279
New Nanny Town, 38
New Orleans, 193, 233
New York Herald, 270
Newton, John, 41
Nikaragua, 108, 198, 233-235, 306, 311
Nieva y Castillo, Komutan, 129
Nijerya, 45
Nîmes, 219
Niquinohomo, 310, 311
Nordenfeldt, 317
North, John Thomas, 288, 293, 294, 301
Northup, Solomon, 249
Nostradamus, 327
Notre-Dame, 130
New York, 132, 133, 230, 231, 241, 248, 276, 285, 286, 302, 320, 322, 330

O
Oaxaca, 96, 258, 328
Obes, Lucas, 151
Oblitas, Antonio, 75, 85
O'Gorman, Adolfo, 212
O'Gorman, Camila, 212
Ogum, 46, 51
Oklahoma, 284
Oran, 164
Oregon, 217
Oribe, Manuel, 221
Orinoco, 15, 19, 78, 120, 122, 123, 160, 162
Orta Amerika Federal Cumhuriyeti, 198
Oshún, 51
Osorio, Antonio de, 106, 107
Oturan Boğa, 274, 287
Ouro Preto, 17, 24, 36, 37, 104, 110
Ouvidor Sokağı (Río de Janeiro), 182
Ovidius, 223
Oxalá, 47
Oyá, 51

Ö
Öklid, 70
Ölümsüzler Falanjı, 233
Özgürlük Heykeli, 322

P
Pasifik Okyanusu, 19, 164, 322
Pachamama, 28, 153
Padovalı Aziz Antonio, 201
Páez, José Antonio, 163, 164, 229
Paine, Tom, 68
Paita Koyu, 229
Paititi, 82
Palma, Ricardo, 288
Palo Duro Kanyonu, 273
Palo Picado, 312
Panama, 92, 177, 184, 291, 305
Panama Kanalı Şirketi, 305
Papeete, 312
Paraguay, 54, 85, 162, 163, 180, 181, 211, 250-4, 262, 264-6, 279
Paraíba Nehri, 266
Paramaribo, 19, 20
Paraná, 150, 159, 162, 180, 209, 214
Parima, 15
Paris, 15, 60-62, 71, 73, 99, 101, 102, 105, 106, 114, 130, 147, 174, 180, 183, 187, 190, 197, 221, 222, 226,

242, 257, 268, 269, 281, 292, 296, 298, 303-305, 313-315, 318, 321, 329, 330
Paris Doğa Bilimleri Akademisi, 190
Parsons, A., 293
Patagonya, 279
Patiño, Simón, 326
Pativilca, 168
Patria Libre, La, 271
Patriote Français, Le (Montevideo), 221
Paucke, Hermana, 52
Pauw, Corneille de, 74
Payne, Daniel, 248
Paysandú, 251
Pedrito, General Santa Anna'nın horozu, 207, 208
Pedro I, Brezilya İmparatoru, 182
Pedro II, Brezilya İmparatoru, 266
Pedro, Aziz, 227
Pemberton, John, 292
Pennsylvania, 68, 241
Peñaloza, Chacho; *bkz.* Chacho, Soyarı 88. Pepino
Pérez, Juan María, 151
Pérez Holguín, Melchor, 26
Pérez Rosales, Vicente, 187, 216, 219
Periquillo Sarniento, El, 154
Pernetty, Dom, 147
Perricholi; *bkz.* Villegas, Micaela
Peru, 19, 59, 75, 80, 82, 91, 99, 119, 150, 160, 164, 167-170, 172, 174, 183, 189, 229, 280-282, 288, 289, 315
Peru Sokağı, 221
Pétion, Alexandre, 153, 154
Petit Goâve, 101, 102
Philadelphia, 224, 276, 286
Picchu, 83
Pichinbha, 170
Pie de la Cuesta, 137
Pilcomayo Nehri, 14
Pípila, el, 135, 136
Piribebuy, 262
Pitt, William, 114, 115
Pittsburgh, 286
Plata, La, 134; *ayrıca bkz.* Chuquisaca, Charcas, Sucre
Plata, La, Nehri, 35, 117, 133, 134, 138, 142n, 148150, 163, 169, 185, 196, 197, 213, 220, 279, 294, 295, 298, 324
"Plata Nehri Caligula'sı" *bkz.* Rosas, Juan Manuel de,
Platte Nehri, 215
Playitas, 308, 309
Plutarkhos, 113
Podestá Kardeşler, 292
Poe, Edgar Allan, 218
Pointe-à-Pitre, 125
Polk, James Knox, 210
Pomacanchi, 76
Pomaire, 156
Ponchielli, Amilcare, 315
Ponsonby, John (Lord), 185
Port-au-Prince, 155, 280, 311
Portekiz, 18, 24, 35, 48, 98, 133, 182
Porto, 293
Porto Riko, 106, 321, 322
Posada, José Guadalupe, 327, 328
Potosí, 17, 2527, 33, 74, 98, 160, 171, 172
Potosí, La Paz and Peruvian Mining Association, 172
Pouchot, 30
Prestán, Pedro, 291
Primicias de la cultura, 108
Progreso (Yucatán), 330
Prosser, Gabriel, 249
Puebla Vadisi (Meksika), 202
Pullman, 287
Pumacahua; *bkz.* García Pumacahua, Mateo
Puno, 28
Purísima del Rincón, 304, 305

Q

Quao, 38, 39
Quarrell, William D., 108, 109

Quatro Vintens, 25
Quebec, 28, 29, 55
Queguay, 190
Quentas Zayas, Agustin de las, 119
Querétaro, 257
Quesintuu, 28
Quetzalcóatl, 131
Quilicura, 217
Quillota, 147
Quiroga, Facundo, 198
Quispe Tito, Diego, 26
Quitanda Sokağı (Rio de Janeiro), 182
Quito, 82, 107, 108, 134, 157, 166, 183

R
Rabelais, 28
Raleigh, Walter, 15
Ramírez, Francisco, 162
Ramírez, Pancho, 198
Ramolino, Letizia, 130
Rancagua, 156
Rapid City, 323
Raynal, Guillaume, 74
Recife, 306
Regeneración, 329
Reinaga, Julián, 152
Remedios Meryemi, Los, 134, 135
Remington, 278
Ren Nehri, 170
Revillagigedo, Genel Vali, 128
Revue des Deux Mondes, 197
Rhode Island, 67
Richelieu, 294
Rinconada Semti, La (Valparaíso), 201
Rímac Nehri, 167
Rio de Janeiro, 32, 74, 48, 103, 104, 118, 133, 156, 161, 166, 182, 186, 250, 265, 318, 325
Rioja, La (Arjantin), 250, 254
Rivadavia, Bernardino, 150, 151, 176
River Plate Mining Association, 176
Rivera, Fructuoso, 162
Rivera, Juan de Mata, 278
Roberto, Rahip, 17
Robertson, John, 149
Robertson, William, 149
Robespierre, Maximilien de, 105, 114, 138
Robinsón, Simón; *bkz.* Rodríguez, Simón (rodrıguez simon da)
Robinsón Crusoe, 18, 19, 101, 113
Roca, Julio Argentino, 279
Rockefeller, John Davison, 286
Rocky Dağları, 30, 229
Rodos Heykeli 25
Rodríguez, Manuel, 155, 156
Rodríguez, Simón, 112, 113, 174, 175, 201, 223, 225, 230
Rodríguez Boves, José Tomás; *bkz.* Boves, *Baba* 146
Rodríguez de Francia, Gaspar, 180, 181, 250
Rogers, Kaptan, 18
Roma, 27, 130, 161, 173, 174, 242, 258, 292, 323, 324, 330
Roosevelt, Theodore, 320, 324
Rosario, Marcos del, 308, 309
Rosas, Juan Manuel de, 196, 209, 212, 213, 251
Rossini, 186
Rothschild, 182, 266
Rousseau, Juan Jacobo, 60 (jean jacques), 112, 138 (Rousseau)
Rubio Morcilla de Auñón, Diego, 25
Russwurm, John, 248
Rusya'nın Katerina'sı, 115
Ruyloba, José Mariano, 171

S
Sablons, 99
Sáenz, Manuela, 157, 166, 178, 179, 229
Sáenz, Simón, 157
Saint John's, 37
Saint Joseph, 284
Saint Louis, 324, 325
Saint Patrick, İrlandalı Taburu, 211

Saksonya, 296
Salamanca, 134
Salinas Vadisi, 14
Salvador, El, 189
Samoa, 322
San Andrés Itzapan, 64
San Basilio, 22
San Benito (Mérida de Yucatán), 331
San Borja, 237
San Cristóbal Ecatepec, 146
San Cristóbal Las Casas, 259
San Felipe, 144
San Fernando Köyü, 156
San Fernando de Apure, 160
San Felipe y Santiago Markizi; *bkz.* Contreras y Jüstiz, María Ignacia 109
San Francisco (Kaliforniya), 216, 219, 233
San Francisco Manastırı (Bahía), 47
San Francisco Kilisesi (Mariana), 111
San Jacinto (muharebesi), 193
San Jacinto Manastırı, 144
San Javier (misyonu), 51
San José (Arjantin), 43, 251
San José (Kosta Rika), 206, 306
San Juan (muharebesi), 320
San Lorenzo, 170
San Lorenzo Nehri, 29
San Luís Gonzaga (misyonu), 54
San Martín, José de, 164
San Mateo, 112, 146
San Mateo Huitzilopochco, 63
San Miguel (kenar mahalle), 155
San Pablo (kenar mahalle), 155
San Pedro Köyü, 87
San Pedro Semti, 33
San Petersburg, 115
San Salvador de Bahía, 14, 111
San Vicente, 189
Sánchez Ailesi (Lima), 269
Sánchez, Juana, 255, 269
Sandeau, 211
Sandino, Augusto César, 310
Sangarara, 74, 75
Sanlúcar de Barrameda, 224
Sans-Souci Kalesi, 153
Santa Anna, Antonio López de, 193 (meksikalı general), 207, 208, 209 (general), 238 (meksika başkanı), 276 (general), 277
Santa Catalina Manastırı, 157
Santa Cruz, Andrés, 229
Santa Cruz, Francisco, 81
Santa Cruz, Manuela Sáenz'in köpeği, 229
Santa Cruz y Espejo, Francisco Javier Eugenio de, 107
Santa Fe, 82, 115, 159, 162, 278
Santa Fe, Alberto, 278
Santa Lucía Tepesi, 155
Santa María (Meksika), 332
Santa Marta, 23, 24
Santa Rosa de Lampa, 83
Santa Teresa Manastırı, 205
Santander, Francisco de Paula, 178
Santiago de Cuba, 320
Santiago (Şili), 109, 155, 156, 186, 188, 226, 228, 288, 294, 300
Santo Domingo, 106, 280
Santos Lugares Hapishanesi, 214
Santos Vargas, José, 152
São José del Rei, 32
Sao Paulo (Brezilya), 267
Sarı El, Şef, 275
Sarmiento, Domingo Faustino, 211, 220, 250, 264
Sarratea, Manuel de, 150
Satürn, 33
Sawyer, Tom, 299
Scott Dağı, 273
Seattle, Yerli Şefi, 232
Sebastián, Aziz, 27
Sebastião, Portugal Kralı, 306
Segovia, Refugio, 305
Selkirk, Alexander, 18, 19, 40

Sen Nehri, 170
Senegal, 242
Serena, La, 225, 226
Servando, Keşiş, 131, 132
Sery, 20
Sevilla, 131, 132
Sèvres, 296
Shafter, William Rufus, 318
Shakespeare, 272, 285
Shangó, 51
Sheridan, Philip Henry, 272(general)
Sicuani, 91
Sierra Gorda, 278
Sierra Leona Nehri, 41
Sierra Nevada (Santa Marta), 23
Silva, Chica da, 49
Silva, Elvira, 313 (elvira)
Silva, José Asunción, 313
Silva, Pedro da, 29
Silva Xavier, Joaquim José da, 104
Siqueira, Jacinta de, 25
Sisa, Bartolina, 89, 90
Socialista, El, 278
Socorro Kilisesi (Buenos Aires), 212
Socorro (şehir), 77, 90 (meydan)
Sokrates, 224
Solano López, Francisco, 262
Sonora, 236, 260
Sorocaba Manastırı, 17
South American Journal, The, 301
Souza, Tomás de, 24
Sowersby, Yarbay, 170
Spies, A., 293
Springfield, 247
Standard Oil, 286
Stetson, şapka, 323
Stoddard, piyano, 138
Strangford, Lord, 149
Strauss, Levi, 219
Sucre, 134; *ayrıca bkz.* Chuquisaca; Charcas; Plata, La
Sucre, Antonio José de, 170
Surinam, 19, 20, 60, 67

Ş

"Şarkılar"; bkz. Maldodor'un Şarkıları
Şeytan, 46, 66, 138, 149, 155, 179, 227, 250, 264, 286, 323, 327
Şeytan, Calamity Jane'in atı, 323
Şili, 18, 19, 40, 82, 174, 150, 155, 164, 168, 169, 186-188, 201, 216, 217, 219, 224, 226-228, 255, 281, 282, 288, 289, 293, 294, 300, 301

T

Tabi, 286, 332
Tacuabé, 190
Talca, 217
Talcahuano, 217
Támara, 78
Thames, 176, 322
Tampa, 307
Tarabuco, 153
Tarapacá, 281, 288, 293
Tarata, 244, 245
Teb, 161
Tegucigalpa, 198
Tejo Nehri, 18
Temamatla, 327
Tempú Kampı, 270
Tennessee, 233
Tenochtitlán, 135
Teotitlán del Camino, 290
Tepeyac, 135
Tequendama, 124
Terán, Francisco Alonso, 118
Teksas, 192-5, 209
Texmelucan, 278
Tezmalaca, 146
Thorne, James, 157, 179
Thornton, Edward, 250
Tienda de Londres (Buenos Aires), 268
Tijuco, 48
Times, 294
Tinta, 83
Tiradentes; *bkz.* Silva Xavier, Joaquim José da 104, 105

Titicaca, 28, 89
Tlatelolco, 278
Tlaxcala, 328
Toledo, 167
Toluca, 96
Tom Amca, 249
Thomas, Havari Aziz, 131
Tonalá, 96
Tonantzin, 135
Toro, Rosarito; *bkz.*Améstica, Rosarito 217
Torre Tagle Markisi, 167, 168
Toussaint Louverture, 106, 125, 127
Trelawny Town, 38
Trinidad Adası, 132
Tristán, Flora, 189, 312, 313
Trujillo (Peru), 170
Truva, 25, 222
Tubman, Harriet, 249
Tucumán, 75, 212
Tudor, William, 184
Tulijá Nehri, 119
Tungasuca, 75, 83
Tunupa, 28
Túpac Amaru, 74-76, 78-86, 88, 90, 91
Túpac Amaru II, 74, 75
Túpac Amaru, Fernando; *bkz.* Condorcanqui, Fernando 119
Túpac Catari, 89, 90
Turner, Nat, 249
Türkiye, 202
Twain, Mark, 298, 299, 322

U
Uc, Jacinto; *bkz.* Canek 43
Umantuu, 28
United Fruit Company, 322
United States Rubber Company, 314
Urquiza, Justo José de, 251
Uruana, 122
Uruguay, 150, , 185, 186, 190, 211, 221, 250, 251, 302
Uruguay Nehri, 35, 52, 142, 143, 151
Usher, Başpiskopos, 192

Ü
Üçlü İttifak, 251, 252, 262
Üçlü Kepazelik; *ayrıca bkz.* Üçlü İttifak 250

V
Vahşi Batı Şovu, 323, 324
Valencia (Venezuela),
Valparaíso, 18, 57, 132, 201, 213, 216, 217, 293
Valladolid (Yucatán), 215
Varela, Felipe, 253, 254,
Vasco de Quiroga, Piskopos, 137
Vassouras, 266
Vatikan, 37
Venezuela, 113-4, 130
Veracruz, 128, 132, 201, 208
Veracruz Dağları, 88
Vergara Sokağı (Meksika Şehri), 277
Versailles, 99, 153, 330
Viana, Francisco Javier de, 156
Victoria I, Kraliçe 294
Vichy, 315
Vieira, Peder Antônio, 14
Vigo, 296
Vila Nova do Príncipe, 25
Villagrán, Rosalía, 169
Villarroel, Hipólito, 83 (Hipólito), 85 (Hipólito), 93,
Villasana, Eugenio, 147
Villaseca, Rosarito; *bkz.* Améstica, Rosarito 217
Villegas, Micaela, 56, 57
Virginia, 68, 70, 192, 249
Viricota Platosu, 34
Vivienne Sokağı, 221
Viyana, 174, 292
Voltaire, 28, 60, 74

W
Walker, David, 249
Walker, William, 233, 234,
War Bonnet Creek, 275
Ward Beecher, Henry, 249
Washington, 73, 210, 232, 240, 247, 248, 276, 284, 301, 302, 319, 312, 323,
Washington, George, 73
Washita, 215
Waterford, 296
Weimar, 127
Weld, Theodore, 248
Wells, Ida, 319
West Point, Askeri Akademisi, 298
Wheeler, John, 233
Whitman, Walt, 231
Williamson, J. G., 184
Wilson, 182
Winchester, 276
Winiger, José, 296
Wolfe, James, 55
Wounded Knee, 299, 300
Wovoka, Peygamber, 299
Wyoming, 323

Y
Yabancı kadın; *bkz.* Sáenz, Manuela, 178, 157, 166, 178, 179, 229
Yaşamlar (Plutarkhos), 113, 304
Yedinci Süvari Alayı, 274, 275
Yeni Dünya, 13, 15, 74, 82, 89, 116, 125, 170, 178, 231, 299
Yeni İngiltere, 69
Yeni İspanya, 73
Yerbas Buenas; *ayrıca bkz.* San Francisco 216
Yehuda, 46, 133
Yiğit Savaşçı, 26
York, 19
Yorkshire, 176
Young, General, 318
Yucatán, 42, 43, 148, 214, 215, 223, 237, 238, 239, 260, 330, 331, 332
Yusuf, Aziz, 27, 189

Z
Zabeth, 63
Zacatecas, 33, 118
Zea, Francisco Antonio, 161
Zenci Spartacus, 106
Zipaquirá, 79, 124

Eduardo Galeano'nun en önemli eserlerinden *Ateş Anıları* üçlemesinin ikinci cildi *Yüzler ve Maskeler*'in odağında bu kez, Yeni Dünya'da köleliğe ve sömürüye başkaldırıların yaşandığı, bağımsızlık savaşlarının verildiği on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar var.

Özgür ve birleşik Latin Amerika için mücadele eden büyük lider Simón Bolivar'dan, ezilenlerin sesi Kübalı şair José Martí'ye kadar pek çok karakter üzerinden gelişen ve birinci ciltteki gibi mozaik tarzında sürdürülen yüzlerce hikâyede baskı ve zulme direniş destanlarına tanıklık ediyoruz. Ne var ki, eski sömürü yöntemlerinden vazgeçmek zorunda kalan emperyalistler bu kez yeni yöntemlere başvuruyor.

Araştırmacılık, gazetecilik ve devrimci perspektifin birleştiği *Ateş Anıları* üçlemesinde Galeano, şiirsel anlatımı ve cesur diliyle tarihin kayıp ve susturulmuş gerçekliklerini bir bir sahneye çıkarmayı sürdürüyor.

ISBN: 978-975-570-849-2
9 789755 708492

28 TL

selyayincilik · selyayin · selyayincilik
www.selyayincilik.com